

Betænkning om erstatning for miljøskader

*Afgivet af Justitsministeriets udvalg
om erstatning for miljøskader*

ex. 2

BETÆNKNING NR. 1237

KØBENHAVN 1992

*Publikationen kan købes hos
boghandleren eller hos*

STATENS INFORMATION

Postboks 1103
1009 København K

Tlf. 33 37 92 28(9-16)
Fax 33 37 92 99

trykt på genbrugspapir

ISBN 87-503-9821-0

Ju 00-241-bot.

B. Stougaard Jensen. Kbh.

INDHOLDSFORTEGNELSE

Side:

	Udvalgets kommissorium og sammensætning.	9
	Betænkningens hovedindhold.	11
Kapitel 1.	Gældende ret.	19
1.1.	Problemafgrænsning.	19
1.1.1.	Begrebet miljøskade.	19
1.1.2.	Problemstillingen.	19
1.2.	Ansvarsgrundlaget.	21
1.2.1.	Indledning.	21
1.2.2.	Objektive erstatningsregler på transportområdet.	21
1.2.2.1.	Søloven.	21
1.2.2.2.	Færdselsloven.	22
1.2.2.3.	Jernbaneerstatningsloven.	23
1.2.2.4.	Luftfartsloven.	24
1.2.2.5.	Havmiljøbeskyttelsesloven.	24
1.2.3.	Objektive erstatningsregler uden for transportområdet.	25
1.2.3.1.	Vandforsyningsloven.	25
1.2.3.2.	Undergrundsloven og råstofloven.	26
1.2.3.3.	Naturgasforsyningsloven og rørledningsloven.	26
1.2.3.4.	Loven om erstatning for atomskader.	27
1.2.3.5.	Produktansvarsreglemlene.	27
1.2.3.6.	Arbejdsskadeforsikringsloven.	29
1.2.4.	Retspraksis.	30
1.2.4.1.	Baggrund.	30
1.2.4.2.	Afværgeforanstaltninger.	32
1.2.4.2.1.	Problemstillingen.	32
1.2.4.2.2.	Afværgeforanstaltninger på egen grund.	33
1.2.4.2.3.	Afværgeforanstaltninger på fremmed grund.	42
1.2.4.2.4.	Culpabedømmelsen.	45

1.2.4.3.	Person- og tingsskade og andet formuetab.	47
1.2.4.3.1.	Ansvarsgrundlaget i almindelighed.	47
1.2.4.3.2.	Objektivt ansvar.	48
	- Piloteringer og udgravninger.	48
	- Brud på forsyningsledninger.	49
	- Drift af offentlige spildevandsanlæg.	50
	- Arbejdsgiverens erstatningsansvar for arbejds-skader.	51
1.2.5.	Sammenfatning.	55
1.3.	De erstatningsretligt beskyttede interesser og personkredse.	56
1.3.1.	Problemstilling.	56
1.3.2.	Personskade og tab af forsørger.	56
1.3.3.	Tingsskade og andet formuetab.	57
1.3.4.	Almene goder.	59
1.3.5.	Sammenfatning.	64
1.4.	Forældelse.	65
1.4.1.	Indledning.	65
1.4.2.	5-års-fristen.	65
1.4.3.	20-års-fristen.	66
1.4.4.	Samtidig anvendelse af flere forældelsesfrister.	66
1.4.5.	Suspension af den 20-årige forældelsesfrist.	67
1.4.6.	Sammenfatning.	71
Kapitel 2.	Fremmed ret.	73
2.1.	Indledning.	73
2.2.	Regler i andre nordiske lande.	74
2.2.1.	Sverige.	74
2.2.1.1.	Generelt.	74
2.2.1.2.	Ansvarsgrundlag og ansvarssubjekter.	74
2.2.1.3.	Forurenings- og skadesbegreb.	75
2.2.1.4.	Søgsmålskompetence.	76
2.2.1.5.	Andre spørgsmål angående erstatning.	76
2.2.1.6.	Forsikring, fondsordninger m.v.	76

2.2.1.7.	Bemærkninger om finansierungsordningen.	78
2.2.2.	Norge.	80
2.2.2.1.	Generelt.	80
2.2.2.2.	Ansvarsgrundlag og ansvarssubjekter.	80
2.2.2.3.	Forurenings- og skadesbegreb.	81
2.2.2.4.	Søgsmålskompetence.	82
2.2.2.5.	Andre spørgsmål angående erstatning.	83
2.2.2.6.	Forsikring, fondsordninger m.v.	83
2.2.3.	Finland.	84
2.3.	Regler i visse andre europæiske lande.	85
2.3.1.	Tyskland.	85
2.3.1.1.	Generelt.	85
2.3.1.2.	Ansvarsgrundlag og ansvarssubjekter.	86
2.3.1.3.	Forurenings- og skadesbegreb.	86
2.3.1.4.	Søgsmålskompetence.	86
2.3.1.5.	Andre spørgsmål angående erstatning.	87
2.3.1.6.	Forsikring, fondsordninger m.v.	87
2.3.2.	Holland.	88
2.4.	Sammenfattende bemærkninger.	90
Kapitel 3.	Internationalt samarbejde.	93
3.1.	Generelt om internationalt samarbejde om regler om miljøerstatning m.v.	93
3.2.	Ekspertkomité til udarbejdelse af en konvention i Europarådets regi om erstatning for skade på miljøet.	95
3.2.1.	Generelle bestemmelser i konventionsudkastet.	95
3.2.2.	Ansvarsgrundlag.	96
3.2.3.	Definition af farlig virksomhed og af skade.	96
3.2.4.	Ansvarsfritagelse.	98
3.2.5.	Nedsættelse og bortfald af erstatning. Ansvarsbegrænsning.	98
3.2.6.	Tvungen ansvarsforsikring.	99
3.2.7.	Aktindsigt m.v.	99

3.2.8.	Klagemål og sagsanlæg.	100
3.2.9.	Forholdet til andre internationale aftaler.	101
3.2.10.	Fremgangsmåde ved ændring af konventionen.	101
3.2.11.	Forbehold i henhold til konventionen m.v.	102
3.3.	Forslag til EF-rådsdirektiv om civilretligt ansvar for affaldsskader.	102
3.3.1.	Indledning.	102
3.3.2.	Hovedelementer i direktivforslaget.	103
	- Erstatningsansvaret - grundlag og omfang.	103
	- Ansvarsfritagelse.	105
	- Forbud mod ansvarsfritagelse.	106
	- Forældelse.	106
	- Søgsmålskompetence.	107
	- Forsikring og fondsordning.	108
	- Ikrafttræden. Hjemmel.	109
3.3.3.	Sammenfattende bemærkninger om direktivforslaget.	109
Kapitel 4.	Udvalgets overvejelser.	111
4.1.	Indledning.	111
4.2.	Behovet for generelle regler om miljøansvar.	111
4.2.1.	Problemstilling.	111
4.2.2.	Problemerne vedrørende den gældende retstilstand.	112
4.2.3.	Konklusion.	114
4.3.	Ændring af ansvarsgrundlaget.	116
4.3.1.	Culpareglen.	116
4.3.2.	Præsumptionsansvar.	118
4.3.3.	Objektivt ansvar.	119
4.3.3.1.	Indledning.	119
4.3.3.2.	Grundejeransvaret.	119
4.3.3.3.	Alle virksomheder.	121
4.3.3.4.	Særlig farlige eller forurenende virksomheder.	122

4.4.	Afgrænsning af den kreds af virksomheder, som skal være omfattet af det objektive ansvar.	124
4.4.1.	Overordnede synspunkter.	124
4.4.2.	Særlig farlige eller forurenende virksomheder efter miljøbeskyttelsesloven.	125
4.4.3.	Udgangspunktet for den erstatningsretlige virksomhedsafgrænsning.	127
4.4.4.	Ændringer i miljøministerens liste over særlig farlige eller forurenende virksomheder.	128
4.4.4.1.	Indledning.	128
4.4.4.2.	Indskrænkninger i forhold til miljøministerens liste over særlig farlige eller forurenende virksomheder.	129
4.4.4.3.	Udvidelser i forhold til miljøministerens liste over særlig farlige eller forurenende virksomheder.	130
4.4.5.	Hjemmel til administrative ændringer i den erstatningsretlige liste?	142
4.5.	Miljøorganisationers erstatningsretlige søgsmålskompetence.	142
4.5.1.	Problemstilling.	142
4.5.2.	Fordele og ulemper ved en udvidet adgang for miljøorganisationer til at kræve erstatning.	143
4.5.3.	Konklusion.	146
4.6.	Obligatorisk forsikring.	146
4.6.1.	Principielle synspunkter.	146
4.6.2.	Størrelsen af forsikringssummen under den obligatoriske forsikring.	149
4.6.3.	Særlige begrænsninger i det objektive erstatningsansvar af hensyn til muligheden for forsikringsdækning?	152
4.6.4.	Anden betryggende sikkerhed.	155
4.7.	Forældelse.	156
4.7.1.	Problemstilling.	156
4.7.2.	Den 5-årige forældelsesfrist.	157

4.7.3.	Den 20-årige forældelsesfrist.	158
4.8.	Oversigt over udkastet til lov om miljøerstatning.	161
	Udkast til lov om miljøerstatning.	165
	Bemærkninger til lovudkastets enkelte bestemmelser.	168
	Liste over offentlig og erhvervsmæssig aktivitet, der er omfattet af udkastet til lov om miljøerstatning.	191
Bilag.	Forsikringsbetingelser for miljøansvar, udstedt den 21. maj 1992 af Dansk Pool for Miljøansvarsforsikring.	

UDVALGETS KOMMISSORIUM OG SAMMENSÆTNING

Justitsministeriets udvalg om erstatning for miljøskader (Miljøerstatningsudvalget) er nedsat ved Justitsministeriets skrivelse af 26. august 1986. Kommissoriet for udvalget lyder således:

"Udvalget skal gennemgå den retstilstand, der eksisterer vedrørende erstatning i forbindelse med miljøskader, herunder de regler, der er fastsat om erstatningsansvar inden for **konkrete** områder.

I forbindelse med denne gennemgang skal udvalget overveje, om der er behov for generelle regler om ansvar for **miljøskader**, samt eventuelt udarbejde lovudkast herom. I tilknytning hertil bør udvalget overveje offentlige myndigheders og privates ansvar for foranstaltninger eller undladelse heraf i forbindelse med forhold, der kan medføre fare for miljøskade. Endvidere skal udvalget behandle spørgsmålet om grundejerens ansvar for miljøskader på ejendomme opstået under en tidligere ejers besiddelse. Endelig bør udvalget overveje, om der er behov for særlige ordninger til sikring af, at der kan ydes kompensation for eventuelle skader, herunder f.eks. etablering af forsikringsordninger.

Ifølge Rådets direktiv af 6. december 1984 om overvågning af og kontrol inden for Fællesskabet med grænseoverskridende overførsel af farligt affald påhviler det Rådet at fastlægge de vilkår, hvorunder det civilretlige ansvar ved skade forårsaget af farligt affald skal gøres gældende. Det vil i denne forbindelse være udvalgets opgave at gennemgå et forslag til rådsdirektiv med henblik på den danske stillingtagen til direktivet under behandlingen i Rådet.

Udvalget kan tilkalde særligt sagkyndige eller andre til at deltage i drøftelserne i udvalget. "

Siden har Miljøministeriet ved skrivelse af 3. maj 1991 nedsat et udvalg til overvejelse af mulighederne for at etablere en fondsordning, der kan begrænse ejendomsværditabet for visse jordforurenende grunde, også kaldet Værditabsudvalget.

Herefter er det den 7. oktober 1991 meddelt Miljøerstatningsudvalget, at Justitsministeriet har besluttet, at spørgsmålet om en finansieringsordning for de forureninger, der forårsages efter ikrafttrædelsen af en miljøerstatningslov, men hvor der ikke findes en ansvarlig skadevolder eller ikke kan opnås erstatning hos den ansvarlige skadevolder, ikke skal indgå i overvejelserne i dette udvalg. En sådan ordning må i givet fald udformes senere i lyset af, hvilken finansieringsordning der foreslås i Værditabsudvalget for forureninger, der er sket før ikrafttrædelsen af miljøerstatningsloven.

Miljøerstatningsudvalget har ved afgivelsen af denne betænkning følgende sammensætning:

Medlemmer:

Professor, dr. jur. Anders Vinding Kruse, formand.

Fuldmægtig Jens Andersen (Københavns og Frederiksberg kommuner).

Politifuldmægtig Tove Binzer (Danmarks Naturfredningsforening).

Fuldmægtig Birgitte Blahaut (Amtsrådsforeningen).

Kontorchef Jens Hennild (Dansk Industri).

Fuldmægtig Gitte Krogh (Arbejderbevægelsens Erhvervsråd).

Kontorchef Kaspar Linkis (Justitsministeriet).

Fuldmægtig Bodil Lund-Jacobsen (Miljøministeriet, Miljøstyrelsen).

Kontorchef J. Broe Pedersen (De danske Landboforeninger, Landbrugsraadet og Danske Husmandsforeninger).

Advokat Søren Theilgaard (Advokatrådet).

Vicedirektør Claus Tønnesen (Assurandør-Societetet).

Kontorchef Vibeke Vinten (Kommunernes Landsforening).

Sekretariatet:

Kontorchef Kaspar Linkis (Justitsministeriet).

Fuldmægtig Dorthe Wiisbye (Justitsministeriet).

Fuldmægtig Oliver Talevski (Justitsministeriet).

Kancellist Bente Saxkjær og overassistent Hanne Charlotte Jørgensen, begge Justitsministeriet, har varetaget tekstbehandlingsopgaver i forbindelse med betænkningens udarbejdelse.

København, den 30. juni 1992

Anders Vinding Kruse

/

Kaspar Linkis

Dorthe Wiisbye Oliver Talevski

BETÆNKNINGENS HOVEDINDHOLD

1. Gældende ret.

Kapitel 1 indeholder en gennemgang af gældende ret angående erstatning for miljøskader.

I kapitlet beskrives ansvarsgrundlaget vedrørende erstatning for miljøskader. Først gennemgås en række regler på forskellige områder, hvor der i lovgivningen er fastsat nærmere regler om objektivt erstatningsansvar for de skader, der indtræder på det pågældende retsområde. Derefter gives en beskrivelse af retspraksis angående ansvarsgrundlaget i sager om erstatning for miljøskader på de retsområder, hvor der ikke er fastsat lovregler om erstatningsansvaret. Gennemgangen af retspraksis sigter navnlig på at afklare, om dansk rets almindelige erstatningsregel, culpaeglen, finder anvendelse, eller om der med hensyn til visse typer af miljøskader uden udtrykkelig lovhjemmel gælder et objektivt ansvar.

På grundlag af en række trykte og utrykte domme konkluderes det, at grundejeres erstatningsansvar for miljøskader i almindelighed skal vurderes efter culpaeglen. Dette gælder for det offentlige omkostninger til at afværge, begrænse eller fjerne forurening, ikke alene på grundejerens egen grund, men også på fremmed grund. Person- eller tingsskade eller andet formuetab i øvrigt skal som udgangspunkt ligeledes erstattes efter culpaeglen. På visse særlige områder har domstolene imidlertid ud fra driftsrisiko- og påregnelighedssynspunkter statueret, at der gælder et objektivt ansvar.

Kapitlet indeholder endvidere en redegørelse for, hvilke interesser og personer der efter gældende ret i almindelighed må anses for erstatningsretligt beskyttede, når der foreligger forurening af miljøet. Det konkluderes, at der skal betales erstatning for personskade, herunder for forsørgertab og rimelige begravelsesudgifter, og for tingsskade. Erstatning for tingsskade skal svare til det lidte økonomiske tab, og der kan ikke kræves erstatning for ikke-økonomisk tab (ideelle interesser). De personer, som kan kræve erstatning i anledning af en tingsskade, må i almindelighed antages at skulle have en aktuel eller eventuel rådighedsret over den pågældende ting. Private personer, herunder miljøorganisationer, har således ikke en almindelig ret til at kræve erstatning for udgifter, der er afholdt til for ek-

sempel genopretning af miljøet ved forurening af luft, hav, grundvand eller overfladevand.

Kapitlet beskriver endelig gældende ret angående forældelse af erstatningsansvar for miljøskader. Det fremgår af gennemgangen, at erstatningskrav i anledning af en miljøskade som udgangspunkt forældes efter 5 år i henhold til forældelsesloven fra 1908, men at denne frist suppleres af den 20-årige forældelsesfrist i Danske Lovs 5-14-4. Den fem-årige forældelsesfrist løber fra det tidspunkt, hvor skaden er sket, eller i alt fald fra det tidspunkt, hvor skaden kan konstateres eller opgøres. Den 20-årige frist løber derimod som udgangspunkt fra tidspunktet for den skadeforvoldende hændelse.

For den 5-årige forældelsesfrist gælder bl.a. regler om suspension i særlige tilfælde, hvor skadelidte har været ude af stand til at gøre sit krav gældende. Efter retspraksis kan heller ikke suspension af den 20-årige forældelsesfrist anses for udelukket, når der er tale om alvorlige personskader, der udvikler sig over en årække. Suspension af den 20-årige frist kan efter praksis derimod næppe i øvrigt komme på tale med hensyn til erstatningskrav i anledning af en miljøforurening.

2. Fremmed ret.

I kapitel 2 om fremmed ret gennemgås retstilstanden eller aktuelle lovgivningsovervejelser i forskellige andre lande.

Først gøres der rede for regler eller lovgivningsovervejelser i Sverige, Norge og Finland, hvorefter der gives en kortere beskrivelse af forholdene i Tyskland og Holland.

I Sverige og Norge er der indført generelle love om erstatningsansvar på objektivt grundlag for skader på miljøet.

Det objektive ansvar er i svensk ret knyttet til besiddelsen eller (med hensyn til erhvervs- og offentlig virksomhed) anvendelsen af fast ejendom og omfatter miljøskade, som virksomhed på en fast ejendom forvolder på omgivelserne.

Der er ikke knyttet nogen traditionel forsikringspligt til ansvaret efter den svenske miljöskadelag, men i stedet er der oprettet en ordning, der nærmest har karakter af en fondslignende ordning, som indeholder forsikringselementer. Ord-

ningen angår en subsidiær erstatningsmulighed for skadelidte, der kun kan opnå erstatning under ordningen i særlige tilfælde. Det drejer sig om tilfælde, hvor skadelidte ikke kan få erstatning betalt fra en skadevolder, der er ansvarlig efter miljøskadelagen, eller ikke har en aktuelt ansvarlig skadevolder at rette krav imod.

I norsk ret er der objektivt erstatningsansvar for ejeren af en fast ejendom, genstand, anlæg eller virksomhed, der forvolder en miljøskade. Det er ikke en betingelse for ansvar efter loven, at den forurenende virksomhed m.v. har tilknytning til fast ejendom.

I den norske lov er der ikke fastsat regler om tvungen forsikring, men loven indeholder hjemmel til, at der administrativt vil kunne indføres regler om tvungen forsikring eller om andre finansierungsordninger.

I Finland er der i lovudkastet i en betænkning foreslået indført objektivt erstatningsansvar for miljøskader. En komité, der er nedsat af regeringen, har siden udarbejdet et revideret lovudkast, der ligeledes indeholder generelle regler om objektivt ansvar for skader på miljøet.

I Tyskland er der fastsat objektivt ansvar for miljøskader, der forårsages af særlige typer af virksomhed, der er opregnet på en liste i et særligt bilag til loven om erstatningsansvar for miljøskader.

I Holland er der fremsat lovforslag om, at den, der ejer eller på anden måde har særlig rådighed over farlige stoffer, som har egenskaber, der udgør en særlig fare af alvorlig karakter for personer eller ting, er erstatningsansvarlig på objektivt grundlag, hvis denne fare realiseres.

Hverken den tyske lov eller det hollandske lovforslag indeholder regler om umiddelbar indførelse af tvungen forsikring, men i den tyske lov om miljøerstatning er der hjemmel til at fastsætte bestemmelser om tvungen forsikring eller anden form for risikodækning.

3. Internationalt samarbejde.

I kapitel 3 beskrives forskellige regelsæt angående miljøerstatning, som er under udarbejdelse i internationalt samarbejde.

Først gennemgås Europarådets udkast til konvention om erstatningsansvar for skade forårsaget af miljøfarlig virksomhed. Draft Convention on Civil Liability for Damage Resulting from Activities Dangerous to the Environment. Herunder gøres der rede for konventionsudkastets regler om erstatningsansvar for skader på miljøet.

Udkastets centrale element er, at der skal være objektivt ansvar for enhver driftsherre ("operator") for anlæg eller virksomheder med farlige aktiviteter.

Farlige aktiviteter er ifølge udkastet forskellige nærmere opregnede aktiviteter, der udøves erhvervsmæssigt, herunder af offentlige myndigheder. Det drejer sig bl.a. om behandling, opbevaring, produktion og bortskaffelse af farlige substanser. Også drift af affaldsdepoter og af visse anlæg til behandling m.v. af affald anses som farlige aktiviteter.

Farlige substanser er ifølge udkastet substanser, der har visse egenskaber, der udgør en væsentlig risiko for mennesker, miljøet eller ting. I et anneks til konventionen skal der gives eksempler på både sådanne farlige egenskaber og farlige substanser. Et andet anneks til konventionen skal indeholde en liste over visse typer af anlæg til behandling m.v. af affald.

Til udkastets regler om erstatningsansvar er knyttet regler om tvungen forsikring eller anden økonomisk sikkerhedsstillelse under visse nærmere omstændigheder.

Kapitlet indeholder derefter en omtale af forslaget til EF-direktiv om civilretligt ansvar for affaldsskader.

Udgangspunktet i direktivforslaget er, at producenten af affald skal være erstatningsansvarlig for skade forårsaget af affaldet, uanset om skaden er indtrådt som følge af hans fejl eller forsømmelse.

I forslaget bestemmes det, at ansvaret i henhold til direktivet skal være dækket af en forsikring eller af en anden form for økonomisk sikkerhedsstillelse.

Forslaget indeholder ingen bestemmelser om beløbsmæssig begrænsning, hverken med hensyn til erstatningsansvaret eller den tilknyttede forsikringsdækning (sikkerhedsstillelse).

4. Udvalgets overvejelser.

I kapitel 4 redegøres der for udvalgets overvejelser om behovet for generelle regler om ansvar for miljøskader og om udformningen af sådanne regler.

Af beskrivelsen af disse overvejelser fremgår det, at et flertal af udvalgets medlemmer finder, at der er et klart behov for indførelse af generelle regler om erstatningsansvar for miljøskader, og at sådanne regler bør bygge på objektivt ansvar, dvs. ansvar uden skyld.

Et mindretal i udvalget finder ikke, at den gældende retstilstand vedrørende erstatning for miljøskader bør ændres. Et andet mindretal finder ikke at burde tage stilling til ansvarsreglernes udformning på miljøområdet.

Ved vurderingen af, hvem det objektive ansvar bør påhvile, foreslår et mindretal i udvalget, at det objektive ansvar skal påhvile alle erhvervsvirksomheder og alle grundejere. Dette afvises dog af et flertal i udvalget.

På denne baggrund finder et flertal i udvalget, at det objektive erstatningsansvar alene skal omfatte de særlig farlige eller forurenende virksomheder. Det gælder, uanset om virksomhederne er private eller offentlige. Udvalgets overvejelser angår herefter spørgsmålet om afgrænsningen af den kreds af virksomheder, som det objektive ansvar skal gælde for.

De særlig farlige eller forurenende virksomheder i relation til spørgsmålet om risikoen for miljøskader omfatter ifølge flertalsopfattelser i udvalget følgende kategorier:

A) Virksomheder, der skal have en miljøgodkendelse efter miljøbeskyttelseslovens kapitel 5.

- Der er tale om de virksomheder, der er optaget på listen i henhold til denne lovs kapitel 5 (- dog således, at enkelte af de virksomheder, der er optaget på listen i henhold til miljøbeskyttelsesloven, ikke inddrages under det **objektive** ansvar for miljøskader).

B) Virksomheder, der ikke skal godkendes efter miljøbeskyttelseslovens kapitel 5, men som i øvrigt er undergivet en så intensiv miljømæssig regulering på grund

af risikoen for forureningsskader, at de også bør være omfattet af det objektive ansvar.

Sådanne typer af virksomhed er:

- Autoværksteder m.v.
- Virksomheder, der skal have tilladelse fra amtsrådet til at udlede spildevand direkte til vandløb, søer eller havet.
- Virksomheder, herunder udlejningsejendomme, der har olietanke med et rumindhold på mindst 6.000 liter.
- Landbrugsvirksomheder med 31 dyreenheder eller derover og andre ejendomme, der har opbevaringsanlæg til husdyrgødning svarende dertil.
- Virksomheder med risikobetonede aktiviteter som nævnt i § 5 i bekendtgørelse nr. 545 af 16. september 1988, den såkaldte risikobekendtgørelse.

Kapitlet indeholder endvidere en drøftelse af, om der bør indføres en udvidet adgang for private miljøorganisationer til at kræve erstatning som følge af forurening af miljøet.

Et flertal i udvalget finder i denne forbindelse, at der ikke bør indføres regler om en sådan udvidet søgsmålskompetence for organisationer, men at den gældende retstilstand skal bibeholdes - med de muligheder, som retstilstanden giver for udvikling gennem retspraksis.

Et mindretal i udvalget finder derimod, at der bør indføres en udvidelse af **søgs-mål** kompetencen for miljøorganisationer.

Dernæst gengives udvalgets overvejelser om, i hvilket omfang det objektive ansvar som skal påhvile de særlig forurenende virksomheder, skal kombineres med en pligt for virksomhederne til at tegne forsikring til dækning af skaderne.

Et flertal i udvalget finder, at en sådan forsikringspligt bør indføres, mens et mindretal er imod indførelse af sådan tvungen forsikring. Et andet mindretal finder ikke at burde tage stilling til spørgsmålet om indførelse af obligatorisk forsikring i denne sammenhæng.

Udvalgets flertal foreslår, at der for de virksomheder, der er omfattet af det objektive ansvar, skal tegnes en ansvarsforsikring, der dækker skader på indtil 10 mio. kr. For virksomheder med særlig risikobetonede aktiviteter foreslås det dog,

at forsikringen skal dække skade på indtil 100 mio. kr.

Assurandør-Societetet har over for udvalget oplyst, at de danske forsikringsselskaber ikke for tiden vil kunne tilbyde forsikringer, der vil kunne dække alle de miljøskader, som skal være omfattet af udvalgets udkast til lov om erstatning for miljøskader.

Udvalget har derfor overvejet, om det objektive erstatningsansvar for miljøskader alene skal gælde for de skader, som forsikringsselskaberne kan tilbyde forsikring for.

Et flertal i udvalget finder imidlertid ikke, at det objektive erstatningsansvar for miljøskader skal begrænses under hensyn til, hvad der kan opnås forsikringsdækning for hos forsikringsselskaberne. Dette flertal lægger derfor vægt på, at pligten til at tegne forsikring må begrænses til, hvad der i almindelighed er opnåeligt på forsikringsmarkedet.

Et mindretal i udvalget finder derimod, at et eventuelt objektivt erstatningsansvar for miljøskader alene skal omfatte de skader, som forsikringsselskaberne kan tilbyde ansvarsforsikring for.

Endelig drøftes det i kapitlet, om der for ansvaret for miljøskader bør indføres særlige regler om forældelse, som afviger fra de almindelige frister i forældelsesloven fra 1908 og i Danske Lov 5-14-4.

I denne forbindelse har et flertal af udvalgets medlemmer fundet, at der ikke er behov for at indføre nogen afvigelse fra den almindelige 5-årige forældelsesfrist, som er angivet i 1908-loven, og ej heller fra denne lovs regler om suspension og afbrydelse af fristen. Et mindretal i udvalget finder, at fristen bør være på 3 år og med de samme regler om suspension og afbrydelse af fristen, som er nævnt i 1908-loven. Et andet mindretal finder ikke at burde udtale sig om forældelses-spørgsmålet.

Med hensyn til spørgsmålet om afvigelse fra den 20-årige forældelsesfrist ifølge Danske Lov finder et flertal i udvalget, at der for miljøskader bør indføres en 30-årig forældelsesfrist i stedet for den 20-årige frist. Begyndelsestidspunktet for den 30-årige frist bør være tidspunktet for selve den skadeforvoldende hændelse. Det fremhæves i denne sammenhæng, at **30-års-fristen** i alle tilfælde skal være abso-

lut, således at der ikke skal gælde regler om suspension af denne frist.

Heroverfor finder et mindretal, at den absolutte forældelsesfrist bør fastsættes **til** en væsentlig kortere periode end 30 år.

Udvalget har om afbrydelse af den 30-årige frist fundet, at skadelidte for at afbryde denne frist enten må opnå skadevolders erkendelse af kravet eller indlede retsforfølgning mod skadevolder og forfølge de retslige skridt uden ophold.

Kapitlet indeholder endelig en oversigt over udvalgets lovudkast.

5. Lovudkast.

Herefter gengives udvalgets udkast til miljøerstatningslov med bemærkninger til de enkelte bestemmelser.

6. Bilag.

Som bilag er gengivet Forsikringsbetingelser for miljøansvar i henhold til den frivillige aftale om forureningsansvarsforsikring, som Industrirådet (nu Dansk Industri) har indgået med SKAFOR (Dansk Forening for Skadesforsikring).

KAPITEL 1

GÆLDENDE RET

1.1. Problemafgrænsning.

1.1.1. Begrebet miljøskade.

Ifølge kommissoriet skal udvalget gennemgå den retstilstand, der eksisterer vedrørende erstatning for miljøskader. Udvalget skal i den forbindelse gennemgå de regler, der inden for konkrete områder er fastsat vedrørende erstatning for miljøskader.

En gennemgang af den gældende retstilstand vedrørende erstatning for miljøskader forudsætter, at der forinden foretages en afgrænsning af, hvad der forstås ved "miljøskade". Der er imidlertid hverken i kommissoriet, i lovgivningen, i retspraksis eller i den erstatningsretlige litteratur givet nogen klar og entydig definition af, hvad der forstås ved "miljøskade".

Udvalget har derfor ved gennemgangen af den gældende retstilstand ikke forsøgt at foretage nogen nærmere afgrænsning af de elementer, der bør indgå i en definition af en "miljøskade", men er gået ud fra en bred forståelse af "miljøskade". Udvalget har således lagt til grund, at det karakteristiske ved en "miljøskade" er, at der sker en forurening, dvs. en skadelig påvirkning af omgivelserne. Denne forurening kan resultere i, at bestemte personer, herunder juridiske personer, eller offentlige myndigheder lider et tab.

Om en nærmere afgrænsning af "miljøskade" henvises til bemærkningerne til § 1 i udvalgets udkast til lov om miljøerstatning.

1.1.2. Problemstillingen.

En af de betingelser, der skal være opfyldt, før den, der forvolder en miljøskade, kan pådrage sig et erstatningsansvar, er, at der foreligger et ansvarsgrundlag. Det er endvidere en betingelse for erstatningspligt, at der er årsagssammenhæng mellem miljøskaden og den ansvarspådragende handling (kausalitetskravet), at den

indtrådte skade er et typisk udslag af den skadevoldende handlings farlige egenskaber (**adækvansbetingelsen**), at der er lidt et økonomisk tab, og at miljøskaden har ramt en person og en interesse, der er beskyttet af erstatningsreglerne.

Når der er tale om erstatning for miljøskader, er navnlig spørgsmålet om ansvarsgrundlaget særlig fremtrædende. Efter dansk rets almindelige erstatningsregel, culpareglen, ifaldes der således erstatningsansvar, hvis den skadevoldende handling kan lægges skadevolder til last som uforsvarlig, dvs. at skadevolderen har handlet forsætligt eller uagtsomt. Spørgsmålet er imidlertid, om ansvarsgrundlaget i lovgivningen eller i retspraksis er blevet skærpet i forhold til culpareglen. Skærpelsen kan ud over en streng vurdering af, om der er handlet culpøst, bestå i en regel om præsumptionsansvar, d.v.s en culparegel med omvendt bevisbyrde, hvorefter skadevolderen skal bevise, at han ikke har handlet uforsvarligt. Skærpelsen kan også bestå i en regel om objektivt ansvar, hvorefter skadevolderen uden skyld ifalder erstatning for den miljøskade, der er forvoldt, dvs. uden at det kan bebrejdes ham, at miljøskaden er indtrådt.

I det følgende gennemgås på denne baggrund ansvarsgrundlaget vedrørende erstatning for miljøskader (afsnit 1.2.).

Ud over spørgsmålet om ansvarsgrundlaget er spørgsmålet om, hvilke interesser og personer der nyder erstatningsretlig beskyttelse, når der indtræder en miljøskade, af særlig betydning. Det har i denne forbindelse særskit interesse at få fastslået, hvorvidt almene goder såsom luft, jord og vand nyder erstatningsretlig beskyttelse, og hvem der kan kræve erstatning for forurening af disse goder. Spørgsmålet om de erstatningsretligt beskyttede interesser og personkredse tager udvalget derfor særskit op til behandling (afsnit 1.3.).

Udvalget ser endelig på de særlige problemer, der knytter sig til spørgsmålet om forældelse af et erstatningskrav, når der foreligger en miljøskade (afsnit 1.4.). Spørgsmålet om forældelse er af særlig betydning med hensyn til skader på miljøet. Det skyldes, at skader på miljøet ofte vil vise sig lang tid, efter at den hændelse, der har forvoldt skaden, er indtruffet. Er forholdet på dette tidspunkt forældet, er retsvirkningen, at der ikke kan kræves erstatning.

1.2. Ansvarsgrundlaget.

1.2.1. Indledning.

Der er nogle steder i lovgivningen fastsat nærmere regler om objektivt erstatningsansvar for de skader, der indtræder på det pågældende retsområde. De enkelte objektive erstatningsregler inden for disse områder kan være aktuelle også i de tilfælde, hvor der sker skade på miljøet.

I det følgende redegøres der derfor for disse lovregler, idet der først ses på de regler, som primært vedrører transportområdet (afsnit 1.2.2.), hvorefter der ses på reglerne uden for transportområdet (afsnit 1.2.3.).

Derefter gennemgås retspraksis vedrørende ansvarsgrundlaget i sager om erstatning for miljøskader på de retsområder, hvor der ikke i lovgivningen er indført særlige regler om erstatningsansvar (afsnit 1.2.4.)

1.2.2. Objektive erstatningsregler på transportområdet.

1.2.2.1. Søloven.

I kapitel 12 i søloven, jf. lovebekendtgørelse nr. 653 af 13. oktober 1989, er der fastsat nærmere regler om objektivt ansvar for olieskader. Reglerne bygger på to internationale konventioner fra 1969 og 1971 om henholdsvis det privatretlige ansvar for skader ved olieforurening ("ansvarskonventionen"), og om oprettelse af en international fond til erstatning af skader ved olieforurening ("fonds-konventionen").

I sølovens **§ 267. stk. 1** bestemmes det således, at ejeren af et skib, der transporterer olie i bulk som last, er objektivt ansvarlig for enhver skade uden for skibet, som skyldes forurening forårsaget af olie, herunder bunkersolie, der udtømmes eller udflyder fra skibet, samt for udgifter eller skade, som forårsages af rimelige forholdsregler, der tages, efter at den pågældende hændelse er indtruffet, med henblik på at afværge eller begrænse den nævnte skade.

Ansaret indtræder, uanset på hvilken måde udflydningen sker. Ejerens ansvar begrænses imidlertid i situationer, som kan karakteriseres som "force majeure" ("vis major"), eller hvor skaden i det hele kan henføres til en handling, foretaget

af en tredjemand med forsæt til at forvolde skade, eller såfremt skaden i det hele skyldes fejl eller forsømmelser af nogen regering eller anden myndighed med hensyn til vedligeholdelse af fyr eller andre hjælpemidler for navigeringen, jf. § 268. stk. 1.

Endvidere kan ansvaret i henhold til § 268. stk. 2. nedsættes eller bortfalde i tilfælde af skadelidtes egen skyld.

For så vidt angår tankskibe i ballast eller tørlastskibe, udvider sølovens § 282. stk. 2, reglerne i §§ 267 og 268 til også at omfatte olieskader forvoldt af bunkersolie i forbindelse med transport med disse skibe. Reglen medfører, at der også i disse tilfælde gælder et objektivt ansvar.

I sølovens kapitel 12 er der endvidere i § 270 givet mulighed for, at skibsejeren kan begrænse sit ansvar beløbsmæssigt, ligesom han kan undgå et personligt ansvar ved at oprette en begrænsningsfond ved Sø- og Handelsretten efter reglerne i § 271. jf. således § 272.

Ansvaret i henhold til § 267 skal efter nærmere regler i sølovens § 273 holdes for sikret eller garanteret.

Uden for området for det objektive ansvar i søloven hviler erstatningsansvaret på den almindelige erstatningsregel, culpa-reglen. Dette er for ansvaret i forbindelse med skibskollisioner udtrykkeligt anført i sølovens kapitel 8.

1.2.2.2. Færdselsloven.

Færdselsloven, jf. lovbekendtgørelse nr. 765 af 16. november 1990 med senere ændringer, indeholder i § 101. stk. 1. en regel om objektivt ansvar for skader, som motordrevne køretøjer forvolder ved færdselsuheld eller ved eksplosion eller brand, der hidrører fra brændstofanlæg i køretøjet.

Det er i praksis antaget, at skader, som forvoldes ved tab af genstande eller gods under kørsel, er omfattet af ansvarsreglen.

Formentlig må det endvidere antages, at skader, som skyldes uheld, der sker i forbindelse med, at køretøjets brændstof løber ud af vognen, er omfattet af ansvaret i § 101.

Krav om erstatning for skader forvoldt af motordrevne køretøjer skal være dækket af en forsikring i et ansvarsforsikringsselskab, der er anerkendt af justitsministeren, jf. færdselslovens § 105. stk. 1. Dette gælder dog ikke for motorkøretøjer, der tilhører staten eller en kommune, jf. § 109. stk. 1.

1.2.2.3. Jernbaneerstatningsloven.

Jernbaneerstatningsloven, lov nr. 117 af 11. marts 1921 med senere ændring, indeholder i § 1 en bestemmelse om objektivt ansvar for personskade forvoldt ved jernbanedrift.

Efter nærmere regler i § 5 finder erstatningsbestemmelsen i § 1 tilsvarende anvendelse på tilintetgørelse eller beskadigelse af **håndbagage** eller andre ejendele, som en rejsende personligt fører med sig.

For skade på ejendom, som ikke befordres med jernbane, gælder tillige et objektivt ansvar i henhold til § 9, men dette ansvar er betinget af, at skaden er foranlediget af jernbanekøretøjets "påkørsel af andet end løsgående dyr" eller ved "andre driftsuheld".

Endelig indeholder lovens § 7 en særlig regel om gnistskader. Efter denne bestemmelse gælder det objektive ansvar tillige skade på fast eller rørlig ejendom forårsaget af gnister eller gløder fra et lokomotiv, medmindre der er tale om genstande, som er anbragt i strid med bestemmelser, der er truffet for at beskytte mod brandfaren.

Uanset ordlyden af lovens § 1 og § 9, der omtaler skader, der er forvoldt "ved jernbanedrift" eller som skyldes "påkørsel" eller "driftsuheld", må det nok antages, at det objektive ansvar også omfatter skader, som indtræder i forbindelse med, at gods, som transporteres med tog, forvolder skade uden for toget.

Jernbanernes erstatningsansvar med hensyn til tab eller skade på rejsegods, andet gods modtaget til befordring eller på levende dyr (det vil sige spørgsmål om erstatning inden for kontrakt) afgøres efter forskrifterne for den pågældende jernbane, for statsbanernes vedkommende efter reglerne i DSB-loven, jf. lovbekendtgørelse nr. 352 af 29. maj 1990 (særlig § 30).

Der er ikke i jernbaneerstatningsloven fastsat regler om obligatorisk forsikring af det objektive erstatningsansvar.

1.2.2.4. Luftfartsloven.

Luftfartsloven, jf. lovbekendtgørelse nr. 408 af 11. september 1985 med senere ændringer, indeholder regler om objektivt erstatningsansvar i §§ 106-107 og 127.

Efter disse regler er der objektivt erstatningsansvar for personskade på passagerer (herunder hvis de pågældende bliver dræbt) og skade på befordret gods under nærmere angivne omstændigheder. Endvidere er der objektivt erstatningsansvar for skade på person eller ting uden for luftfartøjet, hvis skaden skyldes fartøjets benyttelse til luftfart.

Det objektive ansvar må derfor antages at dække alle miljøskader, uanset om skaden skyldes driftsuheld, påflyvning, uvejr eller lignende, og uanset om skaden forvoldes ved, at dele af flyet eller gods, som transporteres hermed, tabes eller ved, at flyet falder ned og volder skade.

I lovens § 111 er der fastsat regler om beløbsmæssige begrænsninger i ansvaret for passagerer og gods. I lighed med de ovenfor nævnte bestemmelser i søloven om ansvarsbegrænsning bygger også disse regler om ansvarsbegrænsning på internationale konventioner.

Ejeren af et luftfartøj - bortset fra staten - er forpligtet til at have det ansvarsforsikret, jf. de nærmere bestemmelser herom i lovens § 130.

1.2.2.5. Havmiljøbeskyttelsesloven.

Lov nr. 130 af 9. april 1980 om beskyttelse af havmiljøet med senere ændringer gælder både situationer, hvor der er og hvor der ikke er tale om transport.

I loven er fastsat et forbud mod udtømmning af stoffer, affald, spildevand m.m. fra skibe, boreplatforme og luftfartøjer. I tilknytning hertil er der i lovens § 46 foreskrevet objektivt ansvar for udgifter til rimelige beredskabs- eller bekæmpelsesforanstaltninger i alle tilfælde, hvor der er sket eller er fare for forurening i forbindelse med udledning eller udtømmning i strid med lovens regler.

Det antages, at bestemmelsen i § 46 ikke vil blive bragt i anvendelse, såfremt der foreligger en af de situationer, der er nævnt i sølovens § 268, stk. 1, jf. ovenfor om denne bestemmelse.

Ved Sø- og Handelsrettens dom i UfR 1988.779 er det fastslået, at reglen i havmiljøbeskyttelseslovens § 46 om det objektive erstatningsansvar skal supplere og ikke ændre sølovens regler, herunder reglerne om globalbegrænsning i sølovens kapitel 10.

Havmiljøbeskyttelsesloven indeholder ikke regler om obligatorisk forsikring af det objektive erstatningsansvar efter § 46.

1.2.3. Objektive erstatningsregler uden for transportområdet.

1.2.3.1. Vandforsyningsloven.

Vandforsyningsloven, jf. lovbekendtgørelse nr. 337 af 4. juli 1985 med senere ændringer, indeholder i §§ 23 og 28 regler om objektivt erstatningsansvar.

§ 23 bestemmer, at ejeren af et **vandindvindingsanlæg**, der omfattes af § 20 (vandindvindinger, som amtsrådet skal meddele tilladelse til) er erstatningspligtig for skade, som voldes i bestående forhold ved forandring af grundvandsstanden under prøveboringer, prøvepumpninger og under anlæggets udførelse og drift. Erstatningen kan nedsættes eller bortfalde ved skadelidtes egen skyld.

§ 28 fastslår, at den, for hvis regning eller i hvis interesse bortledning m.v. foretages, er erstatningspligtig for skade, som voldes i bestående forhold ved forandring af grundvandsstanden, vandføringen i vandløb eller vandstanden i søer m.v. Erstatningspligten efter denne regel indtræder altså, uanset at der er meddelt tilladelse til bortledninger m.v., og uanset om der er handlet uforsvarligt.

Ligesom § 23 indeholder også § 28 en særlig bestemmelse om nedsættelse og bortfald af erstatningen ved skadelidtes egen skyld.

De to erstatningsregler indeholder ikke noget force majeure-forbehold.

Der er ikke i loven fastsat regler om obligatorisk forsikring af erstatningsansvaret.

1.2.3.2. Undergrundsloven og råstofloven.

I lov nr. 293 af 10. juni 1981 om anvendelse af Danmarks undergrund er det i § 35 bestemt, at den, der i henhold til lovens regler har fået tilladelse til at foretage forundersøgelser, efterforskning og indvinding af råstoffer, "skal erstatte skader, der forvoldes ved den i henhold til tilladelse udøvede virksomhed, selv om skaden er hændelig". Der er således tale om et objektive erstatningsansvar. Undergrundslovens regler om erstatningsansvar indeholder ikke noget force majeure-forbehold.

Der er ikke i loven regler om obligatorisk forsikring af det objektive erstatningsansvar.

Råstofloven, jf. lov nr. 357 af 6. juni 1991, angår forekomsten af sten, grus, sand, ler, kalk, kridt, brunkul, tørv, muld og lignende. Det er i lovens § 30. stk. 1. bestemt, at de kompetente offentlige myndigheder på andres grund kan lade foretage de borer og andre tekniske undersøgelser, som myndighederne skønner nødvendige for administrationen af loven.

Ifølge § 30. stk. 3. skal de skader, der forvoldes i forbindelse med undersøgelserne, erstattes, hvilket må anses som en bestemmelse om objektive ansvar.

1.2.3.3. Naturgasforsyningsloven og rørledningsloven.

Lov nr. 294 af 7. juni 1972 om naturgasforsyning indeholder i § 7 en regel, der fastslår et objektive ansvar. Reglen fastsætter, at bevillingshaveren skal erstatte skader, der forvoldes ved den i henhold til bevilling udøvede virksomhed, selv om skaden er hændelig.

Svarende til loven om naturgasforsyning indeholder rørledningsloven, lov nr. 291 af 10. juni 1981 om etablering og benyttelse af en rørledning til transport af råolie og kondensat, en bestemmelse om objektive erstatningsansvar i § 5. stk. 1.1 denne regel er det fastsat, at Dansk Olie og Naturgas A/S skal erstatte skade, der forvoldes ved anlæg eller drift af rørledningen, selv om skaden er hændelig.

Hverken i loven om naturgasforsyning eller rørledningsloven er der forbehold om, at det objektive ansvar ikke skal gælde i tilfælde af force majeure.

Der er ikke i lovene fastsat regler om obligatorisk forsikring af det objektive erstatningsansvar.

1.2.3.4. Loven om erstatning for atomskader.

Loven om erstatning for atomskader (nukleare skader), lov nr. 332 af 19. juni 1974, som ændret ved lov nr. 732 af 7. december 1988, indeholder regler om erstatning for atomskader, der sker ved ulykke i et anlæg eller under transport eller ved anden ulykke uden for et anlæg. Udgangspunktet er, at det er anlæggets indehaver, der er objektivt ansvarlig for skaden.

Der er hjemmel til, at en fragtfører, der udfører transport af nukleart brændsel m.v., efter aftale kan overtage anlægsindehaverens ansvar.

Der er pligt til at tegne forsikring til dækning af erstatningsansvaret. Endvidere er staten i visse tilfælde erstatningsansvarlig, f.eks. når erstatning ikke kan opnås hos anlægsindehaveren eller via dennes forsikring.

1.2.3.5. Produktansvarsreglerne.

Ved Rådets direktiv nr. 85/374/EØF af 25. juli 1985 er der i EF-regi indført regler om produktansvar. Direktivets **regler** er gennemført i Danmark ved lov nr. 371 af 7. juni 1989 om produktansvar. Ved siden af produktsansvarsloven gælder imidlertid tillige de ulovbestemte regler om produktansvar, som har været gældende også før produktansvarslovens gennemførelse, og som hviler på retspraksis med støtte i almindelige retsgrundsætninger.

Efter reglerne i produktansvarsloven gælder der et objektivt ansvar for producenter af defekte produkter, der volder skade på grund af defekten, jf. lovens § 6. I denne bestemmelse om ansvarsgrundlaget er der tillige givet bevisbyrde-regler, idet det er fastsat, at det påhviler skadelidte at føre bevis for skaden, defekten og årsagsforbindelsen mellem defekten og skaden.

Miljøskader, som kan henføres til defekte produkter, vil således være omfattet af det objektive ansvar i produktansvarsloven. For så vidt angår tingsskader indeholder loven imidlertid den begrænsning, at kun skade, som kan betragtes som "forbrugertingsskade", og som overstiger 4.000 kr., er omfattet af loven.

Lovens § 7 indeholder regler om ansvarsfrihed for producenten i forskellige situationer.

Bl.a. er der ansvarsfrihed for producenten, hvis defekten skyldes, at produktet skal være i overensstemmelse med ufravigelige forskifter udstedt af offentlig myndighed. Endvidere er producenten fri for ansvar, hvis det på grundlag af den videnskabelige og tekniske viden på det tidspunkt, da produktet blev bragt i omsætning, ikke var muligt at opdage defekten.

I EF-direktivet er der hjemmel til, at medlemsstaterne kan bestemme, at producentens samlede ansvar for personskade, forårsaget af identiske genstande med samme defekt (de såkaldte serieskader), skal være begrænset til et bestemt beløb.

EF's medlemslande har således hjemmel til at fastsætte i den nationale lovgivning, at serieskader forvoldt af f.eks. et medicinalprodukt højst skal kunne medføre erstatningsansvar for medicinalproducenten på et bestemt beløb (dette beløb skal dog efter direktivet være fastsat til over et vist minimumsbeløb).

Ved gennemførelsen af den danske lov om produktansvar har man ikke fundet det nødvendigt at fastsætte en sådan beløbsmæssig begrænsning af producentens ansvar.

I produktansvarslovens § 10 er det fastsat, at en mellemhandler hæfter for produktansvaret umiddelbart over for skadelidte og senere mellemhandlere i omsætningskæden. Det betyder, at skadelidte kan vælge, hvilket led i omsætningskæden han vil søge produktskaden erstattet hos, og en forbruger vil kunne vælge at sagsøge en lokal detailhandler eller grossisten. Til gengæld vil alle mellemhandlere, som på denne måde kommer til at hæfte for erstatningen, kunne kræve betaling refunderet hos tidligere handelsled (mellemhandleren siges at kunne gøre regres gældende over for tidligere handelsled), indtil ansvaret bliver placeret hos producenten.

Der er ikke i produktansvarsloven fastsat regler om obligatorisk forsikring af det objektive erstatningsansvar efter loven.

I produktansvarslovens § 13 er det fastsat, at loven ikke begrænser skadelidtes

adgang til erstatning efter almindelige regler om erstatning i eller uden for kontrakt eller i medfør af regler, som er fastsat i eller i henhold til anden lovgivning.

Dette medfører dels, at erstatningsregler i anden lovgivning bevarer deres betydning, dels at dansk rets almindelige ulovbestemte regler om produktansvar fortsat er gældende ved siden af reglerne i produktansvarsloven.

Efter de almindelige ulovbestemte regler om produktansvar, som er dannet i retspraksis, vil en sælger ifalde ansvar for produktskader i alle tilfælde, hvor han har handlet culpøst. Har en sælger således ved forkert produktionsteknik, behandling eller opbevaring gjort genstanden farlig, forsømt at undersøge, om den er farlig, eller undladt at advare køberen om faren, udformet en brugsanvisning, som ikke er fyldestgørende eller som ligefrem er forkert, således at køberen volder skade på sig selv eller andre ved brugen, vil sælgeren kunne ifalde ansvar.

Muligvis hæfter en erhvervsdrivende sælger endvidere for fejl begået i tidligere omsætningsled; detailhandleren hæfter således for fabrikantens fejl, jf. tilsvarende produktansvarslovens § 10.

Endelig kan der her som i andre forhold ifaldes ansvar, hvis sælgeren har givet en garanti, som efter sit indhold må fortolkes således, at den ikke blot angår mangler ved salgsgenstanden, men også dens farlige egenskaber.

1.2.3.6. Arbejdsskadeforsikringsloven.

Efter §1 i lov om arbejdsskadeforsikring, jf. lovbekendtgørelse nr. 450 af 25. juni 1987 med senere ændringer, er bl.a. enhver, der mod løn eller som ulønnet medhjælper antages til i en arbejdsgivers tjeneste varigt, midlertidigt eller forbigående at udføre arbejde her i landet, forsikret mod følgerne af arbejdsskade efter loven. Forsikret er endvidere medlemmer af arbejdsgiverens familie, dog ikke ægtefællen, for så vidt de efter beskaffenheden og omfanget af deres arbejde i arbejdsgiverens virksomhed kan sidestilles med andre arbejdere.

Forsikringen omfatter efter lovens § 2 alt arbejde for arbejdsgiveren, herunder arbejde i hans virksomhed, erhvervsmæssig eller ej, i hans personlige husholdning og ved udførelse af privat tjeneste for arbejdsgiveren og hans familie.

Lovens regler finder også anvendelse på andre personer, herunder på personer under udførelse af borgerlige eller kommunale ombud, jf. § 3.

Efter lovens § 5. stk. 1. har enhver arbejdsgiver, som i sin tjeneste beskæftiger personer som nævnt i § 1, forsikringspligt efter loven for disse personer, og efter S 42 skal de forsikringspligtige arbejdsgivere overføre deres risiko efter loven til et forsikringsselskab eller et forsikringsforbund. Staten og kommunerne har dog ikke pligt til at afgive risikoen, jf. § 41.

Efter § 9 forstås ved arbejdsskade i loven ulykkestilfælde, som skyldes arbejdet eller de forhold, hvorunder dette foregår. En arbejdsskade er endvidere skadelige påvirkninger af højst nogle få dages varighed, som skyldes arbejdet eller de forhold, hvorunder arbejdet foregår. Endelig betragtes erhvervssygdomme og andre sygdomme som nævnt i § 10 som arbejdsskader.

De ydelser, som på objektivt grundlag, uden at arbejdsgiveren har udvist culpa, kan gives efter loven, når der indtræder en arbejdsskade, er nærmere reguleret i S 24. Det drejer sig om følgende ydelser:

- 1) sygebehandling, optræning og hjælpemidler m.m.,
- 2) erstatning for tab af erhvervsevne,
- 3) erstatning for varigt mén,
- 4) overgangsbetrag til efterladte ved dødsfald,
- 5) erstatning for tab af forsørger.

Hvis der kræves erstatning eller godtgørelse for et tab, der ikke er omfattet af loven (som f.eks. godtgørelse for svie og smerte), skal spørgsmålet afgøres på grundlag af den almindelige erstatningsret, jf. nærmere herom i afsnit 1.2.4.3.2.

Det bemærkes, at arbejdsskadeforsikringsloven fra den 1. januar 1993 afløses af lov nr. 390 af 20. maj 1992 om forsikring mod følger af arbejdsskade.

1.2.4. Retspraksis.

1.2.4.1. Baggrund.

Bortset fra de regler om objektivt erstatningsansvar, som der er redegjort for i afsnit 1.2.2. og 1.2.3. ovenfor, indeholder den miljøretlige lovgivning sjældent ud-

trykkelige regler om erstatningsansvar for miljøskader. Den miljøretlige lovgivning indeholder derimod adskillige regler om godkendelse af virksomhedsdrift m.v. og om udstedelse af påbud eller forbud for at realisere de formål om bl.a. miljøbeskyttelse, der er fastsat i den pågældende lovgivning.

Som et særligt illustrerende eksempel kan nævnes lov nr. 358 af 6. januar 1991 om miljøbeskyttelse, som trådte i kraft den 1. januar 1992. Miljøbeskyttelsesloven indeholder således i kapitel 3 nærmere regler om beskyttelse af jord og grundvand, herunder regler (i § 24) om amtsrådets adgang til at give påbud og nedlægge forbud for bl.a. at undgå fare for forurening af anlæg til indvinding af grundvand. Miljøbeskyttelsesloven indeholder endvidere i kapitel 4 nærmere regler om beskyttelse af overfladevand, herunder regler (i § 30) om udstedelse af påbud eller nedlæggelse af forbud over for spildevandsanlæg, der ikke fungerer miljømæssigt forsvarligt. I kapitel 5 indeholder miljøbeskyttelsesloven nærmere regler om forurenende virksomhed, herunder regler (i § 33) om godkendelsespligt og (i § 41) om udstedelse af påbud og nedlæggelse af forbud. I miljøbeskyttelseslovens kapitel 9 er der herudover fastsat nærmere regler om tilsyn med de virksomheder, der er reguleret efter reglerne i loven, herunder (i § 68) en regel om, at tilsynsmyndigheden skal foranledige et ulovligt forhold lovliggjort, medmindre forholdet er af underordnet betydning. Der er endvidere fastsat regler om selvhjælpshandlinger (i §§ 69-70), hvorefter tilsynsmyndigheden kan lade afværgeforanstaltninger udføre "for den ansvarliges regning". Hverken disse regler om selvhjælpshandlinger eller andre regler i miljøbeskyttelsesloven fastsætter imidlertid, på hvilket grundlag det skal afgøres, hvem der skal betale de omkostninger, der er forbundet med tilsynsmyndighedens udførelse af selvhjælpshandlinger.

Det bemærkes i denne forbindelse, at der i miljøbeskyttelseslovens § 4, stk. 4, er fastsat en bestemmelse om, at den, der har forårsaget en forurening af luft, vand, jord eller undergrund, eller skabt risiko for, at en sådan forurening kan opstå, skal foretage de nødvendige foranstaltninger til at søge følgerne af forureningen effektivt forebygget eller afværget. Derudover skal den hidtidige tilstand så vidt muligt søges genoprettet. En tilsvarende bestemmelse var ikke fastsat i miljøbeskyttelsesloven af 1973.

I bemærkningerne til bestemmelsen er det bl.a. anført, at bestemmelsen understreger "forurenere-betaler-princippet", og at princippet indebærer, at forurenere må erstatte de udgifter, som myndighederne har afholdt for at foretage foranstaltningerne, hvis forurenere ikke selv har mulighed for at foretage de nødvendige foranstaltninger.

Det fremgår imidlertid ikke udtrykkeligt af bestemmelsens ordlyd, at forurenere på objektivt grundlag skal betale miljømyndighedernes udgifter til afværgeforanstaltninger m.v. Heller ikke forurenere-betaler-princippet, som der er henvist til i bemærkningerne, giver støtte for den antagelse, at forurenere skal betale er-

statning til miljømyndighederne på objektivt grundlag, jf. nærmere herom under gennemgangen af retspraksis i afsnit 1.2.4.2. Hertil kommer, at det ikke i bemærkningerne til miljøbeskyttelseslovens §§ 69-70 (om miljømyndighedernes ret eller pligt til at foretage selvhjælpshandlinger) er anført, at forureneren på objektivt grundlag skal betale miljømyndighedernes udgifter til afværgeforanstaltninger m.v. Det er derimod anført i bemærkningerne, at bestemmelserne svarer til § 49, stk. 2, og 50 a i miljøbeskyttelsesloven af 1973.

Miljøbeskyttelseslovens § 4, stk. 4, kan således ikke tages som udtryk for, at der er indført en særlig hjemmel for miljømyndighederne til at kræve udgifterne til afværgeforanstaltninger m.v. erstattet af forureneren på objektivt grundlag.

Det er på denne baggrund relevant at undersøge retspraksis for at få fastslået, på hvilket grundlag en person, herunder en grundejer eller en virksomhed, uden udtrykkelig lovhjemmel kan blive erstatningsansvarlig for de udgifter, som en tilsynsmyndighed har afholdt for at hindre, begrænse eller fjerne en forurening.

Det er endvidere relevant at undersøge retspraksis for at få fastslået ansvarsgrundlaget vedrørende erstatningskrav, der hidrører fra andre tab forvoldt ved en miljøskade, når der ikke i lovgivningen er fastsat udtrykkelige regler herom. Der tænkes f.eks. på erstatningskrav for person- og tingsskade og andet formuetab.

I begge situationer er spørgsmålet som nævnt i afsnit 1.1.2. først og fremmest, om dansk rets almindelige erstatningsregel, culpa-reglen, finder anvendelse, eller om ansvarsgrundlaget er blevet skærpet, herunder navnlig om der med hensyn til visse typer af miljøskader uden udtrykkelig lovhjemmel er indført et objektivt ansvar.

1.2.4.2. Afværgeforanstaltninger.

1.2.4.2.1. Problemstillingen.

Som nævnt i afsnit 1.2.4.1. opstår der i miljø-sager ofte et særligt erstatningsretligt problem, fordi det offentlige er blevet påført udgifter til afværgelse eller begrænsning af miljøskader. Afværgeforanstaltningerne kan dels gå ud på at afværge, begrænse eller fjerne en forurening, der befinder sig på den pågældende ejers egen grund, dels på at afværge, begrænse eller fjerne en forurening, der har bredt sig til fremmed ejendom.

Spørgsmålet er herefter, om en person eller virksomhed som grundejer er forpligtet til at betale de udgifter, som det offentlige har afholdt til foretagelse af afværgeforanstaltninger, uden at personen eller virksomheden har udvist nogen

skyld. I den forbindelse opstår spørgsmålet, om det har nogen afgørende retlig betydning for vurderingen af personens eller virksomhedens erstatningspligt, at afværgeforanstaltningerne er gået ud på at afværge, begrænse eller fjerne en forurening af den pågældendes egne arealer, eller om afværgeforanstaltningerne er gået ud på at afværge, begrænse eller fjerne en forurening, der har spredt sig til fremmed ejendom.

1.2.4.2.2. Afværgeforanstaltninger på egen grund.

Rockwool-dommen

I UfR 1991.674H (Rockwool-dommen) er gengivet en principiel dom fra Højesteret om ansvarsgrundlaget for grundejere vedrørende det offentlige krav om erstatning for omkostningerne til afværgeforanstaltninger på grundejerens arealer. Sagens retlige baggrund og omstændigheder var følgende:

Efter § 11, stk. 1, i miljøbeskyttelsesloven af 1973, jf. lovbekendtgørelse nr. 68 af 24. januar 1989, må væsker eller stoffer, der kan forurene grundvandet, ikke uden tilladelse nedgraves i jorden, udledes eller oplægges på denne eller afledes til undergrunden gennem nedsivningsanlæg. Beholdere med væsker eller stoffer, der kan forurene grundvandet, bortset fra tætte beholdere, som alene anvendes til ajle eller ensilagesaft, må endvidere ikke uden tilladelse fra ministeren være nedgravet i jorden. I § 11, stk. 2, er der i tilknytning hertil fastsat følgende:

"Stk. 2. Ministeren kan fastsætte regler til sikring af, at grundvandet ikke forurenes eller udsættes for forurening med de væsker og stoffer, der er nævnt i stk. 1. Ministeren kan herunder fastsætte regler om, i hvilke tilfælde og på hvilke vilkår tilladelse efter stk. 1 kan meddeles, samt regler om, at der ikke kræves tilladelse efter stk. 1, såfremt visse nærmere angivne betingelser er opfyldt. Ministeren kan endvidere fastsætte regler om kontrol og om indretning og tømning af beholdere og ledningsanlæg med de nævnte væsker og stoffer samt regler om gebyrer."

I medfør af bl.a. denne bestemmelse i miljøbeskyttelsesloven af 1973 har miljøministeren udstedt olietankbekendtgørelsen, jf. bekendtgørelse nr. 386 af 21. august 1980 om kontrol med oplag af olie m.v. Olietankbekendtgørelsens § 16 indeholder nærmere regler om kommunalbestyrelsens tilsynsbeføjelser. Efter bestemmelsen i § 16, stk. 3, kan kommunen, når en olietank viser sig at være utæt, bl.a. træffe afgørelse om, at "forurenet jord i tankens omgivelser fjernes fra den pågældende ejendom." Efter bestemmelsen i § 16, stk. 5, afholdes udgifterne til foretagelse af foranstaltninger, som er pålagt efter stk. 3-4, af den, "til hvem pålægget er meddelt." Denne bestemmelse skal sammenholdes med § 49, stk. 1, i miljøbeskyttelsesloven af 1973 (jf. nu § 69 i den gældende miljøbeskyttelseslov), der havde følgende ordlyd:

"Hvis et påbud eller forbud ikke efterkommes inden for den fastsatte frist, kan den myndighed, som fører tilsyn efter § 48 (tilsynsmyndigheden) lade foranstaltningen udføre for den ansvarliges regning."

En virksomhed (Rockwool) fik i medfør af olietankbekendtgørelsens § 16, stk. 3, meddelt pålæg om foretagelse af tekniske undersøgelser, opgravning og bortfjernelse af jord, som var forurenet af olie, der stammede fra nogle olietanke på virksomhedens grund. Forureningen var allerede sket, da virksomheden overtog grunden fra den tidligere ejer, og virksomheden var ikke bekendt med, at olietankene havde medført en forurening. Virksomheden foretog de pålagte afværgeforanstaltninger, men bestred pligten til at bære udgifterne dertil, idet den hverken havde forårsaget forureningen eller havde gjort iagttagelser, der burde give anledning til at sikre imod olieudslip.

Under en sag i Østre Landsret, anlagt af virksomheden imod kommunen og Miljøstyrelsen, gjorde virksomheden bl.a. gældende, at den skulle have de udgifter, som den havde afholdt til foretagelse af afværgeforanstaltninger, refunderet af det offentlige, fordi virksomheden ikke var erstatningsansvarlig. Virksomheden anførte i den forbindelse, at kommunen ikke havde hjemmel til at meddele det givne pålæg på objektivt grundlag. Da virksomheden endvidere ikke havde udvist culpa, var pålægget ugyldigt. Selv om pålægget var gyldigt og derfor skulle efterkommes af virksomheden, mente virksomheden ikke, at den endeligt skulle udrede udgifterne til foretagelse af afværgeforanstaltninger. Det skyldtes, at der ikke i lovgivningen, herunder i olietankbekendtgørelsens § 16, stk. 5, var hjemmel til at pålægge virksomheden objektivt ansvar. Miljømyndighederne bestred ikke, at virksomheden ikke havde handlet culpøst, men gjorde gældende, at påbuddet havde tilstrækkelig hjemmel i den nævnte bestemmelse i olietankbekendtgørelsen, idet det almindelige grundejeransvar og miljøbeskyttelsesloven, som bekendtgørelsen var udstedt i medfør af, udgjorde tilstrækkelig hjemmel for påbuddet til lovliggørelse. Miljømyndighederne fandt derfor, at det økonomiske ansvar måtte påhvile den, som påbuddet rettedes til. Det anførtes, at en grundejer for at sikre sig måtte have en særlig pligt til at undersøge ejendommen ved overtagelsen af den, og at grundejeren i givet fald måtte rejse indsigelse og erstatningskrav over for sin sælger.

Østre Landsret fandt, at der af de grunde, der var anført af miljømyndighederne, var tilstrækkelig hjemmel til, at der var meddelt påbud til virksomheden som grundejer med den virkning, at udgiften til gravningen endeligt skulle bæres af

virksomheden.

Højesteret ændrede imidlertid landsrettens afgørelse og gav dermed virksomheden medhold. I præmisserne til Højesterets dom udtaltes det, at det lagdes til grund, at forureningen var sket før virksomhedens overtagelse af grunden, og at virksomheden hverken havde eller burde have haft kendskab til forureningen, og at afværgeforanstaltningerne ikke havde været en forudsætning for virksomhedens byggeri på grunden. Efter forarbejderne til olietankbekendtgørelsen sammenholdt med de i øvrigt gældende ansvarsregler i miljøbeskyttelseslovgivningen fandt retten, at bekendtgørelsens § 16 måtte forstås således, at den ikke gav fornøden hjemmel til at pålægge virksomheden at betale udgifterne til afværgeforanstaltninger.

Højesteretsdommer Poul Sørensen har i UfR 1992B.34ff kommenteret dommen. I kommentaren er det generelt vedrørende spørgsmålet om grundejeransvaret bl.a. anført:

"Det blev dernæst gjort gældende, at der gælder et almindeligt grundejeransvar, hvorefter grundejeren for så vidt på objektivet grundlag skulle være pligtig at berigtige ulovlige forhold på sin ejendom. En sådan pligt for "den til enhver tid værende ejer" gælder ifølge nogle offentligretlige love, jf. således byggelovens § 17 og naturfredningslovens § 67. I miljøbeskyttelsesloven er der ikke indeholdt en sådan regel, og Højesteret har - modsat landsretten - ikke fundet, at disse særlige regler udspringer af en almindelig ulovbestemt retsgrundsætning, og har heller ikke fundet, at en sådan almindelig retsgrundsætning kan udledes af de nævnte særbestemmelser. Det offentlige har i medfør af miljøbeskyttelseslovens § 50 a (svarende til § 68 i den gældende miljøbeskyttelseslov) pligt til at foranledige et ulovligt forhold bragt til ophør, og det må have en rimelig sikker hjemmel for at pålægge grundejeren at betale de hermed forbundne udgifter. Der kunne altså heller ikke på dette grundlag statueres noget økonomisk ansvar for Rockwool for olieudslivningen".

Med særligt henblik på dommens rækkevidde er det i kommentaren bl.a. anført:

"I præmisserne anføres bl.a., "at de omhandlede foranstaltninger ikke har været en forudsætning for det af appellant (virksomheden) iværksatte byggeri." Som sagen var oplyst, kunne byggeriet rent fysisk være gennemført uden nødvendigvis først at fjerne jorden. Forureningen lå nemlig i alt væsentligt på et sted, hvor der skule være parkeringsareal, ikke hvor der skulle graves ud til byggeriet. Eventuelle lugtgener kunne formentlig have været afbødet på anden måde. Der var ikke særlig procederet på dette forhold, og præmisserne gør da også blot opmærksom på forholdet. Der er således ikke taget stilling til, hvilken afgørelse der måtte blive truffet i den situation, at man under udgravningen til et byggeri støder på en forurening fra en tidligere ejers tid, og hvor det - når grundejeren desuagtet vælger at gennemføre byggeriet - bliver forbundet med særlige, ofte meget betydelige, omkostninger at komme af med den forurenede jord, der skal fjernes for at give plads for selve byggeriet (fundament, kælder etc.), og som måske skal anbringes på en særlig kontrolleret plads, eller som det måske viser sig nødvendigt at

rense. Tænkes kan også den situation, at byggeriet i sig selv kun nødvendiggør fjernelse af en del af forureningen, men at myndighederne i det hele kræver denne fjernet. Kravet om oprensning efter forureninger bæres først og fremmest af den samfundsmæssige interesse heri. Det stiller sig umiddelbart anderledes, hvor oprensningen primært sker i ejerens interesse, det vil sige som led i hans udnyttelse af grunden, navnlig i den situation, hvor det offentlige ikke ville have stillet noget oprensningskrav, fordi forureningen ikke var truende for grundvandet eller andet, hvor den lå, men hvor problemerne opstår i og med opgravningen og deraf følgende anbringelse andetsteds.

Tilfældene er legio. Det er vel kun virkeligheden, der overgår fantasien, og retsforholdet er derfor velegnet til nærmere regulering gennem domstolenes afgørelse af konkrete tvister. Men at pålægge et ansvar, der går videre, end hvad der følger af de almindelige erstatningsregler, bør først ske efter en politisk debat og stillingtagen".

Som det fremgår af dommen og højesteretsdommer Poul Sørensens kommentar til dommen, fandt Højesteret ikke, at der var hjemmel i olietankbekendtgørelsens § 16, stk. 5, og § 49, stk. 1, i miljøbeskyttelsesloven af 1973 til at lade virksomheden på objektivt grundlag (uden skyld) bære omkostningerne for de afværgeforanstaltninger, som virksomheden blev pålagt af det offentlige. Da virksomheden ikke havde udvist culpa, fik virksomheden medhold i sin påstand om, at det offentlige skulle refundere virksomheden de udgifter til afværgeforanstaltninger, som virksomheden havde afholdt som følge af påbuddet fra det offentlige.

I præmisserne til UfR 1991.674H er der imidlertid peget på de særlige omstændigheder, som dommens resultat støttes på, bl.a. at forureningen var sket før virksomhedens overtagelse af grunden, og at de iværksatte foranstaltninger ikke havde været en forudsætning for virksomhedens byggeri. I kommentaren til dommen er der i tilknytning hertil givet flere eksempler på situationer, som dommen efter præmisserne ikke umiddelbart er anvendelig på. Det kan derfor ikke med sikkerhed fastslås, at dommen vil få den betydning, at en grundejer ikke uden særlig lovhjemmel kan blive forpligtet til at afholde det offentliges udgifter til afværgelse m.v. af en forurening af grundejerens arealer, hvor grundejeren ikke har handlet culpøst.

Retspraksis forud for Rockwool-dommen

Spørgsmålet er herefter, om der forud for UfR 1991.674H er afsagt domme om ansvarsgrundlaget for grundejere vedrørende det offentliges omkostninger til afværgeforanstaltninger på grundejernes ejendom, der kan give et billede af, om der gælder et i forhold til culpareglen skærpet ansvar, herunder navnlig et objektivt ansvar, for grundejere. Følgende trykte domme kan i den forbindelse

fremhæves:

UfR 1990.4160.1 en villa-olietank på 2.500 liter opstod lækage, hvorved ca. 1300 liter olie strømmede ud i jorden. I medfør af § 16, stk. 3, i olietankbekendtgørelsen gav kommunen villaejerne et påbud om at foretage en undersøgelse af oliens bevægelser ved grundvandsspejlet for at skabe sikkerhed for, at bevægelserne ikke skete mod et kommunalt vandværks boringer og i bekræftende fald at etablere foranstaltninger for at afværge olieforurening af boringer. Kommunen henledte samtidig villaejernes opmærksomhed på, at de som grundejere var forpligtede til at bекoste undersøgelsen og de eventuelle foranstaltninger, og at kommunen for deres regning ville foretage det fornødne, hvis de ikke efterkom påbuddet. Da villaejerne **ikke** efterkom påbuddet, foretog kommunen undersøgelsen og iværksatte foranstaltninger på villaejernes ejendom og uden for ejendommen for at hindre olieforurening af vandværket. Kommunen anlagde herefter sag mod villaejerne med påstand om, at de var forpligtet til at betale kommunens omkostninger til iværksættelsen af undersøgelsen og afværgeforanstaltningerne. Kommunen gjorde under retssagen bl.a. gældende, at villaejerne var forpligtede til at betale kommunens udgifter, fordi de ikke havde efterkommet påbuddet, som havde hjemmel i § 11, stk. 1, og § 48 i miljøbeskyttelsesloven af 1973 og i olietankbekendtgørelsens § 16, stk. 3. I miljøbeskyttelsesloven af 1973 er der i § 48 bl.a. fastsat en generel tilsynsbestemmelse om, at kommunalbestyrelsen påser, at loven og de regler, der er fastsat i medfør af loven, overholdes.

Kommunen gjorde endvidere gældende, at formuleringen af olietankbekendtgørelsens § 16, stk. 5, og § 49 i miljøbeskyttelsesloven af 1973 var udtryk for et objektiveret ansvar, således at villaejerne skulle betale kommunens omkostninger.

Kommunen gjorde endelig gældende, at villaejerne var ansvarlige, fordi de havde handlet culpøst ved ikke at have kontrolleret eller ført tilsyn med olietanken, selv om det var almindeligt kendt, at et større antal olietanke af denne type havde produktionsfejl.

Villaejerne påstod frifindelse. Ejernes anbringender vedrørte imidlertid primært det spørgsmål, om de var forpligtede til at betale for de foranstaltninger, som kommunen havde iværksat uden for deres ejendom. De anførte således, at olietankbekendtgørelsen alene indeholdt hjemmel til at påbyde iværksættelse af foranstaltninger på selve ejendommen, og at kommunen derfor ikke kunne påbyde iværksættelse af foranstaltninger uden for denne og således heller ikke kunne kræve udgifterne hertil betalt af ejerne. Villaejerne bestred i øvrigt at have udvist culpa.

I landsrettens dom er der bl.a. anført følgende om villaejernes forpligtelse til at betale de omkostninger, som kommunen havde haft vedrørende undersøgelse og afværgeforanstaltninger på deres ejendom:

"De sagsøgte efterkom ikke pålægget, og de hæfter derfor i medfør af bekendtgørelsens § 16, stk. 5-6, jf. **miljøbeskyttelseslovens** § 49, stk. 1, for de udgifter, sagsøgeren har afholdt, i det omfang udgifterne vedrører foranstaltninger, som kan anses for omfattet af pålægget og har hjemmel i § 16, stk. 3.

Efter denne bestemmelse kan kommunalbestyrelsen træffe afgørelse om, at en utæt olietank skal graves op, at den skall aflændes og sikres mod sammenstyrtning, eller "at udsivet indhold fra tanken eller af indholdet forurenet jord i tankens omgivelser (skal) fjernes fra den pågældende ejendom, eller at der (skal) træffes andre nødvendige forholdsregler."

Således som sagen foreligger oplyst, finder retten herefter, at de sagsøgte i henhold til olietankbekendtgørelsen skal tilpligtes til at betale 87.950,34 kr., der udgør det beløb, som vedrører prøve- og afværgeboringen på de sagsøgtes ejendom."

UfR 1989.692H (Den anden Phønix-dom). En kommune havde sagsøgt **A/S** Phønix Contractors og nedlagt påstand om erstatning bl.a. for kommunens udgifter til fjernelse af fenolforurenede jord på den ejendom, som virksomheden havde ejet. Kommunen havde forinden givet den daværende ejer af grunden et påbud om bl.a. at fjerne den fenolforurenede jord. Dette påbud blev stadfæstet af Miljøstyrelsen, idet det havde hjemmel i § 11, stk. 1 i miljøbeskyttelsesloven af 1973. Spørgsmålet i sagen var, om virksomheden havde udvist culpa og på dette grundlag skulle betale kommunens udgifter. Højesterets flertal fandt ligesom landsrettens flertal, at virksomheden havde handlet uagtsomt. Som begrundelse herfor henviste Højesterets flertal til den omstændighed, at det ved en tidligere højesteretsdom (UfR 1958.365H) var blevet lagt til grund, at virksomhedens ledelse vidste eller burde vide, at fenol var et ikke biologisk omsætteligt giftigt stof, der kan udvaskes af tjære og fjorene grundvandet. Højesterets flertal fandt herefter, at det påhvilede virksomheden at udvise særlig forsigtighed og omhu til hindring af fenolindtrængning i grundvandet. Virksomheden havde **derfor** handlet uagtsomt ved "gennem længere tid at have behandlet og oplagret tjærestoffer på virksomhedens areal uden at træffe fornødne foranstaltninger og uden at sikre sig, at kloakken ikke var utæt, hvilket den efter det foreliggende må antages at have været gennem længere tid."

UfR 1977.183V. Ved et uheld blev den elektriske pumpe til en olietank, der var anbragt på en fabrik, sat i gang med den følge, at olie strømmede ud og trængte ned i jorden og ud i en å. Uheldet blev opdaget en søndag af en nabo til fabrikken, der tilkaldte det kommunale brandvæsen, som foretog foranstaltninger til bekæmpelse af den skete forurening såvel på som uden for fabrikkens ejendom. De foranstaltninger, som kommunen havde iværksat til afværgelse af skade på fabrikkens ejendom, blev erstattet efter reglerne om uanmodet forretningsførelse (negotiorum gestio). Herom hedder det i præmisserne til landsrettens dom bl.a.:

"Da der imidlertid har været behov for øjeblikkelig indgriben, herunder fornøden ekspertise til fastlæggelse af omfanget af de nødvendige foranstaltninger til afværgelse af yderligere skader, og da (fabrikkens) egen ledelse har været forhindret i at træffe nærmere bestemmelser herom, findes de iværksatte foranstaltninger med rette at være bragt til udførelse af (kommunen) efter almindelige regler om uanmodet forretningsførelse. . . ."

Af nyere utrykte domme om ansvarsgrundlaget for grundejeren vedrørende erstatning af det offentlige omkostninger til afværgeforanstaltninger på grundejers ejendom kan fremhæves følgende:

Vestre Landsrets dom af 30. oktober 1990 (5. afdeling. B 124/1987 og B 887/1987. Et entreprenørfirma skulle nedlægge en drænledning på en bortforpagtet ejendom. Under gravearbejdet beskadigede en gravemster hos entreprenørfirmaet en Natorørledning, og der skete udslip af ca. 45.000 liter brændstof. Ejeren af grunden fandtes at have pådraget sig ansvar for de skete skader, herunder for kommunens omkostninger til foretagelse af afværgeforanstaltninger på ejerens ejendom, idet det blev lagt til grund, at ejeren havde udvist culpa. Ejeren

af grunden fandtes at have pådraget sig ansvar for de skete skader, herunder for kommunens omkostninger til foretagelse af afværgeforanstaltninger på ejerens ejendom, idet det blev lagt til grund, at ejeren havde udvist culpa. Ejeren havde kendskab til ledningen og derfor anledning til at være opmærksom på ledningens betydning for dræningsarbejdet, således at han skulle have givet forpagteren besked herom.

Vestre Landsrets dom af 1. juni 1990 (2. afdeling. B 1217/1986) Strandby-dommen). Sagen angik Miljøstyrelsens krav om oprensning af en række grunde, der af en virksomhed var forurenede med affalds- og biprodukter fra asfaltproduktion. Virksomheden havde solgt grundene til en kommune, der senere videresolgte arealerne til privat beboelse. Under sagen gjorde Miljøstyrelsen bl.a. gældende, at virksomheden var erstatningsansvarlig på objektivet grundlag. Retten fandt imidlertid ikke, at der gjaldt et objektivet ansvar for virksomheden, og da virksomheden ikke i sin ejertid havde udvist forhold, der efter dansk rets almindelige erstatningsregler kunne begrunde ansvar, blev virksomheden frifundet. Kommunen blev derimod fundet erstatningsansvarlig, idet den under byggemodning af grundarealerne havde fået kendskab til lugtgener og uden yderligere undersøgelse eller oplysning herom til køber videresolgte grundene. Kommunen havde derfor i forhold til grundejerne pådraget sig et køberetligt ansvar, og Miljøstyrelsen, der havde fået transport på købernes eventuelle krav mod kommunen, fik herefter medhold i sin påstand om erstatning.

Vestre Landsrets dom af 13. januar 1989 (1. afdeling. B 1830/1986 m.fl.) Den anden Cheminova-dom). Dommen angik en virksomheds (Cheminovas) undladelse af at give oplysninger til myndighederne om tidligere nedgravning af kemikalieaffald, som virksomheden havde foretaget, undladelse af et grave nedgravet affald op, ligesom virksomheden i øvrigt fortsatte nedgravningen. Virksomheden blev pålagt erstatningsansvar bl.a. over for en amtskommune, der havde afholdt udgifter til undersøgelser på virksomhedens grund. Uanset at det fra sagsøgernes side blev gjort gældende, at virksomheden var ansvarlig på objektivet grundlag uden særlig lovhjemmel, foretog landsretten en vurdering af, om virksomheden havde udvist culpa. Landsretten fremhævede i den forbindelse, at afgørelsen af, om virksomheden var **erstatningsansvarlig** efter culpapreglen, måtte træffes på grundlag af de bestemmelser og normer for forsvarlig, respektive uforsvarlig adfærd, som var gældende på tidspunktet for virksomhedens drift (årene 1945-54). Landsretten fandt, at virksomheden havde udvist culpa, idet det bl.a. var afgørende, at virksomhedens daværende ledelse måtte anses for at besidde en høj grad af ekspertise med hensyn til arten og farligheden af de nedgravede stoffer, og at virksomheden lå mindre end 300 meter fra et stort vandindvindingsanlæg, hvortil grundvand måtte antages at strømme også fra grunden under virksomhedens areal og dets nærmere omgivelser. Eftersom landsretten statuerede culpa, fandt retten det upåkrævet at tage stilling til, om der forelå ansvar for virksomheden på objektivet grundlag. Det bemærkes, at Højesteret den 13. maj 1992 under henvisning til de grunde, der var anført i landsrettens dom, fandt, at virksomheden havde pådraget sig et erstatningsansvar.

Vestre Landsrets dom af 8. marts 1985 (1. afdeling. B 1141/ 1980). På en maskinstation opstod en brand, som bredte sig til maskinstationens giftlager. Branden blev slukket af det kommunale brandvæsen, og til imødegåelse af den fare for giftforurening, der var opstået ved branden, traf kommunen en række foranstaltninger såvel på som uden for maskinstationens ejendom. Kommunen krævede under sagen sine omkostninger til **afværgeforanstaltninger** erstattet af maskinstationen og gjorde i den forbindelse bl.a. gældende, at der påhvilede maskinstationen et objektivet ansvar i henhold til miljøbeskyttelseslovens § 49 og kemikalieaffaldsbekendtgørelsens § 4, jf. bekendtgørelse nr. 121 af 17. marts 1976 om kemikalieaffald, som bl.a. indeholdt en bestemmelse om, at kommunalbestyrelsen kunne lade foranstaltningerne udføre "for vedkommendes regning", hvis et påbud ikke blev efterlevet (§ 4, stk. 3). Til støtte for det objektive ansvar blev der endvidere henvist til det såkaldte polluter pays principle, hvorefter udgifterne til for-

ureningsbekæmpelse bør udredes af forureneren. Dette princip var efter kommunens opfattelse velbegrunderet, fordi det var maskinstationen, der havde de bedste muligheder for at modvirke risikoen for skade, ligesom maskinstationen kunne indkalkulere denne risiko ved sin prisfastsættelse. Kommunen gjorde endvidere gældende, at maskinstationen var ansvarlig efter dansk rets almindelige erstatningsregel, culpa-reglen. Maskinstationen gjorde til støtte for sin påstand om fri-findelse bl.a. gældende, at der ikke i lovgivningen fandtes positive bestemmelser om erstatningspligt for forureningsskader, og at der derfor ikke var grundlag for at antage, at der påhvilede maskinstationen et skærpet ansvar for følgerne af branden i giftlageret. Maskinstationen fandt endvidere ikke, at der var behov for at pålægge den et skærpet ansvar, idet der ikke var tale om en farlig bedrift. Maskinstationen var heller ikke ansvarlig efter de almindelige erstatningsregler, idet der ikke fra maskinstationens side var udvist noget culpøst forhold. Arbejdsgiveransvaret efter DL 3-19-2 for den brand, som en medarbejder (traktorfører) på maskinstationen havde forårsaget, kunne ikke udstrækkes til den foreliggende situation, hvor forureningen måtte betegnes som en atypisk følge af branden.

I landsrettens dom lagdes det til grund, at branden var forårsaget ved en culpøs adfærd fra traktorførers side. For så vidt angår kommunens krav vedrørende afværgeforanstaltningerne på maskinstationens ejendom, fandt landsretten, at maskinstationen var erstatningsansvarlig. I landsrettens præmisser er som begrundelse herfor bl.a. anført:

"... at maskinstationen efter kemikalieaffaldsbekendtgørelsen § 4, stk. 2, havde pligt til at efterkomme sagsøgerens (kommunens) anvisninger om fjernelse af forureningen, og at sagsøgeren, hvis anvisningerne ikke fulgtes, kunne lade de nødvendige foranstaltninger udføre for maskinstationens regning, jf. bekendtgørelsens § 4, stk. 3, og miljøbeskyttelseslovens § 49, stk. 2. Uanset at sagsøgeren ikke i overensstemmelse hermed gav maskinstationen anvisninger om fjernelse af forureningen, men selv traf de nødvendige foranstaltninger, findes sagsøgeren - under hensyn til sagens hastende karakter og til, at maskinstationen ikke gjorde indvending imod, at sagsøgeren tog sagen i sin egen hånd - at have krav på at få sine udgifter vedrørende de nævnte foranstaltninger erstattet af maskinstationen".

Som det fremgår af gennemgangen af retspraksis forud for UfR 1991.674H, har domstolene lagt til grund, at grundejerens erstatningsansvar for det offentlige udgifter til afværgeforanstaltninger på grundejerens ejendom som udgangspunkt er dansk rets almindelige erstatningsregel, culpa-reglen. Det gælder således for UfR 1989.692H. Vestre Landsrets dom af 30. oktober 1990. Vestre Landsrets dom af 1. maj 1990 og Vestre Landsrets dom af 13. januar 1989. I de to sidstnævnte domme blev der procederet på, at grundejeren var objektivt ansvarlig, men i Vestre Landsrets dom af 1. maj 1990 afviste landsretten, at der skulle gælde et objektivt ansvar for grundejeren, og i Vestre Landsrets dom af 13. januar 1989 fandt landsretten ikke at burde tage stilling hertil, fordi det lagdes til grund, at grundejeren var erstatningsansvarlig efter culpa-reglen.

Bortset fra UfR 1989.692H er de domme, der baserer grundejerens erstatningsansvar på culpa-reglen, i øvrigt karakteriseret ved, at der ikke var givet et påbud til grundejeren, forinden afværgeforanstaltningerne på grundejerens ejendom blev udført. I UfR 1989.692H blev påbuddet endvidere givet til den aktuelle grundejer og ikke til den tidligere grundejer, som erstatningskravet var rettet

imod.

I UfR 1990.4160 har landsretten imidlertid fortolket olietankbekendtgørelsens § 16, stk. 5, og § 49, stk. 1, i miljøbeskyttelsesloven af 1973 således, at grundejerne på objektivt grundlag var erstatningsansvarlige for de afværgeforanstaltninger, som kommunen lod iværksætte på grundejernes ejendom. Landsretten har i den forbindelse lagt vægt på, at grundejerne i medfør af olietankbekendtgørelsens § 16, stk. 3, **fik** et gyldigt påbud om at iværksætte afværgeforanstaltninger på deres ejendom, at grundejerne ikke efterlevede påbuddet, og at der var konneksitet mellem påbuddet og de afværgeforanstaltninger, som kommunen lod foretage på ejendommen.

I Vestre Landsrets dom af 8. marts 1985 er landsretten gået et skridt videre, idet grundejeren på objektivt grundlag blev pålagt at betale erstatning for kommunens udgifter til afværgeforanstaltninger på grundejerens ejendom, selv om kommunen ikke forinden havde givet grundejeren et påbud. Der blev i den forbindelse lagt vægt på, at kommunen havde hjemmel (i kemikalieaffaldsbekendtgørelsen og miljøbeskyttelseslovens § 49) til at give et påbud, og at kommunen derefter, hvis påbuddet ikke blev efterlevet af grundejeren, kunne lade foranstaltningerne udføre for grundejerens regning. Der blev endvidere bl.a. lagt vægt på, at kommunen i det konkrete tilfælde ikke havde tid til at afvente, at et påbud blev givet.

Hertil kommer, at grundejeren i UfR 1977.183V er pålagt at betale kommunens udgifter ud fra reglerne om negotiorum gestio.

Der er i den forbindelse grund til at fremhæve, at UfR 1990.4160 næppe kan anses for et egentligt præjudikat til støtte for et objektivt ansvar for grundejeren. Det skyldes, at grundejeren ikke under proceduren gjorde særligt gældende, at han ikke var forpligtet til på objektivt grundlag at betale kommunens udgifter til oprydning m.v. på grundejerens ejendom.

Heller ikke præjudikatsværdien af Vestre Landsrets dom af 8. marts 1985 kan anses for at være særlig stor. Det skyldes, at retten fandt det bevist, at en ansat hos maskinstationen ved sin culpøse **adfærd** havde påsat branden. Dette betød, at maskinstationen efter Danske Lovs 3-19-2 som arbejdsgiver var forpligtet til at **betale** kommunens omkostninger til **afværgeforanstaltninger** uden for maskinstationen, jf. nærmere herom nedenfor. Samme begrundelse for at tillægge maskinstationen ansvar kunne imidlertid også være brugt for så vidt angår kommunens omkostninger til afværgeforanstaltninger på maskinstationens ejendom.

I UfR 1977.183V fandt retten det tilsvarende bevist, at grundejeren efter culpa-reglen var ansvarlig for de omkostninger til afværgeforanstaltninger, som kommunen havde iværksat uden for grundejerens ejendom. Herefter kunne retten ligeledes efter culpa-reglen have dømt grundejeren til at betale omkostningerne til kommunens afværgeforanstaltninger på grundejerens ejendom.

I lyset af UfR 1991.674H må det nu antages, at den fortolkning af den miljøretlige lovgivning (§ 49 i miljøbeskyttelsesloven af 1973, olietankbekendtgørelsens § 16 og kemikalieaffaldsbekendtgørelsens § 4), som lå til grund for, at grundejerne i UfR 1990.4160 og i Vestre Landsrets dom af 8. marts 1985 ifaldt objektivt ansvar, ikke er udtryk for gældende ret. I Rockwool-dommen lagde Højesteret som nævnt til grund, at den miljøretlige lovgivning, herunder § 49 i miljøbeskyttelsesloven af 1973, ikke indeholdt hjemmel til at pålægge grundejeren et objektivt ansvar.

Konklusion

Retspraksis forud for UfR 1991.674H giver således ikke sikre holdepunkter for at antage, at grundejeren uden særlig lovhjemmel kan blive erstatningsansvarlig på objektivt grundlag vedrørende det offentlige omkostninger til afværgeforanstaltninger på grundejerens arealer. På grundlag af UfR 1991.674H må det derfor konkluderes, at grundejerens erstatningsansvar i almindelighed skal vurderes efter dansk rets almindelige erstatningsregel, culpa-reglen.

1.2.4.2.3. Afværgeforanstaltninger på fremmed grund.

Der foreligger en række domme, som tager stilling til spørgsmålet om grundejerens ansvar for det offentlige omkostninger til afværgeforanstaltninger på fremmed grund. Følgende trykte domme kan i den forbindelse fremhæves:

UfR 1990.4160. I dommen, der er gennemgået ovenfor, var der bl.a. anført følgende om ansvarsgrundlaget for kommunens udgifter til afværgeforanstaltninger uden for villaejernes ejendom:

"Retten må give de sagsøgte (villaejerne) medhold i, at deres betalingsforpligtelse i henhold til olietankbekendtgørelsen ikke omfatter de foranstaltninger, som sagsøgeren (kommunen) iværksatte omkring selve de truede vandboringer til konstatering og imødegåelse af eventuelle vidtrækkende følger af olieudslippet på de sagsøgte ejendom.

Retten foretog herefter en vurdering af, om villaejerne var ansvarlige efter dansk rets almindelige erstatningsregel, culpa-reglen, men fandt ikke, at dette var tilfældet. Som begrundelse herfor anførte retten bl.a.:

"De sagsøgte olietank var efter det oplyste en 2.500 liters plast-tank af en gængs type, der må antages at være fremstillet og nedgravet i et stort antal.... Det må lægges til grund, at lækagen, hvorved ca. 1.300 liter olie sivede ud i jorden, er opstået pludseligt og af en ikke nærmere fastslået årsag, uden at de sagsøgte forinden havde bemærket en revnedannelse eller andet, som måtte give grund til at lade tanken undersøge for holdbarhed. Det kan ikke antages at have været almindeligt kendt, at plast-olietanke fra fabrikken Ajva, således som hævdet af sagsøgeren under sagen, er behæftet med en særlig risiko for **lækage**...."

UfR 1989.692H. I denne sag, der ligeledes er gennemgået ovenfor, fandt Højesterets flertal tillige, at virksomheden, der havde udvist culpa, skulle betale erstatning for kommunens udgifter til afværgeforanstaltninger uden for virksomhedens ejendom.

UfR 1989.3530. I denne sag havde perkolat fra en losseplads forurennet grundvandet med den følge, at et nærliggende gartneri fik forbud mod brug af vand til konsum fra gartneriets egen brønd. Gartneriet skulle herefter tilsluttes offentlig vandforsyning, og gartneriejereren krævede erstatning for udgifterne til tilslutningen. Endvidere krævede kommunen erstatning for de udgifter, den havde afholdt til undersøgelser og afværgeforanstaltninger i forbindelse med forureningen.

Under sagen blev det bl.a. gjort gældende, at ejeren af lossepladsen var erstatningsansvarlig på objektivt grundlag, selv om der ikke var en udtrykkelig lovhjemmel hertil. Landsretten fandt imidlertid, at ejeren af lossepladsen havde handlet culpøst, og den pågældende blev derfor forpligtet til at betale både gartneriejerens udgifter til tilslutning til den offentlige vandforsyning og kommunens udgifter til undersøgelser og afværgeforanstaltninger. I præmisserne hedder det bl.a.:

" (Sagsøgte) drift af lossepladsen var godkendt på vilkår, at der kun måtte deponeres bestemte affaldstyper. Hele pladsen skulle bl.a. være indhegnet, ligesom der i åbningsstiden ved indkørslen til stadighed skulle føres kontrol med, at uautoriserede affaldstyper ikke blev aflæsset.

Efter bevisførelsen må det lægges til grund, at indhegning ikke som påbudt skete i takt med lossepladsens udbygning, ligesom det må lægges til grund, at der ikke blev foretaget fornøden kontrol.

Det må yderligere lægges til grund, at der i lossepladsen blev dannet perkolat, som ikke kan stamme fra godkendte affaldstyper, og at grundvandet under en del af ... (gartneriet) blev forurennet ved nedsivning af dette perkolat.

Således som sagen er oplyst, findes sagsøgte at burde have været klar over, at der kunne være risiko for en sådan perkolatdannelse og nedsivning. Forureningen af grundvandet med den følge, at myndighederne forbød anvendelse af vand fra gartneriets brønd, findes yderligere at være påregnelig, ligesom det findes påregneligt, at (kommunen) som den ansvarlige miljømyndighed måtte iværksætte undersøgelser og afværgeforanstaltninger. "

I UfR 1977.183V. som er gennemgået ovenfor, blev der også taget stilling til spørgsmålet om erstatningsansvar for afværgeforant stilling til spørgsmålet om erstatningsansvar for afværgeforanstaltninger på fremmed grund. Herom anførte landsretten bl.a.:

".... Efter bevisførelsen må det imidlertid lægges til grund, at direktør ... allerede om lørdagen havde bemærket en påfaldende olielugt, men havde forladt virksomheden uden at undersøge dette forhold nærmere. Det må endvidere lægges til grund, at reguleringsshenen, som efter det oplyste kunne have afværget olieudtømmingen, var defekt, hvilket må henføres til manglende kontrol og vedligehold-

delse. Den omstændighed, at en sådan reguleringsbane ikke er påbudt til et anlæg som det omhandlede, findes at burde være uden betydning, når henses til tankens ikke godkendte **placering** i nærheden af to rendestensbrønde og den udvendige placering af **oliepumpens** vippetank, hvilke forhold måtte gøre nødvendigheden af en virksom dobbeltsikring nærliggende. Under disse omstændigheder findes (virksomheden) i hvert fald efter almindelige erstatningsregler at være ansvarlig for de omkostninger, som er påført (kommunen) til afværgelse af skade uden for (virksomhedens) ejendom."

Fra den utrykte retspraksis kan fremhæves følgende domme:

Vestre Landsrets dom af 30. oktober 1990,¹ denne sag, som er gennemgået ovenfor, fandt landsretten, at grundejeren, der havde udvist culpa, tillige skulle erstatte kommunens udgifter til afværgeforanstaltninger uden for grundejerens ejendom.

Vestre Landsrets dom af 13. januar 1989. I denne sag, som **ligeledes** er gennemgået ovenfor, skulle virksomheden (Cheminova) efter culpaparglen tillige betale erstatning for de offentlige myndigheders afværgeforanstaltninger m.v. uden for virksomhedens grund. Det bemærkes, at Højesteret den 13. maj 1992 under henvisning til de grunde, der var anført i landsrettens dom, fandt, at virksomheden havde pådraget sig et erstatningsansvar.

Vestre Landsrets dom af 4. juni 1987 (1. afdeling. B 402/ 1984) (Den første Cheminova-dom). Sagen angik Miljøministeriets erstatningskrav mod en virksomhed (Cheminova) i anledning af, at myndighederne havde måttet afholde udgifterne til at fjerne et kemikalieaffaldsdepot. Depotet, der ikke var placeret på virksomhedens grund, stammede delvis fra virksomheden.

Landsrettens flertal frifandt virksomheden under henvisning til, at der ikke i den miljøretnlige lovgivning, der var gennemført efter ophøret af den aktuelle affaldsdeponering, var fastsat regler om erstatning på objektivt grundlag. Endvidere er det fremhævet i dommens præmisser, at deponeringerne af affald var sket efter myndighedernes forudgående undersøgelser og tilladelse, at myndighederne senere flere gange efter vurdering af depotets miljømæssige betydning ikke havde krævet det fjernet, ligesom staten selv i sin tid havde deponeret kemikalieaffald på stedet.

Landsrettens tredje dommer, der også stemte for frifindelse, lagde ligeledes vægt på den stedfundne regulering af miljøbeskyttelsesområdet. På denne baggrund og under hensyn til spørgsmålets karakter og betydning fandt han, at spørgsmålet om indførelse af objektivt ansvar burde afgøres af lovgivningsmagten og ikke af domstolene.

Vestre Landsrets ankedom af 1. maj 1987 (4. afdeling. B 2653/1986) En chauffør kom under kørsel med gylle i en gyllevogn ud for et færdselsuheld, hvorved gyllen løb ud af vognen. Kommunen lod i den anledning foretage visse foranstaltninger for at hindre, at en nærliggende å blev forurenet. Kommunen krævede herefter erstatning af en gårdejer, der ejede gyllevognen, for udgifterne til afværgeforanstaltninger. Kommunen gjorde bl.a. gældende, at gårdejeren var ansvarlig efter færdselslovens regler (efter den dagældende færdselslov var der tale om et præsumptionsansvar, dvs. culpa med omvendt bevisbyrde). Kommunen gjorde endvidere gældende, at gårdejeren, uafhængig af om færdselslovens erstatningsregler fandt anvendelse, måtte være ansvarlig efter § 49, stk. 2, i **miljøbeskyttelsesloven** af 1973, der efter kommunens opfattelse indebar et objektivt ansvar for gårdejeren.

Landsretten gav kommunen medhold og stadfæstede dermed byrettens dom. Som begrundelse herfor er i landsrettens dom bl.a. anført:

"**Uheldet** findes at være sket ved et færdselsuheld, der er omfattet af færdselslovens erstatningsregler, jfr. § 101, stk. 1 og 2, i den på uheldstidspunktet gældende færdselslov. Da (gårdejer) ikke har godtgjort, at uheldet ikke kunne være undgået ved fornøden agtpågivenhed og omhu, er (gårdejer) ansvarlig for uheldet. (Gårdejer) må herefter i medfør af **miljøbeskyttelseslovens** (§ 49, stk. 2), erstatte (kommunen) de udgifter, (kommunen) har afholdt for at afværge den ved uheldet fremkaldte overhængende fare for forurening af (åen) med risiko for betydelig skade til følge. Landsretten stadfæster derfor den indankede dom, uden at det findes påkrævet at tage stilling til det af parterne i øvrigt anførte."

Vestre Landsrets dom af 8. marts 1985.¹ denne sag, der er gennemgået ovenfor, fandt landsretten tillige, at maskinstationen skulle erstatte kommunens udgifter til afværgeforanstaltninger uden for maskinstationens ejendom. Som begrundelse herfor anførte landsretten bl.a.:

"Det er ubestridt, at årsagen til branden var (traktorførerens) afbrænding af affald. Under de foreliggende omstændigheder findes denne afbrænding at have været uforsvarlig. Idet det findes påregneligt, at der i forbindelse med en brand kunne ske udsivning fra giftlageret, findes (maskinstationen) at være **erstatningsansvarlig** for de foranstaltninger med hensyn til opsamling og bortskafning af forurenede slukningsvand, der blev foretaget uden for maskinstationens ejendom."

Som det fremgår af gennemgangen af retspraksis, ifalder en grundejer ikke erstatningsansvar for det offentlige omkostninger til afværgeforanstaltninger uden for grundejerens ejendom, medmindre grundejer er erstatningsansvarlig efter dansk rets almindelige erstatningsregel, culpa-reglen. Denne fortolkning af retspraksis træder særligt tydeligt frem i UfR 1977.1830, UfR 1990.4160 og Vestre Landsrets dom af 8. marts 1985, som **med** hensyn til kommunens udgifter til afværgeforanstaltninger på grundejerens ejendom pålagde grundejer ansvar efter reglerne om negotiorum gestio (den førstnævnte dom) eller på objektivt grundlag (de sidstnævnte domme), medens udgifterne til afværgeforanstaltninger uden for grundejerens ejendom blev pålagt grundejer efter culpa-reglen. Der kan endvidere peges på Vestre Landsrets dom af 4. juni 1987, som udtrykkeligt afviste at pålægge virksomheden ansvar på objektivt grundlag.

Vestre Landsrets dom af 1. maj 1987 kan ikke tages som udtryk for, at der uden udtrykkelig lovhjemmel gælder et objektivt ansvar for grundejer. Af præmisserne til landsrettens dom fremgår således, at gårdejer ifaldt ansvar efter de dagældende regler i færdselsloven (om præsumptionsansvar). Da ansvarsgrundlaget herefter var til stede, skulle gårdejer betale kommunens udgifter til afværgeforanstaltninger efter § 49, stk. 2, i miljøbeskyttelsesloven af 1973, idet disse afværgeforanstaltninger blev udført for "den ansvarliges regning".

1.2.4.2.4. Culpabedømmelsen.

Vurderingen af, om en grundejer er **erstatningsansvarlig** efter culpa-reglen for de

udgifter til afværgeforanstaltninger, som det offentlige har ladet foretage på eller uden for grundejeren ejendom, skal efter sagens natur baseres på de konkrete omstændigheder i hver enkelt tilfælde. Dette illustreres af UfR 1990.4160 og UfR 1977.183V med hensyn til udgifterne til afværgeforanstaltninger uden for grundejerens ejendom. At culpavurderingen efter omstændighederne kan være streng, illustreres af Højesterets flertals afgørelse i UfR 1989.692H.

Af de gennemgåede domme kan udledes, at grundejeren ikke blot ifalder erstatningsansvar for sine culpøse handlinger, men også for sine culpøse undladelser, jf. således f.eks. Vestre Landsrets dom af 30. oktober 1990 og Vestre Landsrets dom af 13. januar 1989.

Der vil i almindelighed være formodning for culpa, hvis der foreligger en overtrædelse af miljøretlige forskrifter, jf. herved UfR 1989.3530. Culpabedømmelsen vil dog stadig være selvstændig, og skade som følge af forurening kan derfor ikke kræves erstattet, alene fordi formelle forskrifter er tilsidesat, eller fordi nødvendige tilladelser ikke er indhentet. Kun hvis forskrifterne kan opfattes som en præcisering af, hvad der må anses for forsvarlig handlemåde på det pågældende område, vil de blive tillagt betydning for culpabedømmelsen. I Vestre Landsrets dom af 13. januar 1989 anførte landsretten således, at culpabedømmelsen måtte foretages på grundlag af bestemmelser og normer for forsvarlig respektive uforsvarlig adfærd. Culpaansvar, der er baseret på overtrædelse af miljøforskrifter, må dog i almindelighed forudsætte, at forskrifterne var gældende på det tidspunkt, da den relevante handling eller undladelse skete, jf. herved Vestre Landsrets dom af 13. januar 1989.

Den omstændighed, at skadevolderen har overholdt de vilkår, som er knyttet til en tilladelse fra en offentlig myndighed, og ikke har overskredet de grænser for forurening, der er fastsat i tilladelsen, udelukker ikke, at skadevolderen efter omstændighederne kan ifalde erstatningsansvar efter culpareglen. Besidder skadevolderen f.eks. et særligt kendskab til de stoffer, som han har fået tilladelse til at udlede eller deponere på særlige vilkår, og som - hvis det kom til det offentliges kundskab - ville medføre en skærpelse af tilladelsens vilkår, vil skadevolderen således kunne blive erstatningsansvarlig efter culpareglen, sml. herved UfR 1989.692H. hvor Højesterets flertal lagde vægt på indsigten hos virksomhedens ledelse om karakteren af de giftige stoffer, som virksomheden oplagrede.

Erstatning kan efter omstændighederne også kræves efter culpareglen, selv om ingen miljøretlig forskrift er overtrådt, se hertil f.eks. UfR 1977.183V og Vestre Landsrets dom af 30. oktober 1990.

1.2.4.3. Person- og tingsskade og andet formuetab.

1.2.4.3.1. Ansvarsgrundlaget i almindelighed.

Spørgsmålet om erstatningsansvar, der skyldes forurening af miljøet, opstår ikke alene, når det offentlige foretager afværgeforanstaltninger for bl.a. at hindre en skade, men også når der indtræder en skade som følge af forureningen. Der kan f.eks. være tale om personsskade eller en tingsskade og andet formuetab, der er afledt heraf.

Retspraksis viser, at udgangspunktet for vurderingen af, om skadevolderen skal betale erstatning i disse tilfælde, er dansk rets almindelige erstatningsregel, culpa-reglen. Til illustration kan nævnes følgende to domme fra den trykte retspraksis:

UfR 1989.3530. I denne sag, der er gennemgået ovenfor i afsnit 1.2.4.2.3., fremgår, at ejeren af lossepladsen efter culpa-reglen tillige skulle betale udgifterne til gartneriets tilslutning til den offentlige vandforsyning.

UfR 1969.9230. I 1965 konstateredes utæthed i en udendørs nedgravet 2500 liters jertank med fyringsolie til en beboelsesejendom. Utætheden i tanken, der var nedlagt i 1958, skyldtes tæring i bunden, men årsagen hertil var ikke nærmere oplyst. Den olie, der strømmede ud af tanken, forurenede brønden på naboejendommen og brøndens kilder, hvorved brønden blev ubrugbar. Ejeren af beboelsesejendommen ansås erstatningsansvarlig efter culpa-reglen. I landsrettens dom er der bl.a. anført følgende herom:

"Det må efter det fremkomne lægges til grund, at ødelæggelsen af sagsøgerens vandforsyning er forvoldt af den fra sagsøgtes tank gennem utæthed udstrømmende fyringsolie, samt at sagsøgte ikke i tiden fra han i 1961 erhvervede ejendommen med den udendørs nedgravede olietank og indtil han den 1. oktober 1966 fik mistanke om, at tanken var utæt, har ført tilsyn med tankens tilstand og sikret sig, at tanken stadig var tæt. Det må efter den foretagne syns- og skønsforretning endvidere være at lægge til grund, at olien er strømmet ud i jorden fra en ved korrosion opstået lækage i tankens bund, samt at tanken ved nedgravningen var rustbeskyttet efter de dagældende forskrifter, men at denne rustbeskyttelse er utilstrækkelig ved de efter den 1. juni 1967 etablerede tankanlæg. Selv om årsagen til korrosionen ikke er nærmere belyst, finder retten, at sagsøgte ved ikke at have ført noget tilsyn med olietanken, som var opstillet før sagsøgtes overtagelse af ejendommen under omstændigheder, som sagsøgte intet kendte til, har pådraget sig erstatningsansvar for de ved lækagen opståede skader, også når henses til, at den omstændighed, at tanken ikke, som det er sædvanligt ved udendørs olietanke, var helt nedgravet under jordsmonnet, måtte henlede sagsøgtes opmærksomhed på, at den muligt kunne stå direkte på klippen, og at isoleringslaget dermed i særlig grad kunne have været udsat for beskadigelser."

For så vidt angår culpabedømmelsen bemærkes, at den efter omstændighederne - som UfR 1969.9230 viser - kan være meget streng. En ejer af en fast ejendom kan således ifalde erstatningsansvar efter culpa-reglen for de person- eller tings-

skader m. v., der indtræder, hvis den pågældende har eller burde have opdaget en farlig tilstands opståen på sin ejendom og ikke foretager rimelige afværgeforanstaltninger som f.eks. at underrette de myndigheder, der har til opgave at bekæmpe visse særlige risici, bl.a. brandvæsen eller miljømyndigheder.

Med hensyn til culpabedømmelsen kan endvidere henvises til de domme, der er nævnt vedrørende erstatningsansvaret for det offentlige udgifter til afværgeforanstaltninger på og uden for grundejerens ejendom, jf. afsnit 1.2.4.2.4.

Spørgsmålet er imidlertid, om der i retspraksis uden særlig lovhjemmel på visse områder er sket en skærpelse af ansvarsgrundlaget, navnlig således at der er indført et objektivt ansvar.

1.2.4.3.2. Objektivt ansvar.

Piloteringer og udgravninger

For så vidt angår skader, der er forvoldt ved piloteringer og udgravninger, er der i retspraksis indført et objektivt ansvar for bygherren. Der kan i denne forbindelse nævnes følgende domme:

UfR 1968.84H. if. højesteretsdommer Gjerulffs kommentar i UfR 1968B.333ff. Sagen angik pilotering med nedramning af betonpæle i forbindelse med byggeri i Aalborg bymidte, hvilket medførte revnedannelser i nogle ca. 500 år gamle bygninger på et kloster (Aalborg kloster) ca. 100-200 meter fra arbejdsstedet. Entreprenøren, der ikke havde udvist culpa, blev frifundet, medens der blev pålagt bygherren erstatningsansvar på objektivt grundlag. I landsrettens dom er der som begrundelse for det objektive ansvar over for bygherren bl.a. anført:

"Efter det i sagen oplyste, herunder de af begge hold skønsmænd - tildels under afhjæmningerne - afgivne udtalelser, må det lægges til grund, at pilotering ved pælenedramning uanset udførelsesmåden medfører en vis ikke ringe fare for rysteskader på omkringliggende ejendomme, navnlig når det som her drejer sig om et større byggeri, til hvis fundering der skulle foretages nedramning af et meget betydeligt antal betonpæle, og at skadevirkningernes radius ikke lader sig forudberegne. Uanset om sandsynligheden for sådanne skader på klostrets bygninger på grund af afstanden fra byggepladsen på forhånd måtte have stået som fjentliggende, findes (bygherren), i hvis interesse, efter hvis anvisninger og for hvis regning arbejdet udførtes, og som havde mulighed for ved budgetteringen og planlægningen af arbejdet at indregne dækning af denne risiko, at burde bære omkostningerne ved sådanne af arbejdet forårsagede skader."

Højesteret stadfæstede landsrettens dom i henhold til grundene. Dog lagde Højesteret vægt på følgende faktiske omstændigheder:

"Som nævnt i dommen valgte man af økonomiske grunde at foretage funderingen ved nedramning af pæle, og ingeniør ...(**entreprenøren**) meddelte i den forbindelse (bygherren), at han tidligere havde været ude for, at der i Aalborg var opstået skader på grund af pælenedramning. Ingeniøren rådede derfor (bygherren) til at tegne all-risk forsikring."

UfR 1983.714H. jf. højesteretsdommer Pontoppidans kommentar i UfR 1984B.49ff. Under udbygningen af et biologisk rensningsanlæg havde en kommune sænket grundvandsstanden. Anlægget var i drift i ca. 6 måneder, hvorefter der pludselig opstod betydelige **sætningsskader** på to ejendomme. Kommunen blev som bygherre dømt til at betale erstatning på objektivt grundlag for sætningsskaderne på de to ejendomme. I præmisserne til Højesterets dom hedder det bl.a.:

"Det tiltrædes, at de omfattende sætningsskader på de indstævntes ejendomme i efteråret 1975 må antages at være forårsaget af den sænkning af grundvandsstanden, der som foreskrevet i udbudsmaterialet blev foretaget i forbindelse med byggearbejdet. Efter skønserklæringen findes risikoen for, at sådanne skader vil indtræde dog ikke at have været så stor, at appellanten (kommunen) burde have valgt en anden fremgangsmåde ved arbejdets udførelse. Der findes herefter ikke grundlag for at tilpligte appellanten at erstatte skaderne som følge af begåede fejl eller udvist forsømmelse.

Det må imidlertid lægges til grund, at appellanten var bekendt med jordbundsforholdene og med **funderingsforholdene** for bygningerne i området. Det tiltrædes herefter, at appellanten, som ved den økonomiske og tekniske planlægning af arbejdet havde mulighed for at tage risikoen for skadeforvoldelse i betragtning, er fundet erstatningsansvarlig for de betydelige skader på de indstævntes ejendomme."

Som det fremgår af dommene, lagde Højesteret til støtte for det objektive ansvar for bygherren vægt på driftsrisiko- og påregnelighedssynspunkter. I højesteretsdommer Pontoppidans kommentar til UfR 1983.714H. jf. UfR 1984B.50, er der bl.a. anført følgende herom:

"Når kommunen alligevel blev pålagt ansvar, skete det, som det fremgår af dommen, ud fra synspunkter, der ligger på linje med dem, som i teorien har været anført til støtte for et objektivt ansvar for skader, der forvoldes ved udgravninger, piloteringer og lign. arbejder på fast ejendom. . . . Den valgte fremgangsmåde indebar en vis risiko, som kommunen, der var bekendt med forholdene i området, kunne tage i betragtning ved tilrettelæggelsen af byggeriet. Man kunne have valgt en anden, omend langt dyrere fremgangsmåde, men når man foretrak grundvandssænkningen, måtte man være forberedt på at betale, hvis der som her opstod skader i betydeligt omfang. Dommen ligger således i klar fortsættelse af den linje, som blev lagt ved Højesterets dom i UfR 1968.84 (Aalborg Kloster-sagen). Dommen er kommenteret af Gjerulff i UfR 1968B.333ff, og det fremgår af kommentaren, at Højesteret har anset dommen som et udtryk for, at der på dette område kunne pålægges ansvar uden **culpa**."

Brud på forsyningsledninger

De driftsrisiko- og påregnelighedsbetragtninger, som ligger til grund for det objektive ansvar i de to ovennævnte domme, er også blevet anvendt som begrundelse for objektivt ansvar på andre områder. Med Højesterets domme i UfR

1983.866H og UfR 1983.895H. jf. højesteretsdommer Pontoppidans kommentar i UfR 1984B. 51 ff, ændredes den tidligere praksis (præsumptionsansvar med betydelige krav til styrken af beviset for, at culpa ikke forelå) vedrørende skader forvoldt ved brud på forsyningsledninger, således at der indførtes et objektivt ansvar.

UfR 1983.866H. Sagen angik en 90 år gammel hovedvandledning af støbejern under Gammel Kongevej i København, som sprængtes på grund af frost. Fra bruddet på ledningen strømmede vand ud og ødelagde varer i en kælder for ca. 330.000 kr. Den sandsynligste årsag til bruddet var, at ledningen på grund af materialetræthed ikke kunne modstå tryk eller bevægelser i de omgivende jordlag, fremkaldt af temperaturændringer og/eller trafikpåvirkninger. Det kommunale vandværk blev pålagt at betale erstatning for de ødelagte varer. I præmisserne udtaler Højesterets flertal, at skader som følge af brud opstået på den anførte måde som vandforsyningsudgift findes at burde bæres af kommunen, der ejer vandforsyningsværket med tilhørende ledningsnet, og som ved sin tekniske og økonomiske planlægning af driften har haft mulighed for at tage risikoen for sådanne ikke upåregnelige skaders opståen i betragtning.

UfR 1983.895H. En kvinde led skade, svarende til en invaliditetsprocent på 75, ved gas, der stømmede ind i huset som følge af brud på en hovedgasledning. Det lagdes til grund, at røret ligesom andre rør nedlagt på samme tidspunkt, var af ringe kvalitet, at der tidligere havde været brud på gasledningsnettet, og at den valgte fremstillingsmetode gav et højere kulilteindhold i gassen end visse andre metoder. Højesteret pålagde ved en enstemmig afgørelse kommunen erstatningsansvar som ejer af gasværket med præmisser helt svarende til dem, der er anvendt i dommen i UfR 1983.866H.

Navnlig UfR 1983.895H må anses for en særlig klar markering af, at der med hensyn til skader, der er forvoldt ved brud på forsyningsledninger, gælder et objektivt ansvar. Det skyldes, at dommen angår forhold, der synes at kunne have været karakteriseret som culpa, hvis man ikke havde **fundet**, at der i sagen var ansvar på objektivt grundlag.

Rækkevidden af de to domme og de driftsrisiko- og påregnelighedssynspunkter, som dommene bygger på, kan imidlertid give anledning til nogen tvivl, idet der netop findes mange meget forskellige tilfælde, hvor det offentlige driver virksomhed, og hvor det offentlige ved sin tekniske og økonomiske planlægning netop har mulighed for at tage risikoen for ikke påregnelige skaders opståen i betragtning.

Drift af offentlige spildevandsanlæg

Højesteret har således med hensyn til erstatningsansvaret for driften af kommunale spildevandsanlæg afvist at pålægge objektivt ansvar under henvisning til de driftsrisiko- og påregnelighedsbetragtninger, som ligger til grund for de ovennævnte domme om objektivt ansvar.

UfR 1987.258H. Under et kraftigt og usædvanlig langvarigt regnskyl var et kommunalt kloakanlæg ikke i stand til at bortlede vandet, og der opstod derfor oversvømmelsesskader. To af landsrettens dommere fandt, at kommunen var erstatningsansvarlig efter en culparegel med omvendt bevisbyrde, medens den sidste dommer pålagde kommunen erstatningsansvar på objektivt grundlag ud fra de anførte driftsrisiko- og påregnelighedsbetragtninger. Højesterets flertal på **fire** dommere frifandt kommunen, da den ikke havde udvist culpa og heller ikke var ansvarlig på objektivt grundlag. To dommere, der var enige med flertallet i, at kommunen ikke kunne pålægges objektivt ansvar, pålagde kommunen erstatningsansvar efter culpareglen. En dommer fandt, at kommunen var ansvarlig på objektivt grundlag ud fra de anførte driftsrisiko- og påregnelighedsbetragtninger.

I en kommentar til dommen, jf. UfR 1987B.285ff, har højesteretsdommer Hornslet bl.a. anført følgende om baggrunden for dommens resultat:

"Under sagen var der rejst spørgsmål om at pålægge kommunen et objektivt ansvar ud fra synspunkter som i UfR 1983.714H om sætningsskader i forbindelse med **byggearbejder** og i UfR 1983.866H og 895H om ansvar for ledningsbrud.... Medens de nævnte domme angik skader forvoldt ved byggearbejder og skader som følger af materialebrist, hidrørte skaderne i den nu afgjorte sag fra en skadesårsag af en anden karakter, og dette blev afgørende for resultatet, der gik ud på, at der ikke kunne pålægges ansvar i videre omfang, end dette måtte være hjemlet i den traditionelle culparegel."

Det hedder videre i kommentaren:

"Det fremgår af det anførte, at ingen af de voterende i Højesteret mente at kunne begrunde et erstatningsansvar for kommunen med en culparegel med omvendt bevisbyrde, og det var den almindelige opfattelse blandt de deltagende dommere, at alternativet til et almindeligt culpaansvar i en sag som den foreliggende ikke burde være et culpaansvar med omvendt bevisbyrde, men et egentligt objektivt ansvar.... Når seks af de deltagende dommere i Højesteret i den nu afgjorte sag ikke kunne gå ind for et sådant objektivt ansvar, må det ses som udtryk for, at et sådant ansvar enten må kræve lovhjemmel eller i hvert fald meget stærke grunde, og at det var den overvejende opfattelse, at sådanne grunde ikke var til stede her. Det har spillet en betydelig rolle, at den naturbegivenhed - "det kraftige og usædvanlige regnskyl" - der var den udløsende skadesårsag ..., på markant måde afveg fra de omstændigheder, der begrundede det objektive erstatningsansvar i de tre domme fra 1983, som sagen blev sammenlignet med..."

Arbejdsgiverens erstatningsansvar for arbejdsskader

Hvis den erstatningssøgende kræver erstatning ud over de ydelser, der gives efter arbejdsskadeforsikringsloven ("differenceerstatning"), jf. herom afsnit 1.2.3.6. ovenfor, skal spørgsmålet om arbejdsgiverens erstatningspligt afgøres efter den almindelige erstatningsret.

Det fremgår af retspraksis, at udgangspunktet forud for UfR 1989.1108H (Asbest- eller Eternitdommen) er, at arbejdstageren kun kan få erstatning efter dansk rets almindelige erstatningsregel, culpareglen. Til illustration kan nævnes følgende dom:

UfR 1984.284H. Sagen angik en person, der efter 34 års arbejde som formør på et jernstøberi måtte fratræde arbejdet på grund af erhvervssygdommen silicose, forårsaget af indånding af kvartsstøv. Højesteret fandt det godt gjort, at de arbejds-hygieniske forhold på virksomheden i en lang årrække forud for den pågældendes fratræden havde ligget under det niveau, der er foreskrevet for støberier med hensyn til støvbekæmpelse. Dette måtte endvidere antages i væsentlig grad at have medvirket til, at den pågældende havde pådraget sig silicose, og virksomheden blev anset erstatningsansvarlig herfor. Højesteret stadfæstede landsrettens dom.

Dommen er kommenteret af højesteretsdommer Hornslet i UfR 1984B.296ff. I kommentaren hedder det blandt andet: "Der er tale om et område, hvor der i givet fald må gælde et strengt culpaansvar for virksomhederne. Skal domstolene overbevises om, at det vil være rigtigt uden lovregulering at gå videre, må det imidlertid forventes, at der vil påhvile den, der gør synspunktet gældende, en streng "bevisbyrde" for synspunktets berettigelse. Afvejelsen af de krydsende hensyn er i hvert fald til dels udtryk for et politisk valg, som rettelig henhører under lovgivningsmagten."

I et par domme blev arbejdsgiveren frifundet, idet der ikke var bevis for culpa hos arbejdsgiveren, jf. UfR 1985.1015H og UfR 1989.988H.

UfR 1985.1015H drejede sig om en fotograf, der var beskæftiget på et hospital, og som herved pådrog sig en erhvervssygdom. Højesteret fandt ikke tilstrækkeligt grundlag for at antage, at der havde foreligget uforsvarlig indretning af fotografens arbejdssted, som arbejdstilsynet havde besigtiget uden krav om ændring. Efter det oplyste fandt retten heller ikke, at fotografens klager over sygdomssymptomer var af en sådan art, at hospitalet burde have foranlediget, at hun **ophørte** med sit arbejde. Herefter fandtes amtskommunen som sygehusejer ikke ansvarlig.

UfR 1989.988H angik en ansat på en plastfabrik, der i et par år arbejdede med mineralske opløsningsmidler og derved pådrog sig en erhvervssygdom. Højesterets flertal lagde til grund, at virksomheden ikke havde **overtrådt** offentlige forskrifter eller offentlige påbud. Endvidere henviste flertallet bl.a. til, at der på det pågældende tidspunkt kun i snævre videnskabelige kredse var kendskab til, at de pågældende arbejdsforhold kunne føre til kroniske skader. Det ansås herefter ikke for godt gjort, at der var grundlag for at pålægge virksomheden erstatningsansvar. Mindretallet i Højesteret fandt det tilstrækkelig sandsynliggjort, at de hygiejniske grænseværdier angående arbejdsforholdene havde været overskredet, og anså derfor den pågældende arbejdstagers arbejdsplads for uforsvarligt indrettet.

Sagens omstændigheder i UfR 1989.1108H var følgende:

En Etemitfabrik havde i årene 1928-1988 fremstillet eternit m.v. ved hjælp af store mængder asbest. Herved havde medarbejderne indåndet asbeststøv, og 36 medarbejdere eller enker efter medarbejdere, der var blevet ramt af den uheldelige erhvervssygdom asbestose og i enkelte tilfælde kræft, søgte fabrikken til betaling af erstatning ud over de beløb, som var modtaget fra arbejdsskadeforsikringen.

I Østre Landsret gjorde medarbejderne blandt andet gældende, at der påhvilede virksomheden et strengt culpaansvar for erhvervssygdomme, og at virksomheden på grund af løbende overtrædelse af gældende arbejdsmiljøregler måtte anses at være ansvarlig for de indtrufne skader. Subsidiært blev det gjort gældende, at hvis virksomheden ikke kunne anses at have pådraget sig et culpaansvar, skulle den anses for ansvarlig på objektivt grundlag.

Virksomheden gjorde blandt andet gældende, at erstatningsansvaret i sagen ikke skulle bedømmes ud fra en streng culpaansvarsregel. Endvidere var de påbud m.v., som virksomheden havde modtaget fra arbejdstilsynet, uden betydning for ansvaret over for de medarbejdere, der tidligere havde været udsat for skadelige påvirkninger, idet påbuddene var givet senere og som et udslag af nye og skærpede regler. Det blev desuden gjort gældende, at der ikke uden særlig lovhjemmel kunne pålægges virksomheden ansvar på objektivt grundlag.

Østre Landsret lagde til grund, at virksomheden fra omkring 1940 havde været klar over, at indånding af asbeststøv i erhverv kunne medføre asbestose, og at virksomheden fra **omkring** 1950 efter det oplyste måtte antages at have kendt eller burde have kendt den forøgede kræftisiko herved.

Landsretten lagde endvidere til grund, at asbeststøvniveauet i store dele af virksomheden først vedvarende og senere jævnligt havde ligget over det, der var tilladt efter den til enhver tid gældende arbejdsmiljølovgivning. Retten fandt, at der påhvilede virksomhedsejeren et strengt selvstændigt ansvar over for de ansatte for følger af sådanne overtrædelser af arbejdsmiljølovgivningen.

Landsretten pålagde herefter virksomheden erstatningsansvar over for medarbejderne i de tilfælde, hvor der kunne anses at være årsagssammenhæng mellem overtrædelserne af arbejdsmiljølovgivningen og den pågældendes sygdom.

Højesteret anså enstemmigt virksomheden for ansvarlig. Det anføres i dommens præmisser, at virksomheden "er en større fabriksvirksomhed, der gennem en lang årrække anvendte store mængder asbest ved fremstilling af sine produkter, hvorved arbejderne i vid udstrækning blev udsat for indånding af asbeststøv. Det har længe været erkendt, at langvarig udsættelse for asbeststøv kan fremkalde alvorlige erhvervssygdomme med betydelig fare for liv og helbred. Virksomhedens ledelse har tidligt haft kendskab hertil og har med mellemrum måttet foretage anmeldelser om tilfælde af asbestose ... i henhold til ulykkes- og arbejdsskadeforsikringen. Det stadigt øgede kendskab til asbestens farlighed har medført, at (virksomheden) har måttet omlægge sin produktion således, at anvendelsen af asbest ophørte fra 1. januar 1988.

Under disse omstændigheder finder Højesteret, at (virksomheden) bør være ansvarlig for følgerne af sygdomme, som de i virksomheden beskæftigede arbejdere må antages at have pådraget sig ved **påvirkningerne** fra asbeststøv."

Dommen er kommenteret i UfR 1990B.241ff. af højesteretsdommer Wendler Pedersen. I kommentaren refereres de citerede præmisser fra Højesteret om ansvarsgrundlaget, og det bemærkes derefter:

"Med disse præmisser, der bygger på en kombination af driftsrisiko- og påregnelighedssynspunkter, har Højesteret statueret et objektivt ansvar for fabrikken. Det fastslås, at risikoen for asbestbetingede erhvervssygdomme, der under de givne produktionsforhold for fabrikkens **ledelse** måtte fremstå som en påregnelig sundhedsfare, påhviler fabrikken. Der ligger ikke i præmisserne nogen vurdering af, om produktionsforholdene burde have været anderledes, eller om fabrikkens ledelse har udført rimelige bestræbelser for bedst muligt at eliminere sundhedsrisiciene ved brug af asbest i produktionen. Der indgår således ingen culpaelementer i begrundelsen for ansvaret."

Om ansvarsgrundlaget hedder det videns i kommentaren:

"Under voteringen var der enighed om, at det var en næsten umulig opgave at foretage en retrospektiv culpavurdering, der måtte strække sig over 30-40 år, og for

hver enkelt medarbejder måtte sættes i relation til den periode, hvori han efter sagens lægelige oplysninger havde været udsat for ménfremkaldende påvirkninger. . . . Interessen samlede sig derfor forholdsvis hurtigt om muligheden af at pålægge fabrikken et objektivt ansvar. De hensyn, der i lovgivning og teori har været anført til støtte for et objektivt ansvar, taler med betydelig styrke for et sådant ansvar for fabrikken. . . . Fabrikken er en større industrivirksomhed, der i meget stor målestok har anvendt et farligt stof på en sådan måde, at fabrikkens arbejdere i betydeligt omfang blev udsat for at indånde det. Risikoen for alvorlige erhvervssygdomme ved langvarig udsættelse for asbeststøv, der længe havde været erkendt, var på et tidligt tidspunkt kendt af fabrikkens ledelse. . . . Fabrikkens ledelse kunne. . . i realiteten først mange år efter vide, om produktionsforholdene på et givet tidspunkt ikke længere frembød nogen fare for fabrikkens arbejdere. . . . Det er de her anførte særlige forhold, der begrundet resultatet. Om dommen er en enlig svale eller det første skridt i retning af at indføre et objektivt ansvar på den del af arbejdsskadeområdet, der ikke er forsikringsdækket, kan kun fremtiden vise."

Som det fremgår af dommen og kommentaren hertil, er der i dommen pålagt arbejdsgiveren erstatningsansvar på objektivt grundlag ud fra de driftsrisiko- og påregnelighedssynspunkter, som ligger til grund for det objektive ansvar på andre områder, jf. ovenfor vedrørende piloteringer og nedgravninger og brud på forsyningsledninger.

I dommens præmisser fremhæves således forhold, der angår den mere langsigtede planlægning og tilrettelæggelse af virksomhedens produktion: virksomhedens størrelse, den anvendte mængde af asbest, virksomhedens ledelses kendskab til asbestens farlighed, indtrufne tilfælde af asbestose på virksomheden i løbet af årene og omlægning af produktionen.

Endvidere henvises der til forhold, der viser, at det ikke har været upåregneligt, at skaderne ville opstå. Det nævnes, at det længe har været erkendt, at langvarig udsættelse for asbeststøv kan fremkalde alvorlige erhvervssygdomme med betydelig fare for liv og helbred, ligesom der henvises til de (med mellemrum) indtrufne tilfælde af asbestose på virksomheden. I kommentaren til dommen tilføjes det endvidere (s. 243): "Man stod ikke i sagen over for en **"udviklingsskadeproblematik"**, hvor et stof, der hidtil havde været anset for uskadeligt, uventet viste sig at frembyde en helbredsrisiko. Fabrikens ledelse havde valgt at producere under de eksisterende produktionsforhold - og løbende at forbedre forholdene - men kunne i realiteten først mange år efter vide, om produktionsforholdene på et givet tidspunkt ikke længere frembød nogen fare for fabrikens arbejdere."

Selv om driftsrisiko- og påregnelighedssynspunkter således må kunne anses som et vigtigt grundlag for dommen, kan det ikke nu vurderes, hvilken rækkevidde dommen må anses at have for spørgsmålet om indførelsen af objektivt ansvar for arbejdsgivere for arbejdsmiljøskader, idet dommen er begrundet i en række

konkrete omstændigheder som ovenfor refereret. Dette understreges særligt af de citerede afsluttende bemærkninger i kommentaren til dommen om, at kun fremtiden kan vise, om dommen er en enlig svale eller det første skridt i retning af at indføre et objektivt ansvar på den del af arbejdsskadeområdet, der ikke er forsikringsdækket.

1.2.5. Sammenfatning.

Der er forskellige steder i lovgivningen fastsat regler om objektivt ansvar for skader, der indtræder på det pågældende område. Det gælder ikke alene inden for transportområdet, som f.eks. søloven, færdselsloven, luftfartsloven og jembaneerstatningsloven, men også uden for transportområdet, som f.eks. vandforsyningsloven, atomskadeerstatningsloven og produktansvarsloven. I det omfang der på disse områder indtræder en miljøskade, vil skadelidte således kunne kræve erstatning på objektivt grundlag fra skadevolderen. I visse tilfælde skal der tegnes lovpligtig forsikring til dækning af det objektive erstatningsansvar. Det gælder f.eks. for ansvaret efter færdselsloven og atomskadeerstatningsloven.

Det er imidlertid karakteristisk, at den miljøretlige lovgivning ikke indeholder nærmere regler om erstatning for de **miljøskader**, der sker på det pågældende område. Det må derfor fastlægges gennem en analyse af retspraksis, om den virksomhed eller person, der har forvoldt en miljøskade, alene skal betale erstatning efter dansk rets almindelige erstatningsregel, culpa-reglen, eller om der gælder et skærpet ansvar, navnlig et objektivt ansvar, for miljøskader.

For så vidt angår ansvarsgrundlaget for en grundejer vedrørende det offentlige omkostninger til afværgeforanstaltninger på grundejerens ejendom, må den gældende retstilstand, navnlig i lyset af Højesterets dom i UfR 1991.674H (Rockwool-sagen), fortolkes således, at ansvarsgrundlaget i almindelighed er culpa-reglen. Dette gælder ikke blot i de tilfælde, hvor det offentlige har foretaget afværgeforanstaltningerne uden forudgående påbud til grundejeren, men også i de tilfælde, hvor det offentlige har givet et påbud til grundejeren, og hvor der er konneksitet mellem påbuddet og de afværgeforanstaltninger, der senere er sat i værk, fordi grundejeren ikke har efterlevet påbuddet.

Hvad angår ansvarsgrundlaget for en grundejer vedrørende det offentlige omkostninger til afværgeforanstaltninger uden for grundejerens ejendom, viser gennemgangen af retspraksis, at ansvarsgrundlaget ligeledes er culpa-reglen.

Med hensyn til ansvarsgrundlaget for de person- eller tingsskader eller andet for-

muetaf, der skyldes en forurening af miljøet, er udgangspunktet i retspraksis også **culpareglen**. På visse områder har domstolene imidlertid ud fra et driftsrisiko- og påregnelighedssynspunkt indført et objektivt ansvar. Det gælder med hensyn til bygherrens ansvar for skader, der forvoldes ved piloteringer og udgravninger. Det gælder endvidere for skader, der forvoldes ved brud på forsyningsledninger. Det gælder endelig i særlige tilfælde for arbejdsgiverens erstatningsansvar ("differencerstatning") for arbejdsskader.

1.3. De erstatningsretligt beskyttede interesser og personkredse.

1.3.1. Problemstilling.

En af de betingelser, der skal være opfyldt, før den person eller virksomhed, som har forvoldt en skade ved forurening af miljøet, kan pådrage sig erstatningsansvar, er som nævnt i afsnit 1.1.2., at skaden angår en interesse (eller et gode), der er erstatningsretligt værnet. Det er endvidere en betingelse, at den, der kræver erstatning for den skade, der må anses for erstatningsretligt værnet, nyder erstatningsretlig beskyttelse.

I det følgende vil der på denne baggrund blive nærmere redegjort for, hvilke interesser og personer der efter den gældende retstilstand i almindelighed må anses for at nyde erstatningsretlig beskyttelse, når der foreligger en forurening af miljøet.

1.3.2. Personskade og tab af forsørger.

Den, der er ansvarlig for en forurening af miljøet, skal betale erstatning for den personskade, som forureningen har forvoldt.

I § 1 i **erstatningsansvarsloven**, jf. lovbekendtgørelse nr. 599 af 8. september 1986 med senere ændringer, er der fastsat nærmere regler om, hvilke beløb den erstatningsansvarlige skal betale, når der foreligger en personskade. Der kan blive tale om erstatning for tabt arbejdsfortjeneste, helbredelsesudgifter og andet tab som følge af skaden samt en godtgørelse for svie og smerte. Har skaden fået varige følger, skal der tillige betales godtgørelse for varigt mén samt erstatning for tab eller forringelse af erhvervsevne.

Det er som udgangspunkt alene den person, der umiddelbart har lidt en personskade, der kan kræve erstatning. De personer, der indirekte lider tab ved den pågældendes personskade, som f.eks. den pågældendes arbejdsgiver, kompagnon el-

ler kreditorer, kan således ikke kræve erstatning. Har miljøforureningen resulteret i en persons død, skal den erstatningsansvarlige dog betale erstatning for rimelige begravelsesudgifter og erstatning til den, som ved dødsfaldet har mistet en forsørger, jf. erstatningsansvarslovens §§ 12-14.

I de tilfælde, hvor en miljøforurening **har** medført, at en person er blevet udsat for et chok, der har påført den pågældende en psykisk lidelse, må det antages, at den pågældende alene kan få erstatning, hvis chokket er opstået som følge af, at den pågældende selv har været i fare eller direkte lidt fysisk overlast. Der kan muligvis også gives erstatning for de psykiske lidelser, der forvoldes ved chok, hvis det drejer sig om nærpårørendes død, selv om der ikke foreligger tab af forsørger, f.eks. til forældre, som har mistet deres børn.

1.3.3. Tingsskade og andet formuetab.

Interessen

Den person eller virksomhed, der ved sin ansvarspådragende adfærd forårsager en miljøforurening, hvorved der sker en tingsskade, f.eks. på fast ejendom eller løsøre, herunder flydende materialer, skal betale erstatning herfor.

Erstatningen skal svare til det økonomiske tab, som er lidt ved tingsskaden. Der kan f.eks. blive tale om at erstatte de udgifter, der er nødvendige for at anskaffe en ting svarende til den, der er blevet ødelagt, eller udgifterne til reparation af tingen. Skadevolderen skal endvidere erstatte de udgifter, som skadelidte har haft i den periode, hvor han ikke har kunnet anvende tingen, f.eks. udgifterne til leje af en tilsvarende ting. Der kan også blive tale om at erstatte det driftstab, som skadelidte har lidt ved, at f.eks. en fast ejendom er blevet beskadiget. Skal et beskadiget hotel holdes lukket i en periode på grund af forurening af miljøet, har skadelidte således krav på erstatning for det driftstab, der lides herved.

Den person, der har lidt en tingsskade på grund af miljøforurening, kan ikke kræve erstatning for ikke-økonomiske tab (ideelle interesser) som f.eks. godtgørelse for ulempe ved forringelse af herlighedsværdi eller affektionsværdi.

Personkredsen

Det er alene de personer, der har en nærmere tilknytning til den ting, som er be-

skadiget, der kan få erstatning herfor. I denne forbindelse opstilles normalt et rådhedskriterium, således at erstatning alene ydes til den person, som har en aktuel eller eventuel rådighedsret over den pågældende ting f.eks. som ejer, panthaver, servituthaver, bruger o. s.v. Det gælder, uanset om den pågældendes ret er tingligt beskyttet. En person, der har købt en fast ejendom, uden at han har fået tinglyst skøde på ejendommen, vil derfor også kunne få erstatning, hvis ejendommen beskadiges på grund af miljøforurening.

Rådighedskriteriet indebærer, at kreditorer, forretningsforbindelser og kunder til den person, som har lidt en tingsskade, ikke kan få erstatning for det tab, som de har lidt ved tingsbeskadigelsen. Hvis f.eks. en fabrik, der fremstiller et særligt produkt, ødelægges ved brand, har fabrikkens kunder ikke krav på erstatning, selv om de kan lide et betydeligt tab ved, at det bliver meget dyrere eller umuligt at skaffe produktet fra andre steder.

Rådighedskriteriet og reglen om, at der alene gives erstatning for økonomiske tab, indebærer endvidere, at almenheden som sådan ikke kan kræve erstatning eller godtgørelse for den ulempe, der skyldes, at f.eks. et attraktivt strandområde forurenes, således at badning ikke længere er mulig. Afbrændes en fredet skov, kan ejeren af skoven få erstatning for det økonomiske tab, som han har lidt herved, f.eks. til genopretning af skoven, hvis det er muligt. Derimod vil de personer, som uden at have rådighedsret over skoven ikke længere kan gå tur i skoven, ikke kunne få erstatning eller godtgørelse herfor.

Der kan ikke på grundlag af retspraksis og den erstatningsretlige litteratur opstilles kriterier, som giver en sikker vejledning om, hvorledes konkrete sager skal løses, når der foreligger følgeskader af miljøforurening, f.eks. i den situation, hvor en privat badestrand bliver forurennet, og hvor et hotel, der ikke ejer, men ligger i nærheden af badestranden, lider et økonomisk tab ved, at gæsterne udebliver på grund af forureningen af badestranden.

I vurderingen af, hvorvidt følgeskader af miljøforurening kan erstattes, kan der søges vejledning i de kriterier, der i den erstatningsretlige litteratur er opstillet for afgrænsningen af den erstatningsberettigede personkreds, når der er tale om følgeskader af strømafbrydelser. Påkører f.eks. en bil en lysmast, er det ofte ikke alene elektricitetsværket, som lider tab, men tillige dets kunder, når disses installationer, f.eks. køleskabe, rugemaskiner o.s.v., får strømmen afbrudt. Der er i den forbindelse peget på, at afgrænsningen af den erstatningsberettigede personkreds skal ske ud fra det traditionelle adækvanssynspunkt, hvorefter kun de "påregnelige følger" af den ansvarspådragende handling, skal erstattes. Dette påregnelighedskriterium kan imidlertid føre til usikre og nærmest tilfældige resultater, idet det beror på en skønsmæssig vurdering af fastlæggelse, hvilke følger af

en ansvarspådragende handling der er påregnelige. Et nyere adækvanssynspunkt, hvorefter der skal lægges vægt på, om skaden er et udslag af "handlingens farlige egenskaber", vil heller ikke kunne give sikker vejledning, idet synspunktet vil føre til, at skaderne som regel vil være adækvate uden hensyn til årsagsforholdets mere eller mindre mærkværdige forløb. Et kriterium, hvorefter alene den personkreds, der har en "konkret og nærliggende interesse", kan kræve erstatning, er ligeledes vagt og mangetydigt, selv om kriteriet viser, at erstatningsansvar for følgeskader af strømafbrydelser kun skal pålægges i undtagelsestilfælde. Konklusionen i den erstatningsretlige litteratur er derfor, at der ikke kan opstilles kriterier, som giver en sikker vejledning om, hvorledes konkrete sager om erstatningsansvar for følgeskader af strømafbrydelser skal løses.

Det kan også give anledning til tvivl at afgøre, om ansatte (funktionærer og arbejdere), som bliver arbejdsløse på grund af tingsbeskadigelsen, har ret til erstatning. Udgangspunktet er dog, at de pågældende ikke har krav på erstatning, jf. nærmere Anders Vinding Kruse, Erstatningsretten, 5. udgave, side 301ff.

1.3.4. Almene goder.

Problemafgrænsning

I den erstatningsretlige litteratur er det blevet særskilt drøftet, hvorvidt almene eller samfundsmæssige goder såsom luften, havet, grundvandet og overfladevand (vandløb m.m.) nyder erstatningsretlig beskyttelse, og hvem der i givet fald kan kræve erstatning, når disse goder udsættes for forurening.

Uden for denne problemstilling falder de **tilfælde**, hvor en person, der har en aktuel eller eventuel rådighedsret (typisk ejendomsret) over "de almene goder", lider et tab ved forureningen af disse goder. Som eksempel kan nævnes den situation, hvor en privat skov bliver beskadiget. I denne situation kan alene den person, der har en aktuel eller eventuel rådighedsret over skoven, kræve erstatning for tingsskade og andet formuetab, der er lidt herved, jf. afsnit 1.3.3. ovenfor.

Uden for problemstillingen falder endvidere de tilfælde, hvor de almene goder indirekte nyder erstatningsretlig beskyttelse. Der tænkes herved på den situation, hvor den direkte erstatningsretligt beskyttede interesse er en person eller ting eller anden formue, jf. afsnit 1.3.2.-1.3.3. ovenfor, og hvor der - med henblik på at forhindre eller begrænse skade på disse goder - foretages foranstaltninger, der skal hindre eller fjerne en forurening af de almene goder.

Efter almindelige erstatningsretlige grundsætninger er skadelidte således forpligtet til at foretage alle rimelige foranstaltninger med henblik på at afværge eller begrænse en person- eller tingsskade eller andet formuetab, som kan kræves er-

stattet efter de regler, der er beskrevet i afsnit 1.3.2.-1.3.3. ovenfor. **Tabsbegrænsningspligten** indebærer bl.a., at den person, der lider eller er i fare for at lide en person- eller tingsskade eller andet formuetab, efter omstændighederne er forpligtet til at foretage rimelige foranstaltninger til at fjerne en forurening af almene goder **såsom** luften, havet, grundvandet m.v. og derigennem afværge eller begrænse **skaden/tab**et. De udgifter til at fjerne forureningen af de almene goder, som den pågældende har haft, kan kræves erstattet af den ansvarlige. Tabsbegrænsningspligten får herved indirekte den konsekvens, at de almene eller samfundsmæssige goder kan nyde erstatningsretlig beskyttelse.

I miljøbeskyttelseslovgivningen er der fastsat regler om, at miljømyndighederne kan foretage selvhjælpshandlinger på den ansvarliges regning for bl.a. at afværge fare for eller udbredelsen af person- eller tingsskade, jf. navnlig miljøbeskyttelseslovens § 69, stk. 1, og § 70.1 det omfang disse selvhjælpshandlinger går ud på at fjerne forurening af almene eller samfundsmæssige goder, vil disse goder ligeledes indirekte nyde erstatningsretlig beskyttelse.

Den omstændighed, at der sker en forurening af almene eller samfundsmæssige goder, betyder imidlertid ikke altid, at der tillige skabes fare for eller ligefrem forvoldes person- eller tingsskade eller andet formuetab, som kan kræves erstattet efter de regler, der er beskrevet i afsnit 1.3.2.-1.3.3. ovenfor. Havet kan f.eks. blive forurennet, således at visse fiskearter risikerer at uddø, uden at denne forurening indebærer nogen fare for, at der lides person- eller tingsskade eller andet formuetab.

Det spørgsmål, der på den baggrund kan opstå, er, hvorvidt almene eller samfundsmæssige goder i sig selv nyder erstatningsretlig beskyttelse, og hvem der i givet fald kan kræve erstatning for forurening af disse goder.

Interessen

I den erstatningsretlige litteratur er det i almindelighed antaget, at hvor lovgivningen har anerkendt et gode som retligt, således at et indgreb i godet kan imødegås med et eller flere retshåndhævelsesmidler, er der formodning for, at det pågældende gode også nyder erstatningsretlig beskyttelse. Denne formodning er særlig stærk, hvis det pågældende gode i lovgivningen er værn timer ved straf-sanktionerede bestemmelser.

I lovgivningen er der fastsat nærmere regler om beskyttelse af miljøet, f.eks. i miljøbeskyttelsesloven, havmiljøbeskyttelsesloven, naturfredningsloven, vandløbsloven og vandforsyningsloven.

Der er i den forbindelse særlig grund til at fremhæve miljøbeskyttelsesloven. Efter miljøbeskyttelseslovens § 1, stk. 2, nr. 1, er formålet med loven således bl.a. at

forebygge og bekæmpe forurening af luft, vand, jord og undergrund. Efter miljøbeskyttelseslovens § 2, stk. 1, nr. 1, omfatter loven endvidere al virksomhed, som gennem udsendelse af mikroorganismer, der kan være til skade for miljø og sundhed, udsendelse af faste, flydende eller luftformige stoffer, eller ved frembringelse af affald kan medføre forurening af luft, vand, jord og undergrund. I miljøbeskyttelseslovens § 110, stk. 1, nr. 1-5, er der fastsat nærmere bestemmelser om bødestraf for overtrædelse af bl.a. reglerne i lovens kapitel 3 om beskyttelse af jord og grundvand, kapitel 4 om beskyttelse af overfladevand og kapitel 5 om forurenende virksomhed (f.eks. en virksomhed, der indebærer en særlig risiko for forurening af luften). Straffen kan efter miljøbeskyttelseslovens § 110, stk. 2, nr. 1, stige til hæfte eller fængsel indtil 2 år, hvis overtrædelsen er begået forsætligt eller ved grov uagtsomhed, og hvis der ved overtrædelsen er voldt skade på miljøet eller fremkaldt fare derfor.

Der er på denne baggrund næppe tvivl om, at de almene goder såsom luften, jorden, havet, grundvandet og overfladevand som udgangspunkt nyder **erstatnings**-retlig beskyttelse, således at den, der har handlet ansvarspådragende, i princippet skal betale erstatning, når disse goder bliver beskadiget.

I lighed med det, som er anført i afsnit 1.3.3. ovenfor, kan der kun gives erstatning for det økonomiske tab, som er lidt ved forureningen af de almene goder. Der kan således ikke gives erstatning eller godtgørelse for ikke-økonomisk tab (ideelle interesser) som f.eks. for den ulempe, som miljøforureningen har medført.

Det centrale spørgsmål er herefter, hvem der kan kræve erstatning for forurening af de almene goder.

Personkredsen

For så vidt angår udgifterne til afværgelse af miljøforurening eller af forurenings udbredelse, herunder rimelige udgifter til undersøgelse af forurenings omfang, kan der i lovgivningen være fastsat udtrykkelige regler om, at miljømyndighederne kan eller skal foretage sådanne afværgelsesforanstaltninger og kræve udgifterne hertil erstattet af den erstatningsansvarlige. I den forbindelse er reglerne i miljøbeskyttelseslovens §§ 69-70 af særlig betydning. Reglerne har følgende ordlyd:

"§ 69.1 de i § 68 nævnte situationer skal tilsynsmyndigheden meddele den for forholdet ansvarlige, at det ulovlige forhold skal bringes til ophør. I den forbindelse kan tilsynsmyndigheden

- 1) forbyde fortsat drift og eventuelt forlange virksomheden fjernet,
- 2) påbyde den ansvarlige at genoprette den hidtidige tilstand,
- 3) lade påbudte **foranstaltninger** udføre for den **ansvarliges** regning, når den fastsatte frist er udløbet.

Stk. 2....

§ 70.1 tilfælde af overhængende, alvorlig fare for sundheden og i tilfælde, hvor øjeblikkelige indgreb er påkrævet for at afværge væsentlig forurening eller forureningens udbredelse, foretager tilsynsmyndigheden det nødvendige uden påbud og for den ansvarliges regning.

Stk. 2...."

Bestemmelsen i miljøbeskyttelseslovens § 69 indebærer ikke alene, at tilsynsmyndigheden kan foretage selvhjælpshandlinger på den ansvarliges regning for at afværge eller begrænse en person- eller tingsskade, men også for at beskytte de almene goder såsom dyre- og plantelivet, jf. herved miljøbeskyttelseslovens § 41, stk. 1-2, hvorefter tilsynsmyndigheden bl.a. kan give påbud til og nedlægge forbud mod en listevirksomhed, der medfører væsentlig forurening.

Tilsynsmyndighedens forpligtelse til at foretage selvhjælpshandlinger på den ansvarliges regning efter bestemmelsen i miljøbeskyttelseslovens § 70 vedrører efter ordlyden ikke blot de tilfælde, hvor der foreligger alvorlig sundhedsfare, men også de tilfælde, hvor øjeblikkelige indgreb er påkrævet for at afværge væsentlig forurening eller forureningens udbredelse. Selvhjælpshandlingerne skal derfor efter omstændighederne også foretages, når der f.eks. foreligger alvorlig fare for, at der sker en væsentlig skade på almene goder såsom luften, havet m.v., uden at der er nogen alvorlig fare for personskade.

Foreligger der ikke en særlig lovhjemmel, kan de offentlige myndigheder ikke i almindelighed kræve erstatning for de udgifter, de har afholdt for at afværge forurening af miljøet eller for at genoprette miljøet.

Private personer, herunder miljøorganisationer, vil ligeledes næppe kunne kræve erstatning for udgifterne til afværgelse af forurening af eller til genopretning af miljøet, medmindre der foreligger en særlig lovhjemmel. De pågældende vil ikke kunne opfylde det traditionelle rådighedskriterium, hvorefter skadelidte skal have en aktuel eller eventuel rådighedsret over det beskadigede gode, før der kan kræves erstatning, jf. afsnit 1.3.3. ovenfor. Den beskadigede interesse er de almene eller samfundsmæssige goder, hvorover ingen i almindelighed har en særlig ret.

I UfR 1978.878V er der taget stilling til spørgsmålet om, hvorvidt en miljøorganisation kunne kræve erstatning for udgifterne til genopretning af miljøet, selv om der ikke forelå en udtrykkelig lovhjemmel hertil.

Sagens omstændigheder var følgende:

Dansk Sportsfiskerforbund anlagde som mandatar for en lokal sportsfiskerforening retssag mod en gårdejer med krav om erstatning for de udgifter, som sportsfiskerforeningen havde afholdt for at genudsætte en særlig fiskeyngel i en bæk, hvor der som følge af en ajleudledning, som gårdejeren var ansvarlig for, var opstået en betydelig fiskedød. Gårdejeren påstod frifindelse. Gårdejeren havde under en straffesag vedtaget at betale en bøde på 3.000 kr. for overtrædelse af miljøbeskyttelseslovens § 17, stk. 1, og § 53. Den lokale sportsfiskerforening administrerede og bekostede fiskeyngelen i kommunen efter en plan, som var godkendt af Fiskeriministeriet i henhold til ferskvandsfiskerilovens § 49. Foreningen havde faktisk udsat den fiskeyngel i bækken, som blev ødelagt ved forureningen. Foreningen havde dog ikke fiskeretten i bækken.

Til støtte for sin påstand om erstatning gjorde sagsøgeren bl.a. gældende, at sagsøgerens interesse i at bevare fiskebestanden i bækken måtte anses for erstatningsretligt værnet, selv om sagsøgeren ikke havde fiskeretten i bækken. Der blev i den forbindelse peget på, at bestemmelsen i ferskvandsfiskerilovens § 66, stk. 4, hvorefter krav om erstatning til det offentlige på grund af uberettiget fiskeri kan fremsættes af bl.a. Dansk Sportsfiskerforbund, skulle anvendes direkte eller analogt, og at det ville være i overensstemmelse med intentionerne bag ferskvandsfiskeriloven, hvis sagsøgeren ansås som berettiget til at kræve erstatning. Der blev endvidere peget på, at det ville stride mod retsbevidstheden, om det arbejde med udsætning af fisk i bækken, som sagsøgeren bekostede og udførte, kunne tilintetgøres erstatningsfrit.

Sagsøgte gjorde til støtte for sin påstand om frifindelse bl.a. gældende, at sagsøgeren ikke kunne opnå en erstatningsretligt værnet interesse ved blot at udsætte fisk i en bæk. For at der kunne tilkendes erstatning, måtte der i det mindste bl.a. være tale om en eneret til at udnytte fiskebestanden.

Både byretten og Vestre Landsret fandt, **at** sagsøgte var forpligtet til at betale erstatning til sagsøgeren. I landsrettens **præmisser** er der bl.a. anført følgende:

"Ved sagens afgørelse lægges det til grund, at Fiskeriministeriet i medfør af ferskvandsfiskerilovens § 49 har godkendt udsætningsplanen for fiskeyngel ..., og at (sagsøgeren) administrerede og bekostede udsætningsplanen.

Uanset at sportsfiskerforeningen ikke havde fiskeret i (bækken), findes foreningen - også når henses til de samfundsmæssige interesser, som er knyttet til bevarelse og forøgelse af fiskebestanden i **ferskvandsløbene** - på denne baggrund at have en af erstatningsreglerne beskyttet interesse."

Som det fremgår, ansås den lokale sportsfiskerforening efter omstændighederne for berettiget til at kræve erstatning, selv om foreningen næppe efter det traditionelle rådighedskriterium kunne anses **for** at høre til den erstatningsberettigede personkreds. I dommen synes der at være lagt vægt på såvel foreningens retlige

som faktiske tilknytningsforhold til fiskebestanden i bækken. Foreningen havde således i henhold til en udsætningsplan, som var godkendt af Fiskeriministeriet i medfør af ferskvandsfiskerilovens § 49, faktisk udsat den fiskeyngel i bækken, som blev ødelagt ved forurening.

Da dommen vedrører et særligt retsområde, kan den næppe give grundlag for mere vidtrækkende konklusioner om, hvorvidt miljøorganisationer på andre retsområder uden udtrykkelig lovhjemmel kan kræve erstatning for de udgifter, der er afholdt til genopretning af miljøet.

Den omstændighed, at ingen har en særlig ret over de almene goder, indebærer, at den person eller virksomhed, som lider et økonomisk tab, der er afledt af forureningen af de almene goder, ikke i almindelighed kan kræve erstatning herfor fra den ansvarlige, medmindre der foreligger en særlig lovhjemmel. De personer, der erhvervsmæssigt plejer at fiske et bestemt sted i havet, kan således ikke i almindelighed kræve erstatning for det økonomiske tab, de lider ved, at havet forurenes, således at fiskene dør.

1.3.5. Sammenfatning.

Efter de gældende erstatningsretlige regler kan der gives erstatning for personskade, der forvoldes ved forurening af miljøet. Erstatningen kan gives til de umiddelbart skadelidte personer. Har miljøforureningen resulteret i en persons død, skal den erstatningsansvarlige betale erstatning for rimelige begravelsesudgifter og for tab af forsørger.

Den person eller virksomhed, der er ansvarlig for en miljøforurening, hvorved der sker en tingsskade, f.eks. på fast ejendom, løsøre, herunder flydende genstande, skal betale erstatning herfor. Erstatningen skal svare til det økonomiske tab, som er lidt ved tingsskaden, herunder eventuelt driftstab. Der kan ikke kræves erstatning eller godtgørelse for ikke-økonomiske tab (ideelle interesser), f.eks. for ulempe ved forringelse af herlighedsværdi eller affektionsværdi. De personer, som kan kræve erstatning for tingsskade og andet formuetab, må i almindelighed antages at skulle have en aktuel eller eventuel rådighedsret over den pågældende ting.

Almene goder såsom luften, havet, grundvandet og overfladevand må som udgangspunkt anses for at være erstatningsretligt beskyttede, således at der i prin-

cippet skal betales erstatning for det økonomiske tab, der lides ved forureningen af disse goder. De almene goder er imidlertid karakteriseret ved, at ingen har en særlig ret over dem. Private personer, herunder miljøorganisationer, eller offentlige myndigheder, der har lidt et økonomisk tab ved forureningen af miljøet, eller som afholder udgifterne til afværgelse af forurening af eller til genopretning af miljøet, kan derfor normalt kun kræve erstatning, hvis der er særlig lovhjemmel hertil. Miljøorganisationerne har således ikke en almindelig ret til at kræve erstatning for de udgifter, som de har afholdt for at afværge forurening af miljøet eller for at genoprette miljøet.

1.4. Forældelse.

1.4.1. Indledning.

Anses et erstatningspådragende forhold for forældet, er retsvirkningen heraf, at skadelidtes retskrav bortfalder. Spørgsmålet om, hvornår et givet erstatningsansvar for en skade er forældet, er som nævnt i afsnit 1.1.2. af særlig betydning med hensyn til skader på miljøet. Dette skyldes, at skader på miljøet ofte først vil vise sig lang tid, efter at den hændelse, der har forvoldt skaden, er indtruffet - eventuelt efter at selve den forurenende virksomhed forlængst er ophørt på stedet.

I det følgende beskrives først de almindelige regler om forældelse af erstatningskrav i anledning af miljøskader efter den 5-årige forældelsesfrist (afsnit 1.4.2.). Dernæst behandles spørgsmålet om forældelse af krav efter den 20-årige forældelsesfrist (afsnit 1.4.3.), hvorefter samspillet mellem de to forældelsesfrister beskrives (afsnit 1.4.4.).

Det gennemgås endelig, hvad der gælder angående suspension af den 20-årige forældelsesfrist (afsnit 1.4.5.).

1.4.2. 5-års-fristen.

Ifølge § 1, stk. 5, i lov nr. 274 af 22. december 1908 om forældelse af visse fordringer (1908-loven) forældes krav på erstatning for skade, tilføjet uden for kontrakt, i løbet af 5 år fra det tidspunkt, hvor fordringen kan kræves betalt. Forfaldstiden løber dermed fra det tidspunkt, hvor skaden er sket, eller i alt fald fra det tidspunkt, hvor skaden kan konstateres eller opgøres.

5-års-fristen gælder dog ikke for skader, der er bevirket ved en forbrydelse, som der under en offentlig straffesag pålægges straf for. I sådanne tilfælde gælder en frist på 20 år.

Suspension af den 5-årige forældelsesfrist

Efter § 3, 2. pkt., i 1908-loven **suspenderes** forældelsesperioden efter loven, hvis skadelidte "på grund af utilregnelig uvidenhed" om sit erstatningskrav eller om skadevolderens opholdssted er ude af stand til at gøre sit krav gældende. I så fald regnes fristen først fra det tidpunkt, hvor skadelidte "var eller ved sædvanlig agtpågivenhed ville have været i stand til" at gøre sit krav gældende.

Afbrydelse af den 5-årige forældelsesfrist

Efter § 2 i loven afbrydes forældelsesfristen, hvis skadelidte før udløbet af forældelsesfristen får skadevolders erkendelse af kravet. Forældelsesfristen afbrydes også, hvis skadelidte indleder retsforfølgning imod skadevolder og forfølger de retslige skridt uden ophold.

1.4.3. 20-års-fristen.

Efter Danske Lovs 5-14-4 forældes alle gældsbreve, som er ældre end 20 år. Uanset at kun gældsbreve er nævnt i bestemmelsen, antages 20-års-fristen dog at gælde alle fordringer.

I modsætning til den 5-årige forældelsesfrist løber den 20-årige frist som udgangspunkt fra tidspunktet for den skadevoldende hændelse.

Efter Danske Lovs 5-14-4 afbrydes forældelsesfristen ikke alene, hvis skadevolder anerkender kravet, men også hvis skadelidte minder skadevolder om kravets eksistens.

1.4.4. Samtidig anvendelse af flere forældelsesfrister.

I § 4 i 1908-loven bestemmes det, at den almindelige forældelsesfrist på 20 år gælder ved siden af den 5-årige frist i 1908-loven.

I visse tilfælde kan den 20-årige frist få særskilt betydning, således at forældelses-

fristen efter 20-årsreglen udløber før udløbet af den 5-årige frist. Dette vil ikke sjældent kunne være aktuelt for netop miljøskader.

Det kan for eksempel tænkes, at skadelidtes erstatningskrav først kan kræves betalt mere end 15 år efter, at den skadevoldende hændelse er indtruffet, idet det først mere end 15 år efter hændelsen har været muligt for skadelidte at blive klar over, at den skadelige virkning ville indtræde.

I sådanne tilfælde vil erstatningskravet forældes efter den 20-årige forældelsesregel i Danske Lov, førend forældelse kan indtræde efter 1908-lovens 5-årige frist. Det forhold, at de to forældelsesregler gælder ved siden af hinanden, betyder således, at den regel, der medfører den tidligste forældelse, skal anvendes.

1.4.5. Suspension af den 20-årige forældelsesfrist.

Med formuleringen af DL 5-14-4 er der ikke taget stilling til, om der for denne 20-årige forældelsesfrist skulle gælde en regel om suspension svarende til den senere indførte bestemmelse i 1908-lovens § 3.

I Højesterets dom i Ufr 1989.1108H (Etemit-sagen) er der med hensyn til arbejdsmiljølovgivningen taget stilling til blandt andet dette spørgsmål.

Dommen er nævnt ovenfor i afsnit 1.2.4.3.2., og der henvises til dette afsnit for så vidt angår beskrivelsen af ansvarsgrundlaget i sagen og af dommens faktum herom.

I Etemit-sagen var de erstatningssøgendes krav først gjort gældende i henholdsvis 1985, 1986 og 1987. Den påvirkning, som fremkaldte skaderne - og som derved kan anses som stiftelsen af kravene - **var** for en stor del sket mere end 20 år før disse tidspunkter.

I Østre Landsret bestred medarbejderne blandt andet, at deres krav skulle være forældede, og gjorde gældende, at den 20-årige forældelsesfrist i et tilfælde som det foreliggende tidligst kan regnes fra det tidspunkt, hvor skadelidte burde blive opmærksom på skaden eller i hvert fald tidligst fra det tidspunkt, da det lægeligt kunne være konstateret, at sygdom var indtrådt.

Virksomheden bestred, at forældelsesfristen efter Danske Lov skulle kunne begynde at løbe fra et senere tidspunkt end foretagelsen af den ansvarspådragende handling.

Østre Landsret bemærkede om forældelsesspørgsmålet, at de lungelidelser, som sagen angik, i reglen først kunne antages at indtræffe en længere årrække efter indåndingen af asbeststøv. Retten regnede herefter først forældelsesfristen efter **DL 5-14-4** for krav på erstatning for sådanne senskader fra det tidspunkt, da skaden var indtruffet. Ingen af de fremsatte krav ansås derefter for forældede.

Højesteret lagde på baggrund af sagens lægelige oplysninger til grund, at der som regel går 10-20 år, før der ved hjælp af røntgenbilleder kan påvises tydelige forandringer af lungerne ved asbestose, og at kræftsygdomme, der er betinget af asbest, kun undtagelsesvis er set efter mindre end 20 års udsættelse for den skadelige påvirkning. Det blev endvidere lagt til grund, at den ménfremkaldende påvirkning med undtagelse af nogle få tilfælde var sket inden 1970.

I rettens præmisser er det derefter anført, at den 20-årige forældelse efter DL 5-14-4 derfor ofte ville medføre, at krav på erstatning for sådanne helbredsskader ville miste deres betydning, hvis forældelsesfristen ikke suspenderes således, at fristen først regnes fra det tidspunkt, skaden kan konstateres. Da formuleringen af Danske Lovs forældelsesregel ikke udelukker en sådan suspension af forældelsesfristen, tiltræder Højesteret, at krav, som de erstatningssøgende måtte have, ikke kan anses forældet, hverken helt eller delvis.

Af kommentaren i UfR 1990B.241 ff af højesteretsdommer Wendler Pedersen fremgår det, at baggrunden for rettens afgørelse er, dels at formuleringen af de gældende regler ikke udelukker suspension af den 20-årige forældelsesfrist, dels at det ville føles særlig stødende, hvis der ikke skete suspension ved erstatningskrav for helbredsskader som de foreliggende.

Med Eternit-dommen er det således slået fast, at suspension af den 20-årige forældelsesfrist ikke er udelukket. I dommen henvises der særligt til de specielle lægelige forhold i sagen (det lange tidsrum mellem påbegyndelsen af den ménfremkaldende påvirkning og sygdommens indtræden) og til, at disse omstændigheder ofte ville medføre, at krav på erstatning for sådanne helbredsskader ville miste deres betydning, hvis suspension ikke var mulig.

Da dommen er begrundet i disse særlige omstændigheder, kan det ikke anses for afklaret, hvilken rækkevidde dommen vil få for den generelle vurdering af reglen om den 20-årige forældelse - specielt ikke for eventuelle fremtidige sager uden for området angående helbredsskader som de i sagen foreliggende, der først viste sig efter en årrække.

Spørgsmålet om suspension af den 20-årige forældelsesfrist har på ny foreligget til afgørelse i Højesteret. Den 13. maj 1992 afsagde Højesteret således dom i den såkaldte anden Cheminova-sag (sag nr. n 65/1989).

Sagen, herunder navnlig Vestre Landsrets dom af 13. januar 1989, er nævnt ovenfor i afsnit 1.2.4.2.2. og 1.2.4.2.3. Der henvises hertil for så vidt angår beskrivelsen af ansvarsgrundlaget i sagen og dommens faktum herom.

Virksomhedens nedgravning af kemikalieaffald var senest sket i 1953-54, og miljømyndighederne tog først i eftersommeren 1977 og senere forbehold om, at virksomheden skulle betale udgifterne til de afværgeforanstaltninger m.v., som miljømyndighederne skulle iværksætte for at fjerne forureningen.

Virksomheden gjorde gældende, at miljømyndighedernes erstatningskrav var forældet efter 5-årsreglen i 1908-loven, fordi miljømyndighederne allerede i 1954 eller i hvert fald i 1966 ifølge virksomheden måtte antages at have været bekendt med forureningsproblemerne. Såfremt den 5-årige forældelsesfrist ikke var udløbet, gjorde virksomheden gældende, at miljømyndighedernes erstatningskrav var forældet efter den 20-årige forældelsesregel i Danske Lovs 5-14-4. Deponering af affald kunne senest tænkes at have fundet sted i 1954, og der var ikke hjemmel til at suspendere den 20-årige forældelsesfrist.

Miljømyndighederne gjorde gældende, at den 5-årige forældelsesfrist efter 1908-loven ikke kunne have et tidligere begyndelsestidspunkt end september 1977, hvor miljømyndighederne fik kendskab til forureningen, og at denne forældelsesfrist derfor ikke var udløbet. Spørgsmålet var herefter, om erstatningskravene var forældet efter forældelsesfristen på 20 år i Danske Lovs 5-14-4. Miljømyndighederne gjorde i denne forbindelse gældende, at forældelsesfristen på 20 år ikke begyndte at løbe fra affaldsdeponeringen, idet deponeringen ikke i sig selv udløste noget tab. Erstatningskravene var opstået som følge af virksomhedens undladelser af at fjerne kemikalieaffaldet fra fabriksgrunden, og de undladte handlinger skulle - for at forhindre, at afværgeforanstaltningerne m.v. blev iværksat - senest være foretaget forud for den 5. marts 1980. Først fra dette tidspunkt skulle forældelsesfristen regnes. Hvis denne betragtningsmåde ikke kunne tiltrædes, således at **erstatningskravene** måtte antages at være opstået ved selve affaldsdeponeringen, fandt miljømyndighederne dog, at den 20-årige forældelsesfrist i et tilfælde som det foreliggende, hvor der forelå senskader, ikke kunne løbe fra noget tidligere tidspunkt end skadens indtræden, dvs. den 5. marts 1980, hvor skaden blev konstateret.

Såvel Vestre Landsret som Højesteret fandt, at forældelsesfristen efter 1908-loven ikke var udløbet. Højesteret henviste i den forbindelse til, at miljømyndighederne ikke havde eller burde have kendskab til grundlaget for de rejste krav mere end 5 år forud for den dag (den 27. august 1982), hvor den 5-årige forældelsesfrist ifølge parternes aftale skulle anses for afbrudt.

Vestre Landsret fandt endvidere, at erstatningskravene ikke var forældet efter 20-årsreglen i Danske Lovs 5-14-4.1 præmisserne til landsrettens dom er bl.a. anført følgende herom:

"Forældelsesfristen i D.L. 5-14-4 omfatter efter ordlyden gældsbreve og anvendes i praksis analogt på i hvert fald alle fordringer i henhold til aftale, også således at forældelsesfristen regnes fra fordringens stiftelse. Under hensyn bl.a. til den forskel i henseende til mulighederne for at gøre fordringen gældende, der består mellem kreditorer for kontraktmæssig gæld og erstatningsberettigede, tvinger en analog anvendelse af D.L. 5-14-4 på erstatningskrav ikke ubetinget til altid for disse at regne forældelsesfristen fra den skadegørende handlings foretagelse. Det er ikke rimeligt eller dækkende i den foreliggende sag at antage, at erstatningskravene er opstået ved affaldsdeponeringerne, som senest kan have fundet sted den 14. november 1954, da ... overtog ejendommen. Ved deponeringerne blev der etableret en tilstand, som fra et på forhånd ubestemmeligt tidspunkt over en årrække af uberegnelig længde efterhånden påførte undergrunden og grundvandet skader i stigende omfang, uden at dette var umiddelbart erkendeligt for de skaderamte. Når henses til, at skaderne også er vokset i omfang, efter at forureningen blev konstateret i 1980, findes det ubetænkeligt at fastslå, at erstatningskravene ikke var forældet efter D.L. 5-14-4, da Ballerup kommune i 1977 afbrød forældelsens løb. Ingen del af erstatningskravene kan herefter anses som bortfaldet ved forældelse."

Bt flertal i Højesteret (5 dommere) fandt imidlertid, at miljømyndighedernes erstatningskrav var forældet. I præmisserne til flertallets dom hedder det bl.a.:

"Efter forældelsesfristen i DL 5-14-4, der efter ordlyden alene angår gældsbevsfordringer, men som efter fast retsopfattelse også finder anvendelse på andre fordringer, herunder erstatningskrav uden for kontrakt, regnes forældelsesfristen fra fordringens stiftelse. De indstævntes krav (miljømyndighedernes krav) må anses for stiftet på tidspunktet for appellantens (virksomhedens) deponering af kemikalieaffaldet, idet krav om foretagelse af afhjælpnings- eller afværgeforanstaltninger eller om betaling af udgifterne hertil kunne være fremsat af myndighederne straks herefter. Af § 4 i forældelsesloven af 1908 og forarbejderne til denne bestemmelse fremgår, at man ved gennemførelsen af 1908-loven lagde til grund, at den 20-årige forældelsesfrist efter DL 5-14-4 og dennes analogi er en absolut frist. Man forudsatte således, at der ikke i forbindelse med DL 5-14-4 gælder en til 1908-lovens § 3 svarende bestemmelse om suspension af forældelsesfristen i tilfælde af, at fordringshaveren på grund af utilregnelig uvidenhed om sit krav er ude af stand til at gøre dette gældende. De hensyn, der ligger bag forældelsesreglerne, taler da også for at fastholde den lange forældelsesfrist på 20 år som en absolut frist, medmindre der foreligger afgørende modhensyn, således som det kan være tilfældet ved krav på erstatning for alvorlig personskade, der udvikler sig over en meget lang årrække. Sådanne ganske særlige modhensyn foreligger ikke ved krav på erstatning for miljøforurening. Det må for så vidt angår sådanne krav endvidere tages i betragtning, at erkendelsen af og forståelsen for miljøforureningens skadevirkninger har været stadig stigende, hvilket indebærer, at de hensyn, forældelsesreglerne skal varetage, generelt gør sig gældende med særlig styrke. Der er på denne baggrund ikke grundlag for i sager om erstatning for miljøforurening at fravige det nævnte udgangspunkt, hvorefter forældelsesfristen på 20 år er absolut. I den foreliggende sag kan appellantens deponeringer af kemikalieaffald ikke have fundet sted senere end den 14. november 1954, og da det er ubestridt, at påmindelse i form af forbehold om erstatning først er fremsat i september 1977, er de indstævntes erstatningskrav herefter forældet efter grundsætningen i DL 5-14-4."

Et **mindretal i Højesteret** (2 dommere) fandt ikke, at forældelsesfristen på 20 år var udløbet. I præmisserne til mindretallets dom er bl.a. anført følgende herom:

"..... de formueretlige forældelsesregler..... afskærer (ikke) de indstævnte, der først med sikkerhed i september 1977 kan antages at have fået kendskab til omfanget og karakteren af forureningen på appellantens ejendom, fra som de kompetente miljømyndigheder at **afkræve** appellanten udgifter til foranstaltninger, der har været nødvendige for at afværge den risiko for alvorlig personskade, som må anses for at have været en nærliggende følge af appellantens ansvarspådragende adfærd...."

Som det fremgår af dommen, fandt Højesteret ikke grundlag for at anse den 20-årige forældelsesfrist i Danske Lovs 5-14-4 for at være suspenderet med hensyn til miljømyndighedernes erstatningskrav vedrørende udgifterne til afværgeforanstaltninger m.v., der skyldtes virksomhedens nedgravning af kemikalieaffald.

Efter formuleringen af præmisserne til Højesterets dom må det generelt antages, at den 20-årige forældelsesfrist ikke kan suspenderes ved erstatningskrav, der skyldes miljøforurening. Præmisserne til dommen udelukker dog ikke, at den 20-årige forældelsesfrist suspenderes, når der er tale om alvorlige personskader, der

udvikler sig over en årrække, jf. herved Eternit-dommen.

1.4.6. Sammenfatning.

Et erstatningskrav i anledning af en miljøskade forældes som udgangspunkt efter 5 år i henhold til 1908-loven. Denne frist suppleres af den 20-årige forældelsesfrist i Danske Lovs 5-14-4.

Den 5-årige forældelsesfrist løber fra det tidspunkt, hvor skaden er sket, eller i alt fald fra det tidspunkt, hvor skaden kan konstateres eller opgøres. Den 20-årige forældelsesfrist løber som udgangspunkt fra den skadevoldende hændelse.

Den 5-årige forældelsesfrist suspenderes i særlige tilfælde, hvor skadelidte har været ude af stand til at gøre sit krav **gældende**. Efter afsigelsen af Højesterets dom i UfR 1989.1108H kan heller ikke suspension af den 20-årige forældelsesfrist anses for udelukket, når der er tale om alvorlige personskader, der udvikler sig over en årrække. Suspension af den 20-årige forældelsesfrist kan derimod næppe i øvrigt komme på tale med hensyn til erstatningskrav i anledning af en miljøforurening, jf. Højesterets afgørelse i den anden Cheminova-sag.

KAPITEL 2

FREMMEDE RET

2.1. Indledning.

I dette kapitel gennemgås retstilstanden eller lovgivningsinitiativer i de nordiske lande, hvis erstatningsretlige lovgivning traditionelt kan siges at have lighed med dansk rets regler. Der gives endvidere en kortere beskrivelse af forholdene i Tyskland og Holland, idet der i Tyskland er gennemført og i Holland fremsat lovforslag om en generel lovgivning om erstatning for **miljøskader**. (1)

I en række vesteuropæiske lande i øvrigt er der udvalget bekendt ikke gennemført udtrykkelig generel lovgivning om objektivt ansvar for miljøskader og forsikringspligt. I forskellige lande arbejdes der imidlertid med udkast til lovgivning herom.

I det følgende gives der således først en relativt udførlig redegørelse for reglerne om erstatningsansvar for miljøskader i svensk og norsk ret, hvor der inden for de seneste år er gennemført generelle love om emnet. Derefter gives der en mere kortfattet beskrivelse af aktuelle lovgivningsovervejelser i Finland, hvor der er skrevet betænkning om miljøerstatning. De islandske regler er ikke beskrevet, idet der her hverken er gennemført eller foreslået nogen generel lov om erstatning for miljøskader.

Derefter beskrives hovedelementerne i retstilstanden i henholdsvis Tyskland og Holland.

De internationale regelsæt under udarbejdelse i Europarådet og EF, som de beskrevne regler kan ses i sammenhæng **med**, er beskrevet i kapitel 3 nedenfor.

1: I en række vesteuropæiske lande i øvrigt er der udvalget bekendt ikke gennemført udtrykkelig generel lovgivning om objektivt erstatningsansvar for miljøskader. I forskellige lande arbejdes der imidlertid med udkast til lovgivning herom.

2.2. Regler i andre nordiske lande.

2.2.1. Sverige.

2.2.1.1. Generelt.

Ved miljöskadelagen, lov nr. 225 af 30. april 1986, er der i Sverige fastsat almindelige regler om objektivt ansvar for miljøskader. Loven er trådt i kraft den 1. juli 1986 og bygger på betænkningen "Ersättning för miljöskador" (SOU 1983:7) og det derefter fremsatte forslag til lov om ersättning för miljöskador (prop. 1985/86:83, herefter kaldet prop.).

2.2.1.2. Ansvarsgrundlag og ansvarssubjekter.

Ansvar efter loven ifaldes som udgangspunkt på objektivt grundlag, idet der skal betales erstatning for miljøskader, som forvoldes på en måde som nævnt i lovens §§ 3, 4 eller 5, selv hvis skaden er hændelig.

I lovens § 1 er imidlertid fastsat en regel om tålegrænse, således at skader, som ikke er forårsaget forsætligt eller uagtsomt, kun erstattes i det omfang, den forstyrrelse, som har forårsaget skaden, ikke med rimelighed bør tåles under hensyn til forholdene på stedet eller til forstyrrelsens almindelige forekomst under tilsvarende forhold.

Om ansvarssubjekter bestemmes det i lovens § 6, stk. 1, at den, som driver eller lader den skadegørende virksomhed drive i egenskab af ejer eller "tomträtts-haver", er erstatningsansvarlig for de skader, der er omfattet af loven. Reglen skal ses i sammenhæng med lovens § 1 om, at loven angår skade, som virksomhed på en fast ejendom ("verksamhet på en fastighet") forårsager i sine omgivelser.

Ejerens ansvar omfatter ikke alene skader forvoldt af ham selv, men også skader forvoldt af ansatte (prop., s. 51f)-

Den, som bruger en fast ejendom uden at være ejer af denne, er efter § 6, stk. 1, kun ansvarlig efter loven, hvis ejendommen anvendes som led i brugerens næringsvirksomhed eller som led i offentlig virksomhed. Det er den faktiske udnyttelse af ejendomme, som er afgørende, og brugeren kan således ifalde et ansvar også i tilfælde, hvor virksomheden drives uden tilladelse fra ejeren (prop., s. 52f).

Efter § 6, stk. 2, er andre brugere end dem, der er nævnt i stk. 1, kun ansvarlige, hvis de har handlet uagtsomt eller forsætligt. Ansaret omfatter ifølge propositionen (s. 53) alene skader, som brugeren selv forvolder, men ikke skader, som forvoldes af personer, som udfører et arbejde for brugeren, medmindre valget af den pågældende medhjælper (entreprenør) i sig selv er uforsvarligt.

Efter lovens § 7 påhviler erstatningsansvaret også den, der uden at være ejer, "tomträttshavare" eller anden bruger af fast ejendom, som led i sin næringsvirksomhed udfører eller lader udføre arbejde på ejendommen. Denne bestemmelse medfører, at f.eks. entreprenører ifalder ansvar for skade, som de forvolder i omgivelserne i forbindelse med virksomhed på fast ejendom. Det er imidlertid en forudsætning, at der foreligger en **selvstændig** virksomhed, og ansvaret påhviler således ikke ansatte hos ejendommens ejer eller bruger (jf. i det hele prop., s. 54).

2.2.1.3. Forurenings- og skadesbegreb.

Loven omfatter skader forårsaget af forurening af vandløb, søer, andre vandområder og af grundvand samt ændring af grundvandsstanden, jf. § 3. Ifølge bestemmelsen gælder loven endvidere for skader, der skyldes luftforurening, jordforurening, støj, rystelser og anden lignende forstyrrelse.

Ifølge §§ 4 og 5 ifaldes der også i nærmere bestemt omfang erstatningsansvar for skader, der er forårsaget af sprængnings- og gravearbejder eller lignende.

De skader, som efter lovens § 1 skal erstattes, er personskade, tingskade og ren formueskade, som en virksomhed på en fast ejendom har forårsaget på omgivelserne. Skader, som opstår inden for selve virksomheden, falder derimod ifølge lovforslaget ikke inden for loven (prop., s. 15).

Af propositionen fremgår (s. 15), at begrebet "virksomhed på en fast ejendom" også kan omfatte en mere lejlighedsvis anvendelse af en fast ejendom, f.eks. afholdelse af en sportskonkurrence eller andet arrangement. Derimod falder anvendelsen af mobile forureningskilder i form af transportmidler ifølge propositionen i princippet uden for loven. Dette gælder dog ikke, hvis skaden f.eks. hidrører fra et transportanlæg, f.eks. en flyveplads, der har tilknytning til ejendommen ved at være et led i virksomheden, der drives på ejendommen (prop., s. 15, 37 og 38).

I lovens § 1 er fastsat den begrænsning, at ren formueskade, som ikke er forårsaget ved en forbrydelse, kun erstattes, hvis skaden er "af någon betydelse" (af nogen betydning).

I det omfang et spørgsmål om erstatning ikke reguleres i miljöskadelagen, finder bestemmelserne i skadeståndslagen (1972:207) anvendelse. Dette medfører, at reglerne i skadeståndslagen får betydning som udfyldningsregler angående for eksempel spørgsmålet om, hvilke skader der skal betales erstatning for.

Miljöskadelagen indeholder ikke særregler om erstatning for ideel skade (skade af ikke-økonomisk art), og på miljøskadeområdet er der således ikke gennemført nogen udvidelse af mulighederne for erstatning for ideel skade i forhold til, hvad der gælder efter skadeståndslagen (jf. prop., s. 20).

2.2.1.4. Søgsmålskompetence.

Loven indeholder ikke særlige regler om søgsmålskompetence, og det er således svensk rets almindelige regler herom, der gælder for miljøskader, jf. herved særligt ovenfor i afsnit 2.2.1.3. om, at loven ikke indeholder særregler om ideel skade i forhold til, hvad der gælder efter de almindelige regler i skadeståndslagen.

2.2.1.5. Andre spørgsmål angående erstatning.

For pålæggelse af ansvar på grundlag af lovens § 3 er det tilstrækkeligt, at det bevises, at det er overvejende sandsynligt, at der er årsagssammenhæng mellem den skadevoldende hændelse (forstyrrelse) og skaden - alt under hensyn til den skadevoldende hændelses og skadens art, andre mulige skadesårsager og omstændighederne i øvrigt.

Loven indeholder ikke særlige regler om forældelse af erstatningsansvaret, og svensk rets almindelige regler herom finder derfor anvendelse (prop., s. 30ff).

2.2.1.6. Forsikring, fondsordninger m.v.

Miljöskadeloven indeholder ikke regler om en finansieringsordning for skader omfattet af loven.

Ved en ændring af miljøbeskyttelsesloven (miljöskyddslagen, lov 1969:387) er der ved lov 1989:363 med virkning fra den 1. juli 1989 indført bestemmelser i loven (§§ 65 - 69) om en finansieringsordning angående miljøskader.

Ordningen er i loven beskrevet som en forsikringsordning. Grundbestanddelen i ordningen er, at den, som driver miljøfarlig virksomhed, skal betale afgift til en miljøskadeforsikringsordning. Under ordningen kan der gives erstatning til dem, der har lidt skade som nævnt i miljøskadelagen. Ordningen administreres af et konsortium bestående af forskellige svenske forsikringsselskaber. Som et led i ordningen opkræves afgifter fra alle større industrivirksomheder, større landbrug samt affalds- og forbrændingsanlæg tøj. for eksempel kommittédirektiv 1992:13, s. 3f).

Hovedbestemmelsen findes i miljöskyddslagens § 65, hvori det bestemmes, at virksomheder, der kræves miljøgodkendt eller som er anmeldelsespligtige i henhold til miljøbeskyttelsesloven eller forskrifter udstedt i medfør af loven, skal betale bidrag til forsikringen. Det fremgår af bekendtgørelser, der er udstedt i medfør af loven, hvilke typer af virksomheder der har betalingspligten, og hvor store bidrag de enkelte typer af virksomheder skal bidrage med (jf. henholdsvis forordn. 1989:364 og forordn. 1989:365, jf. forordn. 1991:1393).

Det svenske miljøministerium har over for udvalget oplyst, at antallet af virksomheder, der har pligt til at betale afgift til ordningen, for tiden er 7031.

I § 66 bestemmes det, at afhængig af forsikringsvilkår og af, om skaden er omfattet af miljøskadelagens regler for person- eller tingsskade, skal miljøskadeforsikringen komme til udbetaling, hvis den skadelidte ikke kan få erstatning betalt, hvis han har fortabt retten til at kræve erstatning, eller hvis det ikke kan bevises, hvem der er ansvarlig for skaden.

I medfør af § 65 har regeringen godkendt de nærmere vilkår for miljøskadeforsikringen, herunder blandt andet om undtagelser fra dækning under ordningen, udbetaling af erstatningsbeløb, og maksimum for erstatningsudbetalingerne.

Efter § 5 i vilkårene for udbetaling ved personskade og § 5 i vilkårene for udbetaling ved tingsskade udbetales erstatning efter ordningen til skadelidte af forsikringsgiveren (miljøskadekonsortiet), og konsortiet kan derefter kræve hele beløbet refunderet af den, der i henhold til miljøskadelagen eller på andet grundlag

er ansvarlig for skaden.

Konsortiet har påtaget sig at udbetale erstatningssummerne til de skadelidte, når betingelserne i loven og i de fastsatte vilkår er opfyldt. I vilkårene findes der således ikke bestemmelser om, at de indbetalte afgifter skal holdes adskilt fra andre midler hos konsortiet og være klar til brug for udbetaling til skadelidte. Endvidere er det efter vilkårene heller ikke en betingelse for udbetaling af erstatning til en skadelidt, at den pågældende erstatning beløbsmæssigt kan rummes inden for de samlede hidtidige indbetalte afgifter.

Der er indtil nu ikke udbetalt nogen erstatning under miljøskadeforsikringsordningen.

Ved kommittédirektiv 1992:13 har den svenske regering den 13. februar 1992 besluttet at nedsætte en komité, der skal udarbejde betænkning om "översyn av reglerna om miljöskadeförsäkring".

Ifølge kommissoriet skal komiteen vurdere miljøskadeforsikringen og udarbejde forslag til fremtidige former og vilkår for forsikringen. Komiteen skal ligeledes overveje spørgsmålet om udvidelse af miljøskadeforsikringen til at gælde anden virksomhed end den, som er omfattet af miljöskyddslagen. Endvidere skal komiteen blandt andet overveje, hvem der i praksis skal finansiere en sanering (oprydning) i tilfælde, hvor en konkursramt virksomhed eller en virksomhed, der er opført, har efterladt miljøfarlige kemikalier og andet miljøfarligt affald.

Betænkningen skal ifølge kommissoriet foreligge senest den 31. august 1993.

2.2.1.7. Bemærkninger om finansieringsordningen.

Som nævnt indeholder den svenske ordning angående miljøskadeforsikring bestemmelser om en nærmere bestemt dækning i skadestilfælde og om fastsatte bidrag til forsikringen, som ikke uden videre er sat i forhold til en beregnet risiko - for eksempel er det langt fra alle potentielle skadevoldere i henhold til miljöskadelagen, der skal betale bidrag til ordningen.

Endvidere indeholder ordningen som ovenfor gengivet bestemmelser om, at miljøskadekonsortiet har fuld regresret mod den skadevoldende virksomhed for udbetalte erstatningsbeløb.

En virksomhed, som har betalt bidrag til miljøskadeforsikringen og som er ansvarlig for en indtruffen skade, skal således betale erstatning til skadelidte eller godtgøre miljøskadekonsortiet erstatningsbeløbet, hvis dette er udbetalt til skadelidte fra konsortiet. Ønsker virksomheden en forsikring til dækning af sit ansvar i henhold til miljøskadelagen, må virksomheden således tegne en supplerende (frivillig) forsikring til dækning af dette ansvar i det omfang, dette er muligt.

Efter en almindelig opfattelse i dansk teori kan en forsikringsaftale bestemmes som en aftale om overtagelse af en risiko for en uvis begivenheds indtræden mod et vederlag, der kan beregnes statistisk (jf. herved Lyngsø, Dansk Forsikringsret, 6. udg., 1990, s. 37).

Efter denne opfattelse kan den svenske miljøskadeforsikring på baggrund af det her anførte efter danske forhold næppe anses som en forsikringsordning.

Ordningen kan efter danske forhold heller ikke karakteriseres som en fond i traditionel forstand. Dette skyldes, at der som ovenfor nævnt ikke er krav om, at de afgifter, der indbetales under ordningen, holdes adskilt fra miljøskadekonsortiets øvrige midler, klar til brug for udbetaling under ordningen. Endvidere er udbetaling af erstatning ikke afhængig af, at den pågældende erstatning beløbsmæssigt kan rummes inden for de hidtidige indbetalte afgifter, idet miljøskadekonsortiet har påtaget sig at udbetale erstatning i alle de tilfælde, hvor betingelserne i miljøskadelagen, miljøskyddslagen og i vilkårene for miljøskadeförsäkringen er opfyldt.

Ordningen må på baggrund af det anførte nok mest træffende karakteriseres som en fondslignende ordning, som indeholder forsikringselementer. Der kan siges at være tale om en ordning angående en erstatningsmulighed for skadelidte i tilfælde omfattet af miljøskadelagen; en ordning, som særlige typer af virksomheder har pligt til at bidrage til. Ordningen angår en subsidieret erstatningsmulighed for skadelidte, der efter de beskrevne regler i miljøskyddsförordningen kun kan opnå erstatning under ordningen i særlige tilfælde. Det drejer sig om tilfælde, hvor skadelidte ikke kan få erstatning betalt fra en skadevolder, der er ansvarlig efter miljøskadelagen, eller ikke har en aktuelt ansvarlig skadevolder at rette krav imod.

2.2.2. Norge.

2.2.2.1. Generelt.

Regler om objektivt erstatningsansvar for miljøskader findes i norsk ret i kapitel 8 i lov nr. 6 af 13. marts 1981 om vern mot forurensninger og om avfall (forurensningsloven). Reglerne i det pågældende kapitel, der har titlen Erstatning for **forurensningsskade**, er indsat ved lov nr. 67 af 16. juni 1989. Reglerne i dette kapitel er trådt i kraft den 1. august 1989, jf. kgl. resolution nr. 556 af 14. juli 1989.

Som baggrund for loven foreligger en betænkning, "Generelle lovregler om erstatning for forurensningsskade" (NOU 1982:19) fra Forurensningsutvalget, lovforslaget Ot. prop. nr. 33/1988-89 (herefter kaldet prop.) og indstillingen fra Stortingets justiskomité, **Innst. O.** nr. 85/1988-89.

Erstatningsreglerne i kapitel 8 gælder ifølge § 53 erstatningsansvaret for miljøskade ("forurensningsskade"), for så vidt ansvarsspørgsmålet ikke er særskilt reguleret i anden lovgivning eller i kontrakt. Lovens bestemmelse om ansvarsgrundlag skal samtidig heller ikke indskrænke det erstatningsansvar, som følger af ellers gældende erstatningsregler eller som påhviler nogen i kontrakt, jf. § 53 og prop., s. 108.

2.2.2.2. Ansvarsgrundlag og ansvarssubjekter.

I reglerne bestemmes det i § 55 om ansvarssubjekt og ansvarsgrundlag, at en ejer af en fast ejendom, genstand, anlæg eller virksomhed, som forvolder en forureningsskade, er ansvarlig uden hensyn til egen skyld, dersom ejeren også "driver, bruker eller innehar" den forurenende ejendom m.v. I modsat fald hviler et sådant ansvar alene på den, som faktisk "driver, bruker eller innehar" ejendommen m.v., for så vidt skaden ikke skyldes forhold, som også ejeren hæfter for efter ellers gældende erstatningsregler. Af bestemmelsens opregning af ansvarssubjekter fremgår, at det ikke er en betingelse for ansvar efter loven, at den forurenende virksomhed m.v. har tilknytning til fast ejendom.

I bestemmelsen er der således fastsat et objektivt ansvar for den skade, som er forårsaget ved forureningen. I forarbejderne til bestemmelsen nævnes det, at der ved udarbejdelsen af reglen bl.a. er lagt vægt på, at den ikke indebærer nogen udvidelse af ansvaret af betydning i forhold til hidtidig gældende norsk ret, som

indeholder både ulovbestemte og lovfæstede regler om objektivt ansvar, herunder § 9 i naboloven, lov nr. 15 af 16. juni 1961 om retshøve mellom grannar (granneloven) - jf. for eksempel prop., s. 5, 9 og 28, og indstillingen fra Stortingets justiskomité, s. 5f.

I forurensningslovens bestemmelse om ansvarsgrundlaget i § 55 er det endvidere fastsat, at den, der indirekte ved at levere varer eller tjenester, foretage kontrol eller tilsyn eller på lignende måde har medvirket til en forureningsskade, kun er ansvarlig, hvis han har udvist forsæt eller uagtsomhed.

2.2.2.3. Forurenings- og skadesbegreb.

Erstatningsreglerne i lovens kapitel 8 gælder ifølge § 53 for forureningsskade. Dette er i loven defineret som skade, ulempe eller tab forårsaget af forurening.

Lovens miljøerstatningsregler lægger i hovedsagen det forureningsbegreb, som er fastsat i loven i øvrigt, til grund. Således er udslip af faste stoffer, væske eller gas til luft, vand eller jord samt støj omfattet af loven. Erstatningsreglerne gælder imidlertid også lys eller anden stråling, der er eller kan være til skade, tab eller ulempe for miljøet. Endelig er skade, ulempe eller tab forårsaget af affald omfattet af reglerne, uanset om affaldet har forårsaget forurening. (Der kan i det hele henvises til § 53 og for eksempel justiskomiteens indstilling, s. 4.)

Er der imidlertid givet tilladelse til en vis forurening, ifaldes der efter en særlig regel i § 56 om tålegrænse kun erstatningsansvar i det omfang, forureningen er urimelig eller unødvendig efter reglerne i naboloven.

Økonomisk tab i form af person-, tings- eller formueskade er omfattet af loven (jf. for eksempel justiskomiteens indstilling, s. 7f). I § 57 om lovens skadesbegreb nævnes udtrykkeligt bl.a. økonomisk tab samt skade, tab, ulempe eller udgifter som følge af rimelige afværgelses- eller genoprettelsesforanstaltninger.

Ansaret omfatter efter ordlyden af § 57 endvidere tab i forbindelse med udøvelse af den såkaldte "allemannsrett i **næring**". I denne sammenhæng vil det ifølge lovforslaget være en betingelse for erstatning, at tabet ikke kunne have været undgået - for eksempel kan en skadelidt fisker ikke opnå erstatning, hvis han kunne have undgået sit tab ved at fiske i et andet område (jf. prop., s. 5).

Desuden omfatter ansvaret ifølge § 57 tab, som den enkelte arbejdstager lider ved, at den virksomhed, han er ansat i, må indstille eller indskrænke sine aktiviteter som følge af en forureningsskade. Forudsætningen for en sådan dækning er imidlertid ifølge bestemmelsen, at også virksomheden som sådan er berettiget til erstatning i anledning af forureningen.

Endelig er der i lovens § 58 fastsat regler om erstatning for rimelige udgifter til genopretning af miljøet ved skade, ulempe eller tab på friluftsområde. Disse regler omfatter skade efter ikke-tilladt forurening, der hindrer, vanskeliggør eller begrænser udbyttet af at udøve "allemandsrett utenfor næring".

2.2.2.4. Søgsmålskompetence.

Med hensyn til de sidstnævnte krav på genopretningsudgifter angående allemandsret uden for næring indeholder lovens § 58 en særregel om søgsmålskompetence. hvorefter kravene efter nærmere regler kan gøres gældende af miljømyndighederne. Kravene kan desuden rejses af private organisationer eller sammenslutninger med retlig interesse i sagen, jf. § 58, stk. 3.

Den enkelte udøver af allemandsretten anses ikke for erstatningsretligt værnet, og sådanne enkeltpersoner har ikke søgsmålskompetence efter disse regler, jf. prop., s. 51.

Erstatningsbeløb skal efter bestemmelsen under alle omstændigheder tilfalde miljømyndighederne, der træffer nærmere bestemmelse om, hvordan erstatningsbeløbet skal anvendes, dog således at nødvendige sagsomkostninger, som en privat organisation e.l. har haft, kan kræves dækket, jf. § 58, stk. 4 og 5. Erstatningsbeløbene skal anvendes til genopretning af miljøet, således at allemandsretten i videst mulig udstrækning skal kunne udøves som tidligere, jf. § 58, stk.1, prop., s. 57, og justiskomiteens indstilling, s. 10.

Bl.a. i justiskomiteens indstilling fremhæves det (s. 10), at den pågældende regel om søgsmålskompetence for private organisationer med retlig interesse i sagen ikke synes at gå længere end hidtil gældende ret, således som begrebet retlig interesse fortolkes i praksis i Højesteret i Norge.

2.2.2.5. Andre spørgsmål angående erstatning.

Spørgsmål om lempelse af erstatningsansvaret og om solidarisk ansvar for flere skadevoldere er reguleret i lovens §§ 59 og 61, der til dels henviser til de almindelige regler i skadeerstatningsloven.

§ 59 indeholder endvidere en særlig bevisbyrderegel om, at den, som forvolder en forurening, som alene eller sammen med andre skadesårsager kan have forårsaget forureningsskaden, anses som skadevolder, hvis det ikke bliver godtgjort, at en anden årsag er mere sandsynlig. Reglen antages i forarbejderne i væsentlig grad at stemme med de hidtidige ulovbestemte bevisbyrdeprincipper, og skadelidte har fortsat bevisbyrden for, at skadevolderen (den sagsøgte) har forurennet, **at** forureningen har været egnet til at forårsage skade, og at skaden faktisk er sket (jf. justiskomiteens indstilling, s. 11).

Loven indeholder ikke regler om forældelse, idet der ikke antages at være behov for særregler om forældelse i forurensningsloven (prop., s. 96). De almindelige forældelsesregler gælder således for skader, der er omfattet af forurensningsloven.

2.2.2.6. Forsikring, fondsordninger m.v.

I forurensningsloven er der ikke indført krav om tegning af forsikring til dækning af det beskrevne erstatningsansvar.

Imidlertid bestemmes det i § 63, at der i visse tilladelser efter loven kan stilles vilkår om, at der stilles sikkerhed for mulige erstatningskrav efter lovens kapitel 8. Miljømyndighederne kan endvidere give forskrifter om pligt til sikkerhedsstillelse for nærmere angivne typer af virksomhed.

Endelig indeholder bestemmelsen hjemmel til, at der administrativt kan træffes bestemmelse om etablering af særlige erstatningsordninger, som skal dække krav, der omfattes af kapitlet, herunder blandt andet om finansiering, tilskudspligt, søgsmålsret og skadeopgør.

§ 63 giver blandt andet hjemmel til, at der senere vil kunne etableres fondsordning finansieret gennem afgifter (jf. herved justiskomiteens indstilling, s. 15).

Ifølge oplysninger, som udvalget har modtaget fra det norske miljøministerium, er der hverken fastsat generelle regler om pligt til at stille sikkerhed for nærmere angivne typer af virksomhed, om forsikring eller om etablering af særlige erstatningsordninger til dækning af krav efter kapitlet.

2.2.3. Finland.

Den 30. april 1990 har et udvalg i Finland afgivet betænkning om miljøskader (betænkning 1990:17 fra Miljöskadelagskommissionen). I betænkningen foreslås det, at der indføres en generel lov om erstatning for miljøskader, og betænkningen indeholder et lovudkast herom.

Efter betænkningens forslag skal der gælde et objektivt ansvar for miljøskader forårsaget af **erhvervsvirksomhed** eller offentlig virksomhed, jf. lovudkastets § 4.

Som miljøskade regnes ifølge udkastets § 2 skade, som er forårsaget af en miljøforurening (miljöförstöring) eller anden tilsvarende forurening, såsom støj eller stråling. Forureningen skal være forårsaget af en virksomhed på et vist område, hvilket vil sige, at loven ikke skal finde anvendelse på for eksempel transport.

Efter udkastets § 3 om en tålegrense erstattes skade efter loven, hvis skadelidte ikke med rimelighed bør tåle forstyrrelsen under hensyn til forholdene på stedet eller til forstyrrelsens (störningens) almindelige forekomst under tilsvarende forhold i øvrigt.

Det foreslås endvidere, at kravet til skadelidtes bevisbyrde lempes, således at skadelidte blot skal bevise, at der består en overvejende sandsynlighed for årsagssammenhængen mellem den skadevoldende hændelse (verksamheten) og den indtrufne skade, jf. udkastets § 5.

Med hensyn til vandforurening omfatter lovudkastet kun skader, der er forårsaget af en lovstridig vandforurening, det vil sige uden tilladelse eller i strid med vilkårene for en tilladelse fra myndighederne. Skader, som er forårsaget af vandforurening, som der er givet tilladelse til, erstattes efter reglerne i den allerede bestående vattenlag (vandløbslov), og denne ordning tænkes ikke ændret med de foreslåede nye regler.

Der er endnu ikke fremsat lovforslag på grundlag af betænkningens forslag, men

den finske regering har nedsat en komité, der på baggrund af høringssvar angående betænkningen har udarbejdet et revideret lovudkast med henblik på fremsættelse af lovforslag.

Ifølge oplysninger, som udvalget har modtaget fra det finske justitsministerium, bygger det reviderede lovudkast på lovudkastet i betænkningen, men indeholder dog forskellige ændringer i forhold til betænkningens udkast. For eksempel gælder det objektive ansvar i det reviderede udkast ikke kun erhvervsvirksomhed og offentlig virksomhed, idet det reviderede udkast ikke indeholder nogen definition af de omfattede typer af virksomhed.

Det reviderede udkast indeholder endvidere en bestemmelse om, at også omkostninger til afværgelse af skade eller til genopretning af miljøet skal være omfattet af lovens skadesbegreb. Bestemmelsen gælder også foranstaltninger foretaget af myndighederne.

Endelig skal der ifølge det reviderede udkast ikke gælde nogen tålegænse for forsætlige og strafbare handlinger, og ej heller for person- og tingsskader.

Ifølge oplysningerne fra de finske myndigheder forventes det, at der på grundlag af det reviderede lovudkast vil kunne fremsættes lovforslag om erstatning for miljøskader i løbet af 1992.

2.3. Regler i visse andre europæiske lande.

2.3.1. Tyskland.

2.3.1.1. Generelt.

I Tyskland er der indført en lov om erstatning for miljøskader, Gesetz über die Umwelthaftung af 10. december 1990 (Bundesgesetzblatt I 1990, s. 2634). Loven er trådt i kraft den 1. januar 1991.

I loven er der fastsat et objektivt erstatningsansvar for miljøskader, der er forårsaget af visse særligt forurenende virksomheder.

2.3.1.2. Ansvarsgrundlag og ansvarssubjekter.

For indehavere af virksomheder, der er nævnt i et særligt bilag 1 til loven, er der i § 1 fastsat objektivt erstatningsansvar for miljøskader, der forårsages af virksomheden.

Bilag 1 til loven indeholder en liste over forskellige typer af virksomheder. Listen er identisk med en liste over virksomheder i en bekendtgørelse, der er udstedt i medfør af miljøbeskyttelsesloven (4. Verordnung zur Durchführung des Bundes-**Immissionsschutzgesetzes**). På listen figurerer virksomheder som for eksempel kraft- og varmegærker, kemisk industri, lossepladser, lægemiddel- og fødevarerindustri, overfladebehandlingsvirksomhed m.m. Også forskellige olie- og kemikalietanke med en vis minimumskapacitet og landbrug af en vis størrelse er omfattet af listen.

§ 15 indeholder en regel om maksimumsansvarsbeløb for den erstatningspligtige (160 millioner mark for henholdsvis personskade og tingsskade).

2.3.1.3. Forurenings- og skadesbegreb.

En skade anses for opstået ved en forurening i lovens forstand, hvis skaden er forårsaget ved, at stoffer, rystelser, lyde, tryk, stråler, gas, damp, varme eller lignende er blevet udbredt i jord, luft eller vand (§ 3).

De skader, der skal erstattes efter loven, er i første række økonomisk tab ved død, legemsbeskadigelse eller sundhedstab og ved tingsskade (§ 1). Særlige regler om erstatningspligtens omfang ved død og legemsbeskadigelse er fastsat i §§ 12 og 13. Desuden indeholder lovens § 16 særregler om erstatning for skade i form af udgifter til genopretning af natur eller landskab under den forudsætning, at denne skade er knyttet til en tingsskade.

2.3.1.4. Søgsmålskompetence.

Loven indeholder ikke særlige regler om søgsmålskompetence, og private organisationer og sammenslutninger har således ikke fået tillagt en særlig **søgsmålskompetence**.

2.3.1.5. Andre spørgsmål angående erstatning.

Lovens § 6 opstiller en formodningsregel om årsagssammenhæng. I de tilfælde, hvor en virksomhed er egnet til at forårsage en faktisk opstået skade, er der en formodning for, at skaden er forårsaget af anlægget. Om virksomheden er egnet til at forårsage en skade som den indtrufne, skal efter bestemmelsen bedømmes ud fra alle samlede omstændigheder, herunder virksomhedens indretning, anvendelse af stoffer m.m.

2.3.1.6. Forsikring, fondsordninger m.v.

Lovens §§ 19 og 20 giver hjemmel til, at det senere administrativt vil kunne pålægges visse særlige virksomheder, som er omfattet af et bilag 2 til loven, gennem forsikring, bankgaranti eller lignende at garantere dækning for et eventuelt erstatningsansvar ved skader forårsaget af virksomhederne.

I henhold til bestemmelserne skal der blandt andet kunne træffes bestemmelse om tidspunktet for ikrafttrædelse af forpligtelsen til sørge for risikodækning ved forsikring eller anden form for garanti og om dækningens omfang og beløbsmaksimum.

De virksomheder, der er nævnt i bilag 2 til loven, er blandt andet virksomheder, der i henhold til en bekendtgørelse i henhold til miljøbeskyttelsesloven (12. Verordnung zur Durchführung des **Bundes-Immissionsschutzgesetzes**, die **Störfall-Verordnung**) har pligt til at udarbejde en sikkerhedsanalyse.

Sådan pligt har virksomheder, der er godkendelsespligtige efter miljøbeskyttelsesloven, hvis der i de pågældende virksomheder under lovlig drift eller ved en forstyrrelse af driften kan forekomme visse særlige stoffer, der er nævnt i bekendtgørelsen i et særligt bilag 2. Bilag 2 til bekendtgørelsen indeholder en liste over en lang række stoffer og grupper af stoffer, der anses for farlige.

Bekendtgørelsen gælder dog ikke for virksomheder, hvori de pågældende stoffer kun kan forefindes eller bestå i så ringe en mængde, at almindelig fare som følge af en forstyrrelse i den lovlige drift er åbenbart udelukket.

Det er over for udvalget oplyst af det tyske miljøministerium, at man **dér** anser enhver virksomhed, der er omfattet af bilag 2 til Gesetz über die Umwelthaftung,

for også at være omfattet af lovens bilag 1 om virksomheder, som kan ifalde ansvar på objektivt grundlag. De tyske myndigheder har endvidere oplyst, at de skønsmæssigt anslår, at antallet af virksomheder, der i givet fald vil være omfattet af lovens bilag 2, er cirka 3.000, mens det ikke umiddelbart kan skønnes mere præcist, hvor mange virksomheder der er omfattet af lovens bilag 1 - et skøn har ved lovens tilblivelse været cirka 50.000 virksomheder, men tallet kan også tænkes at være mindst det dobbelte.

Der er endnu ikke fastsat regler om obligatorisk forsikring eller anden dækningsordning i medfør af §§ 19 og 20 i Gesetz über die Umwelthaftung.

2.3.2. Holland.

I Holland er der i Nieuw Nederlands Burgerlijk Wetboek (Den Nye Hollandske Code Civil) en regel om, at en besidder af en konstruktion ("the possessor of a construction"), der er defekt og derfor udgør en særlig fare for personer eller ting, har objektivt erstatningsansvar, hvis denne fare realiseres ("materializes"), jf. art. 174 i 3. afsnit i lovens 6. bog. Endvidere er der med virkning fra den 1. januar 1992 indført en regel om, at besidderen af en rørlig ting ("the possessor of a moveable thing"), der er defekt og derfor udgør en særlig fare for personer eller ting, har objektivt erstatningsansvar, hvis denne fare realiseres ("materializes"), jf. art. 173 i det nævnte afsnit i loven. Ansvarer efter begge de nævnte regler er underkastet begrænsninger i form af force majeure-regler m.v.

Der er endvidere fremsat lovforslag om, at der i 3., 6. og 8. bog i Den Nye Code Civil indsættes bestemmelser om objektivt erstatningsansvar for miljøskader forårsaget af farlige stoffer og forurening af luft, vand og jord.

De foreslåede regler er indeholdt i lovforslag nr. 21 202, der er fremsat den 28. juni 1989. Forslaget er for tiden under behandling i det hollandske parlaments 2. kammer og vil senere skulle behandles af parlamentets 1. kammer. Det er over for udvalget oplyst fra det hollandske justitsministerium, at loven forventes vedtaget i løbet af 1993. Nedenfor gengives nogle hovedpunkter i lovforslaget, der indeholder en række detaljerede regler om forskellige typer af skadesårsager.

Det er blandt andet fastsat i afsnit 3 i 6. bog i de foreslåede regler, at enhver ejer af et stof ("substance"), som har egenskaber, der udgør en særlig fare af alvorlig karakter for personer eller ting, skal have objektivt erstatningsansvar, hvis denne

fare realiseres ("materializes"), jf. artikel 7a. Et tilsvarende ansvar gælder efter bestemmelsen for visse personer, der erhvervsmæssigt har sådanne stoffer til opbevaring, afsendelse, transport m.v.

Et stof, der er for eksempel eksplosivt, oxyderende, brændbart eller giftigt i henhold til kriterier fastsat i § 34, stk. 3, i loven om farlige stoffer ("Dangerous Substances Act"), skal efter bestemmelsen i artikel 7a under alle omstændigheder anses at udgøre en særlig fare af alvorlig karakter. Hvis et stof i henhold til EF-retsakter anses at have sådanne egenskaber, skal det ligeledes anses at have disse egenskaber i relation til artikel 7a.

Endvidere er det i forslaget til artikel 7b fastsat, at der som udgangspunkt skal være objektivt ansvar for enhver indehaver af et affaldsdepot ("operator af a waste disposal site") for skade, som er forårsaget af, at stoffer, der er henlagt ~~der~~ før lukning af affaldsdepotet, har medført forurening af luft, vand eller jord. Ansvar et gælder efter bestemmelsens ordlyd skade, der viser sig før eller efter lukning af affaldsdepotet. I tilfælde, hvor affaldsdepotet skifter indehaver, ifaldes ansvaret efter bestemmelsen af den, der er indehaver af depotet på tidspunktet, hvor skaden viser sig.

Tilsvarende bestemmes det, at der som udgangspunkt skal være ansvar på objektivt grundlag for indehaveren af et borehul (borefelt, "drill hole", jf. forslagens artikel 7c) for skade forårsaget af direkte udledning af mineraler under visse nærmere betingelser. Et lignende ansvar er fastsat for en fragtfører af skib på havet, der fragter et farligt stof ("carrier operating a ship carrying a dangerous substance") i anledning af skade, der er forårsaget af sådant stof (forslaget til artikel 4 i 6. afsnit i 8. bog). Endvidere skal der være et tilsvarende ansvar for ejeren af et skib, der i indlandsfarvand fragter et farligt stof, der forårsager skade (jf. forslaget til artikel 4 i 11. afsnit i 8. bog), og for den, der har rådighed over køretøj ("operator of a vehicle"), der fragter et farligt stof, der forvolder skade (jf. forslaget til artikel 4 i 14. afsnit i 8. bog).

Desuden skal der i tilfælde af uheld ("incident"), der involverer en jernbanevogn, der transporterer et farligt stof, være objektivt ansvar for den, der har rådighed over ("is operator of¹) jernbanen, for skade, som er forårsaget af det farlige stof som følge af uheldet, (jf. forslaget til artikel 4 i 19. afsnit i 8. bog).

Forslaget indeholder endvidere bestemmelser angående blandt andet spørgsmål

om ansvar for virksomhedsindehavere og ladningsafsendere, m.v. (konsignanter, "consignors"), om solidarisk ansvar, ansvarsfritagelse og særlige muligheder for ansvarsbegrænsning samt om skadesbegreb.

2.4. Sammenfattende bemærkninger.

I de nordiske lande er der som beskrevet indført generelle love om erstatningsansvar på objektivt grundlag for skader på miljøet i Sverige og Norge. I Finland er der ikke gennemført sådan lovgivning, men i en betænkning er der foreslået indført en lov, der indeholder regler om objektivt ansvar for miljøskader.

Det objektive ansvar er i svensk ret knyttet til besiddelsen eller (med hensyn til erhvervs- og offentlig virksomhed) anvendelsen af fast ejendom og omfatter miljøskade, som virksomhed på en fast ejendom forvolder på omgivelserne.

I norsk ret er der objektivt erstatningsansvar for ejeren af en fast ejendom, genstand, anlæg eller virksomhed, der forvolder en miljøskade. Det er ikke en betingelse for ansvar efter loven, at den forurenende virksomhed m.v. har tilknytning til fast ejendom.

I lovudkastet i den finske betænkning foreslås der indført objektivt ansvar for den, der som led i erhvervsvirksomhed eller offentlig virksomhed forårsager miljøskade. En komité nedsat af regeringen har udarbejdet et revideret lovudkast på grundlag af betænkningen og høringssvarene angående denne.

I de tre lande er der således ikke gennemført eller foreslået ansvar på grundlag af lister over farlige typer af virksomheder eller farlige stoffer.

Anvendelse af en sådan liste har imidlertid været nødvendig ved etableringen af den svenske finansieringsordning med hensyn til skader omfattet af miljøskadelagen. Ordningen har nærmest karakter af en fondslignende ordning, som indeholder forsikringselementer. En række nærmere bestemte typer af virksomheder, der er opregnet på en liste, skal betale afgifter til ordningen. Efter nærmere betingelser kan der under ordningen udbetales erstatning i tilfælde, hvor der er lidt skade, der er omfattet af miljøskadelagen.

I den norske og den foreslåede finske lovgivning er der ikke fastsat regler om tvungen forsikring, men den norske ordning indeholder hjemmel til, at der admi-

nistrativt vil kunne indføres regler om forsikringspligt eller om andre finansieringsordninger.

I de beskrevne regler i **to europæiske lande i øvrigt**, Tyskland og Holland, er der indført, henholdsvis foreslået indført, regler om erstatningsansvar på objektivet grundlag for miljøskader.

I Tyskland er der for indehavere af særlige typer af virksomheder, der er opregnet på en liste i et særligt bilag til loven, fastsat objektivet ansvar for miljøskader, der forårsages af virksomheden. På listen er nævnt virksomheder som for eksempel kraft- og varmeværker, kemisk industri, lossepladser, lægemiddel- og fødevarerindustri, overfladebehandlingsvirksomhed m.m. Også forskellige olie- og kemikalietanke med en vis minimumskapacitet og landbrug af en vis størrelse er omfattet af listen.

I Holland er der fremsat lovforslag om, at den, der ejer eller på anden måde har særlig rådighed over farlige stoffer, som har egenskaber, der udgør en særlig fare af alvorlig karakter for personer eller ting, har objektivet erstatningsansvar, hvis denne fare realiseres. Stoffer skal blandt andet anses for farlige, hvis de har visse bestemte egenskaber, såsom hvis de er eksplosive, oxyderende, brændbare eller giftige i henhold til kriterier, der er fastsat i miljøbeskyttelseslovgivningen.

Hverken den tyske lov eller det hollandske lovforslag indeholder regler om umiddelbar indførelse af tvungen forsikring, men i den tyske lov om miljøerstatning er der hjemmel til at fastsætte bestemmelser om tvungen forsikring eller anden form for risikodækning.

KAPITEL 3

INTERNATIONALT SAMARBEJDE

3.1. Generelt om internationalt samarbejde om regler om miljøerstatning m.v.

Inden for området angående erstatning for skade for miljøet i bred forstand, herunder også på personer og ting, har det internationale samarbejde resulteret i en række konventioner, og nye regler udarbejdes fortsat inden for forskellige enkeltområder.

I Europarådet er en ekspertkomité således for tiden ved at udarbejde en konvention om erstatning for skade på miljøet.

I EF er der fremsat direktivforslag om civilretligt ansvar for affaldsskader.

I **OECD's** atomenergiorgan, NEA, er der i 1960 udarbejdet en konvention om ansvar over for tredjemand på den nukleare energis område (Paris-konventionen) med dertil hørende tillægskonvention fra 1963 (Bruxelles-konventionen). Danmark har ratificeret disse konventioner om atomerstatningsansvar, ligesom Danmark har ratificeret en såkaldt fællesprotokol, der knytter Paris-konventionens regelsæt til den konvention, der i **FN's** internationale atomenergiagentur, IAEA, er indgået i 1963 om civilt erstatningsansvar for nuklear skade (Wien-konventionen). Regelsættene i både Wien- og Paris-konventionen er for tiden ved at blive revideret.

De danske regler i loven om erstatning for atomskader, der er omtalt ovenfor i kapitel 1, bygger på reglerne i de OECD-konventioner, som Danmark har ratificeret.

Som nævnt i kapitel 1 bygger de danske regler i søloven om ansvar for olieskader på bestemmelserne i to konventioner udarbejdet i **IMO**, Den internationale Søfartsorganisation ("ansvarskonventionen" og "fondskonventionen").

Også den danske havmiljøbeskyttelseslov, der indeholder en regel om objektivt ansvar, omtalt ovenfor i kapitel 1, bygger på reglerne i flere internationale konventioner.

Baggrunden for, at der på området for erstatning for skade på miljøet er taget og fortsat tages initiativer til internationale regelsæt, må antages bl.a. at være, at sådan skade forvoldes på tværs af grænser, således at skade meget vel kan opstå i en helt anden stat end der, hvor den skadevoldende aktivitet finder sted. Der vil således kunne være motivation for staterne til at deltage i gennemførelsen af regelsæt, der - fordi de er internationale - vil udgøre en mere effektiv bekæmpelse af og forebyggelse af skader på miljøet. Dette vil være til gavn for skadelidte i og så andre stater end der, hvor en ulykke er sket.

I flere af de internationale regelsæt har det desuden været muligt at drage nytte af enten globale/regionale forsikringsordninger eller fondsordninger, kombineret med regler om ansvarsbegrænsning. Ønsker om solidarisk at fordele den byrde, som erstatningsudbetaling udgør, ved hjælp af risikospredning har derfor også kunnet tilgodeses. Endvidere har der kunnet ske en almindelig risikoafvejning af, hvem der generelt og gennemsnitligt skal bære risikoen for ulykker som følge af farlig eller forurenende virksomhed.

Knyttet hertil må hensyn til at skabe lige konkurrencebetingelser for industrien i de forskellige stater ligeledes anses som bevæggrund for en række af de indgåede internationale aftaler.

Uanset hvilken vurdering der anlægges med hensyn til baggrunden for de internationale konventioner, som Danmark deltager i, er disses konsekvenser for dansk ret imidlertid af betydning.

I kapitel 1 er omtalt en række regler i gældende dansk ret, der bygger på internationale konventioner, som Danmark allerede er deltager i.

I dette kapitel beskrives nogle internationale regelsæt, der endnu er under udarbejdelse, og som efter udvalgets opfattelse bør indgå i overvejelserne om fremtidig dansk lovgivning om erstatning for miljøskader.

I afsnit 3.2. gennemgås således først udkastet til Europarådets konvention om erstatningsansvar for miljøskader, mens afsnit 3.3. indeholder en gennemgang af EF-retlige forslag og retsakter på området.

3.2. Ekspertkomité til udarbejdelse af en konvention i Europarådets regi om erstatning for skade på miljøet.

I henhold til en beslutning truffet på den 15. europæiske justitsministerkonference i 1986 nedsatte Europarådet i maj 1987 en ekspertkomité om erstatning for skade på miljøet (Committee of Experts on Compensation for Damage Caused to the Environment (CJ-EN). Danmark repræsenteres i komiteen af Justitsministeriet.

Komiteen har til opgave at undersøge de problemer, som opstår i forbindelse med miljøskader. Komiteen skal herunder bl.a. undersøge mulighederne for at opnå enighed om metoder til kompensation for skader (f.eks. civilretligt ansvar og pligt til afhjælpning i forbindelse med miljøskader) med henblik på udarbejdelse af et egnet internationalt instrument.

Komiteens arbejde koncentrerer sig for tiden (forår 1992) om udarbejdelsen af en konvention om det civilretlige ansvar for miljøskader. I udvalget drøftes således et udkast til konvention om erstatningsansvar for skade forårsaget af miljøfarlig virksomhed, "Draft Convention on Civil Liability for Damage Resulting from Activities Dangerous to the Environment". Udkastets bestemmelser må endnu siges at være af foreløbig karakter.

3.2.1. Generelle bestemmelser i konventionsudkastet.

I et første kapitel om generelle bestemmelser indeholder konventionsudkastet regler om konventionens formål, definitioner, geografisk dækningsområde og om typer af skade, hvor konventionen ikke finder anvendelse.

Ifølge artikel 1 i konventionsudkastet skal konventionens formål være en sikring af, at der ydes erstatning for skader, som forvoldes af miljøfarlige aktiviteter, ligesom konventionen fastsætter regler om dels forholdsregler imod miljøskade, dels retablering af miljøet.

Af artikel 4 i udkastet fremgår bl.a., at konventionen ikke skal finde anvendelse på skade, der stammer fra transport, og ej heller på skade forårsaget af nukleare substanser, hvis erstatningsansvaret for sådan skade reguleres i Pariskonventionen af 29. juli 1960 om ansvar over for tredjemand på den nukleare energis område.

de eller Wien-tillægskonventionen af 21. maj 1963 om **ansvar** over for tredje-mand på den nukleare energis område (atomerstatningskonventionerne) eller i tilsvarende national lov om erstatning for atomskader.

3.2.2. Ansvarsgrundlag.

I udkastets kapitel **n** findes konventionens centrale bestemmelser om erstatningsansvar. Disse regler fastsætter erstatningsansvar på objektivt grundlag for indehavere af anlæg med farlig aktivitet og for indehavere af affaldsdepoter.

I artikel 6. stk. 1. bestemmes det således, at den, der er "operator" (driftsherre) for en farlig aktivitet (virksomhed), er erstatningsansvarlig for skade, som er forvoldt af den farlige aktivitet, og som er resultatet af hændelser på det tidspunkt, hvor den pågældende operator havde kontrollen over aktiviteten (virksomheden).

I artikel 6. stk. 3. bestemmes det, at hvis en skade, der stammer fra en farlig aktivitet, først bliver kendt, efter at den pågældende farlige aktivitet på stedet eller i anlægget er ophørt, skal erstatningsansvaret fortsat ligge hos den, som senest var "operator" af (driftsherre for) den farlige aktivitet. Hvis den pågældende driftsherre eller skadelidte imidlertid beviser, at skaden eller en del heraf stammer fra en hændelse, som indtraf på et tidligere tidspunkt, hvor en anden var driftsherre, er sidstnævnte erstatningsansvarlig.

I artikel 7 bestemmes det, at den, som er driftsherre for et affalds-anlæg eller -depot på det tidspunkt, hvor en skade, der er forvoldt af affald deponeret det pågældende sted, bliver kendt, er ansvarlig for skaden.

Hvis skade, som er forvoldt af affald deponeret før lukning af det pågældende anlæg eller depot, bliver kendt efter lukningen, er den seneste driftsherre erstatningsansvarlig.

3.2.3. Definition af farlig virksomhed og af skade.

"Farlige aktiviteter" er ifølge udkastets artikel 2. stk. 1. forskellige nærmere opregnede aktiviteter, der udføres erhvervmæssigt, herunder af offentlige myndigheder. Det drejer sig om bl.a. behandling, opbevaring, produktion eller bortskaffelse af farlige substanser. Farlige aktiviteter omfatter ligeledes behandling m.v. af

visse genetisk modificerede organismer og visse mikroorganismer, der udgør en væsentlig risiko for mennesker, miljøet eller ting. Endvidere betragtes driften af affaldsanlæg eller -depoter og af visse anlæg til behandling m.v. af affald som farlig aktivitet.

"Farlige substanser" er ifølge artikel 2. stk. 2. litra a. substanser, der har egenskaber, der udgør en væsentlig risiko for mennesker, miljøet eller ting. Egenskaber, der er omtalt i et annekst til konventionen, og som gør substansen eksplosiv, ættsende, giftig, meget brændbar etc., skal under alle omstændigheder anses for at udgøre en sådan risiko.

Ifølge artikel 2. stk. 2. litra b. er farlige substanser endvidere substanser omtalt i et andet afsnit i det nævnte annekst til konventionen. Karakterisering af en sådan substans som farlig skal kunne begrænses, bl.a. til særlige mængder af substansen eller til særlige situationer.

Et andet annekst til udkastet til konvention indeholder en liste over visse typer af anlæg til behandling m.v. af affald.

En driftsherre ("operator") er ifølge udkastets artikel 2. stk. 6 og 7. den person (individ eller juridisk person), der har kontrollen over en farlig aktivitet.

De skader, der ifølge artikel 6 og 7. sammenholdt med artikel 2. stk. 8. skal erstattes, er følgende:

- a) personskade, herunder død,
- b) tingsskade, bortset fra skade på det farlige anlæg selv eller på ting i operators varetægt eller under operators kontrol på stedet for den farlige aktivitet,
- c) tab eller skade ved forringelse af miljøet, idet den erstatning for forringelse af miljøet, der ikke angår tab af indtægter, dog skal være begrænset til de aktuelle omkostninger til retablering af miljøet,

og

- d) omkostninger til afværgelse eller forebyggelse af skader, samt yderligere skade som følge af sådanne forholdsregler.

Det nævnes i art. 2, stk. 10, at afværgeforanstaltninger skal forstås som alle rimelige foranstaltninger taget af enhver efter en ulykke (hændelse) for at hindre eller begrænse skade.

Konventionens hovedelementer er således bestemmelser om ansvar for farlige aktiviteter angående farlige stoffer og om erstatning for skade, der ikke kun defineres som personskade, tingsskade og økonomisk tab, der er knyttet til **person-** eller tingsskade. Konventionens anvendelsesområde må derfor karakteriseres som ganske bredt, men med ansvar for skader forvoldt af farlig industrivirksomhed som det centrale element.

3.2.4. Ansvarsfritagelse.

Udkastets artikel 8 indeholder ansvarsfritagelsesregler. Ifølge bestemmelsen ifalder en driftsherre ikke ansvar, hvis han beviser, at skaden er forårsaget af f.eks. krigshandlinger, borgerkrig eller naturkatastrofer, eller hvis skaden er forårsaget ved tredjemands handling, foretaget med det forsæt at forvolde skade.

Endvidere vil driftsherren ifølge bestemmelsen være ansvarsfri, hvis skaden skyldes en handling udført i overensstemmelse med en offentlig myndigheds ufravigelige bestemmelse, eller hvis skaden skyldes forurening på et udholdeligt niveau, forudset under lokale omstændigheder (en såkaldt lokal tålegrænse).

Endvidere indeholder art. 8 en bestemmelse om ansvarsfrihed for den driftsherre, der beviser, at skaden skyldes en farlig aktivitet, udført i skadelidtes egen interesse, og det var rimeligt at udsætte skadelidte for skaderisiko. Der tænkes her særligt på risici, som det har været rimeligt at udsætte skadelidte for i forbindelse med f.eks. medicinsk behandling.

Endelig indeholder forslagets artikel 36 mulighed for, at enhver deltagerstat kan tage forbehold om, at der med hensyn til visse tilfælde skal være ansvarsfritagelse for den driftsherre, der beviser, at det på baggrund af den videnskabelige og tekniske udvikling på tidspunktet for hændelsen ikke var muligt at kende eksistensen af de farlige egenskaber ved substansen eller organismen.

3.2.5. Nedsættelse og bortfald af erstatning. Ansvarsbegrænsning.

Kapitel **n** i udkastet indeholder endvidere bestemmelser om nedsættelse eller bortfald af erstatning på grund af egen skyld hos skadelidte (artikel 9) og om solidarisk ansvar i tilfælde, hvor der er flere skadevoldere (artikel 11).

Desuden indeholder kapitlet i artikel 12 forslag om **ansvarsbegrænsning**. I artikel 12 bestemmes, at der i nationale regler kan fastsættes et maksimumsbeløb for erstatningsansvaret. Det bestemmes desuden, at skadevolderen ikke kan påberåbe sig **ansvarsbegrænsningen**, hvis skaden skyldes hans eller hans ansattes forsætlige eller uforsvarlige handling eller undladelse.

3.2.6. Tvungen ansvarsforsikring.

Udkastets kapitel **n** indeholder i artikel 13 forslag om medlemsstaternes pligt til at indføre tvungen ansvarsforsikring for farlige virksomheder.

Det er heri fastsat, at medlemsstaterne skal indføre tvungen ansvarsforsikring eller anden økonomisk sikkerhedsstillelse op til et vist beløb for den driftsherre, der udfører farlig aktivitet, hvor det i betragtning af (forurenings)-risici, økonomiske ressourcer hos driftsherren og forsikringsmuligheder findes rimeligt at stille et sådant krav om tvungen ansvarsforsikring eller sikkerhedsstillelse.

Det overvejes for tiden, om der eventuelt i et anneks til konventionen skal opregnes visse typer af særlig forurenende virksomhed, som der altid skal være pligt til at tegne forsikring for eller stille anden sikkerhed for.

3.2.7. Aktindsigt m.v.

Udkastets kapitel **III** indeholder forskellige regler om aktindsigt vedrørende oplysninger af betydning for miljøet. Reglerne, der angår både krav om aktindsigt fra personer og organisationer, angiver bl.a. betingelser for aktindsigt hos offentlige myndigheder og - ved hjælp af retsbeslutning - hos private virksomheder.

Bestemmelserne er bygget op over reglerne om aktindsigt i Rådets direktiv nr. **90/313/EØF** af 7. juni 1990 om fri adgang til oplysninger om miljøet. Konventionsudkastets artikel 17 om adgang til oplysninger hos private ved hjælp af en retsbeslutning herom findes dog ikke i EF-direktivet.

Artikel 17 svarer i øvrigt ikke helt til de danske regler om pålæg til en part i en civil retssag om at fremlægge dokumenter (såkaldt edition) i retsplejelovens §§ 298-299. I de danske regler er der ikke fastsat sådan pligt til at fremlægge dokumenter (editionspligt) for den, der vil være udelukket fra eller fritaget for at afgive vidneforklaring.

3.2.8. Klagemål og sagsanlæg.

Kapitel IV i konventionsudkastet angår klagemål og sagsanlæg.

Artikel 18 indeholder regler om forældelse. Efter denne bestemmelse skal krav på erstatning efter konventionen forældes 5 år efter den dag, da skadelidte fik kendskab til eller burde have fået kendskab til skaden og driftsherrens identitet.

Samtidig fastsættes det, at sådanne krav under alle omstændigheder er forældet, når der er gået 30 år efter tidspunktet for den hændelse, som forårsagede skaden.

Artikel 19 bestemmer, at der skal være mulighed for, at en miljøorganisation kan rejse sager ved retten eller ved en administrativ myndighed efter nærmere bestemmelse i national ret.

De krav, der skal kunne rejses, skal angå forbud mod miljøfarlig, ulovlig virksomhed, påbud om forskellige præventive foranstaltninger og påbud om, at driftsherren skal foretage genopretning af miljøet. Endvidere bestemmes det, at national ret kan fastsætte, hvornår et søgsmål ikke kan tillades.

I den danske miljøbeskyttelseslov er der i §§ 98-100 fastsat regler om, hvilke (nærmere opregnede) organisationer der har kompetence til administrativt at påklage forskellige afgørelser i medfør af loven. Det må i forlængelse heraf antages, at disse administrative klagemuligheder suppleres af en kompetence til i givet fald at indbringe klageinstansens afgørelse i en sådan sag for domstolene.

Danmark har derimod ikke regler om en almindelig søgsmålskompetence for organisationer og andre sagsøgere. Derimod kræves det ved det enkelte sagsanlæg ved domstolene her i landet, at den pågældende sagsøger kan siges at have en såkaldt "retlig interesse" i sagens udfald.

Udkastet til konvention indeholder i artikel 20-25 regler om jurisdiktion, anerkendelse og fuldbyrdelse af afgørelser. Det fremgår heraf bl.a., at Bruxelles- og Lugano-konventionerne om jurisdiktion og om fuldbyrdelse af domme finder anvendelse for de stater, der er medlem af de pågældende konventioner (herunder Danmark).

3.2.9. Forholdet til andre internationale aftaler.

Kapitel V i udkastet fastslår i artikel 26, at intet i denne konvention skal betragtes som en begrænsning i eller afvigelse fra de rettigheder, som skadelidte måtte have i henhold til national ret i en konventionsstat eller i henhold til andre overenskomster, som konventionsstaten måtte have indgået. I Danmark skal det således uanset reglerne i den kommende Europarådskonvention være muligt at bibeholde eksisterende regler på andre retsområder (f.eks. angående produktansvar), som måtte stille skadelidte mere gunstigt end konventionens bestemmelser.

I forskellige forslag til artikel 26. stk. 2, bestemmes det endvidere, at stater, der er deltagere i konventionen, og som samtidig er EF-medlemsstater, kun skal anvende konventionens regler, hvis disse regler ikke strider imod EF-regler. Den nærmere udformning af den pågældende regel overvejes fortsat.

3.2.10. Fremgangsmåde ved ændring af konventionen.

Kapitlerne VI og VII i udkastet angår henholdsvis en "standing committee" vedrørende konventionen og ændringer i konventionen.

I udkastets art. 30 bestemmes det, at forslag til ændring af konventionen skal behandles i den standing committee, som skal oprettes, bestående af repræsentanter fra de kontraherende stater. Hovedreglen er, at stemmer mindst 3/4 af de stemmeafgivende staters repræsentanter for forslaget, betragtes teksten til forslaget som fastlagt, hvorefter forslaget sendes til medlemsstaterne til godkendelse. De pågældende ændringer træder derefter i kraft 30 dage efter, at tre stater, og heraf mindst to stater, der er medlemmer af Europarådet, har accepteret ændringerne.

Endvidere bestemmes det i art. 31, at ændringer i teksten til konventionens annekser som hovedregel kan ske efter vedtagelse af 3/4 af de afgivne stemmer i Standing Committee, men således at der efter vedtagelsen fastsættes en frist for indsigelser. Er der et tilstrækkeligt stort antal indsigelser, anses ændringsforslaget for forkastet; ellers træder det i kraft efter en vis periode for de stater, der ikke har fremsat indvendinger. I art. 32 er fastsat en særlig procedure for ændringer af konventionens annekst I i de tilfælde, hvor der vedtages ændringer i de EF-retsakter, der er omtalt i annekset.

3.2.11. Forbehold i henhold til konventionen m.v.

Udkastets kapitel **VIII** indeholder konventionens afsluttende bestemmelser, herunder artikel 36 om mulige forbehold. Efter artikel 36 skal der kunne tages forbehold angående blandt andet artikel 19 og dele af artiklerne 5,6 og 7.

Kun de forbehold, der er nævnt i denne artikel, kan tages i relation til konventionen.

Konventionen skal være åben for deltagelse af medlemsstaterne i Europarådet, ikke-medlemsstater, der har deltaget i udarbejdelsen af konventionen, og De europæiske Fællesskaber, jf. artikel 33.

3.3. Forslag til EF-rådsdirektiv om civilretligt ansvar for affaldsskader.

3.3.1. Indledning.

I art. 11, stk. 3, i Rådets direktiv af 6. december 1989 om overvågning af og kontrol inden for Fællesskabet med grænseoverskridende overførsel af farligt affald (direktiv 84/631/EØF), er det bestemt, at "Rådet efter fremgangsmåden i Traktatens art. 100 senest den 30. september 1988 fastlægger de vilkår, hvorunder producentens civilretlige ansvar skal gøres gældende i tilfælde af, at der sker skade, eller en hvilken som helst anden persons civilretlige ansvar, dersom denne kan gøres ansvarlig for den skete skade, og Rådet fastsætter tillige en forsikringsordning".

Med henvisning blandt andet til denne bestemmelse og til Fællesskabets handlingsprogram på miljøområdet fra 1987 fremsatte EF-Kommissionen den 1. september 1989 forslag til rådsdirektiv om erstatningskrav for person- og tingsskader samt miljøskade forårsaget af affald (EFT nr. C 251/3 af 4. oktober 1989). Dette forslag er ikke blevet vedtaget af Rådet.

EF-Kommissionen har senere fremlagt et væsentlig ændret direktivforslag. Forslagets titel er således nu "Ændret forslag til Rådets direktiv om civilretligt ansvar for affaldsskader", forelagt af Kommissionen den 28. juni 1991, jf. EFT C 192/6 af **23. juli 1991**.

Det skal fremhæves, at Rådet endnu ikke har indkaldt til forhandlinger om Kom-

missionens ændrede direktivforslag. I den forbindelse bemærkes, at direktivforslag erfaringsmæssigt undergår en del ændringer under forhandlingerne forud for en endelig vedtagelse i Rådet.

Udvalget er endvidere bekendt med, at en rapport (et såkaldt "Green Paper") er under udarbejdelse i Kommissionen, og at denne rapport forventes at ville indeholde overvejelser om spørgsmål om initiativer inden for Fællesskabet angående blandt andet erstatningsansvar for skader på miljøet og **forsikringsspørgsmål** i tilknytning hertil.

I det følgende gennemgås kun det ændrede direktivforslag fra 1991 om civilretligt ansvar for affaldsskader (herefter kaldet direktivforslaget), men således at visse af bestemmelserne i direktivforslaget fra 1989 inddrages.

Direktivforslaget angår kun skade forvoldt af affald, ikke miljøskade generelt.

Direktivforslaget indeholder regler om objektivt erstatningsansvar for producenter af affald for skade, forårsaget af affaldet. De skader, som der efter forslaget skal være erstatningsansvar for, er person- og tingsskader samt miljøforringelse.

I forslaget bestemmes det, at det nævnte erstatningsansvar skal være dækket af en forsikring eller anden form for økonomisk sikkerhedsstillelse. I tilknytning hertil fastsættes det i forslaget, at der senere skal gennemføres fælles regler om de tilfælde, hvor den erstatningsansvarlige ikke er i stand til at betale erstatningsbeløbet, eller hvor den ansvarlige ikke kan identificeres.

I det følgende gennemgås hovedelementerne i direktivforslaget, der i væsentlig grad er bygget op efter model af produktansvarsdirektivet (omtalt ovenfor i kapitel 1.2.3.5.).

3.3.2. Hovedelementer i direktivforslaget.

Erstatningsansvaret - grundlag og omfang

Efter forslagets artikel 3 er producenten af affald erstatningsansvarlig for skade forårsaget af affaldet, uanset om skaden er indtrådt som følge af hans fejl eller forsømmelse.

De skader, som der skal være ansvar for efter forslaget, er personskade- og tingskade. Endvidere er der erstatningsansvar for miljøforringelser. Miljøforringelse bestemmes i denne forbindelse som enhver væsentlig fysisk, kemisk eller biologisk beskadigelse af miljøet, som ikke er en tingsskade.

Forslaget indeholder ikke bestemmelser om beløbsmæssig begrænsning af erstatningsansvaret.

En producent er ifølge forslaget enhver person, som ved udøvelsen af en erhvervmæssig aktivitet producerer affald, og enhver, som foretager behandling, blanding og lignende, hvorved affaldets art eller sammensætning ændres, jf. art. 2, stk. 1.

Også andre kan anses som producenter i direktivets forstand, herunder bl.a. personer, som indfører affald i Fællesskabet, og personer, som faktisk forestod kontrollen med affaldet, da den hændelse opstod, som forårsagede skaden, jf. art. 2, stk. 2.

Er flere personer ansvarlige efter direktivet for den samme skade eller miljøforringelse, bestemmes det i art. 5. stk. 1, at de er solidarisk ansvarlige.

Spørgsmålet om ansvarsgrundlaget for en eller flere personer, der har behandlet affald, skal afgøres efter artikel 3 i direktivforslaget. I artikel 3 bestemmes det imidlertid blot, at producenten har erstatningsansvaret for skaden (miljøforringelsen). Artikel 3 må derfor antages at skulle ses i sammenhæng med national rets regler om begrænsninger i eller præcisering af selve ansvarsgrundlaget, som det for eksempel er tilfældet med kausalitetsbedømmelsen i hovedårsagslæren.

På denne baggrund kan artikel 5, stk. 1, kun anses at få betydning i det omfang, der efter reglerne i medfør af artikel 3 - herunder de nationale regler om kausalitet m.v. - er flere erstatningsansvarlige for en affaldsskade.

Det indbyrdes forhold mellem flere erstatningsansvarlige er reguleret i art. 5. stk. 2, hvorefter direktivets regler ikke skal begrænse nationale bestemmelser om regresadgang.

Medfører national rets regler om regresadgang på grund af f.eks. hovedårsagslæren således, at en skadevolder A i en given sag har fuld regres mod en med-

skadevolder B, har skadevolder A **således** ikke pligt til at bære tabet endeligt, men vil i forhold til skadelidte have et (fuldt) **hæftelsesansvar**.

Retsvirkningen af artikel 5 bliver derved, at der principielt kan blive tale om et rent hæftelsesansvar for en skadevolder i det omfang, national ret tillader ham regres mod medskadevoldere.

Reglerne i artikel 5 svarer til bestemmelsen i art. 5 i produktansvarsdirektivet, jf. § 11 i den danske produktansvarslov. Efter disse regler gælder der således ligeledes et solidarisk ansvar for hele erstatningsbetalingen over for skadelidte, mens spørgsmålet om den endelige fordeling af ansvaret mellem skadevolderne derefter afgøres særskilt.

Ansvarsfritagelse

Yderligere regler om ansvarets omfang findes i direktivforslagets art. 6-7.

Efter art. 6. stk. 1, er der ansvarsfritagelse for den producent, der ikke selv har handlet culpøst og som samtidig påviser, at skaden eller miljøforringelsen er forårsaget af tredjemand med det forsæt at forårsage sådan skade (miljøforringelse). En producent, der ikke har handlet culpøst, er endvidere fri for ansvar, hvis han påviser, at skaden (miljøforringelsen) skyldes force majeure. Der henvises i direktivforslaget ikke til det force **majeurebegreb**, som er indarbejdet i den almindelige erstatningsret i **EF's** medlemsstater, men til "force majeure som omhandlet i fællesskabsretten".

Endvidere er der ansvarsfritagelse for den, der bortskaffer affald, uden at der foreligger fejl eller forsømmelse fra hans side, hvis han kan påvise, at producenten har vildledt ham angående affaldets beskaffenhed; i så fald påhviler ansvaret alene producenten, jf. art. 7. stk. 1.

Bestemmelsen i art. 7, stk. 1, må anses at forudsætte, at der er objektivt ansvar for den, der bortskaffer affaldet, jf. ovenfor om artikel 2, stk. 2, der blandt andet angår den, der faktisk forestår kontrollen med affaldet på tidspunktet for den hændelse, der har medført skaden.

Endelig findes der i art. 7, stk. 2, en (fakultativ) regel om bortfald eller nedsættelse af erstatningsansvar i tilfælde, hvor den ellers ansvarlige beviser, at skaden

(miljøforringelsen) helt eller delvis er forårsaget af skadelidte selv eller en af dennes ansatte eller repræsentanter.

Forbud mod ansvarsfritagelse

Forslaget indeholder også regler om tilfælde, hvor der ikke er ansvarsfritagelse for producenter.

Efter art. 6. stk. 2. bortfalder producentens ansvar ikke, selv om han har en tilladelse udstedt af offentlige myndigheder.

Efter art. 8 i forslaget kan ansvaret efter direktivet hverken nedsættes eller bortfalde ved aftale om ansvarsbegrænsning eller ansvarsfritagelse.

Forældelse

Øvrige materielle regler om erstatningsansvaret efter direktivforslaget findes i artiklerne 9-10 om forældelse.

Efter disse regler forældes erstatningskrav i henhold til direktivet 3 år efter det tidspunkt, hvor sagsøgeren har fået eller burde have fået kendskab til skaden (miljøforringelsen).

Bestemmelsen synes at hvile på den forudsætning, at skadelidte efter direktivet altid vil være sagsøger under retssager om erstatningsansvaret. Dette kan vel ikke uden videre altid anses at være tilfældet - f.eks. kan en virksomhed anlægge anerkendelsessøgsmål om, at den ikke anser sig for ansvarlig efter loven. I den nævnte bestemmelse i forslaget må sagsøgeren imidlertid kunne forstås som skadelidte i henhold til direktivet, forudsat at den skadelidte efter national ret har påtaleret med hensyn til miljøskade eller fare for miljøskade.

Efter art. 10 i forslaget bortfalder retten til sagsanlæg 30 år efter tidspunktet for hændelsen, der har medført skaden (miljøforringelsen), medmindre der inden for dette tidsrum er anlagt sag.

Nationale regler om suspension eller afbrydelse af forældelsesfristen påvirkes ikke af direktivet, jf. art. 9, stk. 2.

Denne regel om opretholdelse af national ret med hensyn til suspension og afbry-

delse af forældelsesfristen må på grund af sin formulering anses at angå både 3 års-fristen og 30 års-fristen, uanset at reglen er placeret i art. 9 i forslaget.

Reglen om 3 års-fristen er kortere end den almindelige regel i dansk ret om 5 års forældelsesfrist for erstatningsansvar uden for kontrakt, jf. § 1, nr. 5, i 1908-loven som omtalt ovenfor i kapitel 1.

Den supplerende regel i forslaget om den 30-årige forældelse svarer heller ikke til dansk rets regler om frister til supplement af 5 års-fristen for forældelse af erstatningsansvar, idet udgangspunktet her er den 20-årige forældelsesfrist, regnet fra den skadevoldende hændelses indtræden, jf. princippet i DL 5-14-4, som er omtalt ovenfor i kapitel 1.

Søgsmålskompetence

En bestemmelse herom findes i direktivforslagets art. 4.

Heri bestemmes det, at det overlades til national ret at fastsætte, hvem der har påtaleret i sager om (fare for) miljøskade (miljøforringelse), og hvilke retsmidler de påtaleberettigede har. Blandt de retsmidler, som imidlertid skal bestå for de påtaleberettigede, er bl.a. retskendelse om forbud (mod den forurenende handling), pålæg om betaling af erstatning for indtruffen skade eller til genopretning af miljøet eller pålæg om gennemførelse af forebyggende foranstaltninger, jf. art. 4, stk. 1, **litra b**.

Det bestemmes endvidere, at medlemsstaterne skal fastsætte, at sagsøger har bevisbyrden for "årsagssammenhængen mellem ... affaldet og ... den person- og tingsskade eller miljøforringelse, der er indtruffet eller truer med at ville indtræffe ". Denne bevisbyrde må ikke være; vanskeligere end den normale bevisbyrde inden for borgerlig ret.

Udtrykket "sagsøger" i artiklen må i overensstemmelse med det, som er anført ovenfor om art. 9, forstås som skadelidte (eller den, der har risiko for at blive skadelidt).

Den nævnte regel om bevisbyrde i forslaget svarer til, hvad der i almindelighed gælder i dansk ret.

I forslaget artikel 4. stk. 3. bestemmes det endelig, at sammenslutninger af kollektiv interesse eller foreninger, der som formål har at beskytte naturen og miljøet, har ret til enten at anlægge retssag for at opnå erstatning eller at indgå som part i retssager, der allerede er anlagt.

Denne bestemmelse om søgsmålskompetence for organisationer skal ses i sammenhæng med reglen i art. 4, stk. 4, i direktivforslaget fra 1989, der bestemmer, at sammenslutninger af kollektiv interesse kun kan rejse visse nærmere bestemte krav om nedlæggelse af visse forbud eller påbud samt krav om tilbagebetaling af udgifterne til visse nærmere angivne foranstaltninger, som sammenslutningen har truffet.

Denne bestemmelse svarer næppe til retstilstanden i dansk ret med hensyn til søgsmålskompetence og værnet interesse, jf. ovenfor i kapitel 1 om værnet interesse.

Forsikring og fondsordning

Af forslaget art. 11 fremgår, at erstatningsansvaret i henhold til direktivet skal være dækket af en forsikring eller af en anden form for økonomisk sikkerhedsstillelse. Forslaget indeholder ikke bestemmelse om nogen beløbsmæssig begrænsning med hensyn til forsikringsdækningen eller sikkerhedsstillelsen.

Det bestemmes desuden i art. 11, at der senere skal fastsættes fælles regler for de tilfælde, hvor den ansvarlige ikke er i stand til at betale det fulde erstatningsbeløb, eller hvor den ansvarlige ikke kan identificeres.

Det fremgår endvidere, at Kommissionen i samme forbindelse skal undersøge mulighederne for oprettelse af en "europæisk fond til erstatning af person- og tingsskade, samt miljøforringelse forårsaget af affald".

Reglen om en obligatorisk forsikringsordning og om en fremtidig fondsordning fandtes ikke i direktivforslaget fra 1989.

Erstatningsansvaret i henhold til direktivet skal som nævnt være dækket af en forsikring (eller ved anden sikkerhedsstillelse). Ordlyden af artikel 11 indeholder ikke nærmere regler angående spørgsmålet, om de relevante forsikringspolicer kan indeholde bestemmelser om selvriskobeløb eller om dækningsundtagelser,

der indskrænker forsikringens dækning i forhold til omfanget af erstatningsansvaret efter direktivet.

Direktivforslaget vil på denne baggrund kunne forstås således, at der som udgangspunkt altid skal være en forsikringssum til rådighed for skadelidte. Hvis det er tilfældet, synes det ikke umiddelbart klart, hvorfor der efter direktivforslaget skal fastsættes fremtidige fælles regler, eventuelt med en fondsordning, angående de tilfælde, hvor den ansvarlige ikke er i stand til at betale erstatningsbeløbet.

Ikrafttræden. Hjemmel

Fristen for medlemsstaternes ikraftsættelse af gennemførelseslovgivning er i direktivforslagets artikel 14 fastsat til den 1. januar 1991, uanset at forslaget først er forelagt af Kommissionen den 28. juni 1991. Der er endnu ikke indkaldt til drøftelser om forslaget i Rådets arbejdsgruppe.

Den hjemmel, der er anført som grundlag for direktivforslaget, er traktatens art. 100 A. Artikel 130 R, stk. 2, er blot nævnt i teksten til præambelen til direktivforslaget.

Med denne henvisning til bestemmelsen om det indre marked vil direktivforslagets bestemmelser om erstatningsansvarets karakter og omfang antagelig ikke kunne fortolkes som minimumskrav til national rets regler om f.eks. beskyttelsen af skadelidte. Dette understreges af, at der i forslagets præambel (3. afsnit) særlig er henvist til ønsket om at undgå "en kunstig fordrejning af investerings- og af-faldsstrømme; en sådan situation vil forvride konkurrencen, påvirke varernes frie bevægelighed i det indre marked og medføre forskellige beskyttelsesniveauer vedrørende sundhed, varer og miljø".

Dette vil i givet fald kunne betyde, at der for eksempel ikke vil kunne fastsættes regler i national ret om erstatningsansvar også i force majeure-tilfælde eller regler om længere forældelsesfrister end de nævnte på henholdsvis 3 år og 30 år.

3.3.3. Sammenfattende bemærkninger om direktivforslaget.

Direktivforslagets regler adskiller sig, som det fremgår af gennemgangen ovenfor, i væsentlig grad fra gældende dansk rets regler på området, som er omtalt oven-

for i kapitel 1.

Navnlig bemærkes, at der i forslagens artikel 3 er fastsat objektivt ansvar for producenter af affald for miljøskade forårsaget af affaldet. Dette ansvar bortfalder ikke, selv om producenten har en tilladelse udstedt af offentlige myndigheder.

Endvidere kan f.eks. nævnes, at forslagens regler om forældelse af erstatningskrav og om søgsmålskompetence for organisationer afviger fra de gældende danske regler.

Endelig indeholder gældende dansk ret ikke regler, der svarer til forslagens bestemmelser om obligatorisk forsikring (og om fremtidige fondsordninger i tilknytning hertil).

Som det ligeledes fremgår ovenfor, adskiller direktivforslaget sig i væsentlig grad fra Europarådets udkast til konvention om miljøskade med hensyn til dels de enkelte materielle regler, dels opbygningen af regelsættet.

KAPITEL 4

UDVALGETS OVERVEJELSER

4.1. Indledning.

Ifølge kommissoriet skal udvalget overveje, om der er behov for generelle regler om ansvar for miljøskader. Udvalget skal i givet fald udarbejde lovudkast herom. Disse spørgsmål tager udvalget derfor op til nærmere overvejelse i dette kapitel.

Indledningsvis gives en analyse af behovet for at indføre generelle regler om ansvar for miljøskader (afsnit 4.2.). Herefter drøftes det principielle spørgsmål om, hvorvidt det grundlag, som ansvaret for miljøskader skal baseres på, (fortsat) skal være dansk rets almindelige erstatningsregel, culpa-reglen, eller om der skal indføres et strengere ansvarsgrundlag (afsnit 4.3.). Der redegøres dernæst for spørgsmålet om afgrænsningen af de virksomheder, der skal være omfattet af det eventuelle objektive ansvar (afsnit 4.4.), for spørgsmålet om, hvorvidt der skal gives miljøorganisationer en udvidet adgang til at kræve erstatning ved miljøforurening (afsnit 4.5.), for spørgsmålet om, hvorvidt der skal indføres en obligatorisk forsikring (afsnit 4.6), og for forældelse (afsnit 4.7). Endelig gives en oversigt over indholdet af udvalgets lovudkast (afsnit 4.8.).

4.2. Behovet for generelle regler om miljøansvar.

4.2.1. Problemstilling.

Det anses i dag som en central samfundsmæssig opgave at søge at bekæmpe de skadevirkninger, som industri, landbrug, trafik m.v. forårsager på omgivelserne. De forskellige regler om beskyttelse af miljøet, som er gennemført inden for de seneste årtier, foretager derfor en omfattende regulering af forurenende virksomhed. Formålet er bl.a. at forebygge skadevirkninger på miljøet og dermed forhindre, at naturen ødelægges.

Miljøbeskyttelsesloven og anden lovgivning inden for miljøbeskyttelse indeholder således en række regler om godkendelse eller tilladelse til forskellige typer af

virksomhed, der kan medføre forurening, herunder om grænser for mængder eller koncentrationer af forurenende stoffer eller materialer. I tilknytning hertil indeholder miljøbeskyttelseslovgivningen bestemmelser om forbud eller påbud over for virksomheder og privatpersoner.

Reglerne om erstatningsansvar for miljøskader bør derfor være udformet på en sådan måde, at de kan supplere og understøtte miljøbeskyttelseslovgivningens præventive formål.

En anden væsentlig funktion, som erstatningsreglerne på området for miljøbeskyttelse skal opfylde, er at sikre genopretning, dvs. at den skadelidte får tilstrækkelig erstatning for den skete skade. Hensynet til genopretning spiller en vigtig rolle, fordi miljøskaderne efter omstændigheder kan være meget store (som f.eks. udgifterne til oprydning af forurenede jord eller lignende).

I tilknytning til hensynet til genopretning skal erstatningsreglerne på området for miljøbeskyttelse være baseret på en nøje afvejning af, hvem der skal bære risikoen for en miljøskade. Det bemærkes i den forbindelse, at erstatningsansvaret ikke må række så vidt, at det pålægger den ansvarlige for en miljøskade en økonomisk byrde, som kan føles uforholdsmæssigt tyngende og dermed i strid med den almindelige retsfølelse.

Erstatningsreglerne på miljøbeskyttelsesområdet skal endelig varetage retstekniske hensyn, således at der i mindst mulige omfang bliver behov for at føre vanskelige retssager for at fastslå, om en forurener er forpligtet til at betale erstatning for en miljøskade.

De spørgsmål, som på denne baggrund kan opstå, er, om den gældende retstilstand vedrørende ansvar for miljøskader lever op til de anførte formål, eller om der - for at tilgodese disse formål og af andre vægtige grunde - er behov for at indføre generelle regler om erstatning for miljøskader.

4.2.2. Problemerne vedrørende den gældende retstilstand.

Resumé af retstilstanden

Gennemgangen af den gældende retstilstand i kapitel 1 viser, at udgangspunktet for vurderingen af, om den person eller virksomhed, der har forårsaget en miljø-

skade, har pådraget sig et erstatningsansvar over for skadelidte, er dansk rets almindelige erstatningsregel, culpareglen. Gennemgangen viser endvidere, at dette udgangspunkt fraviges dels i tilfælde, hvor der i lovgivningen er fastsat et strengere ansvarsgrundlag (objektivt ansvar, dvs. ansvar uden skyld), dels i de forholdsvis få tilfælde, hvor domstolene på ulovbestemte områder har skærpet ansvarsgrundlaget (f.eks. ved indførelsen af objektivt ansvar).

Usikkerheden ved den gældende retstilstand

Det har imidlertid såvel i teori som i praksis givet anledning til tvivl, når der skal foretages en nærmere fastlæggelse af ansvarsgrundlaget vedrørende miljøskader. Det skyldes navnlig, at lovgivningen vedrørende miljøbeskyttelse ofte ikke regulerer spørgsmålet om erstatningsansvaret, men blot indeholder en forudsætning om, at erstatning skal betales af den "ansvarlige", jf. kapitel 1.2.4.1. ovenfor. Hertil kommer, at retspraksis om erstatningsansvar for miljøskader er så sparsom, og de tilfælde, hvor erstatningsansvar for miljøskade kan komme på tale, så forskelligartede, at det er vanskeligt at fastlægge, hvilken præjudikatsværdi dommene skal tillægges på andre områder end lige dem, som dommene umiddelbart vedrører, jf. f.eks. redegørelsen for rækkevidden af UfR 1983. 866H og UfR 1983. 895H (vedrørende brud på forsyningsledninger) i kapitel 1.2.4.3.2. ovenfor.

Inkonsekvens

Den gældende retstilstand vedrørende ansvar for miljøskader synes endvidere ikke at være tilstrækkeligt konsekvent. De regler om erstatningsansvar, som er fastsat i lovgivningen, er således få og spredte, ligesom reglerne findes på områder, som ud fra en erstatningsretlig synsvinkel kan synes ret tilfældige. Dette indebærer, at spørgsmålet, om der skal betales erstatning for en miljøskade, skal besvares forskelligt, selv om de forhold, som har givet anledning til spørgsmålet, er umiddelbart sammenlignelige. Som et illustrerende eksempel kan nævnes, at der i tilfælde, hvor havet bliver forurenet, kun skal betales erstatning efter reglerne (om objektivt ansvar) i havmiljøbeskyttelsesloven, hvis udbredning af det forurenende stof er sket fra skib, boreplatform eller luftfartøj, men ikke hvis udbredning i havet sker direkte fra en fabrik.

Hertil kommer, at domstolene på nogle områder har fundet behov for at indføre et strengere ansvarsgrundlag end culpareglen, jf. f.eks. redegørelsen for UfR 1968. 84H eller UfR 1983. 714H (om udgravninger og piloteringer) i kapitel 1.2.4.3.2.

ovenfor, mens de på andre områder har afvist at fravige culpareglen under henvisning til, at dette spørgsmål må overlades til lovgivningsmagten, uden at der i afvisningen ligger en stillingtagen til, at der ikke tillige er behov for at indføre et skærpet ansvarsgrundlag på andre områder, jf. f.eks. gennemgangen af dommene vedrørende afværgeforanstaltninger, herunder især Vestre Landsrets dom af 4. juni 1987 (første Cheminova-dom), i kapitel 1.2.4.2. ovenfor. Det kan derfor ud fra et overordnet retspolitisk synspunkt virke tilfældigt eller vilkårligt, om der på et ulovbestemt område har udviklet sig et skærpet ansvar for miljøskader, eller om culpareglen er fastholdt.

Genopretning

Den gældende retstilstand indebærer endelig, at der ikke er nogen sikkerhed for, at forureneren vil være i stand til at betale erstatning for den miljøskade, som er forårsaget ved forurenerens culpøse adfærd. Det skyldes, at erstatningen for en miljøskade kan være meget betydelig, og at der ikke er fastsat almindelige regler om obligatorisk forsikring for miljøskader. Hvis den ansvarlige forurener viser sig ude af stand til at betale erstatning, bliver det derfor det offentlige og dermed skatteborgerne i almindelighed, der må betale de udgifter, der er nødvendige for at fjerne forureningen, f.eks. hvor der opstår fare for forurening af grundvandet. Private skadelidtes muligheder for at få erstatning for person- og/eller tingsskade kan på samme måde blive gjort illusoriske som følge af den erstatningsansvarliges manglende betalingsdygtighed.

4.2.3. Konklusion.

Et flertal i udvalget (Jens Andersen, Tove Binzer, Birgitte Blahaut, Gitte Krogh, Kaspar Linkis, Bodil **Lund-Jacobsen**, Søren Theilgaard, Vibeke Vinten og formanden) finder, at den gældende retstilstand ikke fuldt ud opfylder de formål, som erstatningsreglerne på området for miljøbeskyttelse bør varetage, jf. afsnit 4.2.1. ovenfor.

Den usikkerhed, der hersker vedrørende den nærmere fastlæggelse af ansvarsgrundlaget, indebærer således, at erstatningsreglerne ikke sjældent vil have vanskeligt ved at opfylde præventive formål, idet en potentiel forurener vil kunne opfatte det som en tilfældighed, om ansvar gøres gældende. Den pågældende vil derfor ikke i alle tilfælde have et særligt incitament til at iværksætte forebyggende foranstaltninger.

Usikkerheden om, hvilket ansvarsgrundlag der gælder i konkrete situationer, gør det ligeledes vanskeligt for erhvervsvirksomhederne at forudse, under hvilke omstændigheder der skal betales erstatning for en miljøskade, f.eks. udgifter til afværgning og oprydning af forurening. Disse udgifter vil derfor hverken kunne fordeles bredt i den pågældende erhvervsbranche eller lægges som en omkostning på branchens varer generelt.

Usikkerheden om ansvarsgrundlaget gør det endvidere vanskeligt for de skadelidte at få den tilstrækkelige erstatning for den skade, som forureneren har forårsaget, fordi de skadelidte skal anlægge retssag for at få fastslået forurenerens erstatningspligt. Hertil kommer, at de skadelidte ikke kan være sikre på at få udbetalt erstatning i de tilfælde, hvor det kan bevises, at forureneren er forpligtet til at betale erstatning, fordi der ikke til erstatningsansvaret for en miljøskade er knyttet en obligatorisk forsikring.

Den fragmentariske lovregulering, der hersker på området for erstatning for miljøskader, indebærer endelig en forskelsbehandling, idet der er nogle virksomheder, som er undergivet et skærpet erstatningsansvar, mens andre virksomheder alene er undergivet dansk rets almindelige erstatningsregel, culpaeglen.

Der er derfor efter dette flertals opfattelse et klart behov for at indføre generelle regler om ansvar for miljøskader. Spørgsmålet er herefter alene, hvilket ansvarsgrundlag reglerne skal baseres på. Dette spørgsmål drøfter udvalget nærmere i afsnit 4.3.

Et mindretal i udvalget (J. Broe Pedersen) finder, at der ikke er behov for at ændre ansvarsgrundlaget vedrørende erstatning for miljøskader. Dette mindretal lægger navnlig vægt på, at der på visse områder, f.eks. på transportområdet, allerede efter gældende ret ifaldes et objektivi ansvar for miljøskader, og at der på andre områder, hvor der ikke gælder et i forhold til culpaeglen skærpet ansvar, ikke er et presserende behov for at ændre ansvarsgrundlaget i skærpende retning.

Et andet mindretal i udvalget (Jens HenniJd) finder, at netop en culpaegel bedst opfylder de formål, som erstatningsreglerne på området skal varetage. En culpaegel vil bedre end en regel om objektivi ansvar kunne supplere og understøtte miljøbeskyttelseslovgivningens præventive formål. Dette mindretal har vanskeligt ved at se, at et ansvar for hændelige skader, hvor der i øvrigt ikke er noget at be-

brejde skadevolder, skulle have øget præventiv virkning. Et objektivt ansvar vil derimod være et rent risikoansvar, jf. straks nedenfor. De to næste formål nævnt i afsnit 4.2.1. synes at være formål, der vejer hver sin vej i vægtskålene. Det ene formål er hensynet til genopretning med eventuelt meget store krav til følge, og det andet at skadevolderen ikke bør påføres en urimelig økonomisk tyngende byrde i strid med den almindelige retsfølelse. Dette mindretal mener her, at netop en culparegel, som gentagne gange fastslået i retspraksis, rammer den rigtige afvejning. Hvad endelig angår det retstekniske hensyn, finder dette mindretal ikke, henset til den efterhånden ret faste retspraksis, at der kan lægges en sådan vægt på dette hensyn, at det kan opveje risikoen for at pålægge økonomiske byrder i urimeligt omfang ved hændelige skader og dermed i strid med den almindelige retsfølelse. Sammenfattende mener dette mindretal derfor, at netop en culparegel opfylder de formål, som udvalget har nævnt i afsnit 4.2.1. ovenfor.

Et tredje mindretal i udvalget (Claus Tønnesen) finder, at det i denne sammenhæng som udgangspunkt ikke er forsikringserhvervets opgave at tage stilling til ansvarsreglernes udformning på miljøområdet. Dette mindretal finder det dog afgørende, at miljøansvarsreglerne alt andet lige har et så klart indhold som muligt.

4.3. Ændring af ansvarsgrundlaget.

4.3.1. Culpareglen.

Hvis det ved lov fastsættes, at culpareglen skal være det almindelige **ansvar**-grundlag for miljøskader, vil den usikkerhed vedrørende ansvarsgrundlaget, som den gældende retstilstand indebærer, blive elimineret. Det må endvidere antages, at culpareglen opfylder en vis præventiv funktion på området for miljøbeskyttelse.

Culpareglen forudsætter imidlertid, at skadelidte som udgangspunkt skal føre bevis for, at skadevolderen har handlet uforsvarligt. Dette bevis vil i praksis ofte være vanskeligt at føre, når der er tale om miljøskader. Det skyldes, at skadelidte ikke har kendskab til de faktiske omstændigheder, som er afgørende for vurderingen af, om der er udvist uagtsomhed. Skadelidte ved således normalt ikke, om forureneren har iværksat særlige foranstaltninger for at undgå forurening, og i givet fald hvad disse foranstaltninger går ud på. Skadelidte har endvidere ofte ikke overværet den situation, som har skabt forureningen. Skadelidte kan eksempelvis

være en kommune, der skal rydde op efter en forurening (f.eks. olieudslip), som er forårsaget af en virksomhed, der ligger adskillige kilometer væk fra oprydningssstedet. Skadelidte kan endvidere **være** en eller flere personer, der tilfældigt kommer forbi det sted, hvor forureningen er sket, og som bliver alvorligt syge.

Det kan derfor ikke udelukkes, at der er flere skadelidte, som på forhånd opgiver at drage forureneren til ansvar for miljøskaden. I de tilfælde, hvor den skadelidte beslutter sig for at kræve erstatning, må det antages, at den skadelidte ikke sjældent må igennem en dyr og langvarig retssag, eventuelt i flere instanser, fordi forureneren bestrider at være erstatningsansvarlig under henvisning til, at skadelidte ikke har løftet bevisbyrden for, at der foreligger culpa.

Forurenerens incitament til at bestride erstatningspligten skyldes ikke alene, at der efter omstændighederne kan blive tale om, at der skal udbetales væsentlige erstatningssummer til de skadelidte, men også at anerkendelsen af erstatningspligten indebærer, at forureneren har indrømmet, at der er udvist et dadelværdigt forhold. Forurenerens omdømme kan svækkes, og da forureneren ofte vil være en erhvervsvirksomhed, vil det dårlige omdømme efter omstændighederne kunne indebære, at forureneren mister en del af sin kundekreds og dermed lider et betydeligt indtægtstab.

Den skadelidtes bevisvanskeligheder m.v. viser på den baggrund efter det i afsnit 4.2.3. nævnte udvalgsflertals opfattelse, at culpareglen ikke giver den skadelidte tilstrækkeligt gode muligheder for at få erstatning for den skade, som forureningen har forårsaget. Culpareglen kan heller ikke opfylde det retstekniske hensyn, der består i i videst muligt omfang at undgå retssager om forurenerens erstatningspligt.

Det nævnte flertal finder endvidere, at det ikke er ønskeligt at gennemføre en lov om miljøerstatning, hvorefter ansvarsgrundlaget for miljøskader i almindelighed skal være culpareglen, når det allerede i dag såvel i lovgivningen som i **ulovreguleret** retspraksis på visse nærmere afgrænsede områder er fundet nødvendigt at indføre et skærpet erstatningsansvar. Hertil kommer, at den manglende konsekvens, som den gældende retstilstand kan hævdes at have, efter flertallets opfattelse ikke vil blive elimineret, hvis culpareglen alene skulle gælde i de tilfælde, hvor der ikke i forvejen eksisterede et skærpet ansvar.

Det nævnte flertal i udvalget finder derfor, at der kan være behov for at indføre et strengere ansvar end culpereglen.

Et mindretal i udvalget (J. Broe Pedersen og Jens Hennild) kan henholde sig til de synspunkter, som dette mindretal har anført i afsnit 4.2.3. Dette mindretal finder således ikke, at den gældende retstilstand om erstatning for miljøskader bør ændres. Hvis der imidlertid skal foretages en lovregulering af retstilstanden, bør lovreguleringen efter dette mindretals opfattelse alene bestå i, at det i loven præciseres, at culpereglen i almindelighed skal finde anvendelse på spørgsmålet om erstatning for miljøskader.

4.3.2. **Præsumptionsansvar.**

Indførelsen af et **præsumptionsansvar** for forureneren vil kunne løse den skadelidtes bevisvanskeligheder, som er beskrevet ovenfor, idet præsumptionsansvaret bygger på den forudsætning, at forureneren har handlet uforsvarligt, således at forureneren for at undgå erstatningsansvar må godtgøre, at dette ikke er tilfældet. Det må endvidere antages, at et præsumptionsansvar vil kunne opfylde en vis præventiv funktion på området for miljøbeskyttelse.

Det må imidlertid efter det i afsnit 4.2.3. nævnte udvalgsflertals opfattelse anses for tvivlsomt, om der er tilstrækkelige holdepunkter for på forhånd at gå ud fra - hvilket præsumptionsansvaret jo forudsætter - at en miljøskade er forårsaget ved en uforsvarlig adfærd fra forurenerens side. I dag udfører mange virksomheder forskellige former for aktiviteter, som er forbundet med en stor risiko for skade på miljøet. Den omstændighed, at risikoen bliver realiseret, og at der sker en miljøskade, betyder således ikke i sig selv, at virksomheden har handlet uforsvarligt.

Det må derfor antages, at indførelsen af et præsumptionsansvar ikke vil gøre det overflødigt at føre dyre og langvarige retssager. Det må nemlig forventes, at forureneren ofte vil bestride erstatningspligten under henvisning til, at forureneren mener at kunne føre bevis for, at der ikke er udvist en uforsvarlig adfærd. Forureneren vil også have en interesse i at anfægte erstatningspligten for at undgå, at virksomhedens generelle omdømme bliver svækket. Da vurderingen af, om forureneren kan løfte bevisbyrden, afhænger af den konkrete sags faktiske omstændigheder, vil rækkevidden af de afsagte domme give anledning til tvivl. Et præsumptionsansvar vil derfor heller ikke med tiden kunne gøre det overflødigt at føre retssager for at få fastslået, om forureneren er forpligtet til at betale erstat-

ning.

Det retstekniske hensyn og hensynet til, at skadelidte får tilstrækkeligt gode muligheder for at få erstatning, taler efter det anførte flertals opfattelse derfor fortsat for, at det skal undersøges, om der bør indføres et objektivt ansvar for miljøskader.

4.3.3. Objektivt ansvar.

4.3.3.1. Indledning.

Medens culpaeglen er karakteriseret ved, at skaden skal være forårsaget ved en uforsvarlig handling (skyld eller culpa), består det karakteristiske ved en regel om objektivt ansvar i, at ansvaret pålægges, når blot skaden er forårsaget af den type af aktivitet, som det objektive ansvar påhviler. Ansvaret pålægges således, uden at det kan bebrejdes skadevolderen, at skaden er indtrådt.

I overvejelserne over, om der bør indføres et objektivt ansvar for miljøskader, og i givet fald hvilke personer eller virksomheder det objektive ansvar bør omfatte, er der grund til indledningsvis at fremhæve, at det vil kunne være i strid med den almindelige retsfølelse i befolkningen og derfor urimeligt, hvis det objektive ansvar skulle gælde for alle personer, der måtte forårsage en miljøskade.

Udvalget har derfor koncentreret sig om at vurdere, om det objektive erstatningsansvar skal gælde for alle grundejere (afsnit 4.3.3.2. nedenfor), for alle virksomheder (afsnit 4.3.3.3. nedenfor) eller alene for særlig farlige eller forurenende virksomheder (afsnit 4.3.3.4. nedenfor).

4.3.3.2. Grundejeransvaret.

Til støtte for et objektivt ansvar for grundejere kan anføres, at det ud fra samfundsmæssige fordelingssynspunkter synes rimeligere, at den person, der ejer eller bruger en fast ejendom, skal betale erstatning, når der sker en forurening, der stammer fra ejendommen. Dette gælder navnlig med hensyn til de udgifter, som offentlige myndigheder afholder for at afværge eller fjerne en forurening, der stammer fra ejendommen. I modsat fald skal udgifterne afholdes af det offentlige og dermed af skatteborgerne i almindelighed, hvilket i særlig grad kan synes urimeligt i den situation, hvor det er i den pågældende ejers eller brugers egen inte-

resse, at det offentlige foretager afværgeforanstaltninger m.v., navnlig ved den pågældendes udnyttelse af grunden.

Indførelsen af et objektivt ansvar for grundejere vil endvidere være procesbesparende, idet de skadelidte, herunder de offentlige myndigheder, som afholder udgifterne til afværgeforanstaltninger m.v., ikke i almindelighed skal anlægge retssager for at få fastslået grundejerens erstatningspligt. Hertil kommer, at et objektivt ansvar for grundejere må antages at få en vis præventiv funktion bl.a. i forbindelse med salg og udlejning af fast ejendom.

Imod indførelse af et objektivt ansvar for grundejere kan navnlig anføres, at det vil kunne virke stødende mod den almindelige retsfølelse i befolkningen at pålægge alle grundejere, herunder personer, som ejer et ganske almindeligt parcelhus, at betale erstatning for en miljøforurening, der stammer fra de pågældendes grund, selv om de er uden skyld i forureningen.

Hertil kommer, at et objektivt ansvar for alle grundejere sjældent ses indført i udlandet, ligesom det heller ikke foreslås indført i den konvention om miljøerstatning, der er under udarbejdelse i Europarådet, jf. nærmere herom i kapitel 3.

Der kan endelig peges på, at culpabedømmelsen vedrørende grundejeres ansvar for miljøforurening som nævnt i kapitel 1 efter omstændighederne kan være streng, og at man i praksis gennem anvendelse af culpareglen eller eventuelt ved indførelse af et skærpet ansvar for grundejere i særlige situationer vil kunne tage højde for de tilfælde, hvor det anses for rimeligt, at grundejeren afholder udgifterne til det offentliges afværgeforanstaltninger m.v., jf. herved også højesteretsdommer Poul Sørensens kommentar til Rockwool-dommen i kapitel 1.2.4.2.2. I kommentaren er det udtrykkeligt anført, at dette retsområde er velegnet til nærmere regulering gennem domstolenes afgørelser af konkrete tvister.

Af de grunde, som kan anføres imod indførelse af et objektivt ansvar for grundejere, finder et flertal i udvalget (J. Broe Pedersen, Jens Hennild, Kaspar Linkis, Bodil **Lund-Jacobsen**, Søren Theilgaard og formanden), at sådant vidtgående ansvar ikke bør indføres. Dette flertal finder endvidere, at den gældende retstilstand - med de muligheder, der er for udvikling gennem retspraksis - skal bibeholdes.

Et mindretal i udvalget (Jens Andersen, Tove Binzer, Birgitte Blahaut, Gitte Krogh og Vibeke Vinten) finder, at der - af de grunde, der er anført til støtte herfor - bør indføres et objektivt ansvar for alle grundejere. Dette mindretal finder således ikke, at det vil virke stødende mod den almindelige retsfølelse i befolkningen, hvis der indføres et objektivt ansvar for alle grundejere.

Dette mindretal skal supplerende anføre, at man under udvalgsarbejdet har talt for indførelse af en bredere ordning end den, som der kan skabes flertal for i udvalget, jf. herom nedenfor i afsnit. 4.3.3.4., idet dette mindretal ikke finder, at den af flertallet foreslåede ordning i tilstrækkelig omfang vil tilvejebringe finansiering af den nødvendige oprydning. På baggrund af de jævnlige forekommende tilfælde af jordforureninger, især fra utætte olietanke, finder dette mindretal, at der er behov for indførelse af et objektivt **ansvar** for grundejere kombineret med obligatorisk forsikring. Grundejeransvaret vil efter dette mindretals opfattelse være den eneste effektive og rimelige måde at løse det stigende antal problemer i forbindelse med oprydning på ejendomme i de tilfælde, hvor grundejeren i dag ikke kan gøres ansvarlig for forureningen og/eller hvor forurenere, f.eks. lejeren, er ubemidlet eller ukendt. Mindretallets forslag om at indføre ansvar for grundejeren sikrer ligeledes, at der ikke opstår tvivl om, hvilke aktiviteter der er omfattet af udkastet til lov om miljøerstatning, jf. bilaget til lovudkastet og afsnit 4.4. nedenfor.

4.3.3.3. Alle virksomheder.

Det kan ikke afvises, at hensynet til, at skadelidte får større mulighed for erstatning end i dag, kan tale for, at der indføres et objektivt ansvar for alle erhvervsmæssige eller offentlige virksomheder, der forårsager en miljøskade som led i driften, navnlig hvis det objektive ansvar kombineres med en obligatorisk forsikring. Det kan heller ikke afvises, at objektivt ansvar for alle erhvervsmæssige og offentlige virksomheder kan have en præventiv virkning.

Et ansvar, som rammer enhver erhvervsmæssig eller offentlig virksomhed uden hensyn til skyld, vil imidlertid kunne virke stødende mod den almindelige retsfølelse i befolkningen. Det skyldes navnlig, at erhvervsvirksomheder som f.eks. cykelhandlere eller kioskejeere ikke i almindelighed opnår en indtjening gennem en aktivitet, som medfører en særlig risiko for miljøskader. Det vil derfor virke urimeligt og økonomisk meget byrdefuldt, hvis disse erhvervsvirksomheder skal være forpligtet til at betale erstatning for en miljøskade, som de er uden skyld i.

Hertil kommer, at tendenserne i den internationale udvikling ikke går i retning af, at enhver erhvervsmæssig eller offentlig virksomhed skal være omfattet af det objektive ansvar, jf. kapitel 2 og 3 ovenfor. Det vil derfor ikke være rimeligt - gennem et objektivt ansvar for miljøskader - at pålægge danske virksomheder store økonomiske byrder, som deres udenlandske konkurrenter ikke pålægges.

Ud fra en samlet vurdering finder et flertal i udvalget (J. Broe Pedersen, Jens **Henni Id**, Kaspar Linkis, Bodil **Lund-Jacobsen**, Søren Theilgaard og formanden) på denne baggrund, at der ikke bør indføres et objektivt ansvar for miljøskader, der omfatter alle erhvervsmæssige eller offentlige virksomheder.

Det bemærkes i den forbindelse, at en del af det anførte flertal (J. Broe Pedersen og Jens Hennild) som nævnt i afsnit 4.2.3. ikke finder, at der er behov for at indføre et objektivt ansvar for miljøskader.

Et mindretal i udvalget (Jens Andersen, Tove Binzer, Birgitte Blahaut, Gitte Krogh og Vibeke Vinten) finder at burde lægge afgørende vægt på de synspunkter, der er anført til støtte for indførelsen af et objektivt ansvar for alle erhvervsmæssige eller offentlige virksomheder. Dette mindretal finder det endvidere ud fra overordnede samfundsmæssige fordelingssynspunkter mest rimeligt, at den erhvervsmæssige eller offentlige virksomhed, der har skabt en forurening af miljøet, betaler erstatning for den skade, der forårsages herved. I modsat fald vil det blive det offentlige, dvs. skatteborgerne i almindelighed, der må pålægges den økonomiske byrde, som forureningen har skabt, herunder bl.a. udgifterne til genopretning af miljøet.

4.3.3.4. Særlig farlige eller forurenende virksomheder.

Som nævnt i kapitel 1 ovenfor angår de regler om objektivt ansvar i lovgivningen, som også kan være aktuelle, når der sker en miljøskade, meget forskellige områder. Det er dog karakteristisk, at erstatningsansvaret ofte er knyttet til erhvervsmæssig eller offentlig aktivitet af særlig farlig eller forurenende karakter (så som atomkraftanlæg, olieboring i undergrunden og fly-drift).

Når spørgsmålet om objektivt ansvar navnlig er opstået vedrørende erhvervsvirksomheder af særlig farlig eller forurenende karakter, skyldes det, at det ud fra overordnede samfundsmæssige fordelingssynspunkter findes mest hensigtsmæssigt og rimeligt, at sådanne erhvervsvirksomheder betaler erstatning for den ska-

de, som de forårsager som led i den særlig farlige eller forurenende aktivitet, hvorved de opnår en indtjening. Disse virksomheder vil i almindelighed kunne tage højde for den økonomiske byrde, som det objektive ansvar medfører, ved at udgifterne fordeles bredt i den pågældende erhvervsbranche ofte ved hjælp af ansvarsforsikringer eller lægges som omkostning på branchens varer generelt.

Et objektivt ansvar for erhvervsmæssig eller offentlig aktivitet, der i almindelighed medfører en særlig risiko for forurening af miljøet, må endvidere antages at have præventiv betydning. Virksomhederne bliver således mere opmærksomme på de risici for forurening, som kan opstå i deres virksomhed, og de foretager derfor i højere grad de nødvendige afværgeforanstaltninger.

Et objektivt ansvar vil også betyde, at den skadelidte vil være berettiget til erstatning i videre omfang end efter culpa-reglen eller en regel om præsumptionsansvar, idet de problemer, som culpa-reglen eller en regel om præsumptionsansvar rejser, ikke gør sig gældende. (Om behovet for at indføre en obligatorisk forsikring i tilknytning til det objektive ansvar henvises til afsnit 4.6. nedenfor).

Et objektivt ansvar for erhvervsvirksomheder og offentlige virksomheder, der i almindelighed udfører særlig farlige eller forurenende aktiviteter, vil endelig skabe mere konsekvens i retstilstanden, idet det i så fald ikke kun bliver på spredte og tilfældige områder, at der gælder et objektivt ansvar. Samtidig vil et objektivt ansvar for disse virksomheder være i overensstemmelse med forventede tendenser i den internationale udvikling, jf. kapitel 2 og 3 ovenfor, således at hensynet til den internationale konkurrence ikke gør det betænkeligt, at der indføres et objektivt ansvar.

På denne baggrund er det i afsnit 4.2.3. nævnte flertal i udvalget (Jens Andersen, Tove Binzer, Birgitte Blahaut, Gitte Krogh, Kaspar Linkis, Bodil **Lund-Jacobsen**, Søren Theilgaard, Vibeke Vinten og formanden) principielt af den opfattelse, at der bør indføres et objektivt ansvar for erhvervsvirksomheder og offentlige virksomheder, der i almindelighed udfører særlig farlige eller forurenende aktiviteter.

Et mindretal i udvalget (J. Broe Pedersen og Jens Hennild) finder ikke, at der bør indføres et objektivt ansvar for erhvervsmæssige eller offentlige virksomheder, der udfører særlig farlige eller forurenende aktiviteter. Dette mindretal kan henvise til de synspunkter, som dette mindretal har givet udtryk for i afsnit 4.2.3.

4.4. Afgrænsning af den kreds af virksomheder, som skal være omfattet af det objektive ansvar.

4.4.1. Overordnede synspunkter.

I udvalgets overvejelser over, hvorledes man - i overensstemmelse med de synspunkter, der er anført af et flertal i udvalget i afsnit 4.3.3. - skal foretage den nærmere afgrænsning af de virksomheder, der bør være omfattet af det objektive ansvar, må der lægges vægt på flere forhold.

Det må på den ene side sikres, at alle de virksomheder, der udfører aktiviteter, der i almindelighed medfører en særlig risiko for, at der vil ske en forurening af miljøet, bliver omfattet af det objektive ansvar. Det må på den anden side sikres, at det objektive ansvar ikke rækker så vidt, at det omfatter virksomheder, som der - efter de synspunkter, som et flertal i udvalget har anført i afsnit 4.3.3.2. og 4.3.3.3. - ikke er behov for at gøre erstatningsansvarlige på objektivt grundlag.

Det må endvidere sikres, at bestemmelsen om ansvarsgrundlaget bliver så klar og entydig, at der ikke i almindelighed kan opstå tvivl om, hvilke virksomheder der skal være omfattet af det objektive ansvar. Dette hensyn spiller navnlig en rolle, hvis det objektive ansvar knyttes sammen med en obligatorisk forsikring, idet virksomhederne i givet fald uden særlige problemer skal kunne afgøre, om de skal tegne forsikring, jf. nærmere om den obligatoriske forsikring i afsnit 4.6. nedenfor.

Udvalget finder på den baggrund ikke, at den nærmere afgrænsning af de virksomheder, der skal være omfattet af det objektive ansvar, skal ske på grundlag af en bestemmelse i loven, hvori indgår vage og elastiske kriterier, som f.eks. "den, der udfører (særlig) farlig eller forurenende aktivitet". Det vil give anledning til betydelig tvivl at fastlægge rækkevidden af en sådan bestemmelse. Denne tvivl vil ofte betyde, at skadelidte bliver tvunget til at gennemføre en dyr og langvarig retssag for at få fastslået virksomhedens erstatningspligt. Tvivlen vil endvidere bevirke, at en virksomhed kan blive udsat for en uoverkommelig økonomisk byrde i de tilfælde, hvor den går ud fra, at den ikke er omfattet af det objektive ansvar (og derfor ikke har forsikret sig herimod), men hvor domstolene fastslår, at virksomheden er ansvarlig på objektivt grundlag.

Udvalget finder det derfor mest hensigtsmæssigt, at det på grundlag af en vurdering af virksomhedens særlige farlighed eller særlig forurenende karakter i et bilag til loven udtrykkeligt og præcist anføres, hvilke virksomheder der skal være omfattet af det objektive ansvar. Herved sikres, at det forholdsvis let kan konstateres, om en virksomhed er omfattet af det objektive ansvar, således at dette spørgsmål ikke skal afgøres efterfølgende ved domstolene.

Spørgsmålet er herefter, om der i lovgivningen om miljøbeskyttelse er foretaget en udtrykkelig angivelse af de virksomheder, der anses som særligt farlige eller forurenende i relation til spørgsmålet om risikoen for miljøskader, således at denne angivelse kan anvendes som grundlag for fastlæggelsen af det objektive ansvar. Dette spørgsmål redegøres der **nærmere** for i de følgende afsnit.

4.4.2. Særlig farlige eller forurenende virksomheder efter miljøbeskyttelsesloven.

I den gældende miljøbeskyttelseslov (lov nr. 358 af 6. juni 1991 om miljøbeskyttelse), som trådte i kraft den 1. januar 1992, er der i kapitel 5 fastsat nærmere regler om bl.a. særlig forurenende virksomhed.

Efter bestemmelsen i § 33, stk. 1, må virksomheder, anlæg eller indretninger, der er optaget på den liste, der er nævnt i § 35 (listevirksomhed), ikke anlægges eller påbegyndes, før der er meddelt godkendelse heraf. Listevirksomhed må heller ikke udvides eller ændres bygningsmæssigt eller driftsmæssigt, herunder med hensyn til affaldsfrembringelse, på en måde, som indebærer forøget forurening, før udvidelsen eller ændringen er godkendt.

I miljøbeskyttelseslovens § 35, stk. 1, er det i tilknytning hertil fastsat, at miljøministeren udfærdiger en liste over særlig forurenende virksomheder, anlæg og indretninger, som er omfattet af godkendelsespligten efter § 33. I medfør af denne bestemmelse har miljøministeren udstedt bekendtgørelse nr. 794 af 9. december 1991 om godkendelse af listevirksomhed, som trådte i kraft den 1. januar 1992.

De kategorier af virksomheder, som er særlig forurenende, er i bilag 1 til bekendtgørelsen nærmere specificeret under følgende overskrifter:

A. Fremstilling, forarbejdning, overfladebehandling af jern, stål, metal træ og plast.

- B. Forarbejdning af visse råstoffer m.v.
- C. Indvinding og behandling af mineralolie, mineralolieprodukter, asfalt og naturgas.
- D. Kemisk fabrikation, **limfabrikation** m.v.
- E. Oparbejdning af vegetabiliske råvarer, foderstofproduktion og trykkerier.
- F. Oparbejdning af animalske råvarer.
- G. Kraft- og varmeproduktion.
- H. Motorbaner og flyvepladser.
- I. Svine- og fjerkræfarme samt dambrug.
- J. Anden listevirksomhed.
- K. Affald. Oplagring, deponering, behandling, destruktion, genbrug m.v.

Listen er revideret væsentligt i forhold til den tidligere liste over særlig forurenende virksomheder. Listen omfatter nu ca. 12.000 virksomheder (mod tidligere ca. 25. 000 virksomheder).

I de almindelige bemærkninger til miljøbeskyttelsesloven er det bl.a. anført om baggrunden for ændringerne:

"Det er i øvrigt Miljøministeriets målsætning at udsende en ny bekendtgørelse om godkendelse af særligt forurenende virksomheder. I bekendtgørelsen vil den gældende liste over særligt forurenende virksomheder blive foreslået reduceret med en trediedel til halvdelen af de virksomheder, der er på den pågældende liste. Listen vil herefter kun omfatte virksomheder, der i dag må vurderes som værende af særligt forurenende karakter. Virksomheder, der udgår af listen, fritages for en ofte både tid- og ressourcekrævende godkendelsesbehandling samtidig med, at miljømyndighederne får frigjort ressourcer, der kan anvendes på områder, som må anses for mere vigtige for miljøbeskyttelsen."

I tilknytning hertil er der i bemærkningerne til lovforslagets kapitel 5 bl.a. anført:

"Som led i Miljøministeriets løbende prioritering af opgaverne på miljøområdet forbereder ministeriet en ny bekendtgørelse om godkendelse af særligt forurenende virksomheder, hvorpå listen over særligt forurenende virksomheder vil blive reduceret væsentligt.

Formålet med revisionen er primært at fjerne sådanne typer og/eller størrelser af virksomheder og anlæg, som i dag næppe kan betragtes som særligt forurenende eller som er af mindre miljømæssig, ikke landsdækkende betydning.

Den gældende liste omfatter ca. 25.000 virksomheder.

Miljøministeriet vil tilstræbe, at listen reduceres med ca. 33-50 pct.

Som udgangspunkt for listereduktionen vil det blive lagt til grund, at følgende virksomheder kan udgå:

- Virksomheder, hvis forureningsforhold i det store og hele er reguleret i bekendtgørelser (f.eks. husdyrhold reguleret af husdyrgødningsbekendtgørelsen),
- virksomheder, hvis væsentligste forureningsproblem er spildevand, da dette forureningsproblem under alle omstændigheder vil blive reguleret gennem vilkår i spildevandstilladelser,
- virksomheder, hvis væsentligste forureningsproblem er støj, da der er tale om et lokalt forureningsproblem, som kan løses ved påbud eller forbud, der støtter sig på den af Miljøstyrelsen udsendte støttevejledning,
- desuden kan virksomheder, hvis forurening forekommer som en luftforurening, der kan forventes reguleret ved at fastsætte krav om, at afkastet fra virksomheder skal ske i en bestemt skorstenshøjde, ligeledes udgå.

For at skabe større overskuelighed samles reglerne om virksomhedernes forurening i dette lovforslags kapitel 5, der herefter omfatter både listevirksomheder og virksomheder, der ikke er på listen...

Som det bl.a. fremgår af bemærkningerne, indeholder den nye liste over særlig forurenende virksomheder af forskellige grunde ikke en helt udtømmende angivelse af de virksomheder m.v., der må anses for særlig forurenende. Den omstændighed, at en virksomhedskategori ikke er optaget på listen, kan derfor ikke uden videre tages som udtryk for, at virksomheder inden for den pågældende kategori ikke er særlig forurenende.

4.4.3. Udgangspunktet for den erstatningsretlige virksomhedsafgrænsning.

Udvalget har på baggrund af den beskrivelse, som er foretaget i afsnit 4.4.2., overvejet, om miljøministerens liste over særlig farlige eller forurenende virksomheder bør danne udgangspunktet for den nærmere afgrænsning af de virksomheder, der skal være omfattet af det objektive erstatningsansvar for miljøskader.

Herimod taler navnlig, at miljøministerens liste ikke er udformet med henblik på en erstatningsretlig afgrænsning af de særlig farlige eller forurenende virksomheder, men på miljøbeskyttende formål af offentligretlig karakter.

På den anden side indeholder miljøministerens liste en rimelig klar og koncis - omend ikke udtømmende - angivelse af de særlig farlige eller forurenende virksomheder, som uden store vanskeligheder også kan danne udgangspunktet for afgrænsningen af de virksomheder, der skal være omfattet af det objektive ansvar.

Hertil kommer, at der ikke i anden lovgivning findes en liste over særlig farlige eller forurenende virksomheder, der giver et bedre udgangspunkt for afgrænsningen af de virksomheder, der skal være omfattet af det objektive ansvar.

Et flertal i udvalget (Jens Andersen, Tove Binzer, Birgitte Blahaut, Gitte Krogh, Kaspar Linkis, Bodil Lund-Jacobsen, Søren Theilgaard, Vibeke Vinten og formanden) finder herefter, at der i vurderingen af, hvilke virksomheder der skal være omfattet af det objektive erstatningsansvar for miljøskader, på trods af de ovennævnte betænkeligheder bør tages udgangspunkt i miljøministerens liste.

Et mindretal i udvalget (J. Broe Pedersen) finder som tidligere nævnt ikke, at der er behov for at indføre et objektivt ansvar for miljøskader. En af begrundelserne herfor er, at der efter dette mindretals opfattelse ikke kan opstilles kriterier for en rimelig og rationel afgrænsning af de virksomheder, der i givet fald skulle omfattes af det objektive ansvar. På denne baggrund ønsker dette mindretal ikke at deltage i den efterfølgende vurdering af dette spørgsmål.

Et andet mindretal i udvalget (Jens Hennild) finder ikke, at miljøministerens liste er egnet til i erstatnings- og forsikringsmæssig henseende at afgrænse virksomheder med et særligt skadespotentiale. Dette mindretal peger i stedet på, at en eventuel afgrænsning bør ske på baggrund af en risikovurdering og henviser i den forbindelse til virksomheder med anmeldelsespligtige aktiviteter omfattet af § 5 i bekendtgørelse nr. 545 af 16. september 1988 om vurderingen af sikkerheden i forbindelse med risikobetonede aktiviteter, der kan medføre større uheld. Kun en sådan afgrænsning forekommer dette mindretal konsistent.

Et tredje mindretal i udvalget (Claus Tønnesen) finder ikke, at det i denne sammenhæng er forsikringserhvervets opgave at tage stilling til spørgsmålet om den nærmere afgrænsning af, hvilke virksomheder der bør være omfattet af det objektive erstatningsansvar.

4.4.4. Ændringer i miljøministerens liste over særlig farlige eller forurenende virksomheder.

4.4.4.1. Indledning.

Miljøministerens liste over særlig farlige eller forurenende virksomheder er, som det fremgår af afsnit 4.4.2., ikke udtryk for en udtømmende angivelse af alle de

særlig farlige virksomheder, ligesom listen som nævnt er udformet med henblik på en offentligretlig regulering. Der er derfor efter det i afsnit 4.4.3. nævnte udvalgsflertals opfattelse behov for i et vist omfang at ændre i forhold til miljøministerens liste ved fastlæggelsen af, hvilke virksomheder der skal være omfattet af det objektive erstatningsansvar.

Ændringerne kan bestå i, at visse virksomheder, der er medtaget på miljøministerens liste, ikke bør være omfattet af den erstatningsretlige regulering (afsnit 4.4.4.2. nedenfor). Ændringerne kan omvendt også bestå i, at visse virksomheder, der ikke er medtaget på miljøministerens liste, bør være omfattet af den erstatningsretlige regulering (afsnit 4.4.4.3. nedenfor).

I vurderingen af, hvilke ændringer (indskrænkninger eller udvidelser) der - til brug for den erstatningsretlige virksomhedsafgrænsning - bør foretages i miljøministerens liste, har det anførte flertal i udvalget navnlig lagt vægt på, om en virksomheds forurening kan have betydelige skadevirkninger på omgivelserne. Dette flertal har imidlertid også tilstået, at den erstatningsretlige virksomhedsafgrænsning så vidt muligt svarer til den offentligretlige regulering på miljøministerens liste. De virksomheder, der i dag er omfattet af miljøministerens liste, bør efter dette flertals opfattelse som udgangspunkt kunne gå ud fra, at de tillige er omfattet af den erstatningsretlige regulering, ligesom de virksomheder, der ikke i dag er omfattet af miljøministerens liste, ligeledes som udgangspunkt bør kunne gå ud fra, at de heller ikke er omfattet af den erstatningsretlige regulering.

Et mindretal i udvalget (Jens Hennild) finder kun i begrænset omfang at kunne deltage i vurderingen af, hvilke ændringer der bør foretages i miljøministerens liste over særlig farlige eller forurenende virksomheder, da dette mindretal som tidligere nævnt ikke finder listen egnet.

4.4.4.2. Indskrænkninger i forhold til miljøministerens liste over særlig farlige eller forurenende virksomheder.

Nogle af de virksomheder, der er omfattet af miljøministerens liste, har ikke et foreningspotentiale, der i almindelighed kan give sig udslag i en skade, som der vil kunne kræves erstatning for efter almindelige erstatningsretlige grundsætninger og dermed efter udkastet til en lov om miljøerstatning, jf. nærmere om skadesbegrebet lovudkastets § 2. Disse virksomheders væsentligste foreningsproblemer består nemlig i, at de volder lugt-, støj- og foreningsgener for omgi-

velserne, men altså normalt ikke skader, der er erstatningsretligt relevante. Det drejer sig om engrosbagerier (herunder brødfabrikker), jf. miljøministerens liste pkt. E.10. Antallet af disse virksomheder kan skønsmæssigt anslås til 20-30.

Et flertal i udvalget (Jens Andersen, Birgitte Blahaut, Gitte Krogh, Kaspar **Linkis**, Bodil **Lund-Jacobsen**, Søren Theilgaard, Vibeke Vinten og formanden) finder på denne baggrund, at der ikke er behov for at lade disse virksomheder være omfattet af det objektive erstatningsansvar.

Et mindretal i udvalget (Tove Binzer), der går ind for et videre skadesbegreb end det, som er udtrykt i lovudkastets § 2, finder ikke, at de ovennævnte virksomheder skal fritages for det objektive erstatningsansvar.

4.4.4.3. Udvidelser i forhold til miljøministerens liste over særlig farlige eller forurenende virksomheder.

a) Autoværksteder m.v.

Miljøministerens liste over særlig farlig eller forurenende virksomheder, der skal have en godkendelse af miljømyndighederne, før aktiviteten må påbegyndes, indeholder som nævnt ikke en udtømmende angivelse af de særlig farlige eller forurenende virksomheder. Dette skyldes bl.a., at nogle af de særlig farlige eller forurenende virksomheders forhold er nærmere reguleret i branchebekendtgørelser. Det er derfor ikke nødvendigt, at disse virksomheder får en særlig godkendelse af miljømyndighederne.

En sådan branchebekendtgørelse er udarbejdet for så vidt angår autoværksteder m.v., hvoraf der er ca. 3.000 i Danmark. Der henvises til bekendtgørelse nr. 793 af 13. december 1989 om miljøkrav i forbindelse med etablering og drift af autoværksteder m.v.

I bekendtgørelsen er der bl.a. fastsat regler om driften af autoværksteder m.v. med henblik på at forebygge og begrænse støj-, luft- og vandforurening fra autoværkstederne m.v. Der er herunder fastsat regler om beliggenhedskrav for autolakerings- og undervognsbehandlingsanlæg, om begrænsning af støjgener og luftforurening, om forebyggelse af vandforurening, om opbevaring af affald, om pligt til at føre en driftsjournal og om anmeldelsespligt inden etablering af et autoværksted.

De virksomheder, der er omfattet af bekendtgørelsen, er i § 1 angivet således:

"§ 1. Denne bekendtgørelse fastsætter regler med henblik på forebyggelse og begrænsning af forurening fra autoværksteder, dvs. virksomheder, anlæg og aktiviteter for service, reparation, vask og overfladebehandling af motorkøretøjer.

Stk. 2. Bekendtgørelsen omfatter ikke virksomheder, hvis aktiviteter alene består af:

- 1) Brændstofsalg eller
- 2) service, reparation, vask eller overfladebehandling af knallerter eller landbrugsmaskiner."

Et flertal i udvalget (Jens Andersen, Tove Binzer, Birgitte Blahaut, Gitte Krogh, Kaspar Linkis, Bodil Lund-Jacobsen, Søren Theilgaard, Vibeke Vinten og formanden) finder, at de virksomheder, der er omfattet af branchebekendtgørelsen om autoværksteder m.v., er undergivet en så intensiv miljømæssig regulering på grund af risikoen for forureningskader, at de også bør være omfattet af den erstatningsretlige virksomhedsafgrænsning.

b) Virksomheder med tilladelse fra amtsrådet til at udlede spildevand til vandløb, søer eller havet.

På miljøministerens liste over særlig farlige eller forurenende virksomheder er medtaget en række virksomheder, hvis væsentligste forureningskilde er organisk belastet spildevand. Det drejer sig om bryggerier, maltfabrikker og mineralvandsfabrikker, jf. miljøministerens liste pkt. E.H., spritfabrikker og gærfabrikker, jf. listens pkt. E.12, kartoffelmelsfabrikker og stivelsesfabrikker, jf. listens pkt. E.13, sukkerfabrikker, jf. listens pkt. E.14, samt mejerier, virksomheder for fremstilling af ost eller ostepulver, konserverfabrikker og tørmælksfabrikker, jf. listens pkt. F.5. Antallet af disse virksomheder udgør skønsmæssigt ca. 80.

Miljøbeskyttelsesloven foretager imidlertid også en intensiv regulering af andre virksomheder, hvis væsentligste forureningskilde er organisk eller uorganisk spildevand. Disse virksomheders forureningskilde (spildevandet) anses så væsentlig, at kompetencen til at give udledningstilladelser til virksomhederne er henlagt til amtsrådene og ikke til kommunalbestyrelserne, jf. nærmere herom i **miljøbeskyttelseslovens § 28, stk. 1** (lov nr. 358 af 6. juni 1991 om miljøbeskyttelse).

De virksomheder, som har organisk spildevand som den væsentligste forureningskilde, og som derfor skal have tilladelse af amtsrådet efter miljøbeskyttelseslovens § 28, stk. 1, er dem, der har eget rensningsanlæg med en kapacitet på mere end 30 personækvivalenter samt virksomheder, der har tilladelse til direkte udledninger af spildevand på mere end 30 personækvivalenter til vandløb, søer eller

havet. Udtrykket "personækvivalenter" er et mål for den forurening med spildevand, som 1 person giver anledning til.

Virksomheder, hvis væsentligste forureningskilde er uorganisk spildevand, og som derfor skal have en tilladelse efter miljøbeskyttelseslovens § 28, stk. 1, omfatter bl.a. almene vandværker.

Det er vanskeligt at skønne over, hvor mange private og offentlige virksomheder med et væsentligt organisk eller uorganisk spildevandsproblem, der er omfattet af miljøbeskyttelseslovens § 28, stk. 1. Det kan dog oplyses, at der her i landet er ca. 2.000 kommunale rensningsanlæg og ca. 3.900 almene vandforsyningsanlæg, hvoraf en del vil være omfattet af bestemmelsen. Hertil kommer ca. 220 private virksomheder.

Det flertal i udvalget, der er nævnt i pkt. a) ovenfor, finder, at de offentlige eller private virksomheder, der har eller skal have tilladelse fra amtsrådet til, at organisk eller uorganisk spildevand tilføres vandløb, søer eller havet, jf. miljøbeskyttelseslovens § 28, stk. 1, også bør være undergivet et objektivi erstatningsansvar. Dette flertal har herved navnlig lagt vægt på, at disse virksomheder ved uheld kan forårsage akutte og væsentlige skader på miljøet og på andre virksomheder som f.eks. dambrug.

Det anførte flertal i udvalget foreslår på denne baggrund, at der på listen over de virksomheder, der skal være omfattet af det objektive erstatningsansvar, optages et punkt, der omfatter de virksomheder, der har eller skal have spildevandstilladelse af amtsrådet efter miljøbeskyttelseslovens § 28, stk. 1. Dette punkt på den erstatningsretlige virksomhedsliste vil også omfatte de ovennævnte virksomheder, hvis væsentligste forureningskilde er organisk belastet spildevand, og som i dag indgår som en selvstændig virksomhedskategori i miljøministerens liste over særlig farlige eller forurenende virksomheder. Det bliver derfor ikke nødvendigt at lade disse virksomheder udgøre en selvstændig virksomhedskategori på den erstatningsretlige liste.

c) Virksomheder, herunder udlejningsejendomme, der har olietanke som nævnt i § 1, stk. 1, i olietankbekendtgørelsen med et rumindhold på 6.000 liter eller derover.

Miljøministerens liste over særlig farlige eller forurenende virksomheder omfatter ikke virksomheder med nedgravede olietanke. Listen indeholder alene et punkt (pkt. C.3.) vedrørende ikke-nedgravede oplag af mineralolieprodukter på

10.000 m³ eller derover.

Virksomheder, herunder udlejningsejendomme, der har olietanke med et rumindhold på 6.000 liter eller derover, er imidlertid underlagt en intensiv miljøretlig regulering ved bekendtgørelse nr. 386 af 21. august 1980 om kontrol med oplag af olie m.v. I bekendtgørelsen er der således f.eks. fastsat nærmere regler om, at olietanke, der er nedgravet eller nedgraves efter den 1. april 1970, skal typegodkendes. Der er endvidere fastsat regler om, at brugeren af olietanke, der har et rumindhold på mindst 6.000 liter, ved kontrol med forbruget og beholdningen mindst en gang om ugen skal føre tilsyn med, at tanken ikke er utæt. Resultaterne af målingerne skal noteres og opbevares i mindst et år og på forlangende forevises tilsynsmyndigheden.

Olietankbekendtgørelsen omfatter ikke blot nedgravede men også overjordiske olietanke. Anvendelsesområdet er i bekendtgørelsens § 1, stk. 1, angivet således:

"§ 1. Denne bekendtgørelse omfatter nedgravede og overjordiske tanke (beholdere), der anvendes til opbevaring af mineralolieprodukter såsom dieselolie, petroleum, fyringsolie, smøreolie og benzin samt faste installationer til transport over længere **afstande** (pipelines) af sådanne **p**rodukter."

Det er vanskeligt at få fyldestgørende oplysninger om, hvor mange virksomheder, herunder udlejningsejendomme, som har olietanke med et rumindhold på mindst 6.000 liter, der er omfattet af olietankbekendtgørelsen. Dette skyldes, at oplysninger om olietanke m.v. er dårligt repræsenteret i de offentlige registre, herunder i BBR (Bygge- og Boligregistret). De oplysninger, som udvalget er kommet i besiddelse af, viser, at der ikke er private parcellhusejere, der har olietanke af den nævnte størrelse. Det antal af olietanke med et rumindhold på mindst 6.000 liter, der er registreret i BBR, er i øvrigt 5.741, fordelt på 456 landbrugsejendomme, 4.463 erhvervsejendomme og 822 etageboligejendomme. Det må dog antages, at det virkelige tal er langt større.

Det ovennævnte flertal i udvalget (Jens Andersen, Tove Binzer, Birgitte Blahaut, Gitte Krogh, Kaspar Linkis, Bodil **Lund-Jacobsen**, Søren Theilgaard, Vibeke Vinten og formanden) finder, at virksomheder, herunder udlejningsejendomme, der har olietanke som nævnt i olietankbekendtgørelsens § 1, stk. 1, på 6.000 liter eller derover, bør medtages på listen over virksomheder, der skal være undergivet et objektivt erstatningsansvar. Dette flertal har herved navnlig lagt vægt på, at olietanke af den nævnte størrelse ved uheld vil kunne medføre en betydelig fare for forurening af omgivelserne og grundvandet, og at mange sager om erstatning

for forurening af miljøet i praksis efter de foreliggende oplysninger netop skyldes utætheder ved sådanne olietanke.

En del af det anførte flertal (Jens Andersen, Tove Binzer, Birgitte Blahaut, Gitte Krogh, Søren Theilgaard og Vibeke Vinten) skal endvidere pege på, at miljømyn-dighederne bør overveje at foretage en mere intensiv regulering af olietanke som nævnt i olietankbekendtgørelsens § 1, stk. 1, med et rumindhold på mindre end 6.000 liter. En sådan mere intensiv regulering vil - i de tilfælde, hvor der sker miljøskader - give et bedre udgangspunkt for vurderingen af, om ejeren eller brugeren af olietanken har handlet culpøst, hvilket som udgangspunkt vil være tilfældet, hvis den pågældende f.eks. har tilsidesat eventuelle offentligtretlige pligter til at føre kontrol med forbruget og beholdningen af olie og med, om olietanken er utæt.

5 medlemmer af udvalget (Jens Andersen, Tove Binzer, Birgitte Blahaut, Gitte Krogh og Vibeke Vinten) finder dog at burde pege på, at alle virksomheder og grundejere, der har olietanke som nævnt i olietankbekendtgørelsens § 1, stk. 1, bør være omfattet af det objektive erstatningsansvar.

5 andre medlemmer af udvalget (Jens Hennild, Kaspar Linkis, Bodil Lund-Jacobsen, Søren Theilgaard og formanden) finder imidlertid ikke, at der er behov for at lade alle virksomheder og grundejere, der har olietanke som nævnt i olietankbekendtgørelsens § 1, stk. 1, være omfattet af det objektive erstatningsansvar.

Udvalget har i forlængelse heraf overvejet, om virksomheder med kemikalietanke bør være omfattet af det objektive ansvar.

Efter miljøbeskyttelseslovens § 19, stk. 1, må stoffer, produkter og materialer, der kan forurene grundvand, jord og undergrund, ikke uden tilladelse nedgraves i jorden, udledes eller oplægges på jorden, eller afledes til undergrunden. Beholdere med de stoffer, produkter og materialer, der er nævnt i stk. 1, må heller ikke uden tilladelse være nedgravet i jorden, jf. § 19, stk. 2. Dette gælder dog ikke for tætte beholdere, der alene anvendes til alje, gylle, ensilagesaft, mælkerumsvand og møddingvand, jf. § 19, stk. 3. Tilladelse efter § 19, stk. 1-2, gives af kommunalbestyrelsen eller amtsrådet efter regler, der fastsættes af miljøministeren, jf. § 19, stk. 4. Efter miljøbeskyttelsesloven af 1973 skulle tilladelse gives af miljøministeren, jf. denne lovs § 11, stk. 1. Miljøministeriet har over for udvalget oplyst, at en bekendtgørelse om kemikalietanke i medfør af miljøbeskyttelseslovens § 19, stk. 5, er under udarbejdelse.

5 medlemmer af udvalget (Jens Hennild, Kaspar Linkis, Bodil **Lund-Jacobsen**, Søren Theilgaard og formanden) finder ikke, at der er behov for at lade alle virksomheder med kemikalietanke være omfattet af det objektive ansvar. Disse medlemmer har navnlig lagt vægt på, at en række virksomheder, hvis væsentligste forureningskilde er farlige stoffer m.v., der befinder sig i tanke på eller i jorden, allerede er omfattet af den erstatningsretlige liste over særlig farlige eller forurenende virksomheder. Hertil kommer, at kemikalietankene ikke for tiden er undergivet en så intensiv miljøretlig regulering i form af f.eks. bekendtgørelser, at denne regulering kan danne grundlag for afgrænsningen af, hvilke andre virksomheder med kemikalietanke, der bør være omfattet af det objektive erstatnings-

ansvar. 4 af disse medlemmer (Kaspar Linkis, Bodil **Lund-Jacobsen**, Søren Theilgaard og formanden) skal dog samtidig pege på, at spørgsmålet om at lade virksomheder med kemikalietanke være omfattet af det objektive ansvar bør overvejes på ny, såfremt miljøministeren udsteder en bekendtgørelse om kemikalietanke.

5 andre medlemmer af udvalget (Jens Andersen, Tove Binzer, Birgitte Blahaut, Gitte Krogh og Vibeke Vinten) finder, at alle virksomheder med kemikalietanke bør være omfattet af det objektive ansvar. Disse medlemmer har navnlig lagt vægt på den forureningsfare, som kemikalietankene indebærer, og på, at kemikalietankene må anses for at være undergivet en intensiv miljøretlig regulering efter reglerne i miljøbeskyttelseslovens § 19. Disse medlemmer finder endvidere, at alle ejere af kemikalietanke, dvs. ikke blot virksomheder med kemikalietanke, bør være omfattet af det objektive ansvar.

d) Landbrugsvirksomheder med 31 dyreenheder eller derover og andre ejendomme, der oplagrer husdyrgødning svarende hertil.

Behov for udvidelse

Miljøministerens liste over særlig farlige eller forurenende virksomheder omfatter kun få landbrugsvirksomheder. Listens pkt. 1.1. har således følgende ordlyd:

"I. Svine- og fjerkræfarme samt dambrug.

1. Svinefarme og fjerkræfarme med kapacitet for mere end 250 dyreenheder, beregnet på grundlag af gødningsproduktionen svarende til gødning fra en malkeko af stor race uden opdræt.
2. Saltvands- og ferskvandsdambrug - bortset fra åledambrug med fuld recirkulering..."

Denne liste er for landbrugsvirksomhedernes vedkommende væsentligt reduceret i forhold til den tidligere liste herom, jf. bekendtgørelse nr. 783 af 21. november 1986 om godkendelse af listevirksomhed, hvori der i pkt. J. var fastsat følgende:

"J. Dyrehold samt oplagring eller behandling af husdyrgødning.

1. Fjerkræfarme med plads til mere end 20.000 slagtekyllinger eller 10.000 andet fjerkræ.
2. Pelsdyrfarme for mere end 10.000 avlstæver.
3. Husdyrbrug for mere end 120 dyreenheder, heri ikke medregnet pelsdyr.
4. Husdyrbrug for mere end 15 dyreenheder (heri ikke medregnet pelsdyr), når de tilhørende stalde eller gødningsopbevaringsanlæg ligger nærmere end 50 m fra nabobeboelse eller nærmere end 100 m fra byzone, sommerhusområder eller områder i landzone, der er udlagt til boligformål eller til blandet bolig og erhverv. Afstanden beregnes mellem de nærmeste punkter på bygningerne, anlæggene eller f.s.v. angår de nævnte områder disses afgrænsning.
5. Dyrehospitaler, dyreklinikker, stalde for forsøgsdyr og rideskoler.
6. Dambrug.
7. Erhvervsmæssige hundehandeler, hundekenneler og hundepensioner.
8. Anlæg for oplagring, behandling eller oparbejdning af husdyrgødning, herun-

der komposteringsanlæg og biogasanlæg, med en daglig tilførsel på mindst 30 tons."

En række af de landbrugsvirksomheder, der ikke er medtaget på den gældende liste, som miljøministeren har udstedt, over særlig farlige eller forurenende virksomheder, er dog på anden måde underlagt en intensiv miljømæssig regulering.

Miljøministeren har således udstedt en branchebekendtgørelse vedrørende pelsdyrfarme, jf. bekendtgørelse nr. 12 af 3. januar 1992 om pelsdyrfarme. I bekendtgørelsen er der fastsat nærmere regler om etablering, udvidelse, ændringer samt drift af farme med kødædende pelsdyr, herunder regler om lokalisering af pelsdyrfarme og om indretning af haller og vaskeplads m.v.

Miljøministeren har endvidere udstedt bekendtgørelse nr. 11 af 3. januar 1992 om erhvervsmæssigt dyrehold, husdyrgødning, ensilage m.v. Reglerne i bekendtgørelsen tager sigte på at begrænse forurening og gener fra produktion, opbevaring og anvendelse af husdyrgødning, ensilage m.v. Reglerne finder anvendelse over for stalde og lignende indretninger til dyr ved erhvervsmæssige dyrehold, samt alle former for opbevaring og gødning herfra. Reglerne finder endvidere anvendelse på ensilageoplæg samt opbevaring og anvendelse af ensilagesaft og visse former for spildevand.

I bekendtgørelsen er der (i kapitel 4) bl.a. fastsat regler om kapaciteten af et gødningsanlæg ved ejendomme, som har 31 dyreenheder eller derover, eller som oplagrer husdyrgødning. Bestemmelserne i bekendtgørelsens § 5, stk. 1 og 2, har følgende ordlyd:

"§ 5. For ejendomme, der har 31 dyreenheder og derover, eller som oplagrer husdyrgødning, skal opbevaringsanlæg for husdyrgødning have en opbevaringskapacitet svarende til mindst 9 måneders tilførsel, jf. dog § 6.

Stk. 2. Tilførslen opgøres som den mængde husdyrgødning, der produceres i det givne tidsrum, beregnet ud fra, at dyrene er på stald, samt hvad der i øvrigt tilledes anlægget, f.eks. vaskevand eller ensilagesaft."

Disse ejendomme skal således i almindelighed have et husdyrgødningsanlæg med en opbevaringskapacitet, der svarer til mindst 9 måneders tilførsel. For ejendomme, der har mellem 31 og 120 dyreenheder, kan kommunalbestyrelsen dog godkende en lavere opbevaringskapacitet, jf. nærmere herom i bekendtgørelsens § 6.

I bekendtgørelsens § 2, nr. 11, er det fastsat, at en dyreenhed er en beregningsenhed, der modsvarer en malkeko af stor race uden opdræt. I et bilag til bekendtgø-

relsen er der fastsat nærmere regler om, hvilke omregningsfaktorer der skal anvendes ved beregningen af dyreenheder. Det fremgår bl.a. heraf, at 1 dyreenhed svarer til 3 søer med grise og polte og til 30 slagtesvin på 25-95 kg. 1 dyreenhed svarer endvidere til 2.500 slagtekyllinger og til 150 andre fjerkræ. 1 dyreenhed svarer endelig til 8 moderfår med lam, 2 heste, 40 mink, ildere o. lign. og 15 ræve.

Et flertal i udvalget (Jens Andersen, Tove Binzer, Birgitte Blahaut, Gitte Krogh, Kaspar Linkis, Bodil Lund-Jacobsen, Søren Theilgaard, Vibeke Vinten og formanden) finder på denne baggrund, at den angivelse af særlig farlige eller forurenende landbrugsvirksomheder, som fremgår af den gældende liste herom, som miljøministeren har udarbejdet, ikke giver et udtømmende billede af, hvilke landbrugsvirksomheder der er særlig forurenende, og dermed af, hvilke landbrugsvirksomheder der skal være omfattet af det objektive erstatningsansvar vedrørende miljøskader. Dette flertal i udvalget finder derfor, at der er behov for - i forhold til miljøministerens liste - at udvide kredsen af de landbrugsvirksomheder, der skal være omfattet af den erstatningsretlige liste.

Objektivt ansvar for alle landbrug?

I forlængelse af det anførte udvalgsflertals synspunkter har udvalget herefter bl.a. overvejet at lade alle landbrugsvirksomheder være omfattet af det objektive erstatningsansvar for miljøskader.

Herimod kan navnlig anføres, at landbrugsvirksomhederne udgør en meget broget skare fra små økologiske landbrugsvirksomheder til store, intensive landbrugsvirksomheder med flere tusinde dyr. Den fare for forurening af omgivelserne, som landbrugsvirksomhederne indebærer, er således ikke den samme. At lade alle landbrugsvirksomheder være omfattet af det objektive erstatningsansvar vil derfor stride imod princippet om, at afgrænsningen af de virksomheder, der skal være omfattet af det objektive erstatningsansvar, skal ske ud fra vurdering af, om den pågældende virksomhed må anses for særlig forurenende.

Det virker endvidere ikke rimeligt at skære alle landbrugsvirksomheder over én kam og dermed pålægge alle virksomhederne den økonomiske byrde, som det objektive erstatningsansvar (og den hertil knyttede forsikringspligt, jf. herom afsnit 4.6. nedenfor) medfører. Hertil kommer, at alle landbrugsvirksomhederne heller ikke i Tyskland er medtaget på listen over de virksomheder, der er omfattet af det objektive erstatningsansvar, jf. nærmere herom i kapitel 2.

5 medlemmer af udvalget (Jens Hennild, Kaspar Linkis, Bodil Lund-Jacobsen, Søren Theilgaard og formanden) finder på denne baggrund, at der ikke er tilstrækkeligt grundlag for at lade alle landbrugsvirksomheder være omfattet af det objektive erstatningsansvar for miljøskader.

5 andre medlemmer af udvalget (Jens Andersen, Tove Binzer, Birgitte Blahaut, Gitte Krogh og Vibeke Vinten) finder omvendt, at en række tilfælde med **grund-** og overfladevandforurening på grund af uforsvarlig brug af forskellige hjælpekemikalier m.v. og oplag heraf på selv små landbrugsbedrifter viser, at en skelnen mellem små og store bedrifter ikke vil være hensigtsmæssig. Disse medlemmer finder derfor, at alle landbrug bør være omfattet af et objektivt ansvar for miljøskader.

Den nærmere afgrænsning af landbrugsvirksomhederne

Udvalget har herefter vurderet, hvorledes man kan foretage en mere specificeret afgrænsning af de landbrugsvirksomheder, der skal være omfattet af det objektive ansvar. Det bemærkes i den forbindelse, at der næppe kan opstilles et kriterium for den nærmere afgrænsning af de landbrugsvirksomheder, der skal være omfattet af det objektive ansvar, der kan anvendes som målestok for alle typer af landbrugsvirksomheder.

De landbrugsvirksomheder, der først og fremmest indebærer en særlig risiko for forureningsskader, er imidlertid, som det også fremgår af den miljømæssige regulering på miljøministerens gamle og nye (gældende) liste over særlig farlige eller forurenende virksomheder, visse landbrugsvirksomheder med et erhvervsmæssigt dyrehold. Risikoen for forureningsskader på disse landbrugsvirksomheder er primært koncentreret omkring opbevaringsanlæg for gødning samt ensilagesaft og visse former for spildevand. Det er derfor fastsat i husdyrgødningsbekendtgørelsen, at ejendomme med 31 dyreenheder eller derover (samt visse andre ejendomme, der oplagrer husdyrgødning svarende hertil) som udgangspunkt skal have et gødningsopbevaringsanlæg, der mindst svarer til 9 måneders tilførsel. Det antal landbrugsvirksomheder, der er omfattet heraf, udgør ca. 26. 000. Hertil kommer et begrænset antal ejendomme som f.eks. maskinstationer eller lignende, der oplagrer husdyrgødning svarende hertil.

Et flertal i udvalget (Jens Andersen, Tove Binzer, Birgitte Blahaut, Gitte Krogh, Kaspar Linkis, Bodil **Lund-Jacobsen**, Søren Theilgaard, Vibeke Vinten og formanden) finder på denne baggrund, at der på listen over de virksomheder, der skal være omfattet af det objektive erstatningsansvar for miljøskader, skal optages et punkt, der omfatter ejendomme med 31 dyreenheder eller derover samt andre ejendomme, der oplagrer husdyrgødning svarende hertil.

Dette punkt vil også omfatte pkt. 1.1. (svinefarme og fjerkræfarme med kapacitet på mere end 250 dyreenheder) på miljøministerens liste over særlig farlige eller forurenende virksomheder, således at det ikke er nødvendigt at lade dette punkt på miljøministerens liste udgøre en selvstændig virksomhedskategori på den erstatningsretlige liste. Hertil kommer, at de husdyrgødningsanlæg, der er nævnt i pkt. K.7. på miljøministerens liste (anlæg for oplagring, behandling eller oparbejdning af husdyrgødning, herunder husdyrgødningskomposteringsanlæg og biogasanlæg med en kapacitet for daglig tilførsel af gødning og/eller vegetabilsk affald på 30 tons eller derover), i vidt omfang vil være omfattet af det foreslåede punkt vedrørende husdyrgødningsanlæg, således at punkt K.7. på den erstatningsretlige liste alene skal omfatte "anlæg for oplagring, behandling eller oparbejdning af vegetabilsk affald med en kapacitet for daglig tilførsel på 30 tons eller derover."

e) Risikobetonede aktiviteter.

På miljøministerens liste over særlig farlige eller forurenende virksomheder er der som punkt J.3. medtaget følgende virksomheder:

"Virksomheder med anmeldelsespligtige aktiviteter omfattet af § 5 i den til enhver tid gældende bekendtgørelse om vurdering af sikkerheden imod følgerne af større uheld."

I den gældende bekendtgørelse om vurdering af sikkerheden i forbindelse med risikobetonede aktiviteter, der kan medføre større uheld (bekendtgørelse nr. 545 af 16. september 1988) er der fastsat nærmere regler om, hvilke virksomheder bekendtgørelsen omfatter, og hvilke virksomheder der er anmeldelsespligtige.

Risikobekendtgørelsens §§ 2-5 har følgende ordlyd:

"§ 2. Ved en risikobetonet aktivitet forstås i denne bekendtgørelse:

1) Enhver handling i anlæg, som er omfattet af bilag 1 og hvori der indgår eller kan opstå et eller flere farlige stoffer, samt intern transport eller oplagring i forbindelse hermed.

2) Enhver anden form for oplagring på de i bilag 2 nævnte vilkår.

Stk. 2. Ved et farligt stof forstås i denne bekendtgørelse et stof, der sædvanligvis anses at opfylde de opstillede kriterier i bilag 4.

Stk. 3. Ved et større uheld forstås i denne bekendtgørelse en ukontrolleret hændelse af større omfang, som f.eks. udslip, brand eller eksplosion, som umiddelbart eller senere fører til alvorlig fare for personer uden for virksomheden, eller for miljøet, og hvori et eller flere farlige stoffer indgår.

§ 3. Bekendtgørelsen omfatter ikke:

- 1) nukleare anlæg og anlæg, som behandler radioaktive stoffer og materialer,
- 2) militære anlæg,
- 3) fremstilling og separat oplagring af sprængstof, krudt og ammunition,
- 4) udvindingsaktivitet og anden form for minedrift.

§ 4. Virksomheder, der har risikobetonede aktiviteter, skal træffe de nødvendige foranstaltninger med henblik på at forebygge større uheld og at begrænse virkningerne for mennesker og miljø af sådanne uheld.

Stk. 2. Ændres en risikobetonet aktivitet på en måde, der kan have væsentlig indflydelse på risikoen for større uheld, skal virksomhederne revidere de i stk. 1 nævnte forholdsregler.

Stk. 3. Virksomheden skal til enhver tid overfor tilsynsmyndigheden.... kunne godtgøre, at den har klarlagt de bestående risici for større uheld, og har truffet de forebyggende foranstaltninger, der er nødvendige, jf. stk. 1.

§ 5. Virksomheder skal udover de i § 4 nævnte forholdsregler indgive anmeldelse, såfremt der er risikobetonede aktiviteter

1) hvori der indgår eller kan opstå stoffer som nævnt i bilag 3 i mindst de angivne mængder. Hertil regnes stoffer, der oplagres i tilknytning til aktiviteten eller anvendes i forbindelse med aktiviteten - forarbejdede produkter, -biprodukter eller -restprodukter

2) som nævnt i bilag 2 i mindst de i kolonne 2 angivne mængder

3) som nævnt under 1 og 2 og hvor afstanden mellem aktiviteterne mellem samme virksomhed er mindre end ca. 500 meter og hvor mængden af et stof sammenlagt er den fastsatte mængde i bilag 3.

Stk. 2...."

I bilag 1 til risikobekendtgørelsen er der givet en ikke-udtømmende eksemplifikation af, hvilke industrielle anlæg bekendtgørelsen omfatter. I bilag 2 er der fastsat regler om oplagring af stoffer i andre anlæg end dem, der er nævnt i bilag 1. Bilag 3 indeholder en liste over stoffer, der medfører en anmeldelsespligt efter bekendtgørelsens § 5. I bilag 4 er der fastsat vejledende kriterier for meget giftige stoffer, andre giftige stoffer, letantændelige stoffer og eksplosive stoffer.

Udvalget har fået oplyst, at antallet af de virksomheder, der er omfattet af anmeldelsespligten i risikobekendtgørelsens § 5, udgør ca. 30.

Udvalget har på denne baggrund overvejet, om alle de virksomheder, der er omfattet af risikobekendtgørelsen, og ikke blot de virksomheder, der er omfattet af anmeldelsespligten i § 5, bør være omfattet af det objektive erstatningsansvar for

miljøskader.

De virksomheder, der er omfattet af risikobekendtgørelsen, og som ikke er anmeldelsespligtige efter bekendtgørelsens § 5, må imidlertid allerede antages i vidt omfang at være omfattet af miljøministerens liste over særlig farlige eller forurenende virksomheder. Disse virksomheder vil derfor også være omfattet af den erstatningsretlige liste over virksomheder, der skal være undergivet et objektivet erstatningsansvar, idet denne liste som nævnt tager udgangspunkt i miljøministerens liste. Det er endvidere vanskeligt at angive præcist, hvilke ikke-anmeldelsespligtige virksomheder der er omfattet af risikobekendtgørelsen, uden at de ligeledes er omfattet af miljøministerens liste.

5 medlemmer af udvalget (Jens Hennild, Kaspar Linkis, Bodil Lund-Jacobsen, Søren Theilgaard og formanden) finder på denne baggrund, at der ikke er behov for at lade den erstatningsretlige liste omfatte alle de virksomheder, som måtte være omfattet af risikobekendtgørelsen, men som undtagelsesvis ikke måtte være omfattet af miljøministerens liste.

5 andre medlemmer af udvalget (Jens Andersen, Tove Binzer, Birgitte Blahaut, Gitte Krogh og Vibeke Vinten) finder, at den erstatningsretlige liste bør omfatte alle de ikke-anmeldelsespligtige virksomheder, der er omfattet af risikobekendtgørelsen. Disse medlemmer har navnlig lagt vægt på den ikke ubetydelige risiko for forurening af miljøet, som disse virksomheders aktiviteter medfører.

Et flertal i udvalget (Jens Andersen, Tove Binzer, Birgitte Blahaut, Gitte Krogh, Kaspar Linkis, Søren Theilgaard, Vibeke Vinten og formanden) finder ikke, at der er grundlag for at undtage de virksomheder, der er nævnt i risikobekendtgørelsens § 3, herunder militære anlæg, fra det objektive erstatningsansvar for miljøskader, såfremt disse virksomheder i øvrigt ville være omfattet af anmeldelsespligten efter risikobekendtgørelsens § 5. Dette flertal foreslår derfor, at der på listen over virksomheder, der skal være omfattet af det objektive erstatningsansvar, medtages alle virksomheder, hvori der er risikobetonede aktiviteter som nævnt i § 5 i risikobekendtgørelsen.

For så vidt angår nukleare anlæg bemærkes dog, at udvalgets udkast til lov om miljøerstatning ikke vil omfatte krav om erstatning, der er omfattet af lov om atomskadeerstatning, jf. lovudkastets § 11.

4.4.5. Hjemmel til administrative ændringer i den erstatningsretlige liste?

Udvalget har overvejet, om der skal gives justitsministeren hjemmel til efter forhandling med miljøministeren at ændre i det bilag til en lov om miljøerstatning, som i overensstemmelse med de ovenfor anførte synspunkter angiver, hvilke virksomheder der skal være omfattet af det objektive ansvar.

Til støtte herfor kan anføres, at det vil være hensigtsmæssigt at give justitsministeren en sådan adgang, således at bilaget kan ajourføres under hensyn til udviklingen i samfundet. Det bemærkes herved, at miljøministeren administrativt har mulighed for ændre i listen over de særlig forurenende virksomheder, der er udstedt i medfør af miljøbeskyttelseslovens § 35.

På den anden side er det et så væsentligt spørgsmål at afklare, hvilke virksomheder der skal være omfattet af det objektive ansvar, at denne afklaring bør foretages i en lov. Der bør navnlig ikke gives administrationen mulighed for at udvide den kreds af virksomheder, som skal være omfattet af det objektive ansvar.

Udvalget finder på denne baggrund, at der ikke skal gives justitsministeren hjemmel til at udvide eller indskrænke kredsen af de virksomheder, som ifølge bilaget til en lov om miljøerstatning er omfattet af det objektive ansvar. Opstår der behov for at ændre i bilaget, bør det efter udvalgets opfattelse ske ved lov.

4.5. Miljøorganisationers erstatningsretlige søgsmålskompetence.

4.5.1. Problemstilling.

Efter den gældende retstilstand skal den person, der er ansvarlig for en miljøforurening, hvorved der sker en tingsskade, betale erstatning herfor. Erstatningen skal som nævnt i kapitel 1.3. svare til det økonomiske tab, der er lidt ved tingskaden. Der kan således ikke kræves godtgørelse for ikke-økonomiske tab (ideelle interesser), f.eks. for ulempe ved forringelse af herlighedsværdi eller affektionsværdi. De personer, der kan kræve erstatning for tingsskade og andet formuetab, må i almindelighed antages at skulle have en aktuel eller eventuel rådighedsret over den pågældende ting.

Det bemærkes i denne forbindelse, at udvalget ikke har fundet grundlag for at fravige de almindelige erstatningsretlige grundsætninger, hvorefter der alene skal kunne gives erstatning for økonomiske tab, jf. nærmere herom i lovudkastets §§

1-2. Et medlem af udvalget (Tove Binzer) ønsker dog at give mulighed for erstatning for gener, selv om disse ikke går ud over, hvad der kan forventes eller tåles inden for det pågældende område og derfor ikke udgør en skade, der efter almindelige erstatningsretlige eller naboretlige grundsætninger giver ret til erstatning.

Efter den gældende retstilstand må almene goder såsom luften, havet, grundvandet og overfladevand som udgangspunkt anses for at være erstatningsretligt beskyttede, således at der i princippet skal betales erstatning for det økonomiske tab, der lides ved forurening af disse goder. De almene goder er imidlertid karakteriseret ved, at ingen har en særlig ret over dem. Private personer, herunder miljøorganisationer, eller offentlige myndigheder, der har lidt et økonomisk tab ved forureningen af miljøet, eller som afholder udgifterne til genopretning af miljøet, kan derfor som nævnt i kapitel 1.3., normalt kun kræve erstatning fra den ansvarlige, hvis der er en særlig lovhjemmel hertil, jf. for det offentliges vedkommende navnlig §§ 69-70 i miljøbeskyttelsesloven. Miljøorganisationerne har således ikke en almindelig ret til at kræve erstatning for de udgifter, som de har afholdt for at afværge forurening af miljøet eller for at genoprette miljøet. Miljøorganisationerne er dog efter den gældende retstilstand i særlige tilfælde blevet anerkendt som erstatningsberettigede, jf. UfR 1988.878V vedrørende forurening af vandløb. I et sådant og i tilsvarende tilfælde vil miljøorganisationerne kunne kræve erstatning fra den ansvarlige.

Det spørgsmål, der kan rejses på denne baggrund, er navnlig, om der skal gives miljøorganisationer en udvidet adgang til at kræve erstatning, således at miljøorganisationerne kan få erstattet udgifterne til afværgelse af en miljøforurening eller til genopretning af miljøet i tilfælde, hvor organisationerne ikke har en aktuel eller eventuel rådighedsret over det beskadigede gode.

I det følgende gennemgås derfor de fordele og de ulemper, der er forbundet med at give miljøorganisationer en udvidet adgang - i forhold til den gældende retstilstand - til at kræve erstatning som følge af en miljøforurening (afsnit 4.5.2. -4.5.3.).

4.5.2. Fordele og ulemper ved en udvidet adgang for miljøorganisationer til at kræve erstatning.

Til støtte for en udvidet adgang for miljøorganisationerne til at kræve erstatning som følge af miljøforurening, kan anføres, at formålet med den miljøbeskyttelsesretlige lovgivning, f.eks. miljøbeskyttelsesloven og havmiljøbeskyttelsesloven, ikke

alene er at beskytte miljøet for at undgå person- eller tingsskade, men også at bevare et sundt og godt miljø bl.a. af hensyn til menneskers livskvalitet. De general- og specialpræventive synspunkter, der ligger til grund for den miljøbeskyttelsesretlige lovgivning, kan derfor tale for, at der gives miljøorganisationerne en videregående adgang til at kræve erstatning for udgifterne til at afværge en forurening af miljøet eller til at genoprette miljøet. Herved vil miljøorganisationerne kunne medvirke til, at virksomhederne også af økonomiske grunde (truslen om erstatning) vil sørge for at udvise al den omhu og påpasselighed, der er nødvendig for i videst muligt omfang at undgå en miljøforurening.

Det kan endvidere anføres, at en udvidet adgang for miljøorganisationerne til at kræve erstatning som følge af en miljøforurening vil kunne supplere de regler om klagekompetence for miljøorganisationer, der er fastsat i den miljøbeskyttelsesretlige lovgivning, jf. herved navnlig miljøbeskyttelseslovens §§ 99-100. En sådan adgang vil dermed kunne medvirke til, at den miljøbeskyttelsesretlige lovgivning bliver håndhævet på en mere effektiv måde end i dag.

Hertil kommer, at det formentlig vil være i tråd med nogle tendenser i den internationale udvikling, hvis miljøorganisationerne får en udvidet adgang til at kræve erstatning for miljøforurening. En sådan adgang eksisterer allerede i et vist omfang i Norge, jf. nærmere herom i kapitel 2, ligesom den foreslås indført i den konvention om miljøerstatning, som er under udarbejdelse i Europarådet, jf. nærmere herom i kapitel 3. Dette kan muligvis komme til at betyde, at det på længere sigt ikke med rette vil kunne gøres gældende, at de danske virksomheder vil komme til at stå i en dårligere konkurrencemæssig situation end de udenlandske virksomheder, idet der som nævnt i udlandet er indført eller vil kunne blive indført en videregående søgsmålskompetence for miljøorganisationerne på det erstatningsretlige område end efter gældende dansk ret.

Imod en udvidet adgang for miljøorganisationer til at kræve erstatning ved miljøforurening kan på det principielle plan anføres, at sådan adgang vil udgøre et alvorligt brud på en af de fundamentale grundsætninger, som dansk erstatningsret bygger på, nemlig at alene den person kan kræve erstatning, som har en aktuel eller eventuel rådighedsret over den ting, der er beskadiget.

Det kan endvidere anføres, at de gældende regler om de erstatningsretligt værnede interesser og personkredse, herunder reglerne om, at de offentlige myndigheder kan eller skal foretage selvhjælpshandlinger for at fjerne eller begrænse en

forurening af miljøet, jf. navnlig **miljøbeskyttelseslovens** §§ 69-70, sammenholdt med indførelsen af det objektive ansvar for virksomheder, jf. afsnit 4.2. ovenfor, på tilstrækkelig måde vil varetage de general- og specialpræventive synspunkter, som den miljøbeskyttelsesretlige lovgivning bygger på.

Hvis det af præventive grunde findes nødvendigt at indføre strengere regler, bør det i øvrigt ikke ske gennem en skærpelse af reglerne om de erstatningsretligt værnede interesser og personkredse men gennem indførelsen af et skærpet straf-ansvar på konkrete retsområder, f.eks. ved indførelsen af højere bøder for overtrædelse af særligt relevante bestemmelser i den miljøbeskyttelsesretlige lovgivning. Det falder imidlertid uden for udvalgets kommissorium at tage nærmere stilling til strafferetlige spørgsmål inden for området for miljøbeskyttelse.

Hertil kommer, at indførelsen af et objektivt ansvar for de særlig forurenende virksomheder i forvejen betyder en væsentlig skærpelse i forhold til den gældende retstilstand. Det vil derfor kunne ramme disse virksomheder unødigt hårdt, hvis der tillige skulle ske en skærpelse af reglerne om de erstatningsretligt værnede interesser og personkredse.

En udvidet adgang for miljøorganisationer til at kræve erstatning rejser endelig flere problemer vedrørende den nærmere udformning af disse regler, som gør det betænkeligt at indføre en sådan adgang for miljøorganisationerne.

Der kan i den forbindelse peges på spørgsmålet om afgrænsning af de miljøorganisationer, der skal have kompetence til at kræve erstatning som følge af en miljøforurening. Skal kompetencen tilkomme alle de miljøorganisationer, der er eller måtte blive oprettet i Danmark eller i udlandet, eller skal kompetencen begrænses til nogle enkelte af miljøorganisationerne? I sidste fald opstår der et spørgsmål om, hvorledes afgrænsningen skal foretages.

Et andet problem er spørgsmålet om konkurrerende erstatningsretlig kompetence. Hvis f.eks. en miljøorganisation har fået tilkendt erstatning ved domstolene for udgifterne til genopretning af miljøet, skal en anden miljøorganisation så være berettiget til at kræve yderligere erstatning under henvisning til, at den foretagne eller planlagte genopretning af miljøet ikke er tilstrækkelig?

Som et tredje problem kan nævntes spørgsmålet om, hvem en eventuel erstatning for miljøforurening skal tilkomme? Skal det være den miljøorganisation, som har rejst sagen om erstatning, og i givet fald hvordan kan det sikres, at erstatningen vil blive anvendt til miljømæssige formål? Eller skal der oprettes en særlig fond med miljømæssige formål, hvori erstatningen skal indgå?

4.5.3. Konklusion.

Af de grunde, som er anført imod indførelse af en udvidet adgang for miljøorganisationerne til at kræve erstatning som følge af miljøforurening, finder et flertal i udvalget (J. Broe Pedersen, Jens Hennild, Kaspar Linkis, Bodil **Lund-Jacobsen**, Søren Theilgaard og formanden), at en sådan udvidet adgang ikke bør indføres.

Dette flertal finder endvidere, at den gældende retstilstand vedrørende de erstatningsretligt beskyttede interesser og personkredse - med de muligheder, som retstilstanden giver for udvikling gennem retspraksis - skal bibeholdes.

Et mindretal i udvalget (Jens Andersen, Tove Binzer, Birgitte Blahaut, Gitte Krogh og Vibeke Vinten) finder principielt, at der - af de grunde, der er anført til støtte herfor - bør indføres en udvidet adgang for miljøorganisationerne til at kræve erstatning som følge af miljøforurening. Efter dette mindretals opfattelse er det muligt at løse de mere tekniske problemer, som er anført imod indførelsen af en udvidet adgang for miljøorganisationerne til at kræve erstatning for miljøskader. Med hensyn til afgrænsningen af de søgsmålsberettigede organisationer kan der f.eks. henvises til de organisationer, der er omfattet af miljøbeskyttelseslovens §§ 99-100. Med hensyn til rådigheden over og anvendelsen af den organisationerne tilkendte erstatning vil der kunne lovgives som i Norge, hvor erstatningen (dog ikke sagsomkostningerne) tilfalder miljømyndighederne, der træffer nærmere bestemmelse om, hvorledes beløbet skal anvendes til genopretning af miljøet til almenhedens bedste, jf. nærmere herom i kapitel 2.2.2.4.

4.6. Obligatorisk forsikring.

4.6.1. Principielle synspunkter.

Udvalget har overvejet, i hvilket omfang det objektive ansvar for miljøskader, som skal påhvile de særlig forurenende virksomheder, skal kombineres med en pligt for virksomhederne til at tegne forsikring til dækning af skaderne.

Det kan på den ene side næppe fuldstændigt afvises, at den præventive virkning af et objektivt ansvar for miljøskader i et vist omfang kan svækkes, hvis ansvaret knyttes sammen med en obligatorisk forsikring. Den forurenende virksomhed vil således i mindre grad have et incitament til at foretage afværgeforanstaltninger for at forhindre en forurening end i de tilfælde, hvor virksomheden ikke har teg-

net forsikring og derfor selv må bære hele den økonomiske byrde, som et objektivi-
tativt erstatningsansvar for miljøskader udgør, når skaden sker.

Det må endvidere antages, at en obligatorisk forsikring vil kunne medføre en stor
økonomisk byrde for de berørte virksomheder. Denne byrde kan f.eks. betyde, at
priserne for de produkter, som virksomhederne producerer, vil blive forhøjet, så-
ledes at virksomhederne bliver stillet i en dårligere konkurrencemæssig situation
i forhold til tilsvarende virksomheder i udlandet, hvor der ikke for tiden er ind-
ført en obligatorisk forsikringsordning, jf. nærmere kapitel 2.

Der er på den anden side ikke grund til at antage, at den præventive funktion,
som et objektivi-
tativt ansvar for miljøskader varetager, vil blive svækket i et betænke-
ligt omfang, hvis der indføres en obligatorisk forsikring. Forsikringsselskabet vil
kunne forlange en forhøjelse af den præmie, som den forurenende virksomhed
skal betale for at holde forsikringen i kraft, eller kræve, at virksomheden skal fo-
retage særlige sikkerhedsforanstaltninger, hvis virksomheden ofte forvolder foru-
rening af miljøet. Det kan desuden ikke på forhånd afvises, at mange af de virk-
somheder, som det objektive ansvar omfatter, vil tegne ansvarsforsikring, selv om
der ikke indføres en obligatorisk forsikring. Herved vil den præventive virkning
af det objektive ansvar i givet fald kunne svækkes i et vist omfang, uanset om der
indføres en obligatorisk forsikring eller ikke.

Hensynet til genopretning taler endvidere afgørende for, at der bør indføres en
obligatorisk forsikring for de virksomheder, som det objektive ansvar for miljø-
skader påhviler. De skader, som forvoldes ved forurening af miljøet, kan ofte væ-
re ret betydelige. Et vandløb må f.eks. renses, fordi det er blevet forurennet af gif-
tigt spildevand fra en kemikaliefabrik, eller træerne i en skov må fældes, fordi
de er blevet ødelagt på grund af luftforurening. Den skadelidte skal derfor have
sikkerhed for, at den person eller virksomhed, som det objektive ansvar påhviler,
vil kunne betale erstatning for den skade, der forvoldes. Hvis den forurenende
virksomhed er en del af staten eller kommunen, vil denne sikkerhed være til ste-
de, fordi de offentlige myndigheder må antages at kunne opfylde deres økonomi-
ske forpligtelser. For private virksomheder kan denne sikkerhed i almindelighed
kun skabes ved, at virksomheden forpligtes til at tegne forsikring til dækning af
det objektive ansvar, jf. dog afsnit 4.6.4. nedenfor om virksomhedernes adgang til
at stille anden betryggende sikkerhed i stedet for at tegne forsikring.

Hertil kommer, at en obligatorisk forsikring for de særlig forurenende virksomheder vil betyde, at den forsikringspræmie, der skal betales til dækning af ansvaret, må påregnes at blive mindre end præmien under en frivillig ordning, fordi forsikringsselskaberne har mulighed for at fordele risikoen for, at en miljøskade indtræder, over et større antal virksomheder. Den økonomiske byrde, som den obligatoriske forsikring vil kunne medføre for de særlig forurenende virksomheder, vil endvidere kunne lettes ved, at der indføres en økonomisk grænse for størrelsen af det beløb, der skal kunne udbetales over forsikringen, jf. nærmere afsnit 4.6.2. nedenfor.

Der er endelig grund til at pege på, at det objektive ansvar efter færdselsloven, luftfartsloven, atomerstatningsloven, hundeloven og patientforsikringsloven er knyttet sammen med en obligatorisk forsikring. Det vil derfor være i god overensstemmelse med den øvrige danske lovgivning, som indfører et objektivi ansvar, hvis det objektive ansvar for miljøskader knyttes sammen med en obligatorisk forsikring.

Et flertal i udvalget (Jens Andersen, Tove Binzer, Birgitte Blahaut, Gitte Krogh, Kaspar Linkis, Bodil Lund-Jacobsen, J. Broe Pedersen, Søren Theilgaard, Vibeke Vinten og formanden) finder på denne baggrund, at de særlig forurenende virksomheder, som det objektive ansvar for miljøskader påhviler, skal være forpligtet til at tegne forsikring til dækning af ansvaret.

Et mindretal i udvalget (Jens Hennild) finder ikke, at det objektive erstatningsansvar for miljøskader skal knyttes sammen med en pligt for virksomhederne til at tegne forsikring til dækning af ansvaret. En sådan lovpligtig forsikring vil efter dette mindretals opfattelse bl.a. påføre de berørte virksomheder en betydelig økonomisk omkostning og virke konkurrenceforvridende. En tvungen forsikring vil endvidere hindre virksomhederne i at tilrettelægge en efter egne forhold optimal risikofinansiering. Dette mindretal finder endelig, at en eventuel tvungen forsikring kun bør indføres samtidig med, at en lignende pligt pålægges i tilsvarende virksomheder i de andre EF-lande.

Et andet mindretal i udvalget (Claus Tønnesen) finder ikke, at det i denne sammenhæng er forsikringserhvervets opgave at tage stilling til spørgsmålet om, hvorvidt der bør indføres en pligt for de virksomheder, som det objektive ansvar påhviler, til at tegne forsikring til dækning af ansvaret. Dette mindretal har derimod primært anset det for sin opgave at fremkomme med faktiske oplysninger

om mulig forsikringsdækning m.v. Dette mindretal skal derfor indskrænke sig til at henlede opmærksomheden på, at en obligatorisk forsikring med stor sikkerhed vil betyde en mindre præmie for de virksomheder, som ellers ville have tegnet en frivillig forsikring, idet risikoen spredes på et større antal enheder.

4.6.2. Størrelsen af forsikringssummen under den obligatoriske forsikring.

Indledning

I bl.a. færdselsloven og atomerstatningsloven er der indført en grænse for, hvad forsikringsselskabet skal kunne betale i erstatning over den obligatoriske forsikring for den skade, som den forsikrede person eller virksomhed hæfter for. Ved fastlæggelsen af denne grænse er der taget hensyn til, at de skadelidte skal have udbetalt hele den erstatning, som skadevolderen har pådraget sig på grundlag af det objektive ansvar. Der er endvidere taget hensyn til, at skadevolderen og forsikringsselskabet skal have et overblik over, hvor meget forsikringsselskabet i værste fald skal betale i erstatning for de skader, der er dækket af det objektive ansvar. Den præmie, som den forsikrede virksomhed eller person skal betale til forsikringsselskabet, bliver herved lavere, end den ville være, hvis der ikke indførtes en beløbsgrænse for den obligatorisk forsikringsdækning.

Udvalget finder, at hensynet til, at skadevolderen og forsikringsselskabet kan få et overblik over størrelsen af den erstatning, som højst skal betales i henhold til den obligatoriske forsikring, også taler afgørende for, at der indføres en grænse for forsikringen for så vidt angår det objektive ansvar for miljøskader. Det vil ellers være meget dyrt og generelt praktisk umuligt for de særlig forurenende virksomheder at tegne forsikring, da de skader, der forvoldes ved forurening af miljøet, efter omstændighederne kan have et betydeligt og uoverskueligt omfang.

Opdeling i forsikringsgrupper

Ved vurderingen af, hvilket beløb der højst skal betales i henhold til den obligatoriske forsikring, har udvalget navnlig overvejet, om der er grund til at foretage en opdeling af virksomhederne i grupper, således at visse typer af særlig forurenende virksomheder skal tegne forsikring, der skal dække større skader end andre typer af særlig forurenende virksomheder.

Der kan imod en sådan gruppeopdeling navnlig anføres, at der allerede er foretaget en form for differentiering, idet det objektive ansvar og dermed den obligatoriske forsikring er begrænset til de særlig forurenende virksomheder. Det kan endvidere anføres, at forsikringsselskaberne (navnlig af konkurrencemæssige årsager) må forventes at tage hensyn til den type af virksomhed, der er tale om, når de skal fastlægge forsikringspræmiernes størrelse. Den virksomhed, som alene indebærer en mindre risiko for, at der forårsages miljøskader af betydeligt omfang, vil således i praksis komme til at betale en mindre forsikringspræmie end den virksomhed, som indebærer en større risiko for, at der forårsages miljøskader af betydeligt omfang. Det kan derfor anføres, at ønsket om at begrænse den byrde, som den obligatoriske forsikring pålægger virksomhederne, ikke nødvendiggør, at virksomhederne opdeles i forskellige grupper i en lov om miljøerstatning.

Til støtte for en gruppeopdeling kan anføres, at de særlig forurenende virksomheder, som er omfattet af det objektive ansvar, udgør så forskellige kategorier af virksomheder, at det vil virke urimeligt, hvis der ikke tages hensyn hertil. Der er således ikke nogen sikkerhed for, at forsikringsselskaberne vil eller kan foretage en vurdering af virksomhedernes særlig farlige karakter, når det skal fastlægges, hvilken præmie virksomhederne skal betale, såfremt størrelsen af den erstatning, der skal udbetales over forsikringen, skal være den samme for alle de særlig forurenende virksomheder. Assurandør-Societetet har endvidere over for udvalget givet udtryk for, at der bør foretages en gruppeopdeling. Hertil kommer, at det er relativt enkelt at udsondre de særlig forurenende virksomheder, som indebærer en meget høj risiko for forurening af miljøet, og som derfor bør tegne en forsikring med en højere forsikringssum.

Udvalget finder, at der bør lægges afgørende vægt på de synspunkter, der kan anføres til støtte for en opdeling af virksomhederne i grupper under hensyn til karakteren af den virksomhed, som skal tegne forsikring.

Udvalget foreslår derfor, at der bør foretages en opdeling i to grupper. Den første gruppe omfatter de virksomheder, som udfører særlig risikobetonede aktiviteter. Der tænkes herved på de virksomheder, der er omfattet af anmeldelsespligten i § 5 i bekendtgørelse nr. 520 af 5. juli 1988 om vurderingen af sikkerheden i forbindelse med risikobetonede aktiviteter, der kan medføre et større uheld. Den anden gruppe omfatter de øvrige særlig forurenende virksomheder, som er omfattet af det objektive ansvar.

Forsikringssummens størrelse

Ved den nærmere fastlæggelse af størrelsen af den erstatning, der skal være dækket af den obligatoriske forsikring, bør der efter udvalgets opfattelse tages hensyn til, at forsikringen i almindelighed skal kunne garantere, at de skadelidte får fuld erstatning for miljøskaden. Der bør imidlertid også tages hensyn til, at der skal være tale om en erstatning, som virksomheden skal betale uden skyld. Den erstatning, der skal være dækket af forsikringen, må derfor ikke være så stor, at virksomheden tvinges til at betale en urimelig høj præmie for at få erstatningsansvaret forsikret.

I overensstemmelse med disse synspunkter finder et flertal i udvalget (Jens Andersen, Tove Binzer, Birgitte Blahaut, Gitte Krogh, Kaspar Linkis, Bodil Lund-Jacobsen, Søren Theilgaard, Vibeke Vinten og formanden), at den obligatoriske forsikring for de virksomheder, der udfører særlig risikobetonede aktiviteter, skal dække skader på 100 mio. kr., mens den obligatoriske forsikring for de øvrige særligt forurenende virksomheder, der er omfattet af det objektive ansvar, skal dækker skader på 10 mio. kr. Dette flertal har herved navnlig lagt vægt på, at erstatningsansvaret for de særligt forurenende virksomheder efter de foreliggende oplysninger ikke i almindelighed kan forventes at overstige 10 mio. kr., og at der for de særligt risikobetonede virksomheder kan være tale om et erstatningsansvar af betydeligt omfang, således at en mindstegrænse på 100 mio. kr. ikke kan anses for urimelig.

Det anførte flertal i udvalget finder endvidere, at der ved vurderingen af, om beløbsgrænsen for den obligatoriske forsikring på 100/10 mio. kr. er nået, skal lægges vægt på, om der inden for et kalenderår er forvoldt miljøskader, der svarer til i alt 100/10 mio. kr.

Et mindretal i udvalget (J. Broe Pedersen) finder ikke, at den obligatoriske forsikring for miljøskader skal dække skade af den størrelsesorden, som det ovennævnte flertal har foreslået. Dette mindretal finder, at forsikringsdækningen skal være betydeligt mindre.

Et andet mindretal i udvalget (Jens Hennild) peger på, at hidtidige danske skadeserfaringer ikke synes at dokumentere noget behov for en dækningssum på 100 mio. kr. Dette mindretal finder, at dækningssummen bør sættes lavere.

Assurandør-Societetet har over for udvalget oplyst, at forsikringserhvervet ikke ser sig i stand til mere præcist at oplyse, hvilke præmieudgifter virksomheder m. fl., der efter det i afsnit 4.6.1. nævnte udvalgsflertals opfattelse bør pålægges forsikringspligt, vil blive pålagt som følge af kravet om tegning af en miljøansvarsforsikring med et indhold som foreslået af et flertal i udvalget. Efter ønske fra udvalget har Assurandør-Societetet oplyst, at de samlede præmieudgifter pr. år for (anslået) 15.000 "kapitel 5 - virksomheder" efter forsikringserhvervets bedste skøn formentlig vil ligge omkring 150 mio. kr., hvis forsikringen tegnes på de forsikringsvilkår, som er indeholdt i den aftale, som forsikringserhvervet har indgået med Industrirådet (nu Dansk Industri), jf. nærmere herom i bilag 1 til betænkningen, og hvis dækningsområde er snævrere end det objektive ansvar efter udvalgets lovudkast, jf. nærmere herom i afsnit 4.6.3. nedenfor. Assurandør-Societetet har dog understreget, at det nævnte beløb er behæftet med en meget betydelig usikkerhed, ligesom societetet har understreget, at man ikke ser sig i stand til at skønne, hvilke præmieudgifter ejere m. fl. af olietanke over 6.000 liter, henholdsvis ejere m. fl. af landbrugsejendomme med mere end 31 dyreenheder, vil blive pålagt som følge af den foreslåede forsikringspligt for disse grupper.

4.6.3. Særlige begrænsninger i det objektive erstatningsansvar af hensyn til muligheden for forsikringsdækning?

Assurandør-Societetet har over for udvalget givet udtryk for, at de danske forsikringsselskaber i ganske vidt omfang vil være i stand til at tilbyde forsikringer, der kan dække det objektive erstatningsansvar, som fremgår af udvalgets udkast til lov om miljøerstatning. Der henvises herom til bilag 1, hvori de forsikringsbetingelser vedrørende en frivillig ansvarsforsikring for miljøskader, som Dansk Forening for Skadesforsikring (SKAFOR) har udarbejdet sammen med Industrirådet (nu Dansk Industri), er optrykt.

Assurandør-Societetet har dog også henledt udvalgets opmærksomhed på, at der er visse typer og årsager til miljøskader, som er omfattet af det objektive erstatningsansvar i udvalgets lovudkast, men som ikke dækkes af den ovennævnte frivillige forsikring. Assurandør-Societetet har i den forbindelse oplyst, at de danske forsikringsselskaber ikke er i stand til selv at varetage miljøforsikringsrisikoen, men er nødsaget til at genforsikre en betydelig del af risikoen på det internationale reassurancemarked. Dette marked kan for tiden alene tilbyde forsikringsdækning svarende til den ovennævnte frivillige forsikring.

I en skrivelse af 23. marts 1992 har Assurandør-Societetet bl.a. anført følgende om forholdet mellem forsikringsdækningen i den frivillige ansvarsforsikring og udvalgets da foreliggende udkast til lov om miljøerstatning:

"Assurandør-Societetet må tillige samtidig erkende, at der på nogle afgørende punkter er tale om, at erstatningsansvaret efter loven ikke er dækket af den foreliggende (frivillige) forsikring; Assurandør-Societetet skal i den forbindelse frem-

hæve følgende punkter.... :

1) Lovudkastet indeholder en **forældelsesregel**, der kan medføre erstatningskrav i op til 30 år efter, at en virksomhed er ophørt. Den foreliggende forsikring dækker ikke krav, der rejses efter, at forsikringen er ophørt (typisk når virksomheden ophører), idet der dog er en efteranmeldelsesfrist i relation til forsikringsselskabet på 3 måneder.

2) Lovudkastet indebærer et erstatningsansvar for formuetab (driftstab mv.), som går videre end det, der er dækket af den foreliggende forsikring, uden at det er muligt præcist at angive, hvor store afvigelserne er....

3) Erstatningsansvaret efter lovudkastet omfatter i modsætning til forsikringsdækningen også tilfælde, hvor den pågældende forurening er tilladt af myndighederne eller accepteret af disse....

6) En række konkrete dækningsundtagelser især i forsikringens § 3 hhv. § 10 har ikke modstykke i lovudkastet. Assurandør-Societetet er opmærksom på, at ansvaret efter **lovudkastet** på en række punkter i praksis vil blive indskrænket i retning af forsikringsdækningen, men det er usikkert i hvilket omfang, det vil ske, og visse undtagelser (f.eks. genetiske skader) findes slet ikke i lovudkastet og kan heller ikke forsikres."

Assurandør-Societetet har endvidere over for udvalget oplyst, at forsikringsselskaberne ikke udbyder ansvarsforsikring for arbejdsskader, der skal dække de ydelser, som ikke er omfattet af arbejdsskadeforsikringsloven ("differenceerstatning"), jf. nærmere herom i kapitel 1.2.3.6. og 1.2.4.3.2.

Da man ikke kan tvinge forsikringsselskaber til at tilbyde forsikringer, har udvalget ikke mulighed for at foreslå en regel om, at forsikringsselskaberne skal pålægges en pligt til at tilbyde forsikringer, der fuldt ud skal kunne dække erstatningsansvaret efter udvalgets udkast til lov om miljøerstatning. Udvalget har derfor overvejet, om det objektive erstatningsansvar for de særlig farlige eller forurenende virksomheder skal begrænses, således at der fuldt ud bliver kongruens mellem det objektive erstatningsansvar og den ansvarsforsikring, der skal og kan tegnes til dækning af ansvaret.

Til støtte for det synspunkt, at det objektive erstatningsansvar skal begrænses til alene at omfatte de typer eller årsager til skader, som man kan tegne ansvarsforsikring for, kan navnlig anføres hensynet til de virksomheder, der er omfattet af det objektive ansvar. I modsat fald risikerer virksomhederne at blive udsat for et krav om erstatning, der ikke er dækket af ansvarsforsikringen, og som efter omstændighederne kan medføre, at virksomhederne må lukke. Hertil kommer, at

den øvrige danske lovgivning, der indfører et objektivet ansvar med obligatorisk ansvarsforsikring, f.eks. færdselsansvaret og hundeansvaret, i princippet sikrer en kongruens mellem erstatningsansvaret og forsikringsdækningen.

Imod at begrænse det objektive erstatningsansvar til de typer eller årsager til skader, der kan dækkes af den obligatoriske ansvarsforsikring, kan navnlig peges på, at det er mest hensigtsmæssigt og rimeligt, at de virksomheder, der forårsager en miljøskade gennem udøvelsen af særlig farlige eller forurenende aktiviteter, hvorved de opnår en indtjening, skal betale erstatning herfor, jf. nærmere herom i afsnit 4.3.3.

Hensynet til genopretning af den skade, der forårsages ved en forurening af miljøet, taler endvidere også imod at begrænse det objektive erstatningsansvar til de typer af eller årsager til skader, der kan dækkes af den obligatoriske ansvarsforsikring. Skadelidte bør således også kunne opnå erstatning af en virksomhed i den situation, hvor en virksomhed er i stand til at betale erstatning for en miljøskade, men hvor den obligatoriske forsikring ikke giver dækning.

Der kan endelig peges på, at der i praksis som nævnt af Assurandør-Societetet i vidt omfang vil være kongruens mellem det objektive erstatningsansvar og den forsikring, som de danske forsikringsselskaber kan tilbyde. Den økonomiske risiko, som virksomhederne bliver pålagt, fordi der næppe for tiden vil kunne tegnes forsikring i et forsikringsselskab, der fuldt ud kan dække det objektive erstatningsansvar for miljøskader, er derfor næppe så stor. Det kan heller ikke udelukkes, at de væsentligste begrænsninger i ansvarsforsikringsdækningen, som Assurandør-Societetet har peget på, efterhånden vil blive ophævet i lyset af de erfaringer, man vil få, når en eventuel **miljøerstatningslov** har fungeret i praksis.

Et flertal i udvalget (Jens Andersen, Tove Binzer, Birgitte Blahaut, Gitte Krogh, Kaspar Linkis, Bodil **Lund-Jacobsen**, Søren Theilgaard, Vibeke Vinten og formanden) finder på denne baggrund, at det objektive erstatningsansvar for miljøskader ikke skal være begrænset under hensyn til, at ansvaret for tiden ikke fuldt ud kan forsikres.

Det nævnte flertal skal i den forbindelse pege på, at Assurandør-Societetets oplysninger om, at forsikringsselskaberne ikke fuldt ud kan dække det objektive erstatningsansvar for miljøskader, naturligvis må få den refleksvirkning, at de særlig forurenende virksomheder ikke kan blive forpligtet til at tegne en forsikring til

dækning af ansvaret for miljøskader, der fuldt ud kan dække ansvaret for miljøskader. I stedet skal de særlig forurenende virksomheder tegne forsikring, som mindst svarer til, hvad der i almindelighed er opnåeligt på forsikringsmarkedet. En sådan forpligtelse til at tegne forsikring kan give anledning til tvivl, idet forpligtelsens omfang er afhængig af udviklingen på forsikringsmarkedet, men det anførte flertal finder ikke, at forpligtelsen til at tegne forsikring kan angives mere præcist.

Det nævnte flertal er ikke i stand til at angive, i hvilket omfang der i praksis vil opstå tilfælde, hvor en miljøskade ikke er omfattet af forsikringen, og hvor virksomheden heller ikke er i stand til at betale erstatning, fordi den er insolvent. Dette flertal skal dog pege på, at det - afhængig af udviklingen med den nye miljøerstatningslov - kan overvejes at udarbejde nærmere regler om finansiering af sådanne udækkede miljøskader, eventuelt ved oprettelse af en særlig fond i lig-
hed med den, der er oprettet i Sverige, jf. nærmere herom i kapitel 2.

En del af dette flertal (Jens Andersen, Tove Binzer, Birgitte Blahaut, Gitte Krogh og Vibeke Vinten) finder, at udvalget allerede på nuværende tidspunkt burde have udarbejde nærmere regler om finansiering af udækkede krav på erstatning for miljøskade, eventuelt i form af en fondsordning.

Et mindretal i udvalget (J. Broe Pedersen) finder det urimeligt, at virksomhederne skal pålægges et objektivt erstatningsansvar, som ikke fuldt ud vil kunne dækkes gennem ansvarsforsikringer. Herefter og af de grunde, der er anført ovenfor, finder dette mindretal, at et eventuelt objektivt erstatningsansvar skal begrænses til alene at omfatte de skader, som der vil kunne tegnes forsikring for på forsikringsmarkedet.

Et andet mindretal i udvalget (Jens Hennild) finder det urimeligt, at en virksomhed, uden at den har handlet uagtsomt, kan pålægges et erstatningsansvar, som den ikke har praktisk mulighed for at afdække forsikringsmæssigt. Herved spilles der reelt hasard med virksomhedens basale økonomiske ressourcer og dermed de arbejdspladser, den har skabt. Herefter finder dette mindretal, at det objektive erstatningsansvar skal begrænses til alene at omfatte de skader, der vil kunne tegnes forsikring for på forsikringsmarkedet.

4.6.4. Anden betryggende sikkerhed.

Det kan ikke udelukkes, at nogle af de særlig forurenende virksomheder, der vil være omfattet af det objektive ansvar, navnlig større erhvervsvirksomheder, vil

foretrække at stille anden betryggende sikkerhed til dækning af det objektive ansvar i stedet for at tegne forsikring. Sikkerheden kan f.eks. bestå i, at en række virksomheder opretter en branchefond eller lignende, der skal dække erstatningsansvaret efter loven. Sikkerheden kan endvidere bestå i en garanti fra et pengeinstitut eller i et indestående på en spærret konto i et pengeinstitut. En sådan adgang til at stille anden betryggende sikkerhed kendes fra loven om erstatning for atomskader.

Udvalget finder på denne baggrund, at de særlig forurenende virksomheder, der vil være omfattet af det objektive ansvar, skal have mulighed for at stille anden betryggende sikkerhed til dækning af ansvaret i stedet for at tegne forsikring. Udvalget foreslår derfor, at justitsministeren får hjemmel til i en bekendtgørelse at fastsætte nærmere regler herom.

4.7. Forældelse.

4.7.1. Problemstilling.

Retsvirkningen af, at et erstatningskrav forældes, er som nævnt i kapitel 1.4., at skadelidtes krav bortfalder. Spørgsmålet om forældelse af erstatningskrav er derfor af særlig betydning med hensyn til skader på miljøet, fordi miljøskader ofte først vil vise sig lang tid efter den skadevoldende hændelse - eventuelt efter at selve den forurenende aktivitet forlængst er ophørt på stedet.

Efter de gældende almindelige regler om forældelse er det udgangspunktet, at erstatningsansvaret for en miljøskade forældes efter en frist på 5 år fra skadens indtræden, det vil praktisk set sige 5 år fra det tidspunkt, hvor skadelidte var i stand til at gøre sit krav gældende. Denne frist suppleres af den 20-årige forældelsesfrist. Den 20-årige frist gælder ved siden af den 5-årige frist og løber som hovedregel fra tidspunktet for den skadevoldende hændelse.

Som nævnt i afsnit 4.3. foreslås det af et flertal i udvalget, at der bør indføres et objektivt erstatningsansvar for miljøskader, der skal gælde for nærmere bestemte offentlige eller private virksomheder, der må anses for særlig farlige eller forurenende.

Spørgsmålet er på denne baggrund, om der er behov for at ændre de almindelige regler om forældelse med hensyn til krav om erstatning for miljøskader over for

de særlig farlige eller forurenende virksomheder, der baserer sig på det objektive erstatningsansvar herom. Dette spørgsmål drøfter udvalget nærmere i de følgende afsnit.

4.7.2. Den 5-årige forældelsesfrist.

Til støtte for det synspunkt, at der bør indføres en kortere forældelsesfrist for miljøskader end den almindelige 5-årsfrist, når der er tale om erstatningskrav over for de særlig farlige eller forurenende virksomheder, der er baseret på det objektive erstatningsansvar, kan peges på hensynet til, at aktuelle og potentielle skadevoldere ikke over en længere årrække skal leve i uvished om eventuelle krav.

Hertil kommer, at der forslås knyttet en tvungen forsikringsordning til det objektive ansvar, jf. nærmere herom i afsnit 4.6. At indføre en kortere forældelsesfrist end den 5-årige kan derfor betyde, at virksomhederne vil få større muligheder for at tegne forsikring til dækning af det objektive erstatningsansvar end, hvis man opretholder den gældende forældelsesfrist på 5 år.

Hensynet til den skadelidtes muligheder for at kende skaden og dens omfang, førend erstatningskrav rejses, taler på den anden side for, at den almindelige forældelsesfrist på 5 år forlænges, ikke mindst i betragtning af, at miljøskader meget vel kan omfatte for eksempel personskader, der først kan diagnosticeres sikkert efter en længere årrække. Det bør herved tillige tages i betragtning, at miljøskader efter deres art vil kunne være meget betydelige skader, både på personer og ting. Dette medfører, at hensynet til ikke at afskære skadelidte fra at rejse sit krav melder sig med betydelig styrke.

Et flertal i udvalget (Jens Andersen, Tove Binzer, Birgitte Blahaut, Gitte Krogh, Kaspar Linkis, Bodil Lund-Jacobsen, Søren Theilgaard, Vibeke Vinten og formanden) har ved en samlet afvejning af disse hensyn fundet, at der ikke - i relation til det objektive erstatningsansvar for miljøskader - er behov for at indføre nogen afvigelse fra den almindelige 5-årige forældelsesfrist, herunder de almindelige regler om suspension og afbrydelse af denne frist. De hensyn, der kunne tale for en forlængelse af 5-årsfristen, må i denne forbindelse anses for at være tilgodeset netop ved de pågældende regler om suspension og afbrydelse af denne frist, jf. nærmere herom i kapitel 1.4.

Et mindretal i udvalget (J. Broe Pedersen) finder ikke at burde udtale sig om forældesspørgsmålet.

Et andet mindretal i udvalget (Jens Hennild) finder, at forældelsesfristen vedrørende krav om erstatning på samme måde som efter loven om produktansvar, der også er baseret på det objektive erstatningsansvar, bør være på 3 år og med de i samme lov anførte regler om suspension og afbrydelse af forældelsesfristen.

Et tredje mindretal i udvalget (Claus Tønnesen) finder ikke, at det i denne sammenhæng er forsikringserhvervets opgave at udtale sig om forældesspørgsmålet. Dette mindretal skal dog henlede opmærksomheden på, at det - i hvert fald for tiden - ikke er muligt forsikringsmæssigt at yde nogen form for "efterdækning", dvs. forsikringsdækning efter, at forsikringen (og også ofte virksomheden) er ophørt.

4.7.3. Den 20-årige forældelsesfrist.

Behovet for at ændre den 20-årige forældelsesfrist

Til støtte for at ændre den 20-årige forældelsesfrist, når der er tale om erstatningskrav over for de særlig farlige eller forurenende virksomheder, der er omfattet af det objektive erstatningsansvar, kan navnlig anføres, at starttidspunktet for den 20-årige forældelsesfrist som udgangspunkt ikke er relateret til skadelidtes kendskab til, at skaden er opstået, men til tidspunktet for den skadevoldende hændelse. 20-års-reglen vil derfor for den skadelidte kunne anses som en urimelig hindring for at rejse erstatningskrav i de tilfælde, hvor han har været udsat for en miljøskade (for eksempel en personskade), som først har vist sig (eller har kunnet diagnosticeres) senere end 20 år efter den skadevoldende hændelse. I så fald vil forældelsen efter 20-års-reglen udløbe før fristen efter 5-års-reglen, således at skadelidtes erstatningskrav i almindelighed vil bortfalde.

Hensynet til, at **forældelsesreglerne** ikke i urimelig grad forhindrer skadelidte i at opnå erstatning, kan endvidere ikke fuldt ud varetages ved den mulighed, der efter den gældende retstilstand er for at suspendere den 20-årige forældelsesfrist. Selv om **Eternit-dommen**, UfR 1989.1108H, der er gennemgået ovenfor i kapitel 1.4., ikke udelukker, at den 20-årige forældelsesfrist efter omstændighederne kan suspenderes ved personskader, der skyldes miljøforurening, kan det give anledning til tvivl at fastlægge rækkevidden af dommen. Hertil kommer, at 20-års-fri-

sten næppe kan suspenderas, når der er tale om andre krav om erstatning som følge af miljøforurening, herunder miljømyndighedernes erstatningskrav for udgifter til at afværge eller fjerne en forurening, jf. herved den anden Cheminova-sag, der ligeledes er gennemgået i kapitel 1.4. ovenfor.

Imod at ændre den **20-årige** forældelsesfrist taler navnlig, at denne frist i langt de fleste tilfælde vil kunne give skadelidte mulighed for at kræve erstatning som følge af miljøforurening. Hertil kommer, at hensynet til, at forældelsesfristerne ikke i urimelig grad hindrer skadelidte i at kræve erstatning, må anses for at være dækket ved den suspension af den 20-årige forældelsesfrist, som der er mulighed for efter den gældende retstilstand, jf. herved Eternit-dommen, Ufr 1989.1108H. Som Højesterets dom i den anden Cheminova-sag viser, er der i andre tilfælde af miljøforurening (end ved alvorlige personskader, der udvikler sig over en længere årrække som i Eternit-dommen) ikke behov for at lade forældelsesfristen suspendere.

Det flertal i udvalget, som er anført i afsnit 4.7.2., finder, at der er de grunde, der er anført til støtte herfor, er behov for at ændre den 20-årige forældelsesfrist med hensyn til de miljøskader, der er omfattet af det objektive ansvar.

Indførelse af en 30-årig forældelsesfrist

Udvalget har herefter overvejet, hvilken forældelsesregel, der bør træde i stedet for den 20-årige med hensyn til miljøskader, der er omfattet af det objektive ansvar.

Det flertal i udvalget, som er anført i afsnit 4.7.2., finder det hensigtsmæssigt at indføre en 30-årig forældelsesfrist for erstatningskrav i anledning af miljøskader, der er baseret på det objektive erstatningsansvar. Ligesom det er udgangspunktet for den 20-årige forældelsesfrist, bør begyndelsestidspunktet for den 30-årige frist efter dette flertals opfattelse være tidspunktet for selve den skadevoldende hændelse. 30-års-fristen bør imidlertid i alle tilfælde være absolut, således at det fastslås, at der ikke skal gælde regler om suspension af den 30-årige frist.

Herved tilgodeses efter det nævnte flertals opfattelse hensynet til ikke at afskære skadelidte fra at rejse krav i tilfælde, hvor kravet i anledning af miljøskaden først kan rejses efter en årrække, fordi skaden først viser sig på dette sene tidspunkt. Når fristen samtidig fastsættes som en absolut frist, vil den nævnte usikkerhed

om, hvornår forældelsesfristen udløber, blive elimineret.

Hertil kommer, at en sådan absolut 30-årig frist indgår i det konventionsudkast, som er under udarbejdelse i Europarådet. 30-årige forældelsesfrister kendes endvidere i national ret i flere andre europæiske lande, for eksempel Tyskland og Frankrig.

Et mindretal i udvalget (Jens Hennild) finder ikke, at den foreslåede 30-årige forældelsesfrist generelt er udtryk for en rimelig balance mellem hensynet til en erstatningssøgende og den virksomhed, der kan pålægges ansvar uden at have handlet uagtsomt. Dette mindretal finder, at en absolut forældelsesfrist bør sættes til en væsentlig kortere periode.

Afbrydelse af den 30-årige frist

Efter Danske Lovs almindelige regel om den 20-årige forældelse afbrydes fristen ikke alene, hvis skadevolder anerkender kravet, men også hvis skadelidte blot minder skadevolder om kravets eksistens.

Reglerne om afbrydelse af den 30-årige forældelsesfrist for miljøerstatningsansvaret bør efter udvalgets opfattelse ikke være udformet som reglen i Danske Lov. Tilfælde af miljøskader vil omfatte skadessituationer, hvor skaden kan have meget stor betydning, både økonomisk og på anden måde, ikke kun for skadelidte, men også for skadevolder. Det bør derfor kunne kræves af skadelidte, at han for at afbryde den 30-årige forældelsesfrist ikke blot minder skadevolder om erstatningskravet, men enten opnår skadevolders erkendelse af kravet eller indleder retsforfølgning imod skadevolder og forfølger de retslige skridt uden ophold.

Sådanne særlige krav til skadelidtes handlinger til afbrydelse af forældelsesfristen er opstillet i de almindelige regler om afbrydelse af den 5-årige forældelse, og udvalget finder, at disse krav også bør gælde for den foreslåede 30-årige frist.

Det bemærkes i denne forbindelse, at reglen om afbrydelse af den 5-årige forældelsesfrist tilsvarende er overført til også at gælde for den særlige forældelsesfrist på 10 år, som er fastsat i produktansvarslovens § 14, stk. 2.

4.8. Oversigt over udkastet til lov om miljøerstatning.

Lovens område

I lovudkastets §§ 1-2 er lovens område fastlagt.

Efter § 1, stk. 1, skal loven gælde for skade, der forvoldes ved forurening af luft, vand, jord eller undergrund som led i erhvervmæssig eller offentlig aktivitet, der er nævnt i bilaget til loven. Ved vurderingen af, hvilke aktiviteter, der skal være omfattet af loven, er der lagt vægt på, om aktiviteterne indebærer en væsentlig risiko for at skabe forurening, jf. nærmere afsnit 4.4. ovenfor. I § 1, stk. 2, er det præciseret, at loven tilsvarende skal gælde for forstyrrelser ved støj, rystelser eller lignende.

De typer af skader, som der skal kunne gives erstatning for efter loven, er nærmere defineret i lovens § 2. En skade i lovens forstand omfatter herefter a) personskade og tab af forsørger, b) tingsskade, c) andet formuetab og d) rimelig omkostninger til afværgelse eller forebyggelse af skader eller til genopretning af miljøet.

Erstatningsansvaret

I lovudkastets §§ 3-4 er der fastsat nærmere regler om erstatningsansvaret for miljøskader.

Bestemmelsen i § 3, stk. 1, indebærer, at der skal være objektivi ansvar for den, der som led i erhvervmæssig eller offentlig aktivitet, der er nævnt i bilaget til loven, forårsager en forurening, som medfører en skade. I det tilfælde, hvor skaden skyldes, at aktiviteten er udøvet i overensstemmelse med ufravigelige forskrifter, der er fastsat af en offentlig myndighed, skal det objektive ansvar dog ikke indtræde, jf. § 3, stk. 2.

Erstatning for personskade eller tab af forsørger kan efter § 4, stk. 1, nedsættes eller bortfalde, hvis skadelidte eller afdøde forsætligt har medvirket til skaden. Erstatningen kan endvidere nedsættes og i særlige tilfælde bortfalde, hvis skadelidte eller afdøde ved grov uagtsomhed har medvirket til skaden. Erstatningen kan i andre tilfælde nedsættes eller bortfalde, hvis skadelidte har medvirket til skaden ved forsæt eller uagtsomhed, jf. § 4, stk. 2.

Forsikring

Spørgsmålet om obligatorisk forsikring for de virksomheder, der skal være omfattet af loven, er nærmere reguleret i lovudkastets §§ 5-6.

I § 5, stk. 1, er det fastsat, at virksomhederne skal tegne ansvarsforsikring, der skal dække krav på erstatning efter loven og holde forsikringen i kraft. Forsikringens omfang og vilkår skal mindst svare til, hvad der i almindelighed er opnåeligt på forsikringsmarkedet. Forsikringen skal for de virksomheder, der udfører særlig farlige aktiviteter, dække skade på indtil 100 mio. kr. for de skader, der er forvoldt inden for hvert kalenderår. For de øvrige særlig forurenende virksomheder skal forsikringen tilsvarende dække skade på indtil 10 mio. kr. Virksomhederne kan dog stille anden betryggende sikkerhed i stedet for at tegne forsikring, jf. § 5, stk. 4. Justitsministeren skal kunne fastsætte nærmere regler herom.

Staten, en kommune eller en anden offentlig institution skal ikke have pligt til at tegne forsikring, jf. lovudkastets § 6.

Ufravigelighed

I lovudkastets § 7, stk. 1, er det fastsat, at aftaler om fravigelse af lovens bestemmelser, der er indgået inden en skades indtræden, skal være ugyldige, hvis fravigelsen er til ugunst for skadelidte. Det gælder dog ikke, hvis aftalen er indgået mellem den ansvarlige og staten, en kommune eller en anden offentlig institution eller med en erhvervsdrivende, der handler som led i sit erhverv, jf. § 7, stk. 2.

Forældelse

I lovudkastets § 8 er der fastsat regler om forældelse af erstatningskrav efter loven.

Efter § 8, stk. 1, skal erstatningskrav efter loven forældes 5 år efter den dag, da skadelidte har eller burde have fået kendskab til skaden, skadevolderen og dennes opholdssted. Forældelsesfristen skal afbrydes og suspenderes i overensstemmelse med reglerne i § 2, 2. pkt., og § 3 i forældelsesloven af 1908.

Hvis forældelse ikke er indtrådt efter § 8, stk. 1, skal erstatningskravet forældes senest 30 år efter den hændelse, der har forvoldt skaden, jf. § 8, stk. 2. Med hensyn til afbrydelse af forældelsesfristen skal bestemmelsen i § 2, 2. **pkt.**, i forældelsesloven af 1908 gælde.

Straf

Efter bestemmelsen i § 9, stk. 1, skal **den**, der undlader at tegne forsikring eller holde forsikringen i kraft efter § 5, straffes med bøde. Det samme gælder for den, der ikke stiller anden betryggende sikkerhed efter § 5, stk. 4.

Er overtrædelsen begået af et **aktieselskab**, anpartsselskab, andelsselskab eller lignende, skal der kunne pålægges **selskabet** som sådant et bødeansvar, jf. § 9, stk. 2.

Forholdet til almindelige erstatningsregler

I lovudkastets §§ 10-11 er der taget stilling til forholdet til almindelige erstatningsregler vedrørende miljøskader.

Efter bestemmelsen i § 10 skal loven ikke begrænse skadelidtes adgang til at kræve erstatning efter almindelige regler **i** eller uden for kontrakt eller i medfør af regler, der er fastsat i eller i henhold til anden lovgivning.

Loven skal endvidere efter § 11 ikke gælde for de skader, der er omfattet af lov om erstatning for atomskader, jf. lov nr. 332 af 19. juni 1974 som ændret ved lov nr. 732 af 7. december 1988.

Ikrafttræden m.v.

I lovudkastets §§ 12-13 er der fastsat nærmere regler om ikrafttræden m.v.

Efter § 12 skal loven træde i kraft den . . . og gælde for skader, der forvoldes efter lovens ikrafttræden.

Efter § 13 skal loven ikke gælde for Færøerne eller Grønland, men den skal kunne sættes i kraft for disse landsdele ved kongelig anordning med de afvigelser, som de særlige færøske og grønlandske forhold tilsiger.

UDKAST

til

Lov om miljøerstatning

Kapitel 1.

Lovens område

§ 1. Loven gælder for skade, der forvoldes ved forurening af luft, vand, jord eller undergrund som led i erhvervmæssig eller offentlig aktivitet, der er anført i bilaget til loven.

Stk. 2. Loven gælder tilsvarende for forstyrrelser ved støj, rystelser eller lignende.

§ 2. Skade efter denne lov omfatter:

- a) personskade og tab af forsørger,
- b) tingsskade,
- c) andet formuetab, og
- d) rimelige omkostninger til afværgelse eller forebyggelse af skade eller til genopretning af miljøet.

Kapitel 2.

Erstatningsansvar

§ 3. Den, der som led i erhvervmæssig eller offentlig aktivitet, der er anført i bilaget til loven, forårsager en forurening, skal erstatte den skade, som forureningen medfører.

Stk. 2. Ansvar efter stk. 1 indtræder ikke, hvis skaden skyldes, at aktiviteten er udøvet i overensstemmelse med ufravigelige forskrifter, der er fastsat af en offentlig myndighed.

Egen skyld

§ 4. Erstatning for personskade eller tab af forsørger kan nedsættes eller bortfal-

de, hvis skadelidte eller afdøde forsætligt har medvirket til skaden. Erstatningen kan endvidere nedsættes og i særlige tilfælde bortfalde, hvis skadelidte eller afdøde ved grov uagtsomhed har medvirket til skaden.

Stk. 2. Erstatning kan i andre tilfælde nedsættes eller bortfalde, hvis skadelidte har medvirket til skaden ved forsæt eller uagtsomhed.

Kapitel 3.

Forsikring

§ 5. Den, der udøver erhvervsmæssig eller offentlig aktivitet som nævnt i bilaget til loven, skal tegne ansvarsforsikring, der dækker krav på erstatning efter loven, og holde forsikringen i kraft, jf. dog stk. 4. Forsikringens omfang og vilkår skal mindst svare til, hvad der i almindelighed er opnåeligt på forsikringsmarkedet.

Stk. 2. For udøvelsen af den aktivitet, som er angivet i pkt. J.3. i bilaget til loven, skal forsikringen dække skade på indtil 100 mio. kr. for de skader, der forvoldes

inden for hvert kalenderår. For udøvelsen af anden aktivitet, der er nævnt i bilaget til loven, skal forsikringen tilsvarende dække skade på indtil 10 mio. kr.

Stk. 3. De beløb, der er nævnt i stk. 2, reguleres hvert år pr. 1. januar med satsreguleringsprocenten, jf. loven om en satsreguleringsprocent. De regulerede beløb afrundes opad til nærmeste hele kronebeløb, der kan deles med 1.000.

Stk. 4. Den, der skal tegne forsikring efter stk. 1, kan i stedet stille anden betryggende sikkerhed. Justitsministeren kan fastsætte nærmere regler herom.

§ 6. Staten, en kommune eller en anden offentlig institution er undtaget fra forsikringspligt efter § 5.

Kapitel 4.

Lovens ufravigelighed

§ 7. Aftaler om fravigelse af lovens bestemmelser, der er indgået inden en skades indtræden, er ugyldige, hvis fravigelsen er til ugunst for skadelidte.

Stk. 2. Bestemmelsen i stk. 1 gælder ikke for aftaler, der indgås mellem den ansvarlige og staten, en kommune eller en anden offentlig institution eller med en erhvervsdrivende, der handler som led i sit erhverv.

Forældelse

§ 8. Erstatningskrav efter loven forældes 5 år efter den dag, da skadelidte fik eller burde have fået kendskab til skaden, skadevolderen og dennes opholdssted. Med hensyn til afbrydelse og suspension af forældelsefristen gælder bestemmelserne i § 2, 2. pkt., og § 3 i lov nr. 274 af 22. december 1908.

Stk. 2. Er forældelse ikke indtrådt efter bestemmelsen i stk. 1, bortfalder erstatningskravet senest 30 år efter den hændelse, der har forvoldt skaden. Med hensyn til afbrydelse af forældelsesfristen gælder bestemmelsen i § 2, 2. pkt., i lov nr. 274 af 22. december 1908.

Straf

§ 9. Den, der undlader at tegne forsikring; eller at holde forsikringen i kraft efter § 5, straffes med bøde. Det samme gælder for den, der ikke stiller anden betryggende sikkerhed efter § 5, stk. 4.

Stk. 2. Er overtrædelsen begået af et aktieselskab, anpartsselskab, andelsselskab eller lignende, kan der pålægges selskabet som sådant et bødeansvar.

Forholdet til almindelige erstatningsregler

§ 10. Loven begrænser ikke skadelidtes adgang til erstatning efter almindelige regler i eller uden for kontrakt eller i medfør af regler, som er fastsat i eller i henhold til anden lovgivning.

§ 11. Loven gælder ikke for skade, der er omfattet af lov nr. 332 af 19. juni 1974 om erstatning for atomskader.

Kapitel 5.

Ikrafttræden m.v.

§ 12. Loven træder i kraft den og gælder for skade, der forvoldes efter lovens ikrafttræden.

§ 13. Loven gælder ikke for Færøerne og Grønland, men kan ved kongelig anordning sættes i kraft for disse landsdele med de afvigelser, som de særlige færøske og grønlandske forhold tilsiger.

BEMÆRKNINGER TIL LOVUDKASTETS ENKELTE BESTEMMELSER

Til § 1.

Introduktion

Formålet med bestemmelsen er at afgrænse de skader ved forurening af miljøet, som der vil kunne gives erstatning for efter loven. Bestemmelsen skal derfor ses i sammenhæng med § 2, hvor det er nærmere fastlagt, hvilke skader der vil være omfattet af loven.

For at der kan gives erstatning efter loven, skal der herefter i almindelighed dels tages stilling til, om der foreligger en forurening som nævnt i § 1, dels om denne forurening har givet anledning til en skade, der er omfattet af § 2. Den omstændighed, at der sker en forurening, betyder derfor ikke i sig selv, at der skal betales erstatning, jf. dog nedenfor vedrørende § 2, litra d.

Miljøet

Bestemmelsen i stk. 1. fastsætter, at loven skal gælde for skader, der er forvoldt ved forurening af "luft, vand, jord eller undergrund". Disse udtryk, der stemmer overens med miljøbeskyttelseslovens § 1, stk. 2, nr. 1, skal forstås meget bredt, således at f.eks. "vand" bl.a. omfatter grundvand, vandløb, søer og havet. Efter bestemmelsen i stk. 2 skal loven tilsvarende gælde for forstyrrelse ved støj, rystelser eller lignende. Om den selvstændige betydning af denne bestemmelse henvises til bemærkningerne straks nedenfor.

Forureningsbegrebet

Der er ikke i dansk lovgivning givet en definition af, hvad der forstås ved udtrykket "forurening", således heller ikke miljøbeskyttelsesloven. Det fremgår dog af forarbejderne til miljøbeskyttelsesloven, at der med udtrykket forurening sigtes til "samtlige de skadelige forhold eller virkninger af økologisk art..." I hygiejnekommissionens betænkning (betænkning nr. 590/ 1970 vedrørende den offentlige hygiejne m.v.), som ligger til grund for miljøbeskyttelsesloven, er det i over-

ensstemmelse hermed angivet, at udtrykket forurening omfatter "udsendelse afprodukter, svingninger eller stråling, der normalt ikke forekommer i omgivelserne, eller som normalt forekommer i omgivelserne i lavere koncentrationer eller på et lavere niveau."

Kernen i begrebet "forurening" (af miljøet) er herefter, at der sker en forrykkelse af den økologiske balance. Udtrykket "forurening", som er anvendt i stk. 1 og i andre af lovudkastets bestemmelser, skal på den baggrund fortolkes i overensstemmelse med de anførte synspunkter.

Det er imidlertid ikke enhver forrykkelse af den økologiske balance, der udgør en forurening i lovens forstand. Forrykkelsen må gå ud over, hvad der efter områdets karakter må forventes eller tåles. Dette krav, som også kendes fra naboretten, betyder, at der ikke er tale om en forurening, der vil være omfattet af loven, hvis forrykkelsen af den økologiske balance ikke overstiger, hvad der er sædvanligt på det pågældende sted. Kravet betyder endvidere, at der ikke er tale om en forurening, hvis forrykkelsen af den økologiske balance ikke går videre end, hvad der må forventes under tilsvarende forhold andetsteds. Selv om et område har henligget som landlig idyl, kan områdets beliggenhed i nærheden af en storby eller ved en betydelig trafikåre medføre, at en beboer inden for et sådant område må tåle en væsentlig ændring i kvarterets beskaffenhed. Det vil endog efter omstændighederne gælde, selv om beboeren havde indrettet sig på et tidspunkt, hvor trafikåren endnu ikke var ført igennem. Kravet om tålegrænse m.v. betyder også, at der ikke er tale om en forurening i lovens forstand, hvis forrykkelsen af den økologiske balance er uvæsentlig. Derimod kan der godt være tale om en forurening, selv om forrykkelsen af den økologiske balance ikke er af varig karakter som f.eks. ved udslip af sundhedsfarlige stoffer.

Det vil normalt - ligesom inden for naboretten - ikke give anledning til tvivl at fastlægge det område, som forrykkelsen af den økologiske balance skal måles i forhold til. Det forudsættes dog, at området ikke skal have en særlig stor udstrækning. Der vil derfor efter omstændighederne være mulighed for at give erstatning i tilfælde, hvor forrykkelsen af den økologiske balance ikke har påvirket "det ydre miljø", men er begrænset til "klimaet indendørs", f.eks. til en etagebygning.

Det er herefter klart, at der vil være tale om en forurening, der vil være omfattet af loven, hvis der som led i erhvervsmæssig eller offentlig aktivitet, der er omfat-

tet af bilaget til loven, jf. herom straks nedenfor, spildes 1 ton olie i havet, eller hvis der tilsvarende udledes 1 ton giftigt spildevand fra en industrivirksomhed i en å. Det er ligeså klart, at der ikke foreligger en forurening, der vil være omfattet af loven, hvis der alene f.eks. spildes en flaske rensbenzin på gaden. Omvendt kan der være tale om forurening i lovens forstand i den situation, hvor der alene spildes en lille mængde olie, hvis grundvandet er blevet forurennet i væsentlig grad herved.

Det kan imidlertid ikke udelukkes, at der kan foreligge en situation, som ikke ligefrem indebærer en forurening af luft, vand, jord eller undergrund, således at der sker en forrykkelse af den økologiske balance, men som alligevel skal give mulighed for erstatning efter loven. Som eksempel kan nævnes rystelser, som ikke virker generende på naturen, men som har skadelige virkninger på bygninger eller andre menneskeskabte værdier.

Bestemmelsen i stk. 2. fastsætter derfor, at loven tilsvarende skal omfatte forstyrrelser ved støj, rystelser eller lignende, herunder lys eller stråling. I lighed med, hvad der er anført om forrykkelse af den økologiske balance ovenfor, forudsætter bestemmelsen, at forstyrrelsen går ud over, hvad der efter områdets karakter må forventes eller tåles.

Forureningskilden

Det er ikke alle former for aktiviteter, der kan forårsage en forurening, som vil være omfattet af loven. Det fremgår således udtrykkeligt af bestemmelsen i stk. 1 (men gælder naturligvis også for bestemmelsen i stk. 2), at forureningen skal være forvoldt "som led i erhvervsmæssig eller offentlig aktivitet, der er anført i bilaget til loven. "

Ved vurderingen af, hvilke aktiviteter der bør være omfattet af loven, er der lagt vægt på, om aktiviteterne indebærer en væsentlig risiko for forurening. Der henvises herom til kapitel 4.4.

Bilaget til lovudkastet omfatter herefter navnlig de særlig farlige eller forurenende virksomheder, hvis etablering eller drift kræver tilladelse efter miljøbeskyttelseslovens § 35. Bilaget omfatter også en række virksomheder, som er fritaget for en sådan tilladelse, fordi miljøministeren med hjemmel i miljøbeskyttelsesloven har udarbejdet en bekendtgørelse, der fastsætter generelle regler for den pågæl-

dende erhvervsbranche. Det drejer sig om autoværksteder m.v. Bilaget omfatter herudover en række virksomheder, der ud fra en erstatningsretlig synsvinkel må anses for at indebære en væsentlig risiko for forurening, selv om de pågældende virksomheder ikke skal have en tilladelse efter miljøbeskyttelseslovens § 35. Det drejer sig om landbrugsvirksomheder med 31 dyreenheder eller derover og andre ejendomme, der oplagrer husdyrgødning svarende hertil. Det drejer sig endvidere om virksomheder, herunder udlejningsejendomme, med nedgravede olietanke på mindst 6.000 liter olie samt virksomheder med tilladelse fra amtsrådet til at udlede spildevand til vandløb, søer eller havet, jf. miljøbeskyttelseslovens § 28, stk. 1.

I bilaget til loven sondres der ikke mellem erhvervsmæssige (private) virksomheder og offentlige virksomheder. Hvis en offentlig institution (f.eks. en kommune) udfører aktiviteter af den karakter, der er anført i bilaget, vil denne institution (kommunen) således også være omfattet af loven. Det gælder f.eks. for et offentligt rensningsanlæg, der har tilladelse fra amtsrådet til at udlede spildevand til vandløb, søer eller havet, jf. bilagets pkt. J.8.

Som det fremgår af bilaget til lovudkastet, omfatter det virksomheder, som udøver særlig farlige eller forurenende aktiviteter fra fast ejendom eller anlæg. I overensstemmelse hermed omfatter lovudkastet alene miljøskader, som forårsages direkte fra den særlig farlige eller forurenende virksomheds faste ejendom eller anlæg. Det gælder, uanset om virksomheden er ejer eller bruger af ejendommen eller anlægget. Lovudkastet omfatter derimod ikke miljøskader, der sker under transport uden for virksomhedens ejendom eller anlæg. For sådanne miljøskader vil der dog ofte gælde et objektivt erstatningsansvar efter andre regler, f.eks. efter reglerne i færdselsloven, jf. nærmere herom i kapitel 1.

Den omstændighed, at en offentlig eller privat virksomhed, der vil være omfattet af bilaget til loven, forårsager en forurening, betyder ikke i sig selv, at virksomheden skal betale erstatning efter loven. Det er en forudsætning for, at virksomheden skal betale erstatning efter lovens regler om objektivt ansvar, at forureningen netop skyldes de aktiviteter, som er baggrunden for, at virksomheden skal være omfattet af bilaget til loven, jf. nærmere herom i bemærkningerne til § 3, stk. 1.

For så vidt angår erstatningsansvaret for miljøskader, der stammer fra aktiviteter, der ikke vil være omfattet af loven, henvises til gennemgangen af gældende ret i kapitel 1 og til bemærkningerne til bestemmelsen i § 10.

Til § 2.

Introduktion

Bestemmelsen i § 2, der definerer, hvad der i loven skal forstås ved udtrykket "skade", er udformet i overensstemmelse med den gældende retstilstand, hvorefter der kun gives erstatning for de rent økonomiske værdier, medmindre der foreligger særlig hjemmel, og kun til de personer, der må anses for at høre til den erstatningsretligt værnede personkreds. Efter bestemmelsen er det således udelukket, at der kan gives godtgørelse for den "ideelle skade", der består i, at en kreds af mennesker f.eks. ikke kan anvende en forurenede skov til fritidsformål (vandreture o.s.v.).

Bestemmelsen er dog samtidig formuleret så bredt, at den i relation til skader af økonomisk karakter kan rumme den retsudvikling, som måtte finde sted ved domstolene vedrørende omfanget af den erstatningsberettigede personkreds, jf. litra c)-d) nedenfor.

TU litra a)

Bestemmelsen fastsætter, at der kan gives erstatning for personskade og tab af forsørger, der er forvoldt ved en forurening af miljøet, jf. § 1. Udtrykket "personskade" omfatter også de psykiske lidelser, der skyldes chok. Der kan dog kun kræves erstatning herfor, i det omfang den pågældende hører til den erstatningsberettigede personkreds, f.eks. i de tilfælde, hvor den pågældende selv har været i fare eller direkte har lidt fysisk overlast.

De ydelser, som er omfattet af denne bestemmelse, er nærmere reguleret i erstatningsansvarsloven.

Selv om det ikke fremgår udtrykkeligt af bestemmelsens ordlyd, forudsættes det således, at der også kan gives erstatning for "rimelige **begravelsesudgifter**" til den, der har bekostet begravelsen, uanset om den pågældende er berettiget til erstatning for tab af forsørger, jf. erstatningsansvarslovens § 12.

TU litra b)

Bestemmelsen fastsætter, at der kan ydes erstatning for tingsskade, der er forvoldt ved en forurening af miljøet.

Bestemmelsen omfatter navnlig skade på fast ejendom og løsøre, herunder flydende materialer. Hvis en skov på grund af miljøforurening bliver ødelagt, giver bestemmelsen således bl.a. ejeren mulighed for at få erstatning for det tab, der er lidt herved.

Bestemmelsen dækker tillige det adækvate driftstab, der er forbundet med skaden på f.eks. den faste ejendom eller løsøret. Hvis driftstabet ikke har forbindelse med tingsskaden, kan der ikke ydes erstatning efter denne bestemmelse, men eventuelt efter bestemmelsen i litra c).

Til litra c)

Efter denne bestemmelse ydes der erstatning for det rene økonomiske tab. Bestemmelsen skal ses i nøje sammenhæng med den fastlæggelse af begrebet "forurening", som er foretaget i bemærkningerne til § 1. Det er derfor en forudsætning for at få erstatning efter bestemmelsen, at tabet skyldes en forringelse af miljøet ud over, hvad der efter områdets karakter må forventes eller tåles. Bestemmelsen stemmer således overens med den grundsætning, som har udviklet sig inden for naboretten om, hvilke ulemper der skal tåles.

Spørgsmålet om, hvem der efter bestemmelsen kan kræve erstatning for et økonomisk (drifts)tab, må afgøres på grundlag af retspraksis og almindelige erstatningsretlige grundsætninger, herunder reglerne om adækvans og om de erstatningsretligt beskyttede interesser og personkredse. Det spiller herved navnlig en rolle at afklare, i hvilket omfang der kan kræves erstatning for afledte næringstab eller for følgeskader af en miljøforurening.

Som et illustrerende eksempel kan nævnes spørgsmålet om, hvem der kan kræve erstatning for det tab, der lides ved, at en badestrand bliver forurennet. Efter den gældende retstilstand er der ikke tvivl om, at f.eks. ejeren af badestranden vil kunne kræve erstatning for det tab, som forureningen har forårsaget, jf. tillige § 2 b) ovenfor. Det kan endvidere ikke udelukkes, at det hotel, der ikke ejer, men er oprettet ved badestranden, og som mister sine gæster på grund af forureningen af

stranden, efter omstændighederne vil kunne kræve erstatning for det økonomiske tab, som lides herved. Derimod kan det næppe antages, at den gældende retstilstand giver de ansatte på hotellet, der mister deres arbejde, fordi hotellet må lukke på grund af forureningen, eller de mennesker, der bor på hotellet, ret til at kræve erstatning for deres indkomstab. Heller ikke hotellets kreditorer, der lider et økonomisk tab ved, at hotellet må lukke på grund af forureningen, kan kræve erstatning af forureneren.

Ligesom ved følgeskader af strømafbrydelser, jf. nærmere herom i kapitel 1.3.3. ovenfor, kan det imidlertid give anledning til tvivl at fastlægge nærmere, ud fra hvilke kriterier afgrænsningen af den erstatningsretligt beskyttede personkreds vedrørende følgeskader af en miljøforurening skal foretages. I det omfang der i retspraksis eventuelt sker en udvidelse af den erstatningsberettigede personkreds, vil flere personer derfor kunne få erstatning efter bestemmelsen.

Til litra d)

Efter bestemmelsen kan man kræve erstatning for "rimelige omkostninger til afværgelse eller forebyggelse af skader". Bestemmelsen giver ret til at få betalt omkostninger både med henblik på at begrænse en skade efter litra a)-c), der allerede er indtrådt, og med henblik på at afværge en skade, der vil kunne indtræde. Bestemmelsen hænger således nøje sammen med den skadelidtes pligt til efter almindelige erstatningsretlige grundsætninger at foretage rimelige foranstaltninger for at afværge eller begrænse sit tab ("tabsbegrænsningspligten").

Hvis det - med henblik på at afværge eller begrænse en skade efter litra a)-c) - er nødvendigt at fjerne en forurening af almene goder såsom luften og havet m.v., giver bestemmelsen mulighed for at få erstatning for de rimelige omkostninger, der er forbundet hermed. Det kan f.eks. være rimelige omkostninger til undersøgelse af det forurenede område og nærmere analyse af de forurenende stoffer på kemiske laboratorier m.v. I kravet om "rimelige omkostninger" ligger bl.a., at skadelidte skal sørge for at begrænse sine omkostninger så vidt som muligt. Hvis f.eks. forureneren er i besiddelse af forsvarlige oplysninger om forureningens omfang, **bør** skadelidte derfor forsøge at indhente disse oplysninger fra forureneren, inden skadelidte udfører selvstændige undersøgelser.

Det er ikke i bestemmelsen eller i andre af lovudkastets bestemmelser nærmere reguleret, hvem der er berettiget til at foretage foranstaltninger for at afværge el-

lær begrænse en skade efter litra a)-c) og kræve omkostningerne hertil erstattet af den ansvarlige. Dette spørgsmål må derfor afgøres på grundlag af den gældende retstilstand vedrørende den erstatningsretligt beskyttede personkreds. Udgangspunktet er herefter, at kun den person, der har en aktuel eller eventuel rådighedsret over den pågældende ting eller den faste ejendom m.v., kan foretage afværgeforanstaltninger og kræve omkostningerne hertil erstattet af den ansvarlige. Afværgeforanstaltningerne skal i givet fald foretages i samarbejde med miljømyndighederne efter reglerne i miljøbeskyttelseslovgivningen. Miljømyndighederne vil også kunne kræve erstatning af den ansvarlige efter bestemmelsen, i det omfang de efter miljøbeskyttelseslovgivningen har ret eller pligt til at foretage selvhjælpshandlinger, jf. herved navnlig §§ 69-70 i miljøbeskyttelsesloven.

Efter bestemmelsen kan der endvidere kræves erstatning for "rimelige omkostninger til.... genopretning af miljøet". Bestemmelsen tager sigte på den situation, hvor de almene goder såsom luften og havet m.v. i sig selv nyder erstatningsretlig beskyttelse. Uden for bestemmelsens anvendelsesområde falder derfor den situation, hvor de almene goder indirekte nyder erstatningsretlig beskyttelse, f.eks. fordi skadelidte - med henblik på at afværge eller begrænse en skade efter litra a)-c) - fjerner en forurening af de almene goder. Uden for bestemmelsens anvendelsesområde falder endvidere del; tilfælde, hvor de "almene goder", der beskadiges, er omfattet af udtrykket "tingsskade" i litra b), som f.eks. en beskadiget skov.

Formålet med bestemmelsen er at give skadelidte ret til at få dækket de omkostninger, der er nødvendige for at bringe miljøet op på samme standard som forud for skaden (forureningen). I det omfang der kan iværksættes foranstaltninger til at afværge eller begrænse forurening af de almene goder, vil omkostningerne hertil kunne erstattes efter bestemmelsen. Omkostningerne kan dog kun erstattes, hvis de må anses for "rimelige".

Da de almene goder er karakteriseret ved, at ingen har en særlig ret over dem, kan private personer, herunder miljøorganisationer, der afholder udgifterne til afværgelse af forurening af eller til genopretning af miljøet, normalt kun kræve erstatning af den ansvarlige, hvis der er en særlig lovhjemmel hertil. Det skyldes, at de pågældende ikke vil kunne opfylde det traditionelle rådighedskriterium, hvorefter skadelidte skal have en aktuel eller eventuel rådighedsret over det beskadigede gode, før der kan kræves erstatning.

Miljøorganisationer kan således ikke i almindelighed forlange at få erstattet omkostningerne til genopretning af miljøet, når der er sket forurening af almene goder som f.eks. luften og havet. Miljøorganisationer er efter den gældende retstilstand i særlige tilfælde blevet anerkendt som erstatningsberettigede, jf. UfR 1988.878V vedrørende forurening af vandløb. I et sådant og andre tilsvarende tilfælde vil miljøorganisationer imidlertid kunne kræve erstatning efter bestemmelsen.

I det omfang miljømyndighederne efter reglerne i miljøbeskyttelseslovgivningen har ret eller pligt til at foretage afværgeforanstaltninger eller genopretning af miljøet, jf. herved miljøbeskyttelsesloven §§ 69-70, vil omkostningerne hertil ligeledes kunne erstattes efter bestemmelsen.

Bestemmelsen indebærer ikke, at omkostningerne til afværgelse eller forebyggelse af skader efter litra a)-c) eller til genopretning af miljøet skal være afholdt. Er omkostningerne ikke afholdt, forudsætter bestemmelsen dog, at den erstatningsansvarlige kan nægte at udbetale noget beløb, før der er ført et tilstrækkeligt bevis for, at beløbet vil blive anvendt til foretagelse af rimelige afværgeforanstaltninger eller til genopretning af miljøet.

Til § 3.

Til stk. 1.

Ansvarssubjektet

Bestemmelsen i stk. 1. indebærer, at der indføres et objektivt erstatningsansvar (ansvar uden culpa) for den, der som led i erhvervmæssig eller offentlig aktivitet, der er nævnt i bilaget til lovudkastet, forårsager en forurening, der medfører en skade.

Ved vurderingen af, hvilke aktiviteter der skal være omfattet af det objektive erstatningsansvar, er der lagt vægt på, om aktiviteterne indebærer en væsentlig risiko for forurening, jf. nærmere herom i kapitel 4.4. og i bemærkningerne til § 1.

Det bemærkes i den forbindelse, at lovudkastet alene omfatter miljøskader, der stammer fra fast ejendom eller anlæg, hvorpå en offentlig eller privat virksomhed udfører særlig farlige eller forurenende aktiviteter, jf. herved også bemærknin-

gerne til § 1. Det gælder, uanset om virksomheden er ejer eller bruger af ejendommen eller anlægget. Sker der en miljøskade under transport uden for virksomhedens faste ejendom eller anlæg, vil virksomheden ikke ifalde erstatningsansvar efter bestemmelsen. I så fald vil den virksomhed, der har forvoldt miljøskaden, dog ofte være undergivet et objektivt erstatningsansvar på andet retsgrundlag, herunder efter reglerne i færdselsloven, jf. nærmere herom i kapitel 1 og bemærkningerne til § 1.

Det objektive ansvar er knyttet til indehaveren af virksomheden, herunder juridiske personer som f.eks. aktieselskaber, anpartsselskaber og lignende. Den person, der er ansat i virksomheden, og som udfører den handling, der medfører erstatningsansvar for virksomheden på objektivt grundlag, er således kun ansvarlig efter lovgivningens almindelige regler, jf. herved erstatningsansvarslovens § 19 og § 23.

Betingelserne for det objektive ansvar

Det objektive ansvar forudsætter i almindelighed, at skadelidte fører det fornødne bevis for, at den erstatningsansvarlige har udvist en adfærd (handling/undladelse), at denne adfærd har forårsaget en forurening, og at denne forurening har resulteret i en skade. Det forudsættes dog, at skadelidte vil nyde godt af de lemper i bevisbyrden, som følger af almindelige bevisretlige grundsætninger.

Særligt for så vidt angår kravet om årsagssammenhæng, bemærkes, at der kun er erstatningsansvar efter bestemmelsen, hvis skaden er forårsaget af de særlig farlige eller forurenende aktiviteter, der udøves af den virksomhed, som det objektive ansvar påhviler. Skyldes skaden forhold, der ikke har nogen forbindelse med disse særlig farlige eller forurenende aktiviteter, er virksomheden således ikke objektivt erstatningsansvarlig efter bestemmelsen. Er f.eks. en virksomhed omfattet af bilaget, alene fordi den har en nedgravet olietank på mindst 6.000 liter, jf. bilagets pkt. J.9., vil virksomheden derfor kun være objektivt erstatningsansvarlig efter bestemmelsen, såfremt der sker en forureningsskade, der er forårsaget af olie fra virksomhedens olietank. Tilsvarende vil en landbrugsvirksomhed, der alene er omfattet af bilagets pkt. I. 1., kun være objektivt erstatningsansvarlig efter bestemmelsen, hvis der sker en forureningsskade, der er forårsaget af landbrugsvirksomhedens husdyrgødningsanlæg.

Der er ikke i bestemmelsen taget nærmere stilling til rækkevidden af det objekti-

ve ansvar i tilfælde, hvor der foreligger konkurrerende eller samvirkende årsager. Dette spørgsmål må derfor afgøres efter den gældende retstilstand.

Leder f.eks. to virksomheder, der er omfattet af det objektive ansvar, jf. herved bilagets pkt. J.8., helt uafhængigt af hinanden samtidig giftigt spildevand ud i en å, hvis vandløb forurenes, vil virksomhederne således være solidarisk ansvarlige over for skadelidte, hvis det må antages, at spildevandet fra hver enkelt virksomhed var tilstrækkelig til at forurene vandet. Det solidariske ansvar gælder imidlertid også som udgangspunkt i det tilfælde, hvor kun den samlede effekt af de to afløb er tilstrækkelig til at bevirke forureningen. Er der væsentlig forskel mellem, hvilken andel virksomhederne har haft i forureningen, kan man eventuelt nøjes med at lade virksomhederne hæfte proratarisk eller efter omstændighederne lade den ene af virksomhederne hæfte alene over for skadelidte.

En virksomhed, der er omfattet af det objektive ansvar, bliver ikke erstatningsansvarlig efter bestemmelsen for "diffuse skader", dvs. skader, der skyldes, at virksomheden sammen med et stort antal mulige, men ret ubestemmelige skadevoldere har skabt en forurening, f.eks. "skovdød" forvoldt af bilers og fabrikkers giftudslip.

Har en virksomhed forårsaget en forurening i samspil med naturkræfterne, således at disse optræder som den skadesudløsende begivenhed, er udgangspunktet, at der ifaldes ansvar efter bestemmelsen, hvis der er tale om en forudsigelig eller forudberegnelig naturbegivenhed. En virksomhed vil således kunne pådrage sig et objektivt ansvar, hvis den udløsende faktor er en naturbegivenhed, der optræder med regelmæssige mellemrum (frost, storm, betydeligt nedbør o.s.v.), men ikke hvis der er tale om naturkatastrofer såsom jordskælv, orkaner, tyfoner eller lignende forcemajeure-tilfælde.

Hvis skaden ikke forårsages af et samspil med naturkræfterne, men kun forværres af en medvirkende naturbegivenhed, forudsættes det, at der i relation til erstatningsansvaret efter bestemmelsen foreligger den fornødne årsagssammenhæng, således at virksomheden som udgangspunkt er fuldt ud ansvarlig over for skadelidte, hvis naturbegivenheden er forudsigelig eller forudberegnelig. Erstatningen skal således som udgangspunkt kun nedsættes, hvis der er tale om en naturkatastrofe, der har forværret skaden.

Lempelsesregler **m.v.**

Bestemmelsen indeholder ikke nogen begrænsning i størrelsen af den erstatning, som skadevolderen skal betale på grundlag af det objektive ansvar. Spørgsmålet om, hvorvidt skadevolderens erstatningsansvar kan lempes, må derfor ligeledes afgøres efter den gældende retstilstand. Der kan i den forbindelse være grund til at pege på, at skadevolderens erstatningsansvar kan nedsættes eller bortfalde i henhold til bestemmelsen i erstatningsansvarslovens § 24, stk. 1, når ansvaret vil virke urimeligt tyngende, eller når ganske særlige forhold i øvrigt gør det rimeligt. I det omfang den erstatning, som skadevolderen er forpligtet til at betale, er omfattet af den obligatoriske ansvarsforsikring, jf. lovudkastets § 5, kan der dog ikke ske lempelse efter erstatningsansvarslovens § 24, stk. 1, af skadevolderens erstatningsansvar.

Der er ikke i bestemmelsen taget stilling til den indbyrdes fordeling af erstatningsansvar, når der foreligger flere solidarisk ansvarlige skadevoldere. Dette spørgsmål må derfor også afgøres på grundlag den gældende retstilstand, jf. navnlig erstatningsansvarslovens § 25.

Til stk. 2.

Efter bestemmelsen i stk. 2 indtræder det objektive ansvar ikke, hvis skaden skyldes, at virksomheden er udøvet i overensstemmelse med ufravigelige forskrifter, der er fastsat af en offentlig myndighed. Det er virksomheden, der skal bevise, at betingelserne for ansvarsfritagelse er til stede. En tilsvarende bestemmelse er fastsat i produktansvarslovens § 7, stk. 1, nr. 3.

Har en offentlig myndighed f.eks. undtagelsesvis påbudt en virksomhed, der må udlede spildevand til en å, at udlede spildevandet i nogle særligt udformede rør, vil virksomheden efter bestemmelsen ikke være erstatningsansvarlig, hvis netop disse rør er baggrunden for, at der opstår en miljøskade. Er påbudet derimod udformet således, at virksomheden inden for visse grænser, der er fastsat af den offentlige myndighed, selv kan bestemme, hvorledes spildevandet skal transporteres til åen, vil virksomheden blive objektivt ansvarlig for de skader, som forårsages ved forurening af miljøet, selv om virksomheden har holdt sig inden for de fastsatte rammer.

Bestemmelsen udelukker således ikke, at en virksomhed kan blive erstatningsan-

svarlig på objektivt grundlag efter stk. 1 for en miljøskade, selv om virksomheden har handlet i overensstemmelse med en tilladelse, der er givet af en offentlig myndighed. I disse tilfælde vil virksomhedens erstatningsansvar dog kunne begrænses af den tålegrænse m.v., som indgår i definitionen af, hvad der forstås ved "forurening" i lovens forstand, jf. bemærkningerne til § 1. Har en virksomhed f.eks. gennem en årrække haft tilladelse til at udlede spildevand i en å, vil virksomheden normalt ikke skulle betale erstatning for den forurening af åen, som skyldes den tilladte udledning af spildevand, idet forureningen i så fald ikke rækker ud over, hvad der må forventes eller tåles.

Bestemmelsen om fritagelse for det objektive ansvar gælder også i de tilfælde, hvor den offentlige myndighed har fastsat de ufravigelige forskrifter på et ikke fyldestgørende grundlag. Har virksomheden imidlertid udvist en uforvarlig adfærd, vil den være erstatningsansvarlig efter lovgivningens almindelige regler, jf. herved bemærkningerne til § 10. Virksomheden vil tilsvarende kunne ifalde erstatningsansvar efter lovgivningens almindelige regler i de tilfælde, hvor den vidste eller burde vide, at de ufravigelige krav, som den offentlige myndighed har fastsat, medfører, at der opstår en forurening af miljøet.

Bestemmelsen afskærer ikke en virksomhed fra at påberåbe sig andre ansvarsfritagelsesgrunde m.v., som f.eks. nødværge, i overensstemmelse med de almindelige formueretlige regler herom. For så vidt angår egen skyld og accept af risiko, er der imidlertid fastsat regler i lovudkastets § 4. Hertil kommer, at adgangen til at indgå forudgående aftaler om ansvarsfritagelse er reguleret i lovudkastets § 7.

Der er ikke i lovudkastet fastsat nærmere regler om, at en virksomhed, der er omfattet af det objektive erstatningsansvar, skal være fritaget for ansvaret under henvisning til, at skaden er forårsaget af trediemand forsætligt eller ved grov uagtsomhed. Det objektive erstatningsansvar vil derfor også gælde for virksomheden i dette tilfælde. Virksomheden vil dog kunne gøre regres mod **tredie**mand efter bestemmelsen i erstatningsansvarslovens § 25, ligesom virksomhedens erstatningsansvar over for skadelidte i særlige tilfælde vil kunne lempes efter erstatningsansvarslovens § 24.

Til § 4.

Det følger af almindelige formueretlige regler, at en erstatning kan nedsættes eller bortfalde, når skadelidte har udvist egen skyld. På visse områder, hvor an-

svarsgrundlaget er reguleret ved lov, er der fastsat særlige regler om nedsættelse eller bortfald af erstatningen på grund af skadelidtes medvirken. Det gælder f.eks. for det objektive erstatningsansvar for motorkøretøjer efter færdselsloven, jf. herved færdselslovens § 101, stk. 2-3.

Bestemmelsen i § 4 regulerer på den baggrund spørgsmålet om, i hvilke tilfælde erstatning efter loven skal nedsættes eller bortfalde på grund af skadelidtes medvirken til skaden. Bestemmelsen er udformet efter færdselslovens regler herom.

I overensstemmelse hermed er det i stk. 1 fastsat, at erstatning for personskade eller tab af forsørger, jf. herved § 2 a), kan nedsættes eller bortfalde, hvis skadelidte eller afdøde forsætligt har medvirket til skaden. Erstatningen kan endvidere nedsættes og i særlige tilfælde bortfalde, hvis skadelidte eller afdøde ved grov uagtsomhed har medvirket til skaden. Derimod kan erstatningen ikke nedsættes eller bortfalde efter bestemmelsen, hvis skadelidte har udvist en uagtsomhed, der ikke kan karakteriseres som grov. I lighed med, hvad der gælder efter færdselsloven, forudsættes det, at erstatningen i de tilfælde, hvor der bør ske nedsættelse, som altovervejende hovedregel nedsættes med 1/3.

I stk. 2 er det endvidere fastsat, at erstatning i andre tilfælde, jf. herved § 2 b)-d), kan nedsættes eller bortfalde, hvis skadelidte har medvirket til skaden ved forsæt eller uagtsomhed. Nedsættelse eller eventuelt bortfald af erstatningen kan i disse tilfælde således også finde sted, selv om skadelidte ikke har udvist en uagtsomhed, der kan karakteriseres som grov.

Det forudsættes, at bestemmelsen i § 4 også skal finde anvendelse i de tilfælde, hvor der foreligger "accept af risiko". I disse tilfælde bliver der derfor ikke automatisk tale om, at erstatningen skal bortfalde. Der må derimod - ved personskade og tab af forsørger efter stk. 1 og i andre tilfælde efter stk. 2 - foretages en vurdering af, om erstatningen skal nedsættes eller eventuelt bortfalde.

For spørgsmålet om, hvorvidt skadelidtes erstatningskrav skal nedsættes eller eventuelt bortfalde på grund af egen skyld eller accept af risiko, gælder endvidere den generelle bestemmelse i erstatningsansvarslovens § 24, stk. 2, hvorefter der under tilsvarende betingelser som angivet i § 24, stk. 1, kan ses bort fra skadelidtes medvirken til skaden.

Selv om det ikke er anført i bestemmelsen, er det ikke udelukket, at erstatningen

også kan nedsættes eller bortfalde i andre tilfælde. F. eks. er skadelidte efter almindelige erstatningsretlige grundsætninger forpligtet til at foretage rimelige foranstaltninger med henblik på at begrænse miljøskaden og forhindre dens udbredelse, se hertil også lovudkastets § 2 d). I det omfang skadelidte tilsidesætter sin **"tabsbegrænsningspligt"**, vil erstatningen således kunne nedsættes eller bortfalde.

Til § 5.

TU stk. 1.

Som nævnt i kapitel 4.6.1. er det udvalgets principielle synspunkt, at de virksomheder, som er omfattet af det objektive ansvar, skal tegne forsikring til dækning af ansvaret. I overensstemmelse hermed fastsætter bestemmelsen, at de virksomheder, som er omfattet af det objektive ansvar, skal tegne forsikring til dækning af ansvaret og holde forsikringen i kraft. Der er således kongruens mellem de virksomheder, som er omfattet af det objektive ansvar, og de virksomheder, som skal tegne forsikring, jf. dog § 7 vedrørende staten, en kommune eller en anden offentlig institution.

Selv om det erstatningsansvar, der vil være omfattet af loven, i vidt omfang vil kunne forsikres, vil der som nævnt i kapitel 4.6.3. være visse typer af eller årsager til skader, som der ikke for tiden kan tegnes forsikring til dækning af. I bestemmelsen er det derfor fastsat, at ansvarsforsikringens omfang og vilkår mindst skal svare til, hvad der i almindelighed er opnåeligt på forsikringsmarkedet. Pligten til at tegne forsikring består herefter kun i det omfang, en ansvarsforsikring står til rådighed på forsikringsmarkedet, og ansvarsforsikringen tilbydes til en bredere kreds af forsikringstagere.

Om den ansvarsforsikring vedrørende miljøskader, der for tiden i almindelighed er opnåelig på forsikringsmarkedet, henvises til bilag 1, hvori de forsikringsbetingelser vedrørende en frivillig ansvarsforsikring for miljøskader, som Dansk Forening for Skadesforsikring (SKAFOR) har udarbejdet sammen med Industrirådet (nu Dansk Industri), er optrykt. Det forudsættes derfor, at de virksomheder, der er omfattet af forsikringspligten, skal tegne en ansvarsforsikring, der mindst svarer til denne frivillige standardforsikring, der tilbydes af de danske forsikringsselskaber. Omfanget af og vilkårene for den ansvarsforsikring, som virksomhederne skal tegne, kan dog ændre sig (i videregående eller indskrænk-

ende retning) afhængig af udviklingen på forsikringsmarkedet.

Til stk. 2.

Bestemmelsen regulerer størrelsen af den erstatning, der skal kunne udbetales i henhold til den obligatoriske forsikring efter stk. 1. For de virksomheder, som udfører særlig risikobetonede aktiviteter, foreslås det, at forsikringen skal dække skade på indtil 100 mio. kr. Det drejer sig om de virksomheder, der er omfattet af § 5 i bekendtgørelse nr. 520 af 5. juli 1988 om vurdering af sikkerheden i forbindelse med risikobetonede aktiviteter, der kan medføre større uheld. For de øvrige særlig forurenende virksomheder, der er omfattet af det objektive ansvar, foreslås det, at forsikringen skal dække skade på indtil 10 mio. kr.

Vurderingen af, om beløbsgrænsen på 100 henholdsvis 10 mio. kr. er nået, skal foretages inden for hvert kalenderår. Er en forsikring f.eks. trådt i kraft den 1-5-1992, vil beløbsgrænsen være nået, hvis der i perioden fra den 1-5-1992 - 31-12-1992 er sket skader på 100 henholdsvis 10 mio. kr.

TU stk. 3.

I bestemmelsen er det fastsat, at de beløb på 100 henholdsvis 10 mio. kr., der er nævnt i stk. 2, skal reguleres efter lov nr. 385 af 13. juni 1990 om en satsreguleringsprocent, som trådte i kraft den 1. januar 1991.

TO stk. 4.

Som nævnt i kapitel 4.6.4. kan det ikke udelukkes, at nogle af de særlig farlige eller forurenende virksomheder, der er omfattet af det objektive ansvar, navnlig større erhvervsvirksomheder, vil kunne stille anden lige så betryggende sikkerhed til dækning af det objektive ansvar i stedet for at tegne forsikring.

I overensstemmelse hermed foreslås det i stk. 4. at virksomhederne kan stille anden betryggende sikkerhed i stedet for at tegne forsikring. Det foreslås endvidere, at der gives justitsministeren hjemmel til at fastsætte nærmere regler herom.

Til § 6.

Et af de hensyn, som taler afgørende for indførelsen af den obligatoriske **forsik-**

ring til dækning af det objektive ansvar for miljøskader, er hensynet til genopretning, dvs. hensynet til, at skadelidte har sikkerhed for, at den forurenende virksomhed kan betale erstatning for den miljøskade, som virksomheden forårsager, jf. nærmere herom i kapitel 4.6.1. ovenfor. Når den forurenende virksomhed er en del af staten eller en kommune, herunder også en amtskommune, eller en anden offentlig institution, vil denne sikkerhed være til stede, fordi de offentlige myndigheder må antages at kunne opfylde deres økonomiske forpligtelser.

På denne baggrund foreslås det i 1_6, at staten, en kommune eller en anden offentlig institution ikke er forpligtet til at tegne forsikring til dækning af det objektive ansvar. Bestemmelsen hindrer imidlertid ikke, at disse offentlige myndigheder tegner en frivillig forsikring, hvis myndighederne finder, at dette er mest hensigtsmæssigt.

Afgrænsningen af, om en virksomhed, der er omfattet af bilaget til loven, henhører under staten, en kommune, herunder en amtskommune, eller er en anden offentlig institution, skal foretages i overensstemmelse med bestemmelsen i erstatningsansvarslovens § 20. Det er dog uden betydning, om den pågældende kommune eller offentlige institution i almindelighed er selvforsikrer. Den nærmere afgrænsning af udtrykket "en anden offentlig institution" skal foretages med udgangspunkt i, hvad der i offentlighedsloven og forvaltningsloven forstås ved "den offentlige forvaltning", jf. herved offentlighedslovens § 1 og forvaltningslovens § 1.

Private erhvervsvirksomheder er ikke omfattet af bestemmelsen. Statsejede aktieselskaber, anpartsselskaber eller lignende er heller ikke omfattet af bestemmelsen, idet disse selskaber falder uden for kredsen af de virksomheder, der er en del af den offentlige forvaltning.

Til § 7.

Til stk. 1.

Bestemmelsen fastslår, at aftaler om fravigelse af lovens bestemmelser, der er indgået inden en skades indtræden, er ugyldige, hvis fravigelsen er til ugunst for skadelidte. Baggrunden for bestemmelsen er, at en eventuel skadelidt vil have vanskeligheder ved at overskue konsekvenserne af en aftale, der er indgået inden en skades indtræden.

I overensstemmelse hermed er det afgørende tidspunkt for, hvornår en skade indtræder, ikke det tidspunkt, hvor den skadegørende handling eller undladelse bliver foretaget af skadevolderen, men det tidspunkt, hvor de første sikre symptomer på den pågældende skadelige virkning viser sig. Det gælder ikke blot i den situation, hvor der er sket en personskade, men også i den situation, hvor der er sket en anden skade, der er omfattet af loven, f.eks. en tingsskade.

De bestemmelser i lovudkastet, som ikke kan fraviges til ugunst for skadelidte inden en skades indtræden, er navnlig bestemmelserne i §§ 1 og 2 vedrørende lovens anvendelsesområde, § 3 om ansvarsgrundlaget, § 4 om egen skyld og § 8 om forældelse.

Bestemmelsen regulerer ikke spørgsmålet om, hvorvidt der kan indgås forudgående gyldige aftaler om begrænsning af skadelidtes ret til erstatning efter anden lovgivning. Dette spørgsmål må derfor afgøres i henhold til den pågældende lovgivning. I erstatningsansvarslovens § 27, stk. 1, og i produktansvarslovens § 13 findes ligeledes regler om ufravigelighed. I det omfang der imidlertid efter anden lovgivning kan indgås forudgående gyldige aftaler, der begrænser skadelidtes ret til erstatning, vil disse aftaler få den betydning, at skadelidte ikke kan kræve yderligere erstatning efter denne lovgivning.

Bestemmelsen gælder ikke, når skaden er indtrådt. En aftale om begrænsning af skadelidtes ret til erstatning efter bestemmelserne i lovudkastet, der indgås efter skadens indtræden, vil dog efter omstændighederne kunne tilsidesættes efter reglerne i aftaleloven, herunder navnlig aftalelovens § 36.

Til stk. 2.

Der kan være et praktisk behov for, at den virksomhed, der vil være omfattet af loven, kan indgå forudgående aftaler om fravigelse af lovens bestemmelser som nævnt i stk. 1 med en offentlig institution eller en erhvervsdrivende, der handler som led i sit erhverv. Det gælder f.eks. vedrørende aftaler i forbindelse med overdragelse af fast ejendom, der går ud på at begrænse køberens adgang til over for sælgeren at gøre mangelsindsigelser gældende på grund af forurening.

På denne baggrund bestemmes det i stk. 2, at bestemmelsen i stk. 1 ikke skal gælde for aftaler, der indgås mellem den ansvarlige og staten, en kommune eller en

anden offentlig institution eller med en erhvervsdrivende, der handler som led i sit erhverv.

Forudgående aftaler, der falder inden for bestemmelsen, vil alene kunne gøres gældende mellem parterne. Aftalerne kan derfor ikke gøres gældende over for den trediemand, der udsættes for en miljøskade.

Udtrykket "staten, en kommune eller en anden offentlig institution" skal forstås på samme måde som i § 6, jf. bemærkningerne til denne bestemmelse.

Udtrykket "erhvervsdrivende" omfatter i denne forbindelse alle de virksomheder, der er omfattet af bilaget til loven. Udtrykket skal i øvrigt fortolkes i overensstemmelse med den civilretlige forbrugerlovgivning herom, jf. herved f.eks. købelovens § 4 a, stk. 1. Udtrykket omfatter dog ikke de tilfælde, hvor det er en erhvervsdrivende, der formidler en aftale for en ikke-erhvervsdrivende, sml. herved f.eks. købelovens § 4 a, stk. 2.

Det er en forudsætning for, at en forudgående aftale med en erhvervsdrivende er omfattet af bestemmelsen, at den erhvervsdrivende handler "som led i sit erhverv". Dette udtryk skal ligeledes fortolkes i overensstemmelse med den civilretlige forbrugerlovgivning herom. Er en aftale som nævnt i stk. 1 indgået med en erhvervsdrivende i en situation, hvor den erhvervsdrivende ikke har handlet som led i sit erhverv, er aftalen ikke omfattet af bestemmelsen. Aftalen vil derfor være ugyldig efter bestemmelsen i stk. 1.

Forudgående aftaler om fravigelse af lovens bestemmelser, der er til ugunst for den anden part, og som er omfattet af undtagelsesbestemmelsen i stk. 2, vil dog efter omstændighederne kunne tilsidesættes efter reglerne i aftaleloven, herunder navnlig aftalelovens § 36.

Til § 8.

Bestemmelsen fastsætter regler om forældelse af erstatningskrav efter loven. Udvalgets overvejelser om forældelse er gengivet ovenfor i kapitel 4.7.

Bestemmelsen opstiller to tidsfrister, der begge skal overholdes, hvis skadelidte skal bevare sit erstatningskrav i anledning af en miljøskade. Dels fastsættes der en frist på 5 år fra skadens indtræden, dels en frist på 30 år fra tidspunktet for

den hændelse, der har forvoldt skaden.

I stk. 1 bestemmes det, at erstatningskrav efter loven forældes 5 år efter den dag, da skadelidte har eller burde have fået kendskab til skaden, skadevolderen og dennes opholdssted. Forældelsen skal afbrydes og suspenderes i overensstemmelse med reglerne i § 2, 2. **pkt.**, og § 3 i forældelsesloven af 1908.

Da fristen regnes fra det tidspunkt, da skadelidte fik eller burde have fået kendskab til skaden, skadevolderen og dennes opholdssted, er det uden betydning, hvornår den skadevoldende hændelse er sket. Fristen regnes kun fra skadelidtes kendskab til skaden, skadevolderen og dennes opholdssted. Går der nogen tid, inden skaden viser sig, eventuelt en årrække, regnes fristen efter stk. 1 først fra dette senere tidspunkt.

Reglen svarer som udgangspunkt til gældende ret, men på grund af indførelsen af 30-års-fristen i stk. 2, jf. nærmere herom nedenfor, er det fundet rigtigst at markere, at der ved siden af den 30-årige frist også gælder den sædvanligt kendte 5-års forældelsesfrist.

Som nævnt i kapitel 4.7.3. ovenfor, er det foreslået, at der bør indføres en absolut forældelsesfrist på 30 år for de miljøskader, der vil være omfattet af loven. Denne frist bygger en afvejning af hensynet til skadelidte og hans mulighed for at rejse krav også i tilfælde af for eksempel personskaade, der først viser sig efter en lang årrække, over for hensynet til ikke at lade skadevolder svæve i uvished om erstatningskrav over en længere årrække.

I overensstemmelse hermed fastsættes det i stk. 2, at hvis forældelse ikke er indtrådt efter reglen i stk. 1, bortfalder erstatningskravet efter loven senest 30 år efter den hændelse, der har forvoldt skaden. Tidspunktet for den skadevoldende hændelse er som udgangspunkt det tidspunkt, hvor den skadegørende handling eller undladelse bliver foretaget. Særlig i relation til personskaade må tidspunktet for den skadevoldende hændelse imidlertid anses at være det tidspunkt, hvor skadelidte fysisk udsættes for den skadelige påvirkning.

Den 30-årige forældelsesfrist er som nævnt absolut, således at den ikke suspenderes, selv om skadelidte ved udløbet af den 30-årige frist endnu ikke er ramt af skadens virkning.

I 2. pkt. i bestemmelsen fastsættes det endvidere, at forældelsesfristen på 30 år kun kan afbrydes efter de regler, der er fastsat i § 2, 2. pkt. i forældelsesloven af 1908.

Til § 9.

I bestemmelsen er det fastsat, at den virksomhed, der er omfattet af det objektive ansvar efter § 5, og som undlader at tegne forsikring eller holde forsikringen i kraft, straffes med bøde. Det samme gælder for den virksomhed, der ikke stiller anden betryggende sikkerhed efter § 5, stk. 4.

Det er ikke enhver person, der er ansat i eller har anden tilknytning til virksomheden, der kan straffes efter bestemmelsen, idet det forudsættes, at den pågældende skal have kompetence til at træffe beslutningen om at tegne forsikring eller stille anden betryggende sikkerhed. Andre personer kan dog blive ansvarlige for medvirken efter de almindelige regler herom, jf. straffelovens § 23. Strafansvaret forudsætter endvidere, at der foreligger den fornødne tilregnelser i form af forsæt eller uagtsomhed.

Hvis overtrædelsen er begået af et aktieselskab, anpartsselskab, andelsselskab eller lignende, er det i stk. 2 fastsat, at selskabet som sådant kan pålægges et bødeansvar.

Hvad angår bødeniveauet, forudsættes det, at bøden i almindelighed mindst svarer til den besparelse i form af præmie **m.** v., virksomheden har haft ved at undlade at tegne forsikring eller holde forsikringen i kraft.

Til § 10.

Der er forskellige steder i lovgivningen fastsat regler om f.eks. objektivt erstatningsansvar for skader, der indtræder på det pågældende område. Dette gælder ikke alene inden for transportområdet, som f.eks. færdselsloven, søloven, luftfartsloven og jernbanerestatningsloven, men også uden for transportområdet, som f.eks. vandforsyningsloven, arbejdsskadeersikringsloven og produktansvarsloven, jf. nærmere herom i kapitel 1.2.2.-1.2.3. De skader, der vil være omfattet af det objektive erstatningsansvar efter reglerne inden for transportområdet, vil dog ofte ikke være omfattet af miljøerstatningsloven, fordi den alene omfatter miljøskader, der forårsages direkte fra fast ejendom eller anlæg, jf. nærmere herom i

bemærkningerne til § 1 og § 3, stk. 1.

I det omfang de regler, der er eller vil blive fastsat i eller i medfør af anden lovgivning, giver den, der lider en skade på grund af forurening af miljøet, en bedre retsstilling end bestemmelserne i dette lovudkast, medfører bestemmelsen i § 10, at skadelidte vil kunne kræve erstatning efter disse særlige regler i lovgivningen. Bestemmelsen betyder derfor, at den, der har lidt en skade på grund af miljøforurening, har valget mellem at kræve erstatning efter lovudkastets bestemmelser eller efter andre lovbestemmelser, som må anses for at være gunstigere for den pågældende.

Bestemmelsen regulerer endvidere forholdet mellem de regler om erstatning for miljøskader, der er fastsat i retspraksis på ulovbestemte områder, og de regler, der fremgår af lovudkastet. Bestemmelsen begrænser således ikke skadelidtes adgang til at kræve erstatning efter almindelige regler i eller uden for kontrakt. Bestemmelsen kan i denne henseende næppe antages at få stor praktisk betydning, fordi lovudkastets bestemmelser i almindelighed må anses at give skadelidte en bedre retsstilling end de almindelige regler om erstatning i eller uden for kontrakt. Bestemmelsen vil dog kunne få betydning f.eks. i den situation, hvor en virksomhed, der har pådraget sig erstatningsansvar efter lovudkastet, tillige er erstatningsansvarlig efter lovgivningens almindelige regler, f.eks. fordi den har handlet culpøst. Er skadelidtes krav om erstatning efter loven i et sådant tilfælde forældet på grund af den absolutte 30-årsfrist i § 8, stk. 2, kan skadelidtes krav om erstatning efter lovgivningens almindelige regler efter omstændighederne fortsat bestå, fordi det efter retspraksis ikke er udelukket, at den 20-årige forældelsesfrist efter Danske Lovs 5-14-4 kan suspenderes, jf. nærmere herom i kapitel 1.4.

Lovudkastet medfører ikke nogen ændring i den gældende retstilstand vedrørende erstatningsansvaret m.v. for miljøskader, der skyldes aktiviteter, som ikke er omfattet af lovudkastet. Lovudkastet sætter heller ikke grænser for den udvikling i retstilstanden vedrørende erstatningsansvaret for miljøskader uden for lovudkastets anvendelsesområde, som kan foretages gennem retspraksis.

De gældende regler om grundejerens ansvar for de afværgeforanstaltninger m.v., som offentlige myndigheder foretager på eller uden for grundejerens ejendom, kan således opretholdes, jf. nærmere kapitel 1.2.4.2. ovenfor. Grundejerens ansvar skal herefter bedømmes efter **culpareglen**. Lovudkastet hindrer dog ikke, at

der på dette område i retspraksis sker en udvikling, hvorefter der indføres et skærpet ansvar for grundejeren i særlige situationer, jf. herved kapitel 4.3.3.2. ovenfor. Det bemærkes herved, at det i en kommentar til den principielle dom på dette retsområde - Rockwool-dommen - udtrykkeligt er anført, at retsområdet er velegnet til nærmere regulering gennem domstolenes afgørelser af konkrete tvister, jf. nærmere herom i kapitel 1.2.4.2.2.

Til § 11.

Efter denne bestemmelse skal loven ikke finde anvendelse på skade, som er omfattet af lov om erstatning for atomskader, jf. lov nr. 332 af 19. juni 1974 som ændret ved lov nr. 732 af 7. december 1988. Baggrunden for denne specielle undtagelse er, at loven om erstatning for atomskader bygger på internationale konventioner og medfører særlige forpligtelser ved nukleare ulykker for de stater, der har ratificeret konventionerne, jf. nærmere om loven i kapitel 1.2.3.4.

En tilsvarende undtagelse vedrørende atomskader er fastsat i produktansvarslovens § 15.1 den konvention om miljøerstatning, som er under udarbejdelse i Europarådet, jf. nærmere herom i kapitel 3, er der ligeledes gjort undtagelse vedrørende atomskader.

Til § 12.

I bestemmelsen fastlægges det, hvornår loven træder i kraft, og hvilke skader loven finder anvendelse på.

Det fremgår af bestemmelsen, at loven skal gælde for skade, der forvoldes efter lovens ikrafttræden. Loven vil således alene omfatte skadegørende handlinger eller undladelser, der er foretaget efter lovens ikrafttræden. Loven vil derfor ikke omfatte tilfælde, hvor alene den skadelige virkning af handlingen eller undladelsen viser sig efter lovens ikrafttræden.

Til § 13.

I bestemmelsen er det fastsat, at loven ikke skal gælde for Færøerne og Grønland, men at den ved kongelig anordning kan sættes i kraft for disse landsdele med de afvigelser, som de særlige færøske eller grønlandske forhold tilsiger.

Liste over offentlig og erhvervsmæssig aktivitet, der er omfattet af udkastet til lov om miljø »erstatning.

A. Fremstilling, forarbejdning, overfladebehandling af jern, stål, metal, træ og plast.

1. Jernværker, stålværker, metalværker, stålvalseværker.
2. Jernstøberier, stålstøberier, metalraffinaderier, industrielle metalstøberier, metalsmelterier dog med undtagelse af guld- og sølvsmedier. Udvinding af metaller af kabler m.v.
3. Galvanisering, varmforzinkning, anodisering og elektopolering.
4. Støvfrembringende overfladebehandling, herunder slibning, sandblæsning og pulverlakering af emner af jern, stål eller metal, når det støvfrembringende indendørs produktionsareal er på 10 m² eller derover. Overfladebehandling af emner af jern, stål og metal, herunder undervognsbehandling, samt af træ eller plast med en kapacitet til forbrug af opløsningsmidler på 6 kg pr. time eller derover.
5. Stålskibsværfter og flydedokke.
6. Virksomheder i øvrigt med forarbejdning af jern, stål eller metaller med et hertil indrettet produktionsareal på 1000 m² eller derover.
7. Akkumulatorfabrikker og kabelfabrikker.
8. Elektroniske virksomheder for fremstilling af transformatorer eller trykte kredsløb.

B. Forarbejdning af visse råstoffer m.v.

1. Cementfabrikker, kalkværker, kridtværker og molerværker.
2. Cementstøberier, betonstøberier og betonblanderier med en årlig produktion på 20.000 tons eller derover.
3. Gasværker og mineraluldfabrikker.
4. Teglværker, som ikke er placeret ved indvindingsstedet, samt anlæg for fabrication af klinker, glaserede rør eller kalcinering af flint.
5. Fremstilling af bygningselementer af overvejende mineralske råmaterialer.

C. Indvinding og behandling af mineralolie, mineralolieprodukter, asfalt og naturgas.

1. Anlæg for indvinding eller raffinering af mineralolie, herunder på de kystnære dele af søterritoriet.
2. Anlæg for indvinding, lagring, behandling eller oparbejdning af naturgas, herunder på de kystnære dele af søterritoriet.
3. Lagre af flydende gas (kulbrinter) på 100 m³ eller derover. **Ikke-nedgravede** oplag af mineralolieprodukter på 10.000 m³ eller derover.
4. Asfaltfabrikker og anlæg til fremstilling af vejmaterialer med en produktionskapacitet på 10 tons i timen eller derover bortset fra kold forarbejdning af rene stenmaterialer.
5. Tagpapfabrikker.
6. Tjæredestillationsanlæg.

D. Kemisk fabrikation, limfabrikation m.v.

1. Anlæg for fremstilling af organiske eller uorganiske produkter, mellemprodukter eller kemiske stoffer og oplag af disse, hvis oplaget eller driften af anlægget skønnes at indebære risiko for væsentlig forurening i omgivelserne, herunder i forbindelse med uheld.
2. Petrokemisk industri.
3. Kunstgødningsfabrikker.
4. Fremstilling af lægemidler.
5. Anlæg for fremstilling af farvestoffer, tilsætningsstoffer eller hjælpestoffer, herunder til levnedsmiddelindustrien, med en samlet årlig produktionskapacitet på 3.000 tons eller derover.
6. Anlæg for fremstilling, aftapning og pakning af bekæmpelsesmidler.
7. Sæbefabrikker, vaskemiddelfabrikker og rengøringsmiddelfabrikker med en årlig produktionskapacitet på 5.000 tons eller derover.
8. Anlæg for fremstilling af farver, lak eller lim med en årlig produktionskapacitet på 3.000 tons eller derover.
9. Virksomhed for presning, ekstrudering eller fiberarmering af plastvarer med kapacitet til et forbrug af færdigreageret plast på 100 kg/dag eller derover.
10. Fremstilling af skumplast og andre polymere materialer, når produktionskapaciteten er 100 kg/dag eller derover.

E. Oparbejdning af vegetabiliske råvarer, foderstof produktion og trykkerier.

1. Cellulosefabrikker, papirfabrikker og papfabrikker.
2. **Træimprægningsanstalter.**
3. Rotations-, off-set-, serigrafiske trykkerier, bogtrykkerier samt trykkerier på papirvare-, kartonnage- og plastfabrikker, med kapacitet for et forbrug af opløsningsmidler på 6 kg/time eller derover.
4. Savværker med kapacitet for en årlig produktion af råtræ på 50.000 kubikmeter fast masse (Kfm) eller derover af nåltræ eller 10.000 Kft eller derover af løvtræ eller med en samlet årlig kapacitet for produktion af nåle- og løvtræ på 50.000 kubikmeter fast masse (Kfm) eller derover. Anlæg for fremstilling af finerplader eller fiberplader.
5. Gummivarefabrikker med en årlig produktionskapacitet på 1.000 tons eller derover.
6. Tekstilblegerier og tekstilfarverier.
7. Oliemøller og andre anlæg for raffinering eller behandling af vegetabiliske olier - bortset fra margarinefabrikker.
8. Anlæg for foderstofproduktion med en kapacitet for færdigvarer på 6 tons i timen eller derover. Grønttørring og grøntpille produktion.
9. Møllerier.

F. Oparbejdning af animalske råvarer.

1. Slagterier med årlig slagtning af 10.000 tons kreaturer og/eller svin eller 5.000 tons fjerkræ.
2. Virksomheder for fremstilling af kødkonserver eller dybfrosne kødvarer, alle med en årlig produktionskapacitet **på** 2.000 tons eller derover.
3. Kødfoderfabrikker, herunder benmelsfabrikker, blodmelsfabrikker, blodplasmafabrikker og fjermelsfabrikker.
4. Garverier.
5. Fiskemelsfabrikker.
6. Virksomheder i øvrigt for fremstilling af skaldyrs- eller fiskeprodukter, herunder konserverede og dybfrosne produkter, med en årlig produktionskapacitet på 3.000 tons eller derover.
7. Anlæg for tørring eller formaling af østersskaller.

G. Kraft- og varmeproduktion.

1. Kraftværker og varmeproducerende anlæg med en indfyret effekt på mere end 50 MW, herunder gasturbine- og gasmotoranlæg.
2. Kraft- eller varmeproducerende anlæg med en indfyret effekt mellem 1 og 5 MW, der helt eller delvis er baseret på faste biobrændsler.
3. Kraft- eller varmeproducerende anlæg med en indfyret effekt på mellem 5 og 50 MW, herunder gasturbine- og gasmotoranlæg.

H. Motorbaner og flyvepladser.

1. Motorbaner og knallertbaner samt køretekniske anlæg bortset fra lukkede øvelsespladser, der udelukkende benyttes til den indledende praktiske køreundervisning.
2. Lufthavne og flyvepladser.

I. Landbrugsvirksomheder m.v. samt dambrug.

1. Landbrugsvirksomheder med 31 dyreenheder eller derover og andre ejendomme, der oplagrer husdyrgødning svarende hertil, jf. § 5, stk. 1-2, i bekendtgørelse nr. 11 af 3. januar 1992 om erhvervsmæssigt dyrehold, husdyrgødning, ensilage m.v.
2. Saltvands- og ferskvandsdambrug - bortset fra åledambrug med fuld recirkulering.

J. Ånden særlig forurenende aktivitet.

1. Industriel fremstilling af protein, pektin eller enzymer.
2. Virksomheder, der er omfattet af pligten til at indhente godkendelse af produktion med anvendelse af genetisk modificerede organismer i medfør af lov om miljø og genteknologi.
3. Virksomheder med anmeldelsespligtige aktiviteter som nævnt i § 5 i bekendtgørelse nr. 546 af 16. december 1988 om vurdering af sikkerheden imod følgerne af større uheld.
4. Krematorieanlæg.
5. Udendørs skydebaner.
6. Forlystelsesparker.

7. Autoværksteder m.v. som nævnt i § 1 i bekendtgørelse nr. 793 af 13. december 1989 om miljøkrav i forbindelse med etablering og drift af autoværksteder.
8. Virksomheder med tilladelse fra amtsrådet til at udlede spildevand til vandløb, søer eller havet, jf. miljøbeskyttelseslovens § 28, stk. 1 (lov nr. 358 af 6. juni 1991 om miljøbeskyttelse).
9. Virksomheder, herunder udlejningsejendomme, der har olietanke som nævnt i § 1, stk. 1, i olietankbekendtgørelsen (bekendtgørelse nr. 386 af 21. august 1980 om kontrol med oplag af olie m. v.) med et rumindhold på 6. 000 liter eller derover.

K. Affald. Oplagring, deponering, behandling, destruktion, genbrug m.v.

1. Anlæg for oparbejdning eller destruktion af affald af kemikalier, opløsningsmidler eller rensedmidler og anlæg for destruktion af affald fra kemisk industri.
2. Anlæg for behandling eller oparbejdning af affald samt nedknusning af affald. Anlæg for oplagring eller deponering af affald, herunder containerpladser med flere end 4 containere, fyldpladser, lossepladser og specialdepoter samt modtagestationer eller modtagepladser for olie- eller kemikalieaffald.
3. Anlæg for oparbejdning, afbrænding eller destruktion af spildolie eller andet affald af raffinaderiprodukter.
4. Behandlings- og deponeringsanlæg for forurennet jord.
5. Ophugningsanlæg, herunder bilophugning.
6. Omlastestationer med en kapacitet for daglig tilførsel af affald på 30 tons eller derover.
7. Anlæg for oplagring, behandling eller oparbejdning af vegetabilsk affald med en kapacitet for daglig tilførsel på 30 tons eller derover.
8. Komposteringsanlæg i øvrigt med kapacitet for tilførsel af organisk affald på 100 tons årlig eller derover - bortset fra husdyrgødning.
9. Affaldsforbrændingsanlæg.

**Dansk Pool for Miljøansvarsforsikring
Amallegade 10, 1256 København K.**

21. maj 1992

FORSIKRINGSBETINGELSER FOR MILJØANSVAR

S 1

De sikrede.

Forsikringen dækker forsikringstageren og de i forsikringstagerens tjeneste værende personer.

S 2

2.1. Definition af forurening.

Ved forurening forstås

- 1) udsendelse, spredning eller henlæggelse af faste, flydende eller luftformige stoffer, som har skadelig virkning i eller på omgivelserne,
- 2) udsendelse eller spredning af lugt, støj, rystelser, bølger, stråler eller temperaturpåvirkninger, der går ud over omgivelsernes sædvanlige niveau.

2.2. Forsikringsstedet.

Denne forsikring omfatter alene forurening, som finder sted direkte fra forsikringstagerens virksomhed på de i policen angivne ejendomme (herefter kaldet forsikringsstedet).

2.3. Dækningsomfang.

Forsikringen dækker erstatningsansvar for skade tilføjet personer eller ting som følge af forurening.

Forsikringen dækker endvidere som tingsskade rimelige omkostninger nødvendige til afværgelse af fare for forureningens udbredelse til områder uden for forsikringsstedet, dog kun for så vidt sikrede har været forpligtet til at foretage afværgelsen af udbredelsen.

Forsikringen dækker endvidere som tingsskade omkostninger til konstatering af, om der er indtrådt en dækningsberettiget skade, dog kun såfremt det herved konstateres, at en sådan skade er indtrådt.

Skade på kloak, rørledninger, rensningsanlæg eller tilsvarende som følge af udledning gennem eller til disse dækkes kun, såfremt skaden er opstået uventet, utilsigtet og ved et pludseligt uheld.

§ 3

Undtagelser.

Forsikringen dækker ikke

- a) formuetab, medmindre tabet er en følge af en af forsikringen dækket person eller tingsskade, der har ramt den, som har lidt formuetabet. Forsikringen dækker dog aldrig tab som følge af nedgang i værdi af eller indskrænkninger i rådighed over fast ejendom. Tredjemands driftstab dækkes maksimalt i 12 måneder fra det tidspunkt, hvor tabet indtræder.

- b) bøder, hvad enten de tilfalder offentlige eller private, samt andre afgifter til det offentlige som følge af forureningen, for så vidt de ikke dækker udgifter, der er omfattet af § 2.3.
- c) forurening forvoldt af forsikringstageren med forsæt eller grov uagtsomhed samt videregående følger af forureningen, som skyldes, at forsikringstageren med forsæt eller grov uagtsomhed har undladt at begrænse forureningen.

Hvis forsikringstageren er et selskab eller anden juridisk person, skal i relation til denne undtagelse ved forsikringstageren forstås ethvert medlem af forsikringstagerens bestyrelse eller direktion.

- d) skade som følge af handling eller undladelse, hvorved offentligretlige regler til beskyttelse af miljøet overtrædes, såfremt handlingen eller undladelsen skete efter ordre eller godkendelse fra forsikringstageren, når overtrædelsen kan karakteriseres som forsætlig eller groft uagtsom.

Hvis forsikringstageren er et selskab eller anden juridisk person, skal i relation til denne undtagelse ved forsikringstageren forstås ethvert medlem af forsikringstagerens bestyrelse eller direktion eller sådanne personer ansat hos forsikringstageren, som af direktionen eller bestyrelsen har fået til ansvar at overvåge overholdelsen af de nævnte bestemmelser.

- e) skade, som indtræder som en direkte eller indirekte følge af krig, krigslignende operationer, neutralitetskrænkelser, foranstaltninger til værn mod sådanne, borgerkrig, oprør eller borgerlige uroligheder.
- f) skade, der direkte eller indirekte står i forbindelse med

atomkernereaktioner, f.eks. kernespløtning (fission), kernesammensmeltning (fusion) og radioaktivt henfald, hvad enten sådan skade indtræder i krigstid eller i fredstid. Dog dækkes skade, som direkte eller indirekte er forårsaget af eller sker i forbindelse med kernereaktioner, anvendt til sædvanligt industrielt, medicinsk eller videnskabeligt formål når anvendelsen heraf har været forskriftsmæssig og ikke har stået i forbindelse med **reaktor-** eller **akcelerator**drift.

- g) skade, som indtræder som en direkte eller indirekte følge af jordskælv eller andre naturkatastrofer.
- h) skade forårsaget af maskiner eller installationer til eftersøgning, boring og udvinding af olie eller gas.
- i) skade på ting, som sikrede har til lån, leje, opbevaring, afbenyttelse, befordring eller af anden grund har i varetægt eller sat sig i besiddelse af.
- j) **følger** af et kontraktligt eller andet tilsagn **fra** sikrede om en anden erstatningsydelse eller om et videregående ansvar, end hvad der følger af almindelige erstatningsregler.
- k) skade forårsaget af eller som direkte eller indirekte følge af ændring af de genetiske egenskaber ved levende organismer.
- l) personskade lidt af forsikringstageren eller personer i forsikringstagerens tjeneste.
- m) skade som følge af uforsvarlig vedligeholdelse af eller tilsyn med installationer, hvis væsentligste formål er at forebygge, hindre eller begrænse forurening fra forsikringstagerens virksomhed.

Dansk Pool for Miljøansvarsforsikring
Amallegade 10, 1256 København K.

- n) skade som følge af syrerregn og udledning af næringssalte og andre tilsvarende forureninger, hvor den skadelige virkning skyldes den samlede virkning af forurening fra en række forureningskilder.
- o) skade, som er en følge af den almindelige drift af virksomheden, og/eller som er godkendt eller tolereret af myndighederne.

§ 4

Geografisk dækningsområde.

Forsikringen dækker skade indtruffet i Danmark, i Grønland eller på Færøerne.

§ 5

Forsikringstiden.

Forsikringen dækker ansvar for skade, når kravet om erstatning rejses mod sikrede i forsikringstiden af offentlige myndigheder eller tredjemand. Forsikringen dækker dog ikke ansvar for skade som følge af forurening forårsaget af handlinger eller undladelser, som fandt sted forud for policens ikrafttræden.

Et erstatningskrav anses for rejst på det tidligste af følgende tidspunkter:

- a) det tidspunkt, hvor sikrede modtager første skriftlige henvendelse i anledning af en skade med krav om erstatning,

Dansk Pool for Miljøansvarsforsikring
Amallegade 10, 1256 København K.

- b) det tidspunkt, hvor forsikringstageren eller den, hvem det på dennes vegne påhviler at lede virksomhedens drift, får sin første viden om, at der er indtrådt en forurening, der kan medføre et krav.

For så vidt angår foranstaltninger foretaget af sikrede selv, anses kravet for rejst på det tidspunkt, foranstaltningerne er eller burde være påbegyndt.

Forsikringen dækker ikke krav anmeldt til selskabet senere end 3 måneder efter forsikringens ophør.

S 6

Serieskader.

Erstatningskrav, som efter § 5 er rejst mod sikrede i anledning af skade eller tab forårsaget af samme ansvarspådragende forhold, betragtes som én forsikringsbegivenhed (serieskadekrav).

Serieskadekravet anses for rejst på det tidspunkt, hvor det første krav i serien rejses, jfr. § 5.

Såfremt blot et enkelt krav i serien vedrører forurening forårsaget af handlinger eller undladelser, som fandt sted forud for policens ikrafttræden, er ingen del af **serieskade**-kravet dækket under denne police.

Der er ikke dækning for krav i serien, der rejses mere end 5 år efter policens ophør.

§ 7

Dækningssummer.

Policens dækningssummer er den højeste grænse for selskabets forpligtelse for krav, som efter § 5 er rejst mod sikrede inden for det enkelte forsikringsår.

Ved forsikringsår forstås perioden mellem to hovedforfaldsdage for præmie (eller såfremt præmien er helårlig, perioden mellem to præmieforfaldsdage - herefter også kaldet hovedforfaldsdage).

Hvis policens ikrafttrædelsesdag er forskellig fra hovedforfaldsdagen, går første forsikringsår fra ikrafttrædelsesdagen til første hovedforfaldsdag. Hvis policens ophørsdag er forskellig fra hovedforfaldsdagen, går sidste forsikringsår fra sidste hovedforfaldsdag til ophørsdagen.

§ 8

Anmeldelse af forandringer - besigtigelse.

Det ved forsikringens tegning udarbejdede spørgeskema udgør en del af denne police. Såfremt der sker ændringer i omstændigheder anført i spørgeskemaet på en sådan måde, at den forsikrede risiko derved forøges, skal dette uden ophold skriftligt anmeldes til selskabet. Selskabet træffer da afgørelse om, hvorvidt og på hvilke vilkår forsikringen kan fortsætte.

Selskabet er berettiget til at besigtige det i policen anførte forsikringssted samt herpå værende bygninger og installationer eller lade dem besigtige. Forsikringstageren er forpligtet til at give al nødvendig bistand i så henseende.

Dansk Pool for Miljøansvarsforsikring
Amallegade 10, 1256 København K.

Selskabet kan på grundlag af besigtigelsen give virksomheden pålæg om inden for en angivet rimelig frist at udføre foranstaltninger til begrænsning af den forsikrede risiko.

Selskabet er berettiget til at ophæve forsikringen til omgående ophør, hvis forsikringstageren ikke giver adgang til lokaliteterne inden 10 driftsdage efter påkrav, eller såfremt han ikke udfører de krævede foranstaltninger inden for den angivne frist.

§ 9

Anmeldelse af skade.

Såfremt erstatningskrav fremsættes eller formodes at ville blive fremsat, skal det uden ophold anmeldes til selskabet.

Anerkendelse af erstatningspligt og godkendelse af erstatningskrav må kun ske med selskabets samtykke, og selskabet træffer i øvrigt bestemmelse om sagens behandling.

§ 10

Andre forsikringer.

Forsikringen dækker ikke ansvar for skader forvoldt af

- a) sikredes produkter eller ydelser efter at de er bragt i omsætning eller præsteret.
- b) sikredes benyttelse af motordrevet køretøj. Såfremt **der** er tegnet motorkøretøjsforsikring for sådant køretøj, **dækker** nærværende forsikring **på** nærværende forsikringsbetingelser for det ansvar, der ikke er omfattet af motorkøretøjsforsikringen.

Dansk Pool for Miljøansvarsforsikring
Amallegade 10, 1256 København K.

- c) sikredes benyttelse af søfartøj, herunder olieudvindingsfartøjer, eller luftfartøj.
- d) arbejder på bygning eller grundareal på forsikringsstedet, hvad enten de udføres af sikrede eller andre, i form af
 - byggearbejder (nybygning, ombygning, tilbygning m.v.),
 - jordarbejder, herunder jordboring og jordgrubning, nedramning og optrækning af spunsvægge eller andet, nedbrydningsarbejder, grundvandssænkninger og andre grundvandsreguleringer.
- e) sikrede, og som er dækket af andre ansvarsforsikringer.

Forsikringen dækker endvidere ikke krav som følge af skade, som er eller kunne være dækket af sædvanlig kaskoforsikring.

§ 11

Præmiens betaling.

1. Første præmie forfalder til betaling ved forsikringens ikrafttræden, og senere præmier til de anførte forfaldsdage.
2. Påkrav om betaling sendes til den af forsikringstageren opgivne betalingsadresse.
3. Betales præmie ikke efter første påkrav, sender selskabet en fornyet skriftlig påmindelse om præmiebetalingen til forsikringstageren på betalingsadressen. Denne påmindelse vil indeholde oplysning om retsvirkning af, at præmiebetaling ikke er sket ved udløbet af den i påmindelsen anførte frist.

Dansk Pool for Miljøansvarsforsikring
Amallegade 10, 1256 København K.

4. En sådan påmindelse fremsendes tidligst 14 dage efter første påkrav. For så vidt betaling ikke finder sted inden 14 dage efter påmindelsen, bortfalder selskabets dækningspligt.
5. Har selskabet udsendt en sådan påmindelse, er selskabet berettiget til at opkræve et ekspeditionsgebyr.

§ 12

Præmieregulering.

1. Forsikringen er tegnet med præmieregulering, og den anførte præmie betragtes som et præmieforskud, der kan reguleres ved hver hovedforfaldsdag.
2. Præmieregulering foretages hvert år ved hovedforfaldsdag, og forsikringstageren er pligtig at indsende regulerings-skema påført de nødvendige oplysninger inden en nærmere fastsat frist.
3. Efterkommer forsikringstageren ikke en sådan anmodning, er selskabet berettiget til at fastsætte præmien efter et skøn.
4. På forlangende af selskabet er forsikringstageren pligtig at godtgøre rigtigheden af opgivelserne til brug for præmiereguleringen.

§ 13

Forsikringens opsigelse eller forlængelse.

Forsikringen kan af hver af parterne opsiges skriftligt med 3

**Dansk Pool for Miljøansvarsforsikring
Amallegade 10, 1256 København K.**

måneders varsel til en hovedforfaldsdag.

§ 14

Værneting og lovvalg.

Tvister vedrørende forsikringsaftalen afgøres efter dansk ret ved danske domstole.

